

మహాన్నత మానవుడు

రాహుల్ సాంకృత్యాయన్

2/ 1870
254

జ య ం తి ప బ్లి కే షన్,

గోపాలరెడ్డిరోడ్డు : : విజయవాడ-2.

ప్రథమ ముద్రణ
63, మార్చి

వెల|6-00

సంపాదకులు
యం. పెరుమాళ్లు

శ్రీధరగారిశిల్పం ౩
పేరు గ్రంథాలయము విజయవాడ

రచన :

బండ్లపల్లె ఓబులరెడ్డి

ముద్రణ :
విక్టరీ ప్రెస్.
విజయవాడ-1.

చిత్రకారులు
కె. వెంబు

టైటిల్ ప్రింటింగ్
'వెంకటరత్నా'
విజయవాడ-2.

5 7870
254

రచయిత కృతజ్ఞతలు

ఈ పుస్తక రచనలో నాకు రాహులీ
రచనలు, ఇతర వ్యాసాలు తోడ్పడ్డాయి. ఇందుకు రాహు
లీకి, వ్యాసకర్తలకు నా కృతజ్ఞతలు అందజేస్తున్నాను. నా
రచనలో ఒకవేళ రాహులీ వ్యక్తిత్వానికి భంగంకలిగించే
మాటలు ఏవైనా దొరలిఉంటే, ఆ దోషం నాదే అవుతుంది.
సూచించినదే తడవుగా, ఈ గ్రంథాన్ని ప్రచురించబూను
కొన్న జయంతి పబ్లికేషన్స్ అధినేత శ్రీ పెరుమాళ్లుగారికి
ధన్యవాదాలు అర్పిస్తున్నాను.

ఇట్లు,
చింతలపల్లె ఓబులరెడ్డి,
1—3—63.

నా మాట

విశ్వశ్రేయస్సే జీవితపరమావధిగా పెట్టుకున్న మహా
న్నత మానవుడు రాహుల్ ప్రపంచయాత్రకుడుగా, చరిత్ర
పరిశోధకుడుగా, బహుభాషాపండితుడుగా, ఉత్తమ దేశ
భక్తుడుగాకూడ వెలుగొందాడు.

ప్రతిమానవునకు జీవితచరిత్ర అంటూ ఎంతోకొంత
వుంటుంది. అయితే అది అతనికి, అతనివారికే పరిమితమయి
వుంటుంది. నూటికి తొంభైతొమ్మిది జీవితచరిత్రలు అంతే.
నూటికి, కోటికి, ఏ ఒక్కరి జీవితచరిత్రో మానవసమాజా
నికి వెలుగుబాటగా, విశ్వమానవ కల్యాణానికి గోహద
కారిగా పరిణమిస్తుంది.

మూడువందలకోట్లుగల యీ విశ్వంలో ప్రముఖచరిత్ర
పరిశోధకులను, బహుభాషాపండితులను ప్రేళ్ళమీద లెక్కించ
వచ్చు. వారిలో రాహుల్ ముఖ్యులు.

రాహుల్ వంశీయులు మహాపండితులైనప్పటికీ, వారి
కుటుంబంవారు విద్యావిహీనులు. అట్టి కుటుంబంలో పుట్టిన
రాహుల్ ముప్పైభాషలలో మహాపండిత్యం సంపాదించాడు.

భారతదేశములోని అన్ని రాష్ట్రాలు, ముఖ్యనగరాలు,
చారిత్రకప్రదేశాలు, ఆయా ప్రజలభాషలు, సాంఘికకట్టు

బాట్లు, వారి పూర్వుల బౌద్ధత్యము, వారి పూర్వులజీవనం, ఆచారన్యవహారాలు, మొదలగు వాటినిగురించి ఎంతో పరిశోధన చేసారు.

ప్రపంచ యాత్రార్థమే టిబెట్టు, సింహళం, జపాన్, ఇరాన్, ఇరాక్, రష్యా, ఇంగ్లండ్ మొదలగుదేశాలు పర్యటించి బౌద్ధయుగంనాటి భారతావనిని, యీనాటి భారతావనిని గురించి ఎన్నోసభలలో మాట్లాడారు. బౌద్ధయుగ సంస్కృతి, సాహిత్యం, భారతావనిలో హిందూమతోద్ధారకులు కాలరాచి నేలనుట్టంచేసినా, విదేశాలలో ముఖ్యంగా టిబెట్టులో చెక్కుచెదరకుండా నిలిచివున్నాయి. భారతదేశంలోపుట్టి, భారతదేశంలో ప్రవర్ధమానమయిన బుద్ధుని నీతి, న్యాయసూత్రాలు టిబెటన్, పాలీ, పైశాచీభాషల్లో ఎన్నోవేల తాళపత్రగ్రంథాలలోపాండుపరచబడివున్నాయి. వాటన్నింటినీ సాకల్యంగా అధ్యయనంచేసి, మూల అనువాదములలో వాటిని మనకందించిన పూర్ణప్రజ్ఞుడు రాహుల్ గాంధీ.

ప్రథమంగా ఆర్యసమాజికుడుగా, కాంగ్రెసు ముఖ్యుడుగా, బుద్ధిస్టుగా, ప్రముఖమార్క్సిస్టుగా, దేశభక్తియుత కార్యక్రమాలలో అయిదేండ్లు జైలుజీవితం గడపిన దేశభక్తుడు రాహుల్ గాంధీ.

రాహుల్ గాంధీ రెండువందలపేజీలు మొదలు వేయిపేజీలు గల 200 గ్రంథాల రచించారు.

రాహుల్ యీనాడు రష్యాలో స్పృహలేక, జ్ఞాపక శక్తిలేక, మెదడు జబ్బుతో బాధపడుతూ ఆసుపత్రిలో వున్నాడు. ఆ మహనీయుడు త్వరలో కోలుకొని మాతృదేశం రావాలని ఆకాంక్షిస్తున్నాడు.

మహాపండితుడు, మహాయాత్రికుడు, మహాన్నత మానవుడైన రాహుల్‌కి మొన్న మధ్య పద్మభూషణ బిరుదు స్పృహలేని, మాతృభూమిలోలేని పరిస్థితులలో యిచ్చాడు. త్వరలోనే వీరు కోలుకొని మాతృదేశానికి తిరిగి రాగానే ప్రభుత్వం భారతరత్న బిరుదుయిచ్చి, సత్కరిస్తుందని ఆశిస్తాను.

రాహుల్ జీవితవిశేషాలన్నీ ఏర్పికూర్చి, పుస్తకంగా ప్రచురించుటకు అవకాశమిచ్చిన శ్రీ ఓబుల రెడ్డిగారికి, పుస్తకప్రచురణలో చేయూత, సలహాలొసగిన మిత్రులు, పెద్దలు, శ్రీ శ్రీనివాస చక్రవర్తి, నర్సూరాజగోపాలరావు, ఎమ్. దుర్గా ప్రసాదరావు, జె. వి. సుబ్బారావుగార్లకు, మా ప్రచురణ రచయితలకు, చిత్రకారులకు, మా ప్రచురణల నాదగిస్తున్న ఆంధ్రప్రజాసీకానికి మా కృతజ్ఞతాభివందనలు.

ఇట్లు,
ప్రచురణ కర్త.

[2]

9

మొదటి అధ్యాయం బాల్యం

రాహుల్ బక కుగ్రామంలో జన్మించాడు. తెలియని బ్రాహ్మణ రైతుకుటుంబంలో జన్మించాడు. ఉత్తరభారతదేశంలోని ఆయన వంశీయులు సంస్కృత పాండిత్యంలో ప్రసిద్ధి చెందినవారు. సనాతనభావాలు కలవారై నందువల్ల వారు ఇంగ్లీషుజాతికి పోలేదు. కాశీలోని సంస్కృతవిద్యాపీఠమే వారి చదువులకు పట్టుగొమ్మ. రాహుల్ వంశీయులలో ఎవ్వరూ నిన్న మొన్నటిదాకా ఏ విదేశ విశ్వవిద్యాలయంలోను విద్య నభ్యసించలేదు.

ఆయన క్రీ. శ. 1893 లో తన అమ్మమ్మగారి ఇంట పుట్టాడు. ఆయన మాతృదేవి కులవంతి తరచు పుట్టింటనే ఉండేది. ఆయన తాతగారు రామశరణ్ పాఠక్ తన యవ్వనంలో ఇంటినుండి పారిపోయి దక్షిణాదిన ఉన్న హైద్రాబాద్ సైనికపటాలంలో చేరాడు. పదేళ్ళకుపైగా అక్కడే గడిపివచ్చిన తర్వాత కలిగిన ఏకైక సంతానం కులవంతి. ఆమెకు వివాహమైన తర్వాత చాలాకాలం నరకు పుట్టింటనే గడిపింది. అందుచేత రాహుల్ కూడ అక్కడే గారాబంగా పెరిగాడు. ఏడాది కొకసారి తన తండ్రి గోనర్ధన పాండేగారి ఊరికి వెళ్ళి, అక్కడ వారం పదిరోజులు ఉండివచ్చేవాడు. అందుచేత వానిద్దరికి మధ్య పెద్ద చనవు ఉండేది కాదు. సరి

పన్నెండేళ్ళతర్వాతనే రాహుల్‌కి తనతండ్రితో పరిచయం ఏర్పడింది.

రాహుల్ మొదటిపేరు కేదారనాథ్. ఆయన తన అమ్మమ్మగారింట చాలా అల్లారుముద్దుగా పెరిగారు. బయటికి వెళ్ళి తోడినారితో ఆడుకోవడంకూడ తాతగారికి ఇష్టం ఉండేదికాదు. ఏదైనా ప్రమాదం తెచ్చుకొంటాడని తాతగారి భయం. అందుచేత చెట్టుయెక్కడం రాహుల్ తన జీవితంలోనే నేర్చుకోలేకపోయారు. ఆడుకునేటప్పుడు ఒక కుర్రవాడు కాలుజారి గుంటలో పడిపోతే, ఆ నేరం రాహుల్ మీద వచ్చిపడింది. అందుచేత ఆయనను బడిలో పెట్టాలని అమ్మమ్మ, తాతగారు ఇద్దరూ నిశ్చయించారు.

గ్రామానికి మైలుదూరంలో బడి ఉండేది. రాహుల్ వయస్సు అప్పటికి అయిదేళ్ళి. మధ్యాహ్నంపూట భోజనం మాస్టారుగారి ఇంటినద్దనే ఏర్పాటు చేశారు. చిన్నవయస్సు గదా, ఏమి నేర్చుకొంటాడు? అని అమ్మమ్మగారు అంటే, కూర్చోవడం నేర్చుకొంటే చాలు అని తాతగారు జవాబు చెప్పారు. శుభముహూర్తం చూచి రాహుల్ ని బడికి పంపించారు. కాని అక్కడ చదువు సాగలేదు. కూర్చోవడం మాత్రమే నేర్చుకొన్నారు. ఇంతలో మాస్టరుగారికి గృహ కలహం వచ్చిపడింది. ఆ కొట్లాట మూలంగా ఆయనకు శిక్ష విధించారు. బడి మూతపడింది.

అక్షరాభ్యాసం

ఆ సంవత్సరమే రాహుజీ తన తండ్రిగారి ఊరికి వెళ్ళాడు. అక్కడికి సమీపంలో ఒక బడి ఉండేది. రాహుజీ ఆ బడిలో హిందీలో అక్షరాలు నేర్చుకున్నాడు. వర్ణమాల పుస్తకంపైన సరస్వతి చిత్రం ఉండేది. ఆ బడిలో రాహుజీ నెలన్నరకంటే ఎక్కువకాలం చదవలేదు.

ఆయన తిరిగి అమ్మమ్మగారి ఇంటికి వచ్చాడు. అంతకుక్రితం చదివిన బడిలో చేరాడు. కొంతమాస్త్రుడు నవయువకుడు. ఆయన వేషభాషలలో పట్టణ నాగరికత కనిపించేది. అప్పటికి ఇంకా బట్టలు కుట్టే మిషన్ రాలేదు. నంశపారం పర్యంగా బట్టలుకుట్టే ఒక ముస్లిం చేత రాహుజీకి చొక్కాలు కుట్టించేవాడు. తాతగారు చొక్కాబట్ట కొలిపించుకు రానడానికై రాహుజీనికూడ బస్తీకి తనవెంట తీసుకువెళ్లే వారు. ఆయన చదువుకొనే ఆ చిన్నబస్తీలో దుకాణాల పరిస్థితి ఇప్పటివలె లేదు. పసుపు లవంగాలు అమ్మే దుకాణంలోనే బట్టలుకూడ అమ్మేవాడు.

రాహుజీ ఉదయమే చద్దీఅన్నం తిని, తన తోడివారితో బారెడు ప్రొద్దు యెక్కేవేళకు బడికి చేరేవాడు. మధ్యాహ్నంపూట తినడానికి అటుకులో, పేలపిండ్లో మూటగట్టుకు వెళ్ళేవాడు. హిందీ నేర్చుకొనే పిల్లలు ఇసుకలో అక్షరాలు దిద్దుకొనేవాడు. ఉర్దూ నేర్చుకొనే పిల్లలకు ప్రారంభంనుండే తెల్లని పట్టీపై పాతకాలపు సిరాతో అక్షరాలు దిద్దబెట్టే వారు. రాహుజీ ఆ బడిలో ఉర్దూ నేర్చుకొన్నాడు. కలిగిన

కుటుంబంవారి బిడ్డ అని చాటి చెప్పకొనే నిమిత్తం రాహుల్ జీ తాతగారు ఆయన చేతులకు, కాళ్ళకు వెండి కడియాలు తొడిగించారు; చెవులకు బంగారు పోగులు పెట్టించారు.

ఆయన పుట్టకముందే అమ్మమ్మ, తాతగారు వెళ్ళవ దీక్ష పొందారు. అందుచేత చేపలు, మాంసం తినేవారు కాదు. అయినప్పటికీ రాహుల్ జీ చేపలు, మాంసం తినడానికి తగు ఏర్పాట్లు చేసేవారు. కొంచెం ఊహవచ్చిన తర్వాత రాహుల్ జీ స్వయంగా దొడ్లో చేపలు వండుకు తినేవారు. అమ్మమ్మ మసాలా నూరి ఇచ్చేది; వండుకునే పద్ధతికూడ చెప్పేది. తాతగారికి స్థానికంగా కొందరు మహమ్మదీయు లతో స్నేహసంబంధాలు ఉండేవి. వారు రామశరణ్ పాఠక్ ఇంటికి వచ్చినప్పుడు, స్వయంగా తమచేతితో మంచినీళ్ళు ముంచుకు త్రాగేవారు. కాని కొందరు మహమ్మదీయులు బ్రాహ్మణులు ముట్టుకొన్న వస్తు వేదీ ఉపయోగించేవారు కాదు. ఈ పద్ధతిని గ్రామస్థులు తెగపొగడేవారు.

నెత్తిమీద టోపీలేకుండా బడికి వెళ్ళడం అనాచారంగా భావించే రోజులు అవి. రాహుల్ జీ అనేక పర్యాయాలు టోపీ పోగొట్టుకొనేవారు. ఇందుమూలంగా తనకూ, ఇంటి వారికీ చాలా చీకాకు కలిగేది. టోపీని మెడవిగాదనుండి చొక్కాకు అతుకువేసి పెట్టినా ఎక్కడో జారిపోయేది. అందుచేత టోపీ లేకపోతేనే బాగుండునని రాహుల్ జీకి అనిపించేది. ఒకసారి తన తాతగారు పట్టుటోపీ కుట్టించారు. కాని అది నాలుగురోజులకంటే ఎక్కువకాలం ఉండలేదు. సాయం త్రం చూచుకొంటే టోపీ మాయమైంది. తాతగారు కోప

పడతారని రాహుల్‌కి భయంవేసింది. అందువల్ల ఊరికి వెళ్ళలేదు. ఇక్కడా అక్కడా తిరుగుతూ ఉండగానే చీకటి పడింది. బడి దగ్గరలోనే తాతగారికి తెలిసిన ఒక వడ్రంగి ఉండేవాడు. ఏదో వంకపెట్టి రాహుల్‌ ఆ రాత్రి అక్కడ ఉండిపోదలచారు. అది చలికాలం. రాహుల్‌కి ఒంటిపైనున్న బట్టలుతప్ప మరేవీలేవు. వడ్రంగికూడ బీదవాడు. అతడు ఒక సంచిపట్ట ఇచ్చాడు. రాహుల్‌ తల బయట పెట్టి, దాంట్లో ఒళ్ళు దూర్చుకొని పడుకున్నారు. తాతగారు వెదకి వేసారి ఇక్కడికి వచ్చారు. రాహుల్‌కి పట్టిన దుర్గతిచూచి ఆయన కోపం మాయమైంది. “ఓహో పోతేపోయింది. భయపడటం ఎందుకు? పద-మీఅమ్మమ్మ నీకోసం పరితపిస్తున్నది” అన్నారు. ఇంటికి వెళ్ళినవెంటనే ఓహోని ఎల్లప్పుడూ చొక్కాకు గట్టిగా కుట్టి పెట్టాలని నిశ్చయించారు.

రాహుల్‌కి బడిలో ఏడాది పొడుగునా చదివించే పుస్తకం మూడు నెలలలోనే కంఠస్థం అయ్యేది. అందువల్ల తక్కిన కాలమంతా ఊరకనే గడచిపోయేది. కాలం ఎంత దుర్వినియోగం అవుతున్నదో రాహుల్‌కి అప్పట్లో తట్టేది కాదు. ఇదొక నియమం అనుకునేవాడు. ఆయనకు కథలు వినడం అంటే చాలా ఇష్టంగా ఉండేది. అమ్మమ్మ, తాతగారు ఇద్దరూ కథలు వినిపించేవారు. ఇతరపిల్లలు కథలు వింటూ నిద్రపోతే, రాహుల్‌కి నిద్రపట్టేదికాదు. తాతగారు పాతకాలంనాటి కబుర్లు ఇతరులకు చెబుతూఉంటే, రాహుల్‌ కూడా వినేవాడు. ఒకేకథకాని, ఘటనగాని రెండోసారి వినడం ఆయనకు ఏవగింపుగా ఉండేది. కాని తాతగారు చెప్పిందే

పదిసార్లు చెబుతూ ఉండేవారు. కొద్దికాలానికి ఆయనవద్ద కబుర్లు వినేవారే కరువై నాగు.

ప్రతిసంవత్సరం డిసెంబరు నెలలో పరీక్షలుపెట్టి, సెలవులు ఇచ్చే సంప్రదాయం ఉండేది. సెలవులలో రాహుల్ తన తండ్రిగారి ఊరికి వెళ్లేవారు. తాతగారి ఊరినద్ద తనను పగ్గాలతోకట్టి బంధించినట్లు ఉండేది అందుచేత తండ్రిగారి ఊరినద్ద స్వేచ్ఛగా ఉండదలచుకొనేవారు. ఉదయంనుండి బాగా చీకటిపడేదాకా ఆటలలో గడిపి, అన్నం తినడానికి మాత్రమే ఇంటికివచ్చేవారు. చేపలు వేటాడి వాటిని నిప్పులో కాల్చుకుతినేవారు. ఇంట్లో ఎన్నడూ మాంసంముట్టరు. అందుచేత తానే ఎక్కడైనా యాటమాంసంకెచ్చి, పశువుల కొట్లలో వండుకుతినేవారు. ఇలా సెలవులు కొద్దివారాలలోనే సమాప్తమయ్యేవి.

రాహుల్ తిరిగి బడిలో ప్రవేశించేసరికి కొత్తమాస్టరు గారు వచ్చారు. పాతమాస్టరుగారి చేతిలో బెత్తం ఉండేది. కాని, పిల్లలను బాదేవారుకాదు. కొత్తమాస్టరు మహాకోపిష్టిగా కనిపించారు. ఆయన దయఅనేది లేకుండా పిల్లలను కొట్టేవారు. రాహుల్ తన తరగతిలో అందరికంటే చురుకైన కుర్రవాడుగా ఉండేవారు. అందుచేత ఎన్నడూ ఏ మాస్టరుగారిచేత దెబ్బలు తినలేదు. కాని ఒకరోజు ఉదయం రాహుల్ తనపాఠం చదివి వినిపిస్తూఉండగా ఏదో తప్పు దొరలింది. కొత్తమాస్టరు కొట్టినదెబ్బ కాలి చీలమండకు తగిలి నెత్తురుకారింది. తెలివైన పిల్లవానిపట్ల మాస్టరుప్రవర్తన ఈవిధంగా ఉన్నప్పుడు, మందబుద్ధిగల పిల్లలవిషయం

ఇక చెప్పనక్కరలేదు. వారు ఈ మాస్టరు అంటే భయంతో వణకిపోయేవారు.

మాస్టరు మంచంమీద కూర్చుని పాఠాలు అప్పజెప్పకొనేవారు. ఆయన నిద్రనుండి లేవగానే కోపం ఎక్కువయ్యేది. దీనికి పిల్లలు విరుగుడు కనిపెట్టారు. ఇద్దరు పిల్లలు పరుగెత్తుకువెళ్ళి హుక్కా తయారుచేసుకొని వచ్చేవారు. మాస్టరు హుక్కాత్రాగుతూ శాంతించేవారు. ఆయన పిల్లలను బాదుతూ ఏదో సామెత వాడేవారు. ఆ సామెతలన్నీ పిల్లలకు నవ్వుపుట్టించేవి. కాని నవ్వితేకూడ ఆయనకు కోపం వచ్చేది. నవ్వి నవానికి దెబ్బలుపడేవి. మాస్టరు నిద్రపోయేటప్పుడు పిల్లలచేత కాళ్ళు వత్తించుకొనేవారు.

క్రీ. శ. 1902 జూన్ - జూలై నెలలో రాహుల్ అమ్మమ్మగారి ఊళ్లో కలరా వ్యాపించింది. అందుచేత ఆయనను తండ్రిగారి ఊరికి పంపించారు. ఏడాదిన్నరక్రితం ఇక్కడకూడ కలరా వ్యాపించింది. కాని రాహుల్ కుటుంబంలో ఎవరూ చనిపోలేదు. ఆయనబంధువు మహాదేవ పాండే అని ఒక సంస్కృత పండితుడు ఉండేవారు. కలరా వ్యాపించిన సమయంలో ఆయన ఏవో మంత్రాలు వల్లించేవారు. కలరాపీడితులకు కన్నూరపు నీళ్ళు ఇచ్చేవారు.

మహాదేవపాండేని గూర్చి చాలా గొప్పగా చెప్పుకునేవారు. ఆయనవంటి పండితుడు పది ఇరవై కోసుల దూరంలోకూడ ఉండేవాడు కాడట. ఎక్కువ చదివినందున అయిన ఒక సంవత్సరకాలం పిచ్చివాడై పోయారు. మహాదేవపాండే స్వగ్రామం ఇక్కడికి మూడుమైళ్ళ

దూరంలో ఉండేది. సంస్కృతం చెబుతానని రాహుల్ని ఆయన తన వెంట తీసుకువెళ్లాడు. ఆయనకు సంస్కృతవ్యాకరణం కొట్టిపిండి. ఆయన చదివిన గ్రంథాలు చాలవరకు కంఠస్థమే. కానలసినంత పొలం - పుట ఉండేది. అందువల్ల తిండికి కొరత ఉండేదికాదు. తాను నేర్చినవిద్య మరొక విధంగా ఉపయోగపడేదికాదు. అందుచేత కొందరు విద్యార్థులకు ఇంటివద్దనే సంస్కృతం చెప్పేవారు. వారికి ప్రక్కగ్రామాలలో ఉచిత భోజనసౌకర్యం కల్పించారు. సిద్ధాంతకొముది అగో-పాతికో చదివినతర్వాత విద్యార్థులు కాశీకి వెళ్ళి, అక్కడ విద్యాభ్యాసంచేసేవారు. సమీపంలోనే కాశీ ఉండటం మహాదేవపాండే పాఠశాలకు ఆటంకంగా పరిణమించింది.

వారంగోజులకు ఆయన రాహుల్నికీకూడ సంస్కృతం నేర్పడం మొదలుపెట్టాడు. రాహుల్నికీ అద్భుతమైన జ్ఞాపక శక్తి ఉండేది. సంస్కృతం చదువుకొనే నిమిత్తం తనను ఇక్కడే వదిలిపెడితే బాగుండుననిపించేది. ఇక్కడ తాను ఆడుకోవడానికికూడ స్వేచ్ఛఉండేది. కాని ఒకనెల గడిచిందో లేదో అప్పుడే తాతగారివద్దనుండి, ఊరికిరమ్మని కబురు వచ్చింది. తండ్రిగారి గ్రామంమీదుగా అక్కడికి వెళ్ళక తప్పిందికాదు.

క్రొత్త స్నేహితులు

రాహుల్నికీ ఈ పర్యాయం క్రొత్తస్నేహితులు వోడైనారు. అందులో గ్రామపట్వారీ కుమారుడొకడు. వీరు పొరుగుగూరులోఉన్న అదే మాస్టరువద్ద చదువుకోవడానికి వెళ్ళ

వలసినచ్చింది. ఆయనబెత్తం చూడగానే వీరికి వణకు పుట్టింది. వీరు ఒకరోజు ఆటలలోమునిగి బడికి వెళ్ళడం ఆలస్యమైంది. దెబ్బలు తప్పించుకోవడానికి ఆరోజు బడి మానుకొన్నారు. కాని మరునాడు వెళ్ళితే ఇంకా ఎక్కువ దెబ్బలు పడతాయని వారంరోజులు మానివేశారు. బడికి వెళతామని ఇంటినద్దనుండి బయలుదేరి, సాయంత్రం నిశ్చితసమయానికి తిరిగి నచ్చేనారు. రాహులీతాతగారు కొద్దిరోజులుగా ఇంటినద్దలేరు. వచ్చినతర్వాత మాస్టరును కలుసుకొన్నారు. వారంరోజులనుండి రాహులీ బడికి రావడంలేదని తెలిసింది. తాతగారు వెదురుబెత్తం పుచ్చుకొనివచ్చారు. రాహులీకి కంపం పుట్టింది. అమ్మమ్మ ఒళ్లో దాక్కున్నారు. తాతగారు గట్టిగా కేకపెట్టారు. బెత్తంలో నాలుగైదు దెబ్బలు గోడమీదకొట్టారు. మరునాడు రాహులీని బడికి పట్టుకు వెళ్ళి వదిలారు. ఆయన వెళ్ళిపోయినతర్వాత మాస్టరు రాహులీని చితకబాదారు.

లోయర్ ప్రయిమరీగా ఉన్న ఈ స్కూలులో పిల్లలసంఖ్య పెరిగింది. అప్పర్ ప్రయిమరీస్కూలుఅయింది. మరొకరు హెడ్మాస్టరుగా వచ్చారు.

రాహులీ తాతగారు రాత్రిపూట ఆయనకు ఏవేవో కథలు వినిపిస్తూ ఉండేవారు. భారతదేశంలోని అనేక పట్టణాలపేర్లు ఆ కథలలో పనిపించేవి. ఆయన తాతగారు అజంతా, ఎల్లోరా, జౌంగరాగాన్ గుహలను వేరుపేర్లలో వర్ణించేవారు. ఎల్లోరా, అజంతా గుహలను గూర్చి ఆయన ఇలా చెప్పేవాడు: శ్రీరాముడు వసనాసరం వెళ్ళుతాడని గ్రహించి

విశ్వకర్మ కొండలు తొలిచి ఈ భవనాలు నిర్మించాడు. ఇందులో దేవతలు నివసిస్తారని, శ్రీరామునికి వనవాసంలో ఇబ్బంది ఉండదని అతడు అనుకొన్నాడు. అయితే భవనాలు నిర్మించి, ఈ విషయం బ్రహ్మదేవునికి చెబుదామని వెళ్లే సరికి, రాక్షసులువచ్చి ఆ భవనాలలో మకాంపెట్టారు. విశ్వకర్మ తిరిగినచ్చి చూశాడు. అతనికి చాలా కోపంవచ్చింది. మీరంతా శిలలు అయిపోదురుగాక అని శాపం ఇచ్చాడు.

అజంతా- ఎల్లోరాలోని విగ్రహాలు రాష్ట్రగామారిస రాక్షసులనే రాహుల్ తాత, ఆయన తరంలోని వారి అభిప్రాయం. “ఏ రాక్షసుడు ఎలా ఉన్నాడో, అలాగే అక్కడ రాయి అయిపోయాడు. మధ్యం సేవించేవాని నీసా అలాగే చేతిలోను, నోట్లోను అతుక్కుని ఉంది. నృత్యం చేసేవారు అలాగే నృత్యం చేస్తున్నారు. నిద్రపోయేవారు అలాగే నిద్రపోతున్నారు. కూర్చున్నవారు అలాగే కూర్చున్నారు. ఇప్పుడేలేచి మాట్లాడతారా ఏమి అనిపిస్తుంది” అని రాహుల్ తాతగారు చెప్పేవారు.

తొలియాత్ర

తొమ్మిదేళ్ళ ప్రాయంలో రాహుల్ కి సడుగు తల పెట్టారు. కాని అది ఇంటివద్ద కాకుండా వింధ్యాచలంలో చేయదలచారు. రాహుల్ దీర్ఘాయుష్మంతుడు కావాలని పెద్దల ఉద్దేశం. రాహుల్ పినతండ్రి వచ్చి, స్వగ్రామానికి పిలుచుకు వెళ్ళాడు. అక్కడికి 14 మైళ్ళ దూరంలో రైల్వే స్టేషన్ ఉండేది. రాహుల్ ఇప్పటివరకు రైలుబండిని చూచి

ఉండలేదు. ఆయనకుటుంబంవారు సాయంకాలం రైల్వే స్టేషన్ చేరుకున్నారు. రైలుబండి రాత్రిపూట వచ్చింది. అందరూ దానిలో ఎక్కి కాశీకివచ్చారు. తమ బంధువుల ఇంట్లో మకాంపెట్టారు. రాహుల్ ఇంత పెద్దపట్టణం చూడటం ఇదే ప్రథమం. తన పినతండ్రి తనను గంగానదిలో ముంచుకువచ్చారు. వచ్చేటప్పుడు దారిలో తనకోసం కొన్ని పుస్తకాలు ఖరీదు చేశారు. కాని రాహుల్ కి తృప్తికలుగలేదు. మరునాడు ఆయన తనపినతండ్రి కనుతప్పించి బయలుదేరారు. దారి మలుపులు తిరుగుతూ, క్రితంగోజు పుస్తకాలు ఖరీదుచేసిన దోటికి వచ్చారు. అర్ధరాత్రి పన్నున అయిదారు పుస్తకాలుకొని, తిరిగి ఇంటికి బయలుదేరారు. ఈలోగా ఆయనపినతండ్రి కంగారుపడుతూ పరుగెత్తుకు వచ్చారు. ఆయన రాహుల్ ని కొట్టలేదు. కాని భయపెట్టారు. పోగొట్టుకున్న కుర్రవాడు దొరికినట్లయింది. తనపినతండ్రికి అదే సంతోషం. రాహుల్ సాహసోపేతమైన యాత్రలకు నాంది జరిగింది ఇక్కడే.

తర్వాత రాహుల్ నితీసుకుని రైలులో నింధ్యాచలం వెళ్ళారు. అక్కడ దేవతామందిరంలో వడుగుచేయించారు. తిరిగి కాశీకివచ్చి, తమ బంధువుల ఇంట్లో దిగారు. పిమ్మట కాశీనుండి పగటిపూట రైలుబండిలో స్వగ్రామంవచ్చారు. అక్కడినుండి రాహుల్ తిరిగి తన తాతగారి ఊరు చేరుకొన్నారు. బడిలో పోస్టుమాస్టరు కుమారుని అడిగి, కాశీకి ఉత్తరం ఎలా వ్రాయాలో తెలుసుకొన్నారు. అక్కడ చూచిన ఒక మిత్రునికి పోస్టుకార్డు వ్రాశారు. ఆరోజులలో

పోసుకొన్న వెల కానీమాత్రమే. కాని ఆ ఉత్తరానికి జవాబు రాలేదు. బహుశా అది చేరి ఉండదు.

రాహుల్ తాతగారు ఆయనను తన వారసుడుగా చేసుకొన్నారు. ఇది పెదతాతగారికుమారులపై గిట్టలేదు. అందుచేత రెండు కుటుంబాలకు మధ్య మనస్పర్ధలు తలెత్తాయి. ఒకరి ఇంటికి ఒకరు వెళ్ళడం, ఒకరితో నొకరు మాట్లాడటం మానుకొన్నారు. ఇది రాహుల్ కి చాలా బాధ కలిగించింది.

యాత్రను ప్రోత్సహించిన గాథ

క్రీ. శ. 1903 లో రాహుల్ రెండో తరగతి ప్యాసై మూడో తరగతికి వచ్చారు. ఆ సంవత్సరపు పాఠ్య గ్రంథంలోని ఒక కథలో ఇలా ఉండేది: “సైర్ కర్ దునియాకి గాఫిల్ జిందగానీ ఫిర్ కహా, జిందగీ గర్ కుచ్ రహీతో నాజవానీ ఫిర్ కహా?” “ఓ మూర్ఖడా, మళ్ళీ జీవితం దుర్లభం కాబట్టి ప్రపంచపర్యటన చేయి. ఒక వేళ జీవితం కొంత మిగిలినా, మళ్ళీ యువనం దుర్లభం” అని దాని శాత్రుత్వం. ఇది రాహుల్ ను నున్నపైన, భవిష్యత్ జీవితంపైన చాలా గాఢ మైన ముద్ర పడవేసింది.

రైలుకూ, ప్లేగుకూ దగ్గర సంబంధం ఉందని గ్రామీణులు స్వస్థాధారణంగా చెప్పుకునేవారు. క్రీ. శ. 1904లో రాహుల్ చదువుకొనే గ్రామంలో ఎలుకలు చావడం మొదలైంది. ఇళ్ళు ఖాళీ చేయాలని ప్రభుత్వ సలహా వచ్చింది. అందువల్ల బడి ఇంకొక గ్రామంలోకి మార్చారు. కాని

అక్కడ బట్టబయలులో పిల్లలకు చదువు మొదలుపెట్టారు. రాహుల్ తాతగారి ఊళ్ళోకూడ ప్లేగు వ్యాపించింది. అందు చేత రాహుల్ ఇక్కడే స్వయంపాకం చేసుకొంటూ బడికి వెళ్ళనలసివచ్చింది. ఇంతలో తన బంధువు, నయస్సులో తనకంటే చిన్నవాడైన యాగేశ్వీవివాహానికి వెళ్ళనలసిన అవసరం ఏర్పడింది. అక్కడినుండి తిరిగినచ్చేసరికి మాస్టరు ప్లేగువ్యాధికి బలిఅయిపోయారు. హెడ్మాస్టరుకూడ బదిలీ అయిపోయారు. కొత్తమాస్టరు ఇద్దరు తాత్కాలికంగా వచ్చారు. వీరిద్దరూ నవయువకులు, చాలా సజ్జనులు. వీరంటే బడిపిల్లలకు ఎంతో ఇష్టం. వీరే ఎల్ల కాలం ఉండాలని కొడుకు నేవారు.

బాల్య వివాహం

ఎండాకాలం వచ్చింది. బడిపిల్లలకు సెలవుఇచ్చారు. రాహుల్ తనతండ్రిగారి ఊరికి వెళ్ళారు. అక్కడికి మూడు మైళ్ళదూరంలో బడి ఉండేది. రాహుల్ మరికొందరు పిల్లలతో కలిసి, ఆబడికి వెళ్లేవారు. కాని ఇలా కొద్దిరోజులే సాగింది. తాను తిరిగి తాతగారి ఊరికి రావలసినవచ్చింది. రాహుల్కి అప్పుడే పెళ్ళిచేయాలనే ఆలోచనలు చేస్తున్నారు. ఆయనతండ్రి అభిప్రాయం తద్వ్యతిరేకంగా ఉంటుందేమోనని తాతగారి భయం. అందుచేత మెదలకుండా రాహుల్ని తిరిగి తండ్రిగారి ఊరికి పంపించారు. పెళ్ళిపెద్దలు అక్కడికికూడా వెళ్ళారు. కొద్దిసేపు సంభాషణలు జరిపి రాహుల్కి పెళ్ళినిశ్చయించారు. ఆ ఎండాకాలంలోనే పెళ్ళి

అయిపోయింది. అప్పటికి రాహుల్ వయస్సు పదకొండేళ్ళు మాత్రమే. ఆయనకు ఇది ఒక తమాషాగా కనపడింది. సమాజానికి తాను ఎదురు తిరగడానికి దోహదం చేకూర్చింది కూడ ఈ ఘటనే.

రాహుల్ కి పదిహేనేళ్ళు వచ్చేటప్పటికి కొంచెం ఊహ తెలిసింది. అప్పటినుండి ఈ పెళ్ళిని అనుమాన దృష్టితో చూడసాగాడు. తర్వాత రెండో సంవత్సరంనుండి ఇంటికి రావడం తగ్గించాడు. మరో నాలుగేళ్ళకు అసలు రావడమే మానివేశాడు. మరో నాలుగేళ్ళ తర్వాత తన జిల్లాలో అడుగుపెట్టలేదు. ఇలా పాతికేళ్ళ కాలంగడిచింది. పసితనంలో తనకు జరిగిన పెళ్ళికి రాహుల్ బాధ్యతవహించ లేదు.

రాహుల్ చదివే బడిలో ఉపాధ్యాయులు మారిపో యారు. కొత్తవాువచ్చారు. నాలుగో తరగతిలో పిల్లలసంఖ్య పదమూడు పద్నాలుగుకు మించలేదు. అందులో ఉర్దూ విద్యార్థి రాహుల్ ఒక్కడే. కాని హిందీపాఠాలు చెబుతూ ఉంటే, విని వాటినిగూడ చక్కగా అర్థం చేసుకొనేవాడు.

వారి క పరీక్షలు బడికి సమీపంలో ఒకకోటలో జరిగేవి. చుట్టుప్రక్కలఉన్న ఇతరపాఠశాలలనుండికూడ విద్యార్థులు పరీక్షకు వచ్చేవాడు. అయితే రాహుల్ నాలుగో తరగతి పరీక్షకు కూర్చున్న సంవత్సరం ఇలా జరగలేదు. స్కూల్ ఇన్ స్పెక్టర్ లో క్రింది హోదాగలవాడు అంతకు ముందురోజు సాయంకాలమే బడికివచ్చాడు. పై అధికారి వస్తాడని పదిగంటలదాకా ఎదురుచూశాడు. రైలుబండిపెళ్ళి

పోయింది కాని ఆయన రాలేదు. అందుచేత వారే పరీక్షలు జరిపించారు. నాలుగోతరగతిలో ఇద్దరు తప్ప తక్కిన వారందరూ ఉత్తీర్ణులైనారు. మూళ్ళ పై అధికారి రైలు బండిలో ఒళ్ళుమరచి నిద్రపోయారు. రెండుసేషన్లు దాటిన తర్వాతనే ఆయనకు మెలకువ వచ్చింది. రెండోబండిలో బడికినచ్చారు. పిల్లలకు మళ్ళీ పరీక్ష పెడతారని ఎవరూ అనుకోలేదు. కాని ఆయన వచ్చిరావడంతోటే మొదటి పరీక్షాఫలితాలను రద్దుచేశారు. మళ్ళీ పరీక్ష పెట్టారు. తరగతి అంతటిలోకి ఇద్దరు ఉత్తీర్ణులైనారు. అందులో రాహుల్ ఒకడు.

మంచిమార్కులతో రాహుల్ పరీక్షలో ఉత్తీర్ణులైనా రని తెలిసి, ఆయన తాతగారు చాలా సంతోషించారు. జిల్లా అంతటా అప్పర్ ప్రయిమరీ ప్యాసైన పిల్లలకు స్కాలర్ షిప్ కోసం మరో పరీక్ష పెడతారని తెలిసింది. దానికి తయారు కావలసివచ్చినందువల్ల రాహుల్ తన తండ్రిగారి ఊరికి వెళ్ళలేదు. ఆయనతల్లి ఆరేడు నెలలనుండి అక్కడ జబ్బుతో శాధపడుతున్నది. ప్రసూతిజ్వరం పొందురోగంగా పరిణమించింది. రాహుల్ తండ్రిగారు అప్పటికప్పుడు స్వంత వైద్యం మొదలుపెట్టారు. ఏదోమందు తయారుచేసి ఇచ్చారు.

పైగు కారణంగా ఆ సంవత్సరం జనవరి నెలలో రాహుల్ చదివే బడిని ఇంకొక గ్రామానికి మార్చారు. రాహుల్ అక్కడ చదువుకొని, ఇంటికి తిరిగివచ్చేవాడు. రాహుల్ తల్లి చిన్ననాటి స్నేహితురాలు ఒకామెకొన్ని కారణాలవల్ల పుట్టింట నేడండేది. రాహుల్ ఒకరోజు బడినుండి ఇంటికి వస్తుండగా, ఆ మెచూచి కళ్ళనీళ్ళు పెట్టుకొన్నది. “అక్కాయ మొఖం చూచే అదృష్టం

అబ్బాయికిలేదు” అని ఆమె నోటినుండి అప్రయత్నంగా మాటలు వెలువడ్డాయి. అంతకు క్రితంరోజే రాహుల్ తండ్రి గారి ఊరినుండి అత్యవసరంగా కలుగునస్తే, తాతగారు అక్కడికి వెళ్ళారు. తనతల్లి స్నేహితురాలిమాటలువిని రాహుల్ కి తనతల్లి చనిపోయినట్లు అనుమానం కలిగింది. ఇంట్లోకివెళ్ళి చూస్తే, అమ్మమ్మ, తాతగారు ఇద్దరూ విలపిస్తున్నారు. కాని రాహుల్ కి ఏడ్పురాలేదు; కంటతడిపెట్టలేదు. విచారసాగరంలో మునిగిపోయాడు. చనిపోయినవారు చితిపెనుండి లేచి వచ్చినట్లు రాహుల్ విని ఉన్నాడు. కాని తన తల్లిని దహనం చేసి ఉంటే ఎలాగ? అనేప్రశ్న ఉదయించింది. రాహుల్ కి వట్టి అమాయక హృదయం. శ్రాద్ధంరోజున తన తండ్రిగారి ఊరికివెళ్ళారు. తన తల్లి తిరిగి వస్తుందనే ఆశ సన్నగిలింది. ఏడాదిలో పదకొండున్నర నెలలు ఆయనకు తన అమ్మమ్మ అమ్మ. ఆమెను తాను అమ్మా అనేపిలుస్తూ ఉండేవాడు.

రాహుల్ ఆబడిలో చదువు పూర్తిచేశాడు. తన తాతగారి గ్రామానికి మూడు నాలుగు మైళ్ళదూరాని నిజామాబాద్ లో మిడిల్ స్కూలు ఉండేది. తనను అక్కడికి పంపించాలని తాతగారు నిశ్చయించారు. స్కాలర్ షిప్ కోసం సర్క్యుల్ పాల్సనవలసి ఉన్నప్పటికీ, తాతగారు మిడిల్ స్కూలులో చేర్పించినట్లు. సుప్రసిద్ధకవి సండిత అయోధ్యా సింహ “హరిజౌద్” ఆ బస్తీలోనే జన్మించారు. ఆయన లోగడ మిడిల్ స్కూలు హెడ్మాస్టరుగా పనిచేశాడు. ఉపాధ్యాయకవి అని అప్పటివరకు రాహుల్ కి బొత్తిగా తెలియదు. వివిత్వం చేయడం చాలా ప్రమాదికరమైన విషయ

మని, ఛందస్సులో ఒకమాత్ర తప్పినా చచ్చిపోతారని
కొందరిద్వారా తెలుసుకొన్నారు. కవిత్వంపట్ల తనకు
 అంతఃప్రేరణ లేకపోయినా, రాహుల్ కింత ప్రయత్నంచేసి
 మానుకొన్నారు.

రాహుల్ తన తరగతిలో ప్రథముడుగా ఉండేవాడు.
 గణితమంటే ఆయనకు కొట్టినపిండి. చరిత్రలో సంవత్స
 రాలు, తేదీలు మినహా, పాఠం ముగిసినవెంటనే అదంతా
 అప్పజెప్పేవాడు. భూగోళం చెప్పేమాస్త్రులు ఎన్నోసార్లు
 పాఠం చెప్పేపని రాహుల్ కే అప్పగించారు. గులాంగోన్ అనే
 అరవై ఏళ్ళవృద్ధుడు హెడ్మాస్టరుగా ఉండేవాడు. ఆయన
 జుట్టూ, గడ్డమూ పూర్తిగా నెరిసిపోయింది. 56 ఏళ్ళకు
 పైబడిన మాస్టర్లనందరినీ తొలిగిస్తారని పుకారు వ్యాపిం
 చింది. అప్పటినుండి గులాంగోన్ తెల్లని వెంట్రుకలకు రంగు
 వేసుకొని వచ్చేవాడు. ఆయనకు నెలజీతం ఇరవై రూపా
 యలు. అందులో పదిహేనురూపాయలు తనకొడుకు చదువు
 కోసం పంపించేవాడు. తక్కిన అయిదురూపాయలతో పెద్ద
 కుటుంబాన్ని పోషించనలసివచ్చేది.

పరీక్షలు దగ్గరపడేకొద్దీ మాస్టర్లు విద్యార్థులను దగ్గర
 కూర్చోజెట్టుకొని రాత్రింబగళ్ళు గట్టిగా చదివించేవాడు.
 రాత్రిపూట లాంతరునద్ద నిద్రపోతే, ముక్కుపట్టి లాగమని
 మాస్టర్లు ఆదేశించారు. కాని రాహుల్ రాత్రిపూట చదివే
 వారు కాదు. ఏదో నంక పెట్టుకొని వెళ్ళి, నిద్రపోయేవారు.
 ఒకనాడు లెక్కలమాస్టరు మూడు నెలలక్రితం చెప్పినలెక్క
 అడిగారు. తప్పుచెబితే, అందరినీ వదలిపెట్టి రాహుల్ ని

గాదారు. “బలే జెలివె నవాడివిరా” అని వెక్కిరించారు. చదువువిషయంలో ఇక్కడ దెబ్బలుతినడం ఇదేమొదలు.

రాహుల్ దేశాల పటాలు (Maps) గీయడంలో మాస్టరు మెప్పపొందారు. అక్షరాలపొంకం, రంగులు వేసిన తీరు చూచి మాస్టరు మురిసిపోయేవారు. సంస్థానాలు వగైరాల ఎల్లలుగీయడం తప్పలతడకగా ఉండేది. అయినా అక్షరాలు పొంకంగా వ్రాయడం, రకరకాల రంగులు వేయడంద్వారా రాహుల్ తన మాస్టరును దగాచేసేవారు. పటాలుగీసేటప్పుడు, వివిధపట్టణాలపేర్లను వ్రాసేటప్పుడు తన తాతగారు చెప్పిన కబుర్లు గుర్తుకు వచ్చేవి. తాతగారు చెప్పిన స్థలాలు దేశ పటంలో గుర్తించి సంబరపడేవారు.

మిడిల్ స్కూలులో ఆరో తరగతే ఆఖరు తరగతిగా ఉండేది. పరీక్షలు నగ్గరపడినప్పుడు లెక్కలమాష్టరు ఆరో తరగతి విద్యార్థులను, అయిదో తరగతి విద్యార్థులను కలిపి లెక్కలు అడిగేవారు. నరసింహరాయ అనే విద్యార్థి ఆరో తరగతిలో అందరికంటే చురుకైనవాడు. అతనికి మిడిల్ పరీక్షలో ప్రభుత్వస్కూల్ షిప్పుకూడ ఇచ్చారు. రాహుల్ అయిదో తరగతి విద్యార్థి. కాని అందరినికలిపి లెక్కలు అడిగేటప్పుడు ఎన్నో సార్లు నరసింహరాయతో సమానంగా మార్కులు తెచ్చుకునేవారు.

క్రీ.శ 1907 మార్చిలో వార్షిక పరీక్ష పూర్తయింది. సెలవులలో రాహుల్ తన తాతగారి ఊరికి వెళ్ళారు. అక్కడ పేగువ్యాపించింది. అందువల్ల అమ్మమ్మ మరునాడే రాహుల్ న్ని ఆయన తండ్రిగారి ఊరికి పంపించింది. ఇప్పుడు సాం

స్కృతికంగా తనస్థాయి కొంచెం పెరిగింది. ఆ గ్రామం తనకు వట్టి మోటుగా కనిపించింది. ఆ గ్రామం నిర్మించినప్పటినుండి ఇప్పటివరకు తనకంటే ఎక్కువ చదువుకొన్న వారెవరూ పుట్టలేదు. తన తమ్ములు ముగ్గురు - శ్యామలాల్, రామ ధారి, శ్రీనాథ్ చదువుకొంటున్నారు. ఆ గ్రామంలోని పెద్దలలో ఒకరిద్దరు మాత్రమే బడిలో శిక్షణ పొందారు. అక్కడి వినోదాలన్నీ రాహుల్‌కి కొద్దిరోజులలోనే అరుచి పుట్టించాయి. అందుచేత సమీపంలోని తన బంధువుల గ్రామానికి వెళ్లారు. అక్కడ తన మిత్రులతో కొంతకాలం గడిపారు. అక్కడ ఉండగానే తన అమ్మమ్మ పేగువ్యాధికి బలి అయిపోయినట్లు కబురు అందింది.

ప ర ా రీ

మిడిల్ స్కూలు పరీక్షాఫలితాలు వెలిసిన తర్వాత రాహుల్ నిజామాబాదుకు వెళ్ళారు. కాని అక్కడ చాలా రోజులు ఉండలేదు. తన తాతగారు చెప్పిన కబుర్లు, తన పాఠ్య పుస్తకంలో ప్రపంచ పర్యటనను ప్రోత్సహించే మాటలు గుర్తుకురావడం మొదలు పెట్టాయి. తాను స్వయంపాకం చేసుకోవడానికి తెచ్చుకొన్న రొట్టెలపిండి, బియ్యమూ బజార్లో అమ్మివేశారు. మొత్తం రెండున్నర గూపాయలు వచ్చింది. వెంటనే ఫరిహా రైల్వే స్టేషన్‌కు వెళ్ళారు. కాశీకి టికెట్టు తీసుకొని, రైలుబండిలో కూర్చున్నారు. కాశీలో తన బంధువుల ఇంటికి ఒంటరిగా వెళ్ళితే అనుమానిస్తారని భయం. అందుచేత ఆ ఇంటికి సమీపంలోని ఒక మందిరానికి వెళ్ళారు. సంస్కృతం చదువుకోవడానికి నచ్చానని చెప్పారు.

అక్కడ స్వయంపాకం చేసుకొన్నారు. ప్రపంచపర్యటనకు ఇబ్బందిపర్పడింది. చేతిలో ఉన్న డబ్బులు అయిపోతున్నాయి. కాళ్ళు చేతులు కట్టి వేస్తున్నట్లు అనిపించింది. ఇంటికి వెనుదిరిగారు. టిక్కెట్టుకొని రైలులో కూర్చున్నాడు. కాని ఒళ్లు మరచి నిద్రించారు. దిగవలసిన స్టేషన్ కంటే ఒక స్టేషన్ దాటి వెళ్ళారు. తన దగ్గర డబ్బులు కూడా లేవు. అయితే స్టేషన్ మాస్టరు ఇబ్బందిపెట్టలేదు. ఆరాత్రి స్టేషన్ లోనే గడిపి, మరునాడు తన తండ్రిగారి గ్రామం బయలుదేరారు.

ప్రపంచపర్యటనకై జరిపిన తొలిప్రయత్నం విఫలమైంది. కాని తరువాత ఘటనలు మళ్ళీ తనను అందుకు ప్రోత్సహించాయి. అమ్మమ్మ చనిపోయిన తర్వాత తాతగారు ఏకాకిగా ఉంటున్నారు. రాహుల్ తన సోదరి రామప్యారీతో కలిసి ఆ గ్రామం వెళ్ళారు. వారే ఇంటిపనులన్నీ చూచుకోవలసివచ్చింది. ఒకరోజు రాహుల్ చేసిన పొరబాటు వల్ల రెండు సేర్ నెయ్యి నేల ఒలికిపోయింది. తాతగారు కోపపడతారని భయం వేసింది. ఎదును అమ్మగానచ్చిన ఇరవై రూపాయలు తీసుకొని, రైలు స్టేషన్ వెళ్ళి వెళ్ళారు. దారిలో కొంత ఆలస్యం జరిగింది. రైలుకు లైన్ క్లియర్ ఇవ్వబడింది. ఇంతలోనే దూరంగా తన తాతగారు వస్తున్నట్లు కనిపించారు. రాహుల్ ఆ స్టేషన్ నుండి కాలినడకన ఆ జంగ్లీ స్టేషన్ కు వెళ్ళారు. తన తాతగారు ఆయనను వెంబడించలేక పోయారు. తన మనుమడు ఎటు వెళ్ళిందీ ఆయనకు అంతు పట్టలేదు.

రాహుల్ ఆజంగ్ నుండి కాశీకి టిక్కెట్టు తీసుకొన్నాడు. అక్కడినుండి ముగల్ సరాయ్, వింధ్యాచలం వెళ్ళాడు. దారిలో పదిహేడు - పద్దెనిమిది గూఢాయుధులు ఖర్చయినాయి. మనస్సులో ఆందోళన బయలుదేరింది. కాని ఇంటికి తిరిగివెళ్ళడం అసంభవం. సరే, కలకత్తా వెళ్ళదామని రాహుల్ నిశ్చయించుకొన్నాడు. ఏదోవిధంగా రైలుఎక్కారు. రైలు హవడాస్టేషన్ చేరింది. రాహుల్ అక్కడ దిగాడు. కలకత్తా కాశీలాంటి పట్టణమని విని ఉన్నాడు. కాని ఇంత పెద్దపట్టణాన్ని తాను ఎప్పుడూ చూడలేదు. ఎక్కడికెళ్ళాలో ఏమిచేయాలో దిక్కుతోచడంలేదు. హవడాస్టేషన్ లోచేరిన జనాన్ని చూచి విస్తుపోయాడు. ఒక స్తంభంవద్దకువచ్చి, దానిని అనుకొని నిలబడ్డాడు. ఇంతలో దాదాపు సమవయస్కుడైన ఒక కుర్రవాడు అక్కడికి వచ్చాడు. అతడుకూడ తననలె చదువుకొంటూ, ఇక్కడికి పారిపోయినప్పటికీ తెలిసింది. నెలకు అర్ధగూఢాయుధులతో ఇక్కడ తాను ఒకకుటీరాన్ని అద్దెకు తీసుకొన్నానని అతడు చెప్పాడు. రాహుల్ కి కొంచెం ధైర్యం వచ్చింది. ఇద్దరూ హవడావంశెనదాటి ఒకసందులోకి వెళ్ళారు. తన స్నేహితుడు వంటచేశాడు. ఇద్దరూకలిసి భోజనంచేశారు.

ఉద్యోగాన్వేషణ

తమదగ్గరఉన్న డబ్బులు అయిపోతున్నాయి. ఏదైనా పనివెదుక్కునే ఆలోచనలో పడ్డాడు. పద్నాలుగు - పదిహేనేళ్ళకుర్రవాళ్ళకు పనిదొరకడం అంత తేలికైన పనికాదు.

వీరు జగన్నాథ్‌ఘాట్‌పైన కూర్చునిఉండగా ఒకసాధువు
 అక్కడికివచ్చాడు. ఆయన బ్రిటిష్‌ప్రభుత్వానికి, బ్రిటిష్
 వారికి వ్యతిరేకంగా మాట్లాడాడు. అక్కడచేరినజనం ఆయన
 మాటలనువిన్నారు. బెంగాల్ విభజనకు వ్యతిరేకంగా ఆం
 దోళన సాగుతున్నరోజులుఅవి. ఈ ఇద్దరు కుర్రవాళ్ళకు ఆ
 విషయం ఎలాజెలుసుంది? సాధువుమాటలు విన్నవారిలో
 ఒకరు, ఇతడు గూఢచారిత్వం వేరుకాదు అన్నారు. గూఢ
 చారో, పిచ్చివాడో అయివుండాలి కాని వేరొకరుకాదనేది
 నిజం. నిరుద్యోగులైన ఈ ఇద్దరు కుర్రవాళ్ళకు మరో ఇద్దరు
 తోడ్కొన్నారు. అందులో ఒకరికి ముప్పయివేళ్ళు ఉంటాయి.
 మరొకడు సమవయస్కుడే. వీరంతా ఒకేచోట మకాం
 పెట్టారు. సమిష్టినంట ఏర్పాటుచేశారు. ఎవరివద్దడబ్బు
 ఉంటే, వాడు అందరికోసమూ ఖర్చుపెట్టేవాడు. ఉద్యోగం
 ఎవరికిదొరికినా, సంపాదనమాత్రం అందరికీ వినియోగించా
 లని నిశ్చయించారు. రెండు జంటలుగా ఉద్యోగంకోసం
 తిరిగారు. ఒకసారి రాహుల్ బంటరిగానే ఉద్యోగాన్వేషణ
 చేశారు. బర్మీకంపెనీలో కూలిపని దొరికింది. నాలుగైదు
 రోజులు రాహుల్ కూలిపని చేశారు. ఒకమేస్త్రీ తనఇంట
 తలదాచుకోడానికి అనుమతించాడు. కాని తన మిత్రులతో
 సంబంధం తప్పిపోయినందుకు రాహుల్ విచారించారు. తన
 పుస్తకాలు, వంటసామాను అక్కడే వదిలిపెట్టి వెళ్ళారు.
 మళ్ళీ ఉద్యోగంకోసం తిరగవలసివచ్చింది. గోడలపై అతి
 కించిన ప్రకటనలు చదువుతూ రాహుల్ వంగభాషవర్ణమాల
 నేర్చుకొన్నారు.

ఒకరోజున తాను ఒంటరిగా వెళ్ళుతూఉంటే పోస్టు
జవాను కనిపించాడు. ఎక్కడైనా పనిచూపిస్తారా అని
రాహుల్ అతనిని అడిగాడు. సాయంత్రం కూలీబజారుకు
రమ్మనిచెప్పి, అతడు వెళ్ళిపోయాడు. రాహుల్ తిరిగి తన
మకాముకువచ్చాడు. తనమిత్రులలో ఒకరిని వెంటబెట్టుకొని
కూలీబజారుకు వెళ్ళాడు. పోస్టుజవానుకోసం గాలిస్తూ ఉండ
గానే కుండపోతగా నర్జం మొదలుపెట్టింది. తమబట్టలన్నీ
తడిసిపోయాయి. రాత్రి చాలా పొద్దుపోయింది. తిరిగి తమ
మకాముకు వెళ్ళడంకష్టం. అందుచేత పొరుగునఉన్న ఇళ్ళలో
తల దాచుకొన్నాడు. వారుకూడ కూలీలే. “పరదేశంలో
కష్టాలు ఎందుకుపడతాడు? మీనయస్సు పిల్లలకు పనిదొర
కదు. ఇంటికివెళ్ళిపోండి. ఇంటికి జాబువ్రాస్తే డబ్బు పం
పిస్తారుగదా” అని వారు అన్నారు. “తప్పకుండా” అని
వీరిద్దరూ బదులుచెప్పారు. “అలాఅయితే ఇక్కడేఉండిండి.
తిండి ఎలాగాఅని దిగులుపడవద్దు. జాబువ్రాయండి. డబ్బు
వచ్చినతర్వాత ఇంటికి వెళ్ళిపోండి” అని వారుచెప్పారు.
దానిమీదట వీరిద్దరూ అక్కడే ఉండిపోయారు. తోడి
మిత్రుని ఇంటికి జాబువ్రాయడానికి రాహుల్కూడ సమ్మతించాడు.
తనరహస్యమాత్రం బయటపెట్టలేదు. తిరుగుజాబు
వచ్చేరోజులు సమీపించాయి. ఇక్కడినుండి వేరొకచోటికి
వెళ్ళిపోదామని రాహుల్ సలహాఇచ్చాడు. కాని తోడి
మిత్రుడు అంగీకరించలేదు. అందుచేత తాను ఒంటరిగా వెళ్ళి
పోయాడు.

రాహుల్ తిరిగివస్తుండగా రోడ్డుపై ఒకవృద్ధుడు కనిపిం
 చాడు. తనఇంటికి రమ్మనికోరాడు. కాని రాహుల్ తనతోడి
 మిత్రులు ఎక్కడఉన్నారో తెలుసుకోవాలని కుతూహల
 పడ్డాడు. సాయంత్రందాకా ఎంతవెదకినా ఎవరూ కనిపించ
 లేదు. అందుచేత వృద్ధునిఇంటికి వెళ్ళాడు. రోజూ అతనిగది
 ఊడ్చడం, ఒకబిందెను కొళాయినిట్లు తెచ్చిపెట్టడం,
 రాహుల్ పని. వృద్ధుడు ఇంటినద్దఉన్నప్పుడు హుక్కాతయారు
 చేసి ఇచ్చేవాడు. అతనిఅలవాట్లు ఎలావున్నా రాహుల్ ని
 పుత్రసమానుడుగా చూశాడు. రాహుల్ కి చదువంటే చాలా
 ఇష్టమని తెలుసుకొన్నాడు. ఇంగ్లీషు నేర్పడం మొదలు
 పెట్టాడు. అతడు లోగడ కంట్రాక్టుగాను, దళారిగాను పని
 చేసి బాగా డబ్బుగడించాడు. సౌఖ్యం అనుభవించాడు.
 కాని కొన్ని కారణాంతరాలవల్ల అదంతా అయిపోయింది.
 ఇప్పుడు తనకు తెలిసిన పాతమార్వాడీలు, ఇంగ్లీషుకంపెనీలు
 ఏదైనా కొద్దిపనిఇస్తే చేస్తున్నాడు. నెలకు ముప్పయి రూపాయల
 రూపాయలు గిట్టుబాటు అవుతున్నది. అతనివయస్సు 55 ఏళ్లు.
 మంచిదశకోసం అతడు ఎదురుచూస్తున్నాడు. రాహుల్ కి
 ఇంగ్లీషుభాషనుండ అభిరుచి ఎక్కువైంది. వృద్ధుడు ఈ విష
 యం గురించి, విశుద్ధానందసరస్వతీ విద్యాలయంలో
 చేర్పించాడు. తర్వాత రాహుల్ తనఇంటికి జాబులు చూశాడు.
 తిరిగిరమ్మని తాతగాను పదేపదే కోరుతున్నారు. డబ్బుకూడ
 పంపించారు. తనకుకూడ ఇంటికి వెళ్లాలని బుద్ధిపుట్టింది. ఒక
 రోజున బండిఎక్కాడు.

[5]

ఇంటికి తిరుగుపయనం

రాహుల్ తనతాతగారి ఊరిసమీపంలోని స్టేషన్ వద్ద
దిగారు. రాత్రిపూట అయినందున అక్కడే పడుకొన్నాను.
ఉదయంపూట కొంతమంది మిత్రులను కలుసుకొన్నాను.
స్టేషన్ ఉన్న చిన్న బస్లో తాను ఇదినరకు చదువుకొన్నాను.
కలకత్తాలో నాలుగు నెలలు మాత్రమే గడిపివచ్చిన తనకు
వీరంతా అనాగరికులుగా కనిపించారు. అయినప్పటికీ పాత
మిత్రులను కలుసుకొన్నప్పుడు చాలా సంతోషం కలిగింది.
తనతాతగారి ఎదుటికి వెళ్ళడానికి రాహుల్ ఇప్పుడు సరికొ
చించలేదు. ఎప్పుడో నాలుగు నెలలక్రితం రెండు శేర్ల నెయ్యి
ఒక బోసిన విషయం, ఎద్దును అమ్మగావచ్చిన ఇరవై రెండు
గూపాయలు ఎత్తుకుపోయిన విషయం తాతగారు మరచిఉం
టారని రాహుల్ గట్టిన మృకం. తాతగారు రాహుల్ నిచూచి
చాలా సంతోషించారు. ఆయనను చదివించాలని తాతగారికి
చాలా ఇష్టం ఉండేది. కాని ఆ విషయమే పట్టుదల చూప
కుండా, రాహుల్ ఇష్టానికే నడలిపెట్టారు. రాహుల్ సెప్టెంబరు
నెలలో ఇక్కడికి వచ్చారు. వెంటనే బడిలో చేరిఉంటే
మిడిల్ పెపరీక్షకు కూర్చునేవారు. అయితే తాతగారు అలా
చేయమని చెప్పకూలేదు. తాను చదవాలని అనుకోకూలేదు.

రాహుల్ ఎక్కువకాలం తనతాతగారి ఊరిలోనే
గడిపేవారు. ఒకటి రెండు సార్లు తన తండ్రుల గారి ఊరికి, బంధు
వుల గ్రామానికి వెళ్ళినట్లు. ఇదే కాలంలో ఉమర్ పుర్
వద్ద ఉన్న పరమహంసను సందర్శించారు. తాను చదువు

కొన్న నిజామాబాద్ మిడిల్ స్కూలుకు వెళ్లారు. అప్పట్లో తనతోడివారు పరీక్షలకు సిద్ధమవుతున్నారు. తనకొక విధమైన భావోద్దేశం కలిగింది. కాని రాహుల్ చేసేది ఏమిటేకపోయింది.

పనీపాటాలేకుండా ఉండటం రాహుల్ కి నచ్చలేదు. ఆందుచేత ఎండాకాలం నెలవుల తర్వాత తిరిగి నిజామాబాద్ బడిలో ప్రవేశించారు. ఏడాదికిపైగా పుస్తకాలు ముట్టని కారణంగా ఆయన ఎన్నో విషయాలు మరచిపోయారు. వాటిని తిరిగి నెమరువేసుకోవడానికి కొంతకాలం పట్టింది. రాత్రిపూట చదువుకోవడం ఎప్పటివలె మానివేసినప్పటికీ రెండుమూడు నెలలలో తన తరగతిలో మొదటివాడుగా తేలారు. ఇంతలో తనకు కొద్దిగా జబ్బుచేసింది. తన తండ్రి గారి ఊరికి వెళ్లారు. అక్కడ తన చెల్లెలు చనిపోయినట్లు తెలిసింది. రాహుల్ చాలా విచారించారు. అమ్మమ్మ చనిపోయిన తర్వాత వారిద్దరూ తాతగారి ఊరివద్ద ఉండేవారు. వారి మధ్య చిన్న తగవు వచ్చింది. చెల్లెలు తనకు చెప్పకుండానే తండ్రి గారి ఊరికి వెళ్ళింది. చనిపోయేముందు ఆమెను తాను చూడలేదు.

రాహుల్ రెండుమూడువారాలు అక్కడ ఉండి తిరిగి నిజామాబాద్ కు వచ్చాడు. ఆ సంవత్సరం తొలకరి ప్రారంభమైనప్పటినుండి ఆయన తాతగారికి, దాయాదులకు మధ్య ఆస్తిపాస్తుల విషయమై తగాదా ఏర్పడింది. కోర్టులో తమ వాదనకు బలంలేదని గ్రహించి, వారు రాహుల్ తాతగారి పంటపొలాన్ని చౌరస్యంగా కోసివేశారు. ఈ సందర్భంలో

రాహుల్ తండ్రిగారు స్వగ్రామంవద్ద తన వ్యవసాయం మాను
కొని, ఇక్కడికి రావలసివచ్చింది. ఆయన విసిగి వేసారి,
ఎదుటిపక్షం వారితో రాజీపడ్డారు. ఆ సరి వదలుకొనేట్లు,
అందుకుగాను పదకొండువందలరూపాయలు డబ్బు ఇచ్చేట్లు
ఒప్పందం కుదిరింది. ఇవన్నీ రాహుల్ జెలుసుకొంటున్నాడు.
కాని వీటిలో తలదూర్చలేదు.

పరీక్ష ఇక మూడునాలుగు నెలలలో జరుగుతుంద
నగా, జిల్లాలోని అన్ని మిడిల్ స్కూళ్ల విద్యార్థులకు ఆరవ
తరగతిలో నెలవారీ ఉమ్మడిపరీక్ష పెట్టేవారు. ఏ స్కూలులో
చదువు బాగా సాగుతున్నది? ఏ విద్యార్థి ఎంత చురుకుగా
ఉన్నాడు? అని తేల్చుకొనేవారు. జిల్లామొత్తంమీదభాషా
విషయంలో రాహుల్, మరొక విద్యార్థిపోటీలు పడేవారు.
అయినప్పటికీ అనేకపర్యాయాలు రాహుల్ ప్రథముడుగా
వచ్చారు.

సెలవులలో రాహుల్ తనతాతగారి ఊరికివచ్చిచూస్తే,
పరిస్థితులు సర్దుబాటు అయినాయి. రెండు కుటుంబాలమధ్య
తగాదా పరిష్కారమైంది. అందుకు రాహుల్ చాల సంతో
షించారు. తాతగారిని తమవద్దనే ఉండమని వారు కోరు
తున్నారు. కాని ఏనాడైనా ఎత్తిపోడుపులు తప్పనని తాత
గారి భయం. అందుచేత ఆ గ్రామంవదలి తన అల్లుడుగారి
ఊరికి వెళ్లగోరుతున్నారు. ఆయన ఇల్లు కూడ ఒకవిధంగా
తన దాయాదులస్వాధీనంలో ఉంది. వారి ఇంట్లోనే ఆయన
అన్నం తింటున్నాడు. రాహుల్ ఈ పర్యాయం అక్కడే
ఉండిపోయాడు. తన మామగారి కుమారునికి అక్షరారంభం

చేయించివచ్చారు. లోగడ తనకు అక్షరారంభం చేయించింది ఆ మామగారే. ఈవిధంగా మామగారిఋణం తీర్చుకొన్నానని రాహుల్ సంతోషించారు.

మిడిల్ వార్షిక పరీక్షకు రోజులు దగ్గరపడ్డాయి. జిల్లా లోని అన్నిస్కూళ్ల మిడిల్ విద్యార్థులకు ఆజంగ్ ఫో మిషన్ స్కూలులో పరీక్షలు జరిపేవారు. దానికి దగ్గరలోనే నిజమా బాద్ మిడిల్ విద్యార్థులకు ఇల్లు అద్దెకు తీసుకొన్నారు. విద్యార్థులవెంట ఒక ఉపాధ్యాయుడుకూడ వెళ్లాడు. పరీక్ష ముగిసిన తర్వాత రాహుల్ తన తండ్రిగారి ఊరికి వచ్చారు. మరొక పర్యాయం ఉమర్ పుర్ పరమహంసను సందర్శించారు. పరమహంస నయస్సు 120 ఏళ్లు అని అందరూ చెప్పుకునేవారు. యాభైఏళ్ల నుండి ఆయనరూపంలో మార్పు రాలేదని వృద్ధులు అనేవారు. పెద్దపెద్ద సంస్కృత పండితులు, ఇంగ్లీషు చదువుకొన్న ఆఫీసర్లు పరమహంసను సందర్శించేవారు. ఆయనపాండిత్యం అపారమైనదని, జీవన్ముక్తడైన యోగి అని, సిద్ధుడని ప్రశంసించేవారు. కొందరు తమ మనోరథాలు ఈడేర్చుకోవడానికి ఆయనవద్దకు వచ్చేవారు. ఆయన నిరాకరించినప్పటికీ వారు వెళ్ళిపోయేవారుకాదు. అప్పుడప్పుడు ఆయన అలాంటివారిపై బెత్తం ఉపయోగించేవారు. బెత్తందెబ్బ తిన్నవాడు తన మనోరథం ఈడేరినట్లు భావించేవాడు. రాహుల్ తండ్రిగారుకూడ పరమహంస భక్తుడు. అందునల్ల రాహుల్ కూడ ఆయనవెంట అక్కడికి వెళ్లేవారు.

తిరిగి పరార్

ప్రకీర్తనవాసి నచ్చినతర్వాత, రాహుల్ రెండువారాల కంటే ఎక్కువకాలం ఇంటివద్ద ఉండలేకపోయాడు. “ప్రపంచ పర్యటన చేయి” అనే మంత్రం ఆయనను కలత పెడు తున్నది. మొదట తాను ఇంటినుండి పారిపోవడానికి నెయ్యి ఒలకబోయడం, తాతగారు కోపపడతారనే బెదురు కారణం. అయితే ఈసారి అలాంటి అవసరంలేదు. దారిఖర్చుకు డబ్బు అవసరమని తనకు తెలుసు. తాతగారు తనతండ్రి దాచు కొన్న వందరూపాయలు తీసుకొని, దక్షిణాది యాత్రచేసి వచ్చినవిషయం బాల్యంలోనే రాహుల్ విన్నారు. ఈసారి తనకు రెండురూపాయలు నగదు, రూపాయలదండ ఒకటి చేతికి తగిలింది. ఎవరైనా గుచ్చిగుచ్చి అడుగుతారని ఆ దండను అమ్మలేదు. ఎనిమిది నెలలతర్వాత దానిని అలాగే తీసుకువచ్చారు. కాని కలకత్తా చేరడానికి ఆ రెండు రూపాయలు తోడ్పడ్డాయి. కొంతదూరం రైలుటిక్కెట్టు లేకుండానే ప్రయాణం సాగించారు.

రాహుల్ వయస్సు ఇప్పుడు పదహారేళ్లు. తాను ఇప్పుడు అమాయకుడైన పల్లెటూరి కుర్రవాడు ఏమీకాదు. రెండేళ్లక్రితం తాను కలకత్తా వచ్చినప్పుడు, ఇప్పుడూ ఎంతో భేదంఉంది. మొదటియాత్రతో తాను చాలాఅనుభవం సంపాదించారు. చివరిరోజులలో తనకు ఆశ్రయమిచ్చిన

వృద్ధుడు కలకత్తాలో అదేచోట ఉన్నాడు. అతడు హోటల్ కు పచ్చిమామిడికాయల సరఫరా చేయడానికి ఒప్పందం కుదుర్చుకొని ఉన్నాడు. రాహుల్ కి వెంటనే పనిదొరికింది. బజారులో మామిడికాయలు లెక్కపెట్టడం, హోటల్ కు అప్పగించడంలో ఆయన తోడ్పడేవాడు. ఈ పని కొద్దిరోజులకు ముగిసింది. హనడా రైల్వేస్టేషన్ నుండి ఒక ఉన్నతాధికారి పింఛను పుచ్చుకొని విదేశం వెళ్ళుతున్నాడు. అతని గదిలోని సామానాను వృద్ధుడు వేలంపాడాడు. ఒకమార్వడి డబ్బు అప్పగించాడు. లాభంలో కమిషన్ వృద్ధునికి కొంత ముట్టజెప్పాడు. ఆగదినుండి సామాను చేరవేయడంలో రాహుల్ తోడ్పడ్డాడు. ఎన్నోబట్టలు అమ్మకుండా మిగిలిపోయాయి. రాహుల్ వాటిని బజారులోపెట్టి అమ్మనలసివచ్చింది. ఊరకనే ఇచ్చినా తొడుక్కొనివెళ్ళడానికి ఎవరూ సిద్ధంగాలేరు. రాహుల్ ఆపని విరమించాడు.

వృద్ధుడు రాహుల్ కి రైల్వేస్టేషన్ లో మార్కెట్ పని ఇప్పించాడు. ఇందుకు ఇంగ్లీషుభాష పెద్దగానేర్చుకొని ఉండనవసరంలేదు. స్టేషన్ లో సామాను ఎక్కువగా పడిఉండేది. మార్కువేయకపోతే, సరుకు రవాణాకాదు. అందుచేత ప్రతివ్యాపారి మార్కుమన్ దగ్గరికి వచ్చేవాడు. రాహుల్ మినహా తక్కినవారంతా బెంగాలీలు. వారు వయస్సులోకూడ పెద్దవారు. నాలుగుడబ్బులు ఇచ్చేవారు ఎవ్వరూ తనవద్దకు

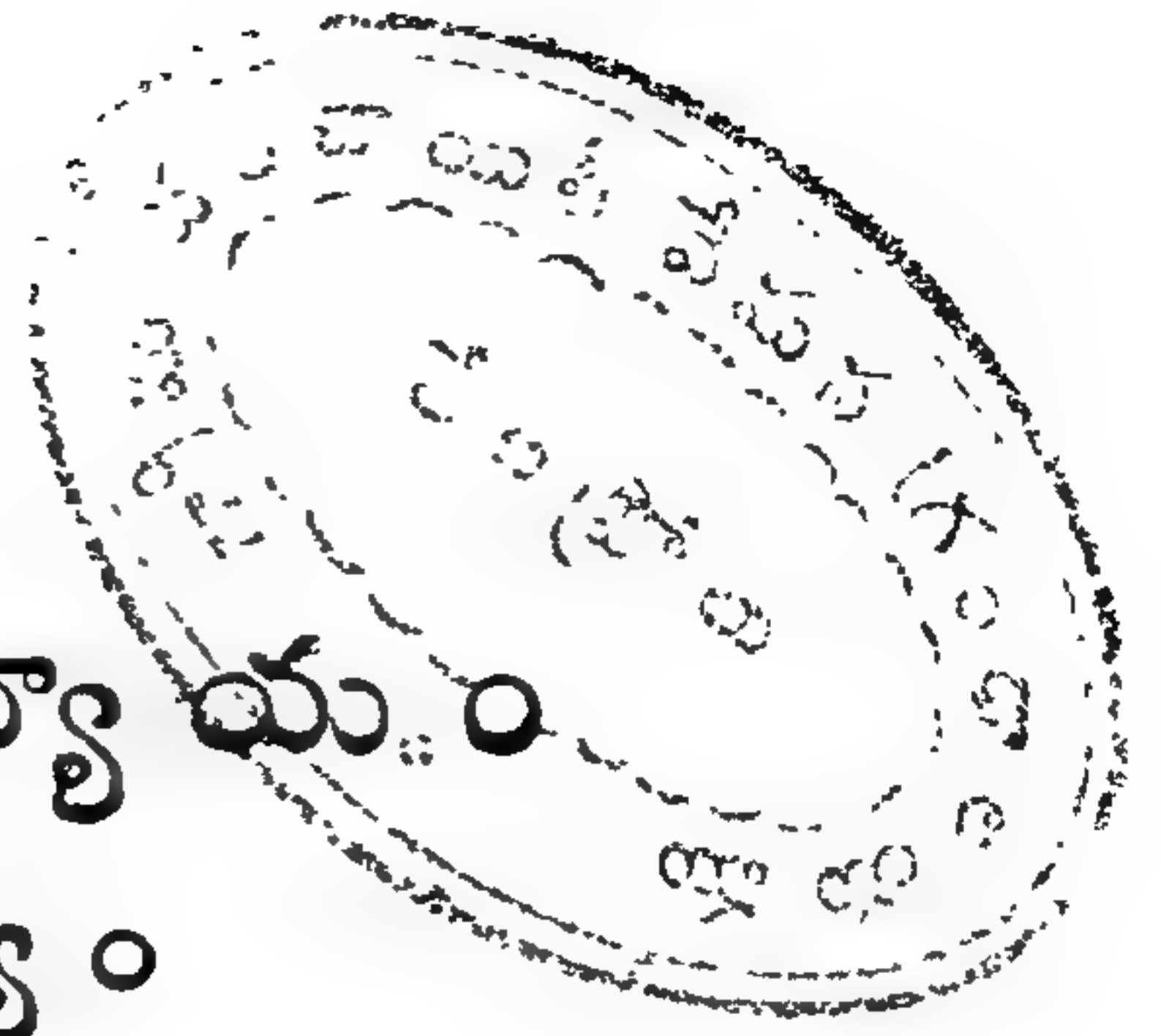
రాలేదు. ఆ రాబడికోసం రాహుల్జీ ఎదురుచూడలేదు. ఎందుకంటే భోజనం ఏదోవిధంగా జరిగిపోతున్నది. అదేచోట తన దగ్గరబంధువు ఒకడు కూలిపనిచేస్తున్నట్లు రాహుల్జీకి తెలిసింది. అతడు అప్పుడప్పుడు తనకు పంచదారషర్బతు త్రాగిస్తూ ఉండేవాడు. లక్షలకొద్దీ మణుగుల పంచదార అక్కడినుండి రవాణా అవుతూఉంటే, పంచదార షర్బతు త్రాగుతున్నారని ఎవరికీ బాధఉండేదికాదు. పంచదార సంచులలో ఒకటి రెండు చినిగిపోయినా లెక్కలోకి వచ్చేదికాదు.

దుకాణంలో ఉద్యోగం

ఇలా రెండు మూడు వారాలు గడిచేటప్పటికి రాహుల్జీకి విసుగుపుట్టింది. పని తాను బాగా చేస్తున్నప్పటికీ, మనస్సువిప్పి మాట్లాడుకోవడానికి మిత్రుడు ఎవ్వడూలేదు. భాషాభేదం కారణంగాకూడ తాను ఏకాకి అయినట్లువుంది. అందుచేత ఆపని వదలిపెట్టాడు. ఎవరు ఎంత బలవంతంచేసినా తిరిగి వెళ్ళలేదు. రెండు మూడు వారాల తర్వాత ఒక నన్యందుకాణంలో ఉద్యోగం నొరికింది. తాను నొకడుగా కుదిరినప్పుడు, అక్కడ యజమానులలో ఎవరూ లేరు. జాబులున్నాయడం, వారానికి ఒకసారి జమాఖర్చులు వ్రాసి కాశీకి పంపడం తనపని. కొద్దిరోజులతర్వాత యజమానికూడ వచ్చాడు. ఆయనవయస్సు 55 ఏళ్ళు. మధ్యాహ్నంతర్వాత దుకాణానికి వచ్చేవాడు. సాయంత్రం

కాగానే షికారు వెళ్ళేవాడు. మహాలయితే పెద్దపోస్టాఫీసు
దాకా వెళ్ళేవాడు. ఆయనకు ఉదరసంబంధమైన జబ్బు
ఉండేది. ఏదో ఒకకంపెనీలో తయారైన సిగరెట్లు కాల్చితే
జబ్బునయమవుతుందని రాహుల్ సలహాయుచ్చారు. వెంటనే
ఆకంపెనీకి వెళ్ళి, సిగరెట్లుపెట్ట ఒకటి కొనితెచ్చారు. ఇవి
కాల్చినతర్వాత జబ్బుకొంతనయమైంది. రాహుల్ ని స్వామి
భక్త పరాయణుడుగా భావించాడు. షికారుకు వెళ్లేటప్పుడు
రాహుల్ నికూడ వెంటబెట్టుకుపోయేవాడు. కొద్దిరోజులకు
రాహుల్ కి జబ్బుచేసింది. ఆయనను ఆస్పత్రిలో చేర్పించారు.
రెండువారాలు ఆస్పత్రిలో ఉండినచ్చారు. కొంత స్వస్థత
ఏర్పడిన తర్వాత ఇంటివైపు చూపునుల్చింది. తన తండ్రి
గారిఊరికి వచ్చారు. తిరిగిరమ్మని నన్యందుకాణం యజమాని
జాబులునాశాడు. కాని రాహుల్ వెళ్ళలేదు.

రెండో అధ్యాయం వైరాగ్యం

రాహుల్ తన తండ్రిగారిఊరికి వెళ్ళారు. తాతగారు కూడ తనస్వగ్రామం వదలిపెట్టి, ఇక్కడే ఉంటున్నారు. “ఆరు నెలల కుక్క, పండ్లెండు నెలల కొడుకు, ఉంటే అలాగే ఉంటారు. పోతే అలాగే పోతారు” అని ఆయన అనేవారు. రాహుల్ కి ఇప్పుడు పదహారుదాటి పది హేడులోపడింది. తాతగారు తనస్వగ్రామం వదలి ఇక్కడవుంటున్నారేకాని, ఆయనకు ఏమంత అనుకూలంగాలేదు. ఇది తెలుసుకొని రాహుల్ కి చాలా విచారంకలిగింది. తినుగుడుపులవిషయంలో ఆయనకు స్వేచ్ఛలేదు. పై పెచ్చు కూతురు అత్తవారి ఇంట్లో ఉండవలసి వస్తున్నది. లోకజ్ఞానం ఉన్న వారు ఎవరూ కూతురు అత్తవారి ఇంట్లో కాలక్షేపం చేయరు. ఇదికూడ రాహుల్ తాతగారిని బాధిస్తున్నది.

కలకత్తాకు వెళ్ళకపూర్వం రాహుల్ పరమహంసను సందర్శించారు. అప్పుడు ఆయన మనస్సులో కొన్ని భావాలు రేకెత్తాయి. అవి ఇప్పుడు జాగృతమైనాయి. తిరిగి పరమహంస కుటీరానికి వెళ్ళారు. పరమహంస ఎవరికీ ఏవిధమైన ఉపదేశం ఇచ్చేవారుకాదు. అయితే హరికిరణ్ దాస్ జ్ఞానోపదేశం చేసేవారు. ఆయనకు భాషాజ్ఞానం అంతంతమాత్రమే. రాహుల్ హిందీటికాడన్న సంస్కృతగ్రంథాలు చదివేవారు. హరి

కిరణ్ దాస్ తో సంభాషణలు జరిపేవారు. హిందీభాషలో ఉన్న వేదాంతగ్రంథాలు సమాప్తమైనాయి. ఇతరవిషయాలకు సంస్కృతం నేర్చుకోవడం అవసరమని హరికిరణ్ దాస్ చెప్పారు. రాహుల్జీతండ్రి, తాత ఇద్దరూ ఇంగ్లీషు చదువుకోవాలని చెప్పేవారు. సంస్కృతం నేర్చుకొంటే సన్యాసి అయిపోతాడని వారిభయం.

రాహుల్జీ తనబంధువు నివసిస్తున్న గ్రామానికి వెళ్ళి ఆయనతో తనవాంఛను వెల్లడించారు. ఆయన సంస్కృత విద్వాంసుడు. అయినప్పటికీ రాహుల్జీతండ్రి, తాతల మనోభీష్టానికి వ్యతిరేకమైనపని చేయదలచుకోలేదు. కాశీలో ఒక సంస్కృతపండితునినిద్ద తగుసర్పాటుచేస్తానని ఆయన వాగ్దానంచేశారు. ఫలానారోజున తాను కాశీకి వెళ్ళుతానని చెప్పారు. రాహుల్జీ ఒకరోజు ముందుగానే ఆగ్రామానికి వెళ్లారు. అయితే మరునాడే తనపినతండ్రి అక్కడికివచ్చారు. రాహుల్జీని కాశీకితీసుకువెళ్ళకూడదని చెప్పారు. ఆజంగల్లో ఇంగ్లీషు నేర్చుకొమ్మని సలహా ఇవ్వగోరారు. రాహుల్జీ ప్రయత్నం విఫలమైంది.

హరికిరణ్ దాస్ రెండు మూడేళ్ళక్రితం బదరీనాథ యాత్రచేసివచ్చారు. తాను అక్కడచూచిన విషయాలను రాహుల్జీకి గొప్పగా వర్ణించిచెప్పారు. ఆయనచెప్పిన 'ద్రువ కథ' రాహుల్జీకి మార్గంచూపించింది. ఇంగ్లీషు స్టేచ్ఛభాష కాబట్టి దాసిని చదువనక్కరలేదని, సంస్కృతభాషనే నేర్చుకోవాలని రాహుల్జీ నిశ్చయించుకొన్నారు. ఇప్పుడు కాశీకివెళ్ళడానికి వీలులేదు. తనకు ఉత్తరదేశంవెళ్లాలనే సం

కల్పం ఉన్నట్లు హరికిరణ్ దాస్ కు వెలియజేశాడు. దానిని ఆయన బలపరచాడు. ఇలావుండగా ఒకరోజున తనగురువు గులాంగౌస్ ఖాన్ నచ్చాడు. వృద్ధాప్యం కారణంగా ఆయన తన ఉద్యోగం విరమించుకొన్నాడు. ఇప్పుడు తనశిష్యునికి హితబోధచేయడానికి ఆయనవచ్చాడు. ఆయన తనవెంట రాహుల్ మిడిల్ సర్టిఫికేటుకూడ తెచ్చాడు. రాహుల్ ఆయన హితబోధలేసి చెవికి ఎక్కించుకోలేదు. మిడిల్ సర్టిఫికేటు తెచ్చినందుకు ఒకటి రెండు గూపాయలు ఆయనకు లాభించాయి.

రాహుల్ ఇంటివద్దనేఉంటూ అప్పుడప్పుడు పరమ హంస కుటీరానికి, తనబంధువుగ్రామానికి వెళ్ళినస్తున్నాడు. ఇంట్లో ఎవరికీ అనుమానంకలగడంలేదు. ఈసంవత్సరం తిరిగి గ్రామంలో స్టేగువ్యాపించింది. రాహుల్ ఏవిధంగానూ చలించలేదు. ఒకనాటిసాయంత్రం తనబంధువుగ్రామానికి వెళ్ళాడు. అక్కడ కాళికాదాస్ అనే సాధువును కలుసుకొన్నాడు. యాగేశీ అనే మరోమిత్రుడు అక్కడికివచ్చాడు. వీరిద్దరికి రాహుల్ తనసంకల్పాన్ని వెల్లడించాడు. ఇద్దరూ ఆయనను ప్రోత్సహించారు. రాహుల్ లోగడ రెండుసార్లు జరిపిన యాత్రలోను డబ్బు తోడ్పడింది. కాని ఈసారి కమండలువు చేబట్టాడు. తనవద్ద ఒకబెల్లపుండండమాత్రమేఉంది.

కాలినడకనే రాహుల్ బయలుదేరాడు. అయోధ్య మీదుగా హరిద్వార్ వెళ్లాలని ఆయన సంకల్పం. మొదట సంస్కృత, వేదాంతగ్రంథాలు చదివి, తర్వాత సన్యాసి అయిపోవాలని ఆయన నిశ్చయించాడు. ఉదయం పదిగంట

లప్పుడు ఒకవం తెనదాటుతుండగా, వంతెనక్రింద తన పిన తండ్రిమామగారు పలుదోముకుంటున్నారు. ఆయన రాహుల్ని తండ్రిగారిగామానికి వెళ్ళుతున్నారు. ఆయన చాలా వృద్ధుడు. రాహుల్ని గుర్తుపట్టలేకపోయాడు. రాహుల్ ఈ 'ఆపద' నుండి బయటపడ్డాడు. ఆజంగళ్ పట్టణంమీదుగా వెళ్ళాడు. ఇరవై నాలుగుగంటలు పస్తుఉన్న తర్వాత, తనవద్ద ఉన్న బెల్లపుడిండ్ నోట్లో వేసుకొన్నాడు. దారిప్రక్కన ఏవోచెట్ల పళ్ళు కోసుకుతిన్నాడు. ఈవిధంగా మధ్యాహ్న భోజనం పూర్తిఅయింది.

సాయంత్రం చీకటిపడేటప్పటికి రాహుల్ ఒకదట్టమైన తోటవద్దఉన్నాడు. అపరిచితమైన ఈ ప్రదేశంలో రాత్రిపూట ఎలాగడపాలో ఆయనకు దిక్కుతోచలేదు. సమీపంలో ఉన్న చెరువులో కమండలువు దాచిపెట్టి, తనపినతండ్రి అత్త గారి ఊరికి వెళ్ళాడు. అక్కడ తనను బాగా ఆదరించారు. మరునాడు శ్రీరామనవమి. అయినప్పటికీ తనయాత్ర కొనసాగించాలని రాహుల్ నిశ్చయించుకొన్నాడు. మరునాడు పగలల్లా కష్టపడి ఒకతాడు పేనుకొన్నాడు. ఎందుకంటే కమండలువుతోబాటు తాడుకూడ అవసరం. రేపే తన స్వగ్రామానికి వెళ్ళుతానని రాహుల్ తెలియజేశాడు. ఇంటివానికి అనుమానంకలుగలేదు. ఒకమనిషిని తోడుఇచ్చి పంపారు. దారిలో ఆకలైతే తినడానికి బెల్లంకలిపిన పేలపిండిఇచ్చారు. వెంటవచ్చినమనిషిని వదిలించుకొనేదిఎలాగ? తనస్వగ్రామం అక్కడికి పద్దెనిమిదిమైళ్ళదూరంఉంటుంది. అంతదూరం కాలినడకను వెళ్ళడం ఆమనిషికి సర్దాగాఉండదు. రాహుల్

ఈవిషయం అతనికిచెప్పి వెనక్కిపంపించారు. పేలపిండిలో కొంత తాను ఉంచుకొని, తక్కినదంతా అతనికి ఇచ్చి వేశారు. చెరువుదగ్గరికి వెళ్ళిచూస్తే, కమండలువులేదు. రాహుల్^{జ్జి} పశ్చాత్తాపపడ్డాడు. తనవెంట వెచ్చిన తాడును అలాగే ఉంచుకొన్నారు.

రాహుల్^{జ్జి} పడమటివైపు వెనుదిరిగాడు. ఆజంగణ్ - అయోధ్యరోడ్డుమీదికివచ్చారు. మధ్యాహ్నం ఒకస్కూలు వద్ద ఆగాడు. మాస్టరును అడిగి తాడు, బొక్కెన ఇప్పించుకొన్నారు. స్నానంచేసి పేలపిండి తిన్నారు. ఒకేదోవతితో స్నానంచేయడానికి వీలుండదు. అందుచేత దానినిచింపి రెండులుంగీలు తయారుచేసుకొన్నారు. తిరిగి ఎండలోనే మాడుతూ ఒకగ్రామంవద్దకు వచ్చారు. అప్పటికి చీకటి పడుతున్నది. రాహుల్^{జ్జి} ఒక బావివద్దకువెళ్ళి నిశ్చింతగా కూర్చున్నారు. నీళ్లుతోడుకొనేస్త్రీలు ఆయనకు తాడు, బిందె ఇచ్చారు. రాహుల్^{జ్జి} స్నానాదులు పూర్తిచేశాడు. ఇద్దరు ఆడవాళ్ళు, ఏవూరు? ఎక్కడికెళ్లుతున్నావు? అని ప్రశ్నించారు. వండుకోవడానికి అవసరమైనసామగ్రిఅంతా వెచ్చి ఇచ్చారు. నిప్పు రాజేసినతర్వాత రాహుల్^{జ్జి} బియ్యమూ, పిండి, ఉప్పుకలిపి దాకలోవేశాడు. ఆడవాళ్ళకు ఆశ్చర్యం వేసింది. చివరికి పొటలోఅంతా ఒకటి అయిపోతుందిగదా అని రాహుల్^{జ్జి}సమాధానమిచ్చారు. మిగిలిపోయిన బియ్యమూ వగైరాలను మూటగట్టుకుపోమ్మని వారు ఆయనకు చెప్పారు. తాను ఇక్కడికి మూటగట్టుకువచ్చింది ఏదీలేదు కాబట్టి,

ఇక్కడినుండి మాంటగ్యుకుపోవలసిన అవసరంలేదని ఆయన ప్రత్యుత్తరమిచ్చారు.

మరునాడు ఉదయమే దారిలో శ్రీరామనవమి యాత్రీకులు వెళ్లే ధ్వని వినిపించింది. వారు అయోధ్యనుండి శ్రీరామనవమి ఉత్సవం ముగించుకొని వస్తున్నారు. రాత్రి జరిగినదంతా 'విశ్వంభకునికృప' అని రాహుల్జీ అనుకొన్నారు. ఆయన వెరాగ్యం ఇంకొకమెట్టు ముందుకు వెళ్ళింది. తన యాత్రను కొనసాగించారు. అయోధ్యకు వెళ్లే ఒక సాధువు వారికి తటస్థించాడు. అయోధ్య చేరిన తర్వాత అనేక స్థలాలను సందర్శించారు. ఒక మఠంలో కొందరు గ్రామీణ సాధువులను, గృహస్థులను కలుసుకొన్నారు. వారు మరునాడు తమ ఇంటికి బయలుదేరగా, రాహుల్జీ కూడ వారి వెంట నడిచారు. ఒక ముసలి సాధువు తన గ్రామానికి రమ్మని ఆహ్వానించాడు. వీరు సరయూనది దాటి వెళ్ళారు. రాహుల్జీ రెండు రోజులు అక్కడ ఉన్నారు. ఆయన తిరిగి బయలుదేరే ముందు ముసలి సాధువు ఒక గుండ్రని కమండలువు ఇచ్చాడు. ఇది తనకు బాగా ఉపకరించింది. మధ్యాహ్నం పూట, దారిప్రక్క ఉన్న మామిడి తోటలో పచ్చి మామిడికాయలు లభించేవి. కమండలువు తన వద్ద ఉన్నందువల్ల రాహుల్జీ ఏ గ్రామానికీ వెళ్ళనలసిన అవసరం ఉండేది కాదు. అయితే రాత్రి పూట ఏదో ఒక సాధువు కుటీరంలోనో, సంసారి ఇంటనో తలదాచుకొనేవారు.

షాజహాన్ పురం సమీపంలో ఒక బ్రాహ్మణుడు రాహుల్జీకి తోడ్పడాడు. అతడు తీర్థ యాత్రలు చేస్తూ వస్తు

న్నాడు. ఇద్దరుకలిసి యాత్ర సాగిద్దామనుకొన్నారు. ఆ
 బ్రాహ్మణుడుకూడ హరిద్వార్, బదరీనాథ్ వెళ్ళుతున్నాడు.
 మురాదాబాద్ వరకు ఇద్దరు కలిసివెళ్లారు. ఆ బ్రాహ్మణునికి
 వంటచేయడం, సామగ్రిసేకరించడం బాగా తెలుసు. వీరు
 రాంపురంనచ్చారు. రాహుల్‌కి కలకత్తాలో ఆశ్రయమిచ్చిన
 వృద్ధుని బావమరది ఇక్కడఉన్నాడు. రాహుల్ అతనిని
 చూడటానికి వెళ్లారు. తనవైరాగ్యం మాన్పించడానికి
 అతడు ప్రయత్నించాడు. కాని రాహుల్ వైరాగ్యం మాను
 కొనేస్థితిలో లేరు. కలకత్తాలో తనకు ఆశ్రయమిచ్చిన
 వృద్ధుడు ఇప్పుడు మురాదాబాద్‌లో ఉన్నట్లు తెలుసు
 కొన్నారు. రాహుల్ అక్కడికివెళ్ళి ఆయనను సందర్శించారు.
 ఆ వృద్ధునికుమారుడు రాహుల్‌వెంటఉన్న బ్రాహ్మణుని
 భయపెట్టి, ఆరాత్రే వెళ్లగొట్టాడు. అతనికోసం రాహుల్
 వెదకి నిరాశచెందారు. పరాయివారి కుర్రవాణ్ణి ఎత్తుకు
 పోతున్నావా? ఈ విషయం పోలీసులకు రిపోర్టుచేస్తాము" అని
 బెదిరిస్తే, ఆ బ్రాహ్మణుడు పారిపోయాడు. తమకు జ్ఞానోప
 దేశంచేయచుని వృద్ధునికుమారుడు రాహుల్‌ని కోరాడు.
 కొద్దిరోజులు ఇక్కడ ఉండమని వృద్ధుడుకూడ పట్టుబట్టాడు.
 పట్టణంలో ఒక సేక్ ఉండేవాడు. అతని అన్నకుకూడ
వైరాగ్యం జబ్బు ఆవరించింది. అతడు రాహుల్‌ని కలుసుకొని
 చాలా సంతోషం నెలిబుచ్చాడు. తమ ఇంటివద్దనే ఉండ
 మనికోరాడు. తనవద్ద పది కమండలువులు ఉన్నాయని, పది
 మంది సన్యాసులు ప్రోగ్నేతే, అందరూ ఒకేసారి బయలుదేర
 వచ్చునని చెప్పాడు. రాహుల్‌కి అన్నివిధాల సౌకర్యాలు

కలిగించాడు. ఆయన ఇక్కడే ఉండిపోతారని భావించాడు. కాని సేక్ తమ్మునికి, అతని తల్లికి ఈ వైరాగ్యం గిట్టేది కాదు. రాహుల్ ఇది గ్రహించారు. ఒకరోజున సేక్ తల్లి, అతనితమ్ముడు వచ్చి, “మీరు ఇక్కడినుండి హరిద్వార్ వెళ్లండి. కావలసిన ఏర్పాట్లన్నీ చేస్తాము” అని రాహుల్ కి వినయపూర్వకంగా చెప్పారు. రాహుల్ అందుకు చాలా సంతోషించారు. ఒక కొత్తకమండలువు, హరిద్వార్ దాకా టిక్కెట్టు తనకు చాలునని చెప్పారు.

హరిద్వార్ స్టేషన్ లో దిగినప్పుడు రాహుల్ నడ పావలా డబ్బులకంటే ఎక్కువలేవు. అయితే డబ్బులేకపోతే కొత్తచోట గడిపేది ఎలాగా అనే చింత రాహుల్ కి ఇప్పుడు లేదు. గంగానదిలో స్నానంచేసి, ఎక్కడో ఒక చోట ఆకలి తీర్చుకొన్నారు. సంస్కృతం నేర్చుకోవాలని తాను హరి ద్వార్ కు వచ్చాడు. పండితునికోసం అన్వేషణచేశారు. కాశీనుండి ఇక్కడికి సంస్కృతం నేర్చుకోవడానికి వచ్చా నంటే ఎవరూ నమ్మడంలేదు. విష్ణుదత్తుడు అనే పండితుని పేరు వినిపించింది. రాహుల్ ఆయనవద్దకు వెళ్లారు. విష్ణు దత్తుడు ఆయనకు కలం, సిరాబుడ్డి ఇచ్చి, ఒక లానై నపుస్త కం ముందు పడవేశాడు. దానిని నకలుచేయమని చెప్పాడు. రాహుల్ రోజూ ఎనిమిదిగంటలు చొప్పున కష్టపడి ఆ పుస్త కం నకలు తీస్తున్నారు. సంస్కృతం మొదలుపెట్టేది ఎప్పుడు అని ప్రశ్నిస్తే, ఆ పండితుడు వినిపించుకోవడంలేదు. నీకు ఇష్టంవచ్చిన పుస్తకం చదువుకో అంటున్నాడు. ఆ పండితుని పుస్తకాలలో ఒక్కటి రాహుల్ కి ఉపయోగించలేదు. ఎని

మిది రోజులై సతర్వాత ఆపండితుని బంధారం బయటపడింది. అతనికి సంస్కృతంతో ఏమీ సంబంధంలేదు. మోస కృత్యంతో డబ్బు సంపాదించడం వృత్తిగా పెట్టుకొన్నాడు. వంటచానికి ఆరు నెలలుగా జీతం ఇవ్వలేదు. పండితునికి ఉన్న ఒకేఒక కూతురుకు కూడ పొట్టనిండ తిండిలేదు. ఆ పిల్ల తప్ప ఇంట్లో ఇంకెవరూలేరు.

ఒకరోజు ఉదయం పండితునినద్ద రాహుల్జీ నెలవు పుచ్చుకొన్నాడు. తాను వచ్చినపని వృథాఅయినందుకు నిరాశచెందాడు. తిరిగి కాశీకి వెళ్లదలచుకొన్నాడు. కాని ఇంతదూరంవచ్చి, బదరీనాథ్ చూడకపోతే బాగుండదని పించింది. అయోధ్యనుండి మురాదాబాద్ కు వెళ్లేదారిలో ఒకమాళవసాధువు తోడ్కొన్నాడు. ఇద్దరూ మాట్లాడుకొంటూ హృషీకేశ్ చేరుకొన్నాడు. ఒక ధర్మసత్రంలో దిగారు. మాళవసాధువు బక్కపలచమనిషి. అయినప్పటికీ రాహుల్జీ కంటెబలిష్టుడు. అతడే పొయ్యిరాజేసి, అన్నం వండేవాడు. ఏదైనా కావలసివస్తే అతడే అడుక్కునచ్చేవాడు.

హి మా ల య యా త్ర

వీరు దేవప్రయాగకువచ్చి అక్కడినుండి జమనోత్రి, గంగోత్రి వెళ్లదలచారు. టెహరీకి వెళ్లేదారి చాలా గహనమైనది. ఎన్నోరోజుల తర్వాత టెహరీ చేరుకొన్నాడు. ఇతర తీర్థయాత్రికులతోబాటు వీరుకూడ రాజదర్శనం చేసుకొన్నాడు. అక్కడినుండి తమ యాత్రను కొనసాగించారు. యమునానది ఒడ్డుకువచ్చారు. నాటకంలో ఒక కొత్త

దృశ్యం ప్రారంభమైనట్లుంది. ఇద్దరూ అటవీశాఖకు చెందిన
 కూలీలపేటకు వెళ్లారు. ఒక బ్రహ్మచారి తెల్లని కుక్కను
 వెంటబెట్టుకొని వచ్చాడు. వీరికి అనేకప్రశ్నలు వేశాడు.
 తాను కాశీకి రెండుసార్లు వెళ్ళినచ్చినట్లు తెలియజేశాడు.
 హిమాలయంతర్వాత తనకు ప్రియమైన నగరం కాశీయేనని
 చెప్పాడు. తాను అనేకప్రాంతాలు పర్యటించి వచ్చా
 నన్నాడు. తన వెంటఉన్న కుక్క రాంపురంనుండి వస్తున్న
 దని తెలియజేశాడు.

ఆ బ్రహ్మచారి తొడిబడకుండా తన అనుభవాలను
 వివరించడంచూచి, రాహుల్ నివ్వెరపోయారు. నిజమైన
 యాత్రీకుడు ఇతడే ననుకొన్నారు. బ్రహ్మచారి గంజాయి
 పీలుస్తూ మాళవసాధువునుకూడ ఆహ్వానించాడు. మరునాడు
 ముగ్గురూకలిసి ప్రయాణంచేశారు. దారిలో బ్రహ్మచారి
 కుక్క మాయమైంది. అతడు మూడునాలుగుమైళ్ళు వెనక్కి
 వెళ్ళి, దానికోసం వెదికాడు. కాని కనపడలేదు. దానికి తన
 గ్రామం గుర్తుకువచ్చి, వెళ్ళిపోయి వుంటుందని నిర్ధారణ
 చేసుకొన్నారు. వీరు తమ ప్రయాణం కొనసాగించారు.
 సాయంకాలం జమనోత్రివద్ద పండాలగ్రామం చేరుకొన్నారు.
 ఆనాడు స్త్రీ - పురుషులు సమిష్టిగా నాట్యంచేస్తారని తెలి
 సింది. ఇది రాహుల్ కి వింతగా తోచింది.

మరునాడు యమునగట్టు ఒక కొయ్యవం శైవదాటి,
 అతికష్టమూడ జమనోత్రి చేరుకొన్నారు. జమనోత్రిచుట్టూ
 ఎత్తైనకొండలు ఉన్నాయి. ఒక చిన్నసందులో నీరుప్రవ
 హిస్తున్నది. మువ్వరూ జమనోత్రి తప్పకుండాన్ని చూశారు.

ఆ వేడినీటిలో అన్నం వండుకుతినడం మాత్రీకులు తను
ధర్మంగా భావించేవారు. అందుచేత వీరుకూడ అంగ
వస్త్రంలో బంగాళాదుంపలు మూటగట్టి కుండలలో పడ
వేశారు. చిన్న చిన్న రొట్టెలుచేసి, పూరీలు నేనిలోవేసినట్లు,
ఆ వేడినీటిలో పడవేశారు. రొట్టెలు పక్వంగాఉన్నట్లు కని
పించాయి.

జమనోత్రినుండి మాళనసాధువు వీరితోడు వదిలి
పెట్టాడు. బ్రహ్మచారి రాహుల్ని విశేషంగా ఆకర్షించాడు.
వీరు అక్కడనుండి బయలుదేరేటప్పుడు మరొకవ్యక్తితోడై
నాడు. వీరుముగ్గురూ కొన్ని మెళ్ళునడిచి, ఒకచోట ఆగారు.
అక్కడ వంటవండుకుతన్నారు. కొద్దిమెళ్ళదూరంలో గంగో
త్రికివెళ్ళేరెండుదారులు వున్నాయని తెలిసింది. వీరుప్రమాద
కరమైనదారిలో పయనించారు. మానవమాత్రుడు ఎన్నడూ
అక్కడ కనిపించలేదు. మానవుల పాదచిహ్నాలుమాత్రమే
కనిపించాయి. బ్రహ్మచారి ఒకచోట పాముపడగనలెఉన్న
ఒక మొక్కను చూపించాడు. దీనిమొదట్లో పాము వుంటుం
దని చెప్పాడు. రాహుల్కి అతనిమాటలపై పూరినమ్మకం
ఏర్పడింది. అన్నంవండుకుతినడానికి ఇంకా వేళకాలేదు.
బ్రహ్మచారి తనసంచితీసి, గంజాయిపీల్చాడు. తోడివానికి
ఇచ్చాడు. తర్వాత వీరు తిరిగి బయలుదేరారు. పదకొండు
గంటలయ్యేటప్పటికి విశాలవృక్షప్రదేశం దాటినెళ్ళారు.
మంచుప్రదేశం ప్రారంభమైంది. ఎక్కడా ఎండినపుల్లలు
కనిపించవు. ఆకలి దహించివేస్తున్నది. అతికష్టమీద
సగంసగం ఎండినపుల్లలను ప్రోగుచేశారు. నిప్పురాజేద్దా

మనుకొంటే ఎండిన ఆకులు లేవు. ఒక బట్టచింపి నిష్కరాజే శాగు. కాని మంట మండలేదు. ఒక అగ్నిపెట్టె, ఒక వస్త్రం పూర్తిగా అయిపోయాయి. అప్పటికీ లాభంలేక పోయేసరికి ఆప్రయత్నం విరమించారు. తనవద్ద బెల్లంకల : 5 పేలపిండి ఉందని తోడివాడు అన్నాడు. మువ్వరికీ ప్రాణంలేచినచ్చింది. ఆ పేలపిండిని పంచుకొని తిన్నారు.

రెండుగంటలతర్వాత ఒకకొండపైకి చేరుకొన్నారు. ఆక్రితంరాత్రే అక్కడచేరిన ఒకసాధువు, ఈ సమీపంలో క్రూరజంతువులుఉన్నాయని చెప్పాడు. కొన్ని ఎలుగుబంట్లు, వాటిపిల్లలు ఏదోత్రవ్వుకుతింటూవుండగా తాను చూశానని తెలియజేశాడు. వీరుమువ్వరిలోను ఇద్దరివద్ద బలమైన కర్రలు వున్నాయి. రాహుల్జీకూడ ఒకకర్ర సంపాదించారు. ఉన్నత ప్రదేశంనుండి సమతల ప్రదేశానికివచ్చారు. సమీపంలోనే ఒక గ్రామంఉన్నట్లు తోచింది. నాలుగున్నరగంటలకు ఆ గ్రామం చేరుకొన్నారు. అక్కడ ధర్మసత్రం ఏదీలేదు. ఒక పాడుబడిన ఇంట్లో మకాంపెట్టారు. ఆకలిదసిించివేస్తున్నది. బ్రహ్మచారి గ్రామంలోకి బయలుదేరాడు. పావుగంటలో ఒక శేరు వేయించిన గోధుమలు, ఒక బెల్లపుముద్ద తెచ్చాడు. మువ్వరూ తాత్కాలికంగా ఆకలితీర్చుకొన్నారు. తర్వాత కొంతసేపటికి సాలుదొరికాయి. నేపాల్ నుండివచ్చి స్థిరపడి పోయిన ఒక గృహస్థుడు యివి అందించాడు.

మరునాడు ఉత్తరకాశి, ఆపిమ్మట చాలారోజులకు గంగోత్రి వెళ్లారు. అక్కడ సాధువులను కలుసుకొన్నారు. గంగోత్రిలోగడిపినన్నిరోజులు వంటచేసుకోవలసిన అవసరం

లేకపోయింది. రోజూ ఎవరో ఒకరు తిండిపెట్టేవారు. సాధువులు గంజాయి తెగపీల్చేవారు. రాహుల్‌కి ఇది ఇంకా అలవాటుకాలేదు. వీరు కొన్ని రోజులకు ఒక చిన్న బస్తీ చేరుకొన్నారు. రాహుల్ భిక్షుబనకు బయలుదేరవలసినచ్చింది. ఒకటి రెండు ఇళ్ళనద్దకు వెళ్లారు. ప్రతి ఇంటివద్ద ఒక్కొక్క రొట్టెయిచ్చారు. ఇదే సమయంలో కుక్కలు మొరుగుతూ మీదికి వచ్చాయి. రాహుల్ అక్కడనుండి వెనుదిరిగాడు. తిరిగి ఎప్పుడూ భిక్షుబనకు వెళ్ళలేదు. ఆ బస్తీనుండి వీరు యాత్ర కొనసాగించేముందు రాహుల్‌కి జ్వరం వచ్చింది. నాలుగైదు మైళ్ళదూరం వెళ్ళిన తర్వాత, ఇక నడవలేకపోయాడు. బ్రహ్మచారి ముందుకు వెళ్ళిపోయాడు. రాహుల్ ఒకరి ఇంట్లో బడలిక తీర్చుకొన్నారు. మరొక మైలుదూరం వెళ్లారోలేదో, ఆయన తిరిగి అలసట చెందాడు. కంబళికప్పుకొని పడుకున్నారు. కొంత సేపటికి దప్పిక వేసింది. సామాను అక్కడే వదిలి, నీళ్ళు త్రాగడానికి కొంతదూరం వెళ్లారు. ఈ మధ్యలో బ్రహ్మచారి వచ్చాడు. రాహుల్ కోసం ఎదురుచూడకుండా ఆయన కంబళితీసుకుపోయాడు. ఇది రాహుల్‌కి చాలా విచారం కలిగించింది. తర్వాత బ్రహ్మచారి కనపడలేదు.

రాహుల్ మరునాడు తన యాత్ర కొనసాగించాడు. కొత్త యాత్రీకుల వెంట అడవులగుండా బయలుదేరాడు. తియ్యగీనారాయణ మీదుగా గౌరీకుండకు వచ్చి, అక్కడ ఆరాత్రి ఆగాడు. దగ్గరలోనే ఒక మంచి ధర్మశత్రం కనపడింది. అందులో ఎవరో నేపాల్ రాణి మకాం వేసినట్లు తెలిసింది. ప్రజలు దానం కోసం ఎగబడుతున్నారు. రాహుల్ కూడ

ఆగుంపులో చేరారు. సంకోచిస్తూ, సిగ్గుపడుతూ రాణీని దానం అడిగారు. దీనత్వంతో రాహుల్ బకరిని దానం అడగడం ఇదే మొదలు, ఇదే ఆఖరు.

పిమ్మట ఆయన లామ్ బగ్ మిమ్మగా కేదారనాథ్ బస్తీకి వచ్చారు. అక్కడ సాధువులను కలుసుకొన్నారు. ఆరాత్రి రామాయణపఠనం జరుగుతున్నది. ఒకరు చదువుతూఉంటే, రాహుల్ అర్థంచెప్పారు. కొంత సేపటికి మరి కొందరు సాధువులు వచ్చారు. ధర్మదాస్ అనునతడు విన్నంత సేపు విని, ఇక తాను అర్థంచెబుతానని బయలుదేరాడు. అర్థంచెప్పేటప్పుడు ఉపనిషత్ శ్రుతులను వల్లించడం మొదలుపెట్టాడు. అతని ఉచ్చారణ చాలా అసహ్యంగా ఉంది. పఠనం సమాప్తమైన తర్వాత అతడు రాహుల్ ని కొన్ని ప్రశ్నలు అడిగాడు. సంస్కృతమూ, వేదాంత గ్రంథాలు చదవాలని తనకు ఇష్టం ఉన్నట్లు రాహుల్ తెలియజేశారు. హృషీకేశ్ లో అలాంటి ఏర్పాటు చేస్తానని ధర్మదాస్ చెప్పాడు. అతడు పంజాబీవాడు. భారత దేశంలో చాలా చోట్ల పర్యటించాడు. మాట్లాడటంలో చాలా నేర్పరి. తాను సంస్కృతం చదువుకోలేదని రాహుల్ ఏడుట ఒప్పుకొన్నాడు. ఇంత నిష్కపటంగా చెప్పినందుకు రాహుల్ సంతోషించారు.

కేదారనాథ్ బస్తీలో చలి విపరీతం. కరిగివచ్చిన గంగానదిలో మొదటిరోజున రాహుల్ స్నానంచేసివచ్చారు. మరునాడు కూడ వెళ్ళుతూఉంటే, ధర్మదాస్ తదితరులు వద్దని చెప్పారు. జబ్బుపడే ప్రమాదం ఉందని హెచ్చరించారు.

రాహుల్ ఇక్కడ ఉన్నంతకాలం తన నిత్యవిధులను మార్పు కోవలసివచ్చింది. ధర్మదాస్ వద్ద ఉన్న గ్రంథాలను రాహుల్ చదివాడు. ముఖ్యంగా శివపురాణంచదివి ఆనందించాడు. రాహుల్ అప్పడప్పుడు కొండలపై తిరిగివచ్చేవాడు. ఒకనాడు నాథూరామ్ అనే మిత్రునితో కలిసి, కొండపై తిరుగుతున్నాడు. ఇంతలో నడిమివయస్సుగల ఒకవ్యక్తి, ఇక ముందుకు వెళ్ళితే ప్రమాదమని హెచ్చరించాడు. పాండవులు ఆదారి నే వెళ్ళి హిమాలయంలో కూరుకుపోయినట్లు చెప్పాడు.

శ్రావణమాసంలో కేదారనాథపూజ గొప్పగా జరిపేవారు. ఆ సమయంలో ఒకవిధమైన “హిమకమలాలు” పూజ జరిగేది. అయితే హిమాలయంలో కమలాలు దొరకడం రాహుల్ కి చాలా ఆశ్చర్యం కలిగించింది. మంచుకరగి పోయిన తర్వాత, సమీపంలోనే ఉన్న ఒకవిశాలమైన సరస్సులో ఆ మొక్కలు ఎదుగుతాయని కొందరు చెప్పారు.

రాహుల్ కేదారనాథలో ఉంటూ రెండు మూడు వారాలైంది. తన బాల్యమిత్రుడు యాగేశ్ తనను వెదుక్కుంటూ వచ్చాడు. దారిలో తాను ఎన్నెన్ని కష్టాలు పడిందో రాహుల్ కి వివరించాడు. రాహుల్ కు -డ తన యాత్రను గూర్చి యాగేశ్ కు వివరించాడు. ధర్మదాస్ కు యాగేశ్ ను పరిచయం చేశాడు. “మంచిది, ఇద్దరూ హృషీ కేశ్ వెళ్ళి సంస్కృతం చదువుకోండి. సాధువులు కండి” అని ధర్మదాస్ చెప్పాడు. సాధువు కాబోయే విషయమై రాహుల్ కొంచెం తటపటా యిస్తున్నాడు, యాగేశ్ తన సంసిద్ధతను ప్రకటించాడు.

అయివే “అమ్మజ్ఞాపకంవస్తుంది. పద, ఇంటికిపోదాం” అని రాహుల్తోమాత్రం చెప్పేవాడు.

యాగేశ్ వచ్చినతర్వాత, రాహుల్ ఒక నెలరోజు లకుపైగా కేదారనాథ్లో ఉన్నాడు. ధర్మదాస్ ఒకరోజున కొత్తబట్టలు, దారిఖర్చుఇచ్చి వీరిని బదరీనాథ్ పంపించాడు. మార్గమధ్యంలో వీరు ఊషీమఠాన్ని సందర్శించారు. బాణాసుర, ఉషాకన్యలకథ గుర్తువచ్చింది. కొంతకాలానికి బదరీనాథ్ చేరుకొన్నారు. అక్కడ మూడు నాలుగురోజుల కంటే ఎక్కువ ఉండలేదు. తాము హృషీకేశ్ కు వెళ్ళాలా వద్దా అనే విషయం తేల్చుకోలేదు. అయినప్పటికీ తమ ప్రయాణం కొనసాగించారు. కాశీకి తిరిగివెళ్ళాలని రాహుల్ నిశ్చయించుకొన్నారు. వీరు ఆఖరురోజున నలభైమైళ్ళునడచి రామనగర్ వచ్చారు.

బరేలీలో రాహుల్ విద్వాంసుడైన ఒక సన్యాసిని సందర్శించారు. అతడు కామాయనస్త్రం ధరించి, ప్రక్కలో ఒక బెత్తం పెట్టుకున్నాడు. అప్పుడప్పుడు ఆ బెత్తంలో నేలపై కొడుతున్నాడు. అతడు తనమనస్సును ఏకాగ్రంగా ఉండేట్లు జేస్తున్నాడు. మనస్సు ఇటూ అటూ పోతే బెత్తంలో నేలపై కొడుతున్నాడు అని ప్రజలు చెప్పారు. అతడు ఎవరితోనూ మాట్లాడేవాడుకాదు. అతనినద్ద కొన్ని చిన్న చిన్న ముద్రాగ్రంథాలు ఉండేవి. అందులో ఒకటి రాహుల్ కి ఇచ్చాడు. అది సరళ సంస్కృతంలో ఉంది. రాహుల్ కి కూడా బాగా అర్థమైంది. అహింసా మాహాత్మ్యం అందులో వర్ణింపబడింది. హిందీప్రాంతాలలో బౌద్ధధర్మాన్ని

పునఃస్థాపించడంలో ఆ సన్యాసి విశేషపాత్ర వహించాడని తెలిసింది.

రాహుల్ బరేలీలోఉంటూ ఒకవారంలోజూలు గడిచింది. యాగేశ్ మరికొన్నిరోజులు అక్కడ ఉండగోరాడు. కాని రాహుల్ వినలేదు. ఇద్దరూ పిలిభిట్ కు బయలుదేరారు. బరేలీలోఉండగా యాగేశ్ ఒకకుట్రచేశాడు. తాను బరేలీలోఉంటున్నట్లు ఇంటికి కబురుపంపాడు. అక్కడినుండి ఎవరో వస్తారని ఎదురుచూశాడు. అందుకోసమే బరేలీలో మరికొంతకాలం ఉండగోరాడు. రాహుల్ ని ఇంటికితీసుకు వెళ్లాలని మూడుసార్లు ఇలాంటి ప్రయత్నాలు జరిగాయి. తాను భితిహరానుండి వెళ్తున్నట్లు తండ్రిగారికి తెలిసి అయోధ్యకు వచ్చాడు. ఒకడు ఆయనను మోసగించి అక్కడే ఆపివేశాడు. “మీకుమారుడు ఇక్కడికి వచ్చాడు. నావద్ద గురుమంత్రం పుచ్చుకొన్నాడు. బదరీనారాయణ్ కు వెళ్ళాడు. తప్పకుండా తిరిగివస్తాడు” అని చెప్పాడు. హరిద్వార్ నుండి రాహుల్ ఇతరులకువ్రాసిన ఒక ఉత్తరం చూచుకొని, ఆయన తాతగారు బయలుదేరారు. ఆయనకూడ బదరీ నాథ్ కువచ్చి తిరిగివెళ్లారు. రాహుల్ జూడ కనిపించలేదు. ఇప్పుడు మూడోప్రయత్నం జరిగింది. రాహుల్ ఇంకొక రోజు బరేలీలోఉంటే, యాగేశ్ తండ్రి వారిద్దరిని పట్టుకు పోయేవారు. వారు పిలిభిట్ చేరి ఒక మఠంలో కొద్దిగంటల సేపు ఉన్నారు. వారు వెళ్ళిపోయిన అర్ధగంటకు యాగేశ్ తండ్రి వచ్చాడు. అతడు తిరిగి నిరాశతో స్వగ్రామం వెళ్ళ వలసివచ్చింది.

నవవంతుడు ఓబ్బుదర్శిగాయవోడు
హానలభావముచేసెను

కాశీకి పయనం

యాగేశ్, రాహుల్లు పిలిభిట్లోని ఒక మఠంలో కాస్సేపు విశ్రాంతి తీసుకొన్నారు. త్వరగా కాశీకి వెళ్ళి చదువు ప్రారంభించాలని రాహుల్ కోరిక. కాని రైలుచార్జీ ఎలా సంపాదించాలనేదే ప్రశ్న. లలితాప్రసాద్ అనే ధన వంతుడు పట్టణంలో ఉన్నట్లు తెలిసింది. రాహుల్ ఏదో కవిత్వం వ్రాసి, అతని వద్దకు తీసుకు వెళ్ళాడు. కాశీదాకా రెండు టికెట్లకు డబ్బు దొరుకుతుందని రాహుల్ పెద్ద ఆశ పెట్టు కొన్నారు. కాని ఆ ధనవంతుడు వట్టి చేతులు చూపించాడు. అతని వద్ద ఒక వృద్ధుడు కొలువుచేస్తూ ఉండేవాడు. ఆ వృద్ధుడు రాహుల్ కి కొంత సహాయంచేశాడు. రాహుల్, యాగేశ్ లు ఫైజాబాద్ వరకు రైలుపై వెళ్ళగలిగారు. అక్కడనుండి కాలినడకనే అయోధ్యమీదుగా కాశీకి బయలుదేరారు.

వారు ఇంకా కుర్రవాళ్ళు. ఒక వ్యక్తి కొద్ది మైళ్ళ దూరంనుండి ఆ దారి నే వస్తున్నాడు. అతని శరీరంపై ఒకటి రెండు చోట్ల గాయాలు ఉన్నాయి. అతనిని ఉద్దేశించి “ఎవరినైనా కొట్టి పారిపోతున్నావా?” అని అడిగాడు. అతడు జవాబివ్వలేదు. రెండు మూడుసార్లు గుచ్చిగుచ్చి అడిగితే అతడు తంతానని మీదికి వచ్చాడు. ఇక ఎక్కువ మాట్లాడితే అంతపనీ జరిగేదే.

రాహుల్, యాగేశ్ లు హిస్సార్ జిల్లాదాటి కాశీకి వచ్చారు. మోతీరాంబాగ్ లో చక్రపాణి అనే బ్రహ్మచారి ఆశ్రయం ఇచ్చాడు. అతని వద్ద ఎల్లప్పుడూ ఒక చక్కని

కుర్రుడు తంతువైనా ఇదిగో

ఆవు ఉండేది. అది వర్షానికి తడువకుండా ఒక ఇల్లు, దానికి తవుడు వగైరా నిల్వచేయడానికి ఒక హాలు కట్టించిపెట్టాడు. తనకాలంలో ఎక్కువభాగం ఆ గోసేవకే వినియోగించేవాడు. అది బొమికలు కనపడకుండా బలిసిపోయింది. బ్రహ్మచారి రోజూ గోస్తోత్రంచేసి, దాని కాళ్ళనద్ద తలపెట్టి నమస్కరించేవాడు. అట్లని అది పాలిచ్చేటప్పుడు కాలుకదిపితే ఊరకుండేవాడుకాదు. కర్రపుచ్చుకొని నాలుగైదు అంటించేవాడు. అతడు కురుక్షేత్రంవద్ద ఒక గ్రామంలో జన్మించాడు. సంస్కృతం చదువుకొనే నిమిత్తం చాలాసళ్ళక్రితం కాశీకి వచ్చాడు. వ్యాకరణంలో లఘుకౌముది కొన్నిపుటలు మాత్రమే చదివాడు. వట్టి మందబుద్ధి. బ్రహ్మచారినద్ద అయిదుగురు విద్యార్థులు ఉండేవారు. అతడు ధనవంతుడేమీ కాదు. తన జీవితం ఏదోవిధంగా గడిచిపోతున్నది. పట్టణంలో అతనికి కొంత ఆదాయం వచ్చేది. దానిద్వారా సంస్కృతవిద్యార్థులకు తోడ్పడేవాడు. వారు తన ఆవుకు మేత నీళ్ళు పెడతారని ఆశించి ఆవిధంగా చేయడంలేదు. కొందరు విద్యార్థులు తనవద్ద ఉన్నారంటే అదే సంతృప్తి.

బ్రహ్మచారిఇంట వారంగోజులు ఉన్నారో లేదో, రాహుల్ తండ్రిగాను వచ్చారు. కాశీకి తిరిగివద్దామనే నిశ్చయంతోతే రాహుల్ ఇంటికివెళ్ళారు. ఇంటివారందరూ తమ తప్పును గుర్తించారు. సంస్కృతం చదువుకోవడానికి ఎట్టి ఆటంకం కలిగించకూడదనుకొన్నారు. కాని కాశీలో చదవడంకంటే, సమీపగ్రామంలో తన బంధువునద్ద చదువుకోవడం మంచిదని చెప్పారు. అది యాగేక్ జన్మస్థలం.

రాహుల్ జీ లోగడ ఇక్కడ కొంతకాలం ఉండివెళ్ళారు. శుభ
ముహూర్తాన ఆ గ్రామంలో చదువు ప్రారంభించారు. లఘు
కాముదితో బాటు హితోపదేశంకూడ మొదలుపెట్టారు. ఈ
విధంగా రెండు నెలలన్నర చదివారో తేదీ విరిగి బుర్రలో
పురుగుతొలిచింది. ప్రయాగలో తిరణాల నెపంమీద
రాహుల్ జీ, మరోముగ్గురు కుర్రవాళ్ళు బయలుదేరారు.
అందులో యాగేశ్, విశ్వనాథ్ అనే మరోకుర్రవాడు
ఉన్నారు. రైలుపట్టాలమీద, కాలినడకనే సారనాథ్
వెళ్ళారు. జైనమందిరంలో శిల్పాలను చూశారు. నగ్నంగా
ఉన్న కొన్ని విగ్రహాలనుచూచి, ఇవి ఏమిటి? అని ప్రశ్నిం
చారు. జైనవిగ్రహాలని అక్కడ ఉన్నవ్యక్తి సమాధానం
చెప్పాడు. రాహుల్ జీ పురాతత్వవస్తువులను, శిల్పకళను ప్రత్య
క్షంగా చూడటం ఇదే మొదలు.

వీరు కాశీలో ఆగకుండానే గంగాపురం వెళ్ళారు.
ప్రొద్దుగూకిన తర్వాత చునార్ చేరుకొన్నారు. అందుచేత
కోటలోని భర్తృహరి సమాధిని చూడలేకపోయారు.
ప్రయాగవెళ్ళడం వారి లక్ష్యం. ఆ ప్రకారమే అక్కడకు
వెళ్ళారు. తిరణాల చూశారు. కుస్తీ, విమానంపై ఎక్కి తిర
గడం ఆకర్షణీయమైన విషయాలు. కాని తమవద్ద డబ్బు
లేదు. ప్రయాగనుండి ఎవరిగ్రామాలకు వారు వెళ్ళిపోయారు.

రాహుల్ జీ క్రీ. శ. 1911 మార్చి నెలనుండి కాశీలో
నిశ్చితంగా ఉన్నారు. ఇదేకాలంలో మరో దీర్ఘయాత్ర
చేయాలని ప్రయత్నించారు. తన తాతగారి గ్రామంలో
ఒకరు కాలినడకనే కలకత్తాకు వెళ్ళివచ్చినట్లు విన్నారు.

తానుకూడ ఆ విధంగా యాత్రచేయ సంకల్పించారు. కాశీలో తన గురువు తమ్ముడు దశరథ్, తానూ ఒకరోజు మాయమై నారు. పగటిపూట దారి ప్రక్కచేలలో పచ్చిబఠానీలు, శన గలు కోసుకుతింటూ, రాత్రిపూట ఏదో ఒక గ్రామంలో తలదాచుకొంటూ దుర్గావతిదాకా వచ్చారు. ఆకలిబాధతో కాళ్ళు తేలిపోతున్నాయి. తన సహచరుడు దశరథ్ కు కాళ్ళు వాచాయి. చాలాదీనంగా, “ఇక్కడనుండి వెనక్కి పోదాం” అన్నాడు. ఆ ప్రకారమే ఇద్దరు కాశీకి తిరిగి వచ్చారు.

సంస్కృత విద్యార్థులకు మోతీరాంబాగ్ లో చక్కని ఏర్పాట్లు ఉండేవి. రాహుల్ అన్ని పాఠాలు ఒకరివద్ద నేర్చుకొనేవారుకాదు. వ్యాకరణం ఒకరివద్ద, వేదం మరొకరివద్ద నేర్చుకొనేవారు. ఎండాకాలం నెలవులలో విద్యార్థులంతా తమ స్వగ్రామాలకు వెళ్ళితే, ఆయన కాశీలోనే ఉండేవారు. ఇంటిపట్ల విరక్తే ఇందుకు మూలకారణం. ఒకరోజు రాహుల్, అరున్ అనే మరో విద్యార్థి నవ్వులాటలోనే ముష్టియుద్ధానికి దిగారు. రాహుల్ కి కాలుబెణికింది. పడవమీద ఆయనను రామనగర్ తీసుకువెళ్ళారు. వైద్యుడు రాహుల్ చేయిపట్టుకొని ఒకవిధంగా లాగాడు. ఇక సరిఅయింది పో అన్నాడు. నిజంగానే సరిఅయింది.

మోతీరాంబాగ్ లో మూడునాలుగు నెలలు ఉండటం, యజుర్వేదం, శివభక్తుల సంస్కరణవల్ల రాహుల్ లో మరో మాపువచ్చింది. అది వైష్ణవమతాన్ని వ్యతిరేకించే శివభక్తి. కాశీలో వైష్ణవులు (రామానుజీయ, నింబార్కీయ మొద

లైనవారు) తరచుగానే కనిపించేవారు. కాని తనతండ్రిగారి మెడలో ఒక బైరాగికటిన మాలనుచూచి రాహుల్ కోప పడేవారు. వైష్ణవమతానికి వ్యతిరేకంగా బూతులు వ్రాసిన పుస్తకాలకోసం వెదికేవారు. “చక్రాంకిత మత నిరూపణ,” మరో ఒకటి రెండు ఇలాంటి పుస్తకాలను చాలా శ్రమపడి సంపాదించారు. రాహుల్ మాటిమాటికి నత్తిడి చేయగా, ఆయన తండ్రిగారు తనకంతహారాన్ని తెంచి పారవేశారు.

ఎండాకాలం సెలవులలో రాహుల్ రఘువంశం, వాల్మీకి రామాయణం, ఇతర సరళకావ్యాలు చాలాశ్రద్ధగా చదివేవారు. సంస్కృతభాష చదవడమంటే చీకటికొట్లో వెదకి నట్లు ఉండే దశదాటింది. సెలవులు ముగిసిన తర్వాత విద్యార్థులంతా వచ్చారు. కలకత్తా వ్యాకరణ ప్రథమపరీక్షకు కూర్చోమని రాహుల్ కి తనగురువు సలహా ఇచ్చాడు. అందుకు ఆయన అంగీకరించారు.

మంత్ర తంత్రాలపై ఆసక్తి

నేపాల్ లో మంచి మంత్రతంత్రవేత్తలు ఉన్నారని రాహుల్ విన్నాడు. అందులో ఆయనకు కొంత అభిరుచి ఉంది. పూర్ణానంద అనే నేపాల్ వాసి కాశీలో ఉన్నట్లు తెలుసుకొన్నాడు. ఆయనతో పరిచయం కలిగించు కొన్నాడు. తంత్రసంబంధమైన పుస్తకాలు దొరికాయి. వాటిని చదివాడు. రాహుల్ కి కలిగిన మొదటిలాభం ఏమంటే, మనస్సును ఏకాగ్రంగా ఉంచినందువల్ల సంస్కృతభాష

జ్ఞానం అభివృద్ధి అయింది. ఒక పుస్తకంలో రాగితో బంగారు తయారు చేసే పద్ధతి వ్రాయబడి ఉంది. రాహుల్ దానిని ప్రయోగించి చూడదలచారు. ఒక దుకాణానికి వెళ్ళి, కావలసిన సామగ్రి అంతా తెచ్చుకొన్నారు. తన బాల్యమిత్రుడైన యాగేశ్ గ్రామానికి వెళ్ళి, అక్కడ ప్రయోగం చేశారు. కాని బంగారం తయారు కాలేదు.

కాశీకి తిరిగివచ్చి చదువు మొదలు పెట్టిన తర్వాత కూడ రాహుల్ కి తంత్రాలపై విశ్వాసం అలాగే ఉంది. పూర్ణానంద్ 'అనంగరంగ' అనే హస్తలిఖిత గ్రంథం ఇచ్చాడు. అది నేపాలీ భాషలో ఉంది. అది కామశాస్త్రం. లోడి పరిపాలించే కాలంలో సంస్కృత భాషలో వ్రాసిన గ్రంథానికి అనువాదం అది. అందులో ఎన్నో వనమూలికలు వ్రాయబడి ఉన్నాయి. ఆ గ్రంథాన్ని రాహుల్ హిందీలోకి అనువదించుకొన్నారు. ఆయన తొలి అనువాదం ఇదే. ఆ పుస్తకంలో వ్రాసినట్లు సుగంధతైలం తయారు చేయాలని రాహుల్ ప్రయత్నించారు. అతి కష్టమూడ తయారు చేశారు. కాని అంతకంటే మంచి తైలం సగం వెలకే బజారులో దొరికేది.

రాహుల్ మంత్రతంత్రవేత్త అని విద్యార్థులలో పేరు మోశారు. ఒక పెద్ద జ్యోతిష్కునినద్ద అతని ప్రాంతానికే చెందిన విద్యార్థి ఒకడు ఉండేవాడు. రాహుల్ మంత్రశక్తి తెలుసుకొనే అవకాశం ఆ విద్యార్థి కి కలిగింది. దక్షిణ రూపంగా కానీ కానీ చొప్పున ప్రోగు చేసుకొన్న సామూఖ్యులపై అతడు భాగవతం కొన్నాడు. అలా తెచ్చిన రెండు మూడు రోజులకే దానిని ఎవరో కొట్టేశారు. ఆ విద్యార్థి

చాలాచింతిస్తూ రాహుల్ వద్దకువచ్చాడు. రాహుల్ గంభీరముద్రదాల్చి, ఒక దేనతపేరు సూచించారు. ఆ దేనత వేదికపై ఉన్న ఇటుక ఒకటితీసి, ఈమంత్రం సవాలక్షపర్యాయాలు జపించమన్నారు. తానేదో భయంకరకార్యం ఒకటి చేయబోతున్నట్లు ఇరుగుపొరుగువారికి తెలియజేయమని చెప్పారు. తనగదికి తాళంవేయకుండాఉంచి, అప్పడప్పుడు లోపలికి, వెలుపలికి పోతూఉండమని సలహా ఇచ్చారు.

ఆ విద్యార్థి రాహుల్ చెప్పినట్లుచేశాడు. సాయంత్రం చాలా సంతోషంతో పరుగెత్తుకువచ్చి, తమదయవల్ల వస్తువు దొరికిందని చెప్పాడు. “నేను గదికి తాళంవేయకుండానే బయటికివెళ్ళాను. సాయంత్రంవచ్చి చూచుకొంటే, లోపల పుస్తకం పడిఉంది. నేను జపంకూడ మొదలుపెట్టలేదు. ఇటుక తీసిన వెంటనే ఈవంత జరిగింది. పేరు చెప్పకూడదు. కాని ఆమనిషి జాడ తెలిసింది. వానికి రెండుసార్లు వాంతులు అయినాయి. ఇక నాపుస్తకాన్ని అరిగించుకోలేకపోయాడు. నేను మీమేలు మరవను. మంత్రబలంఅంటే ఇది!...” అన్నాడు.

ఆ విద్యార్థికి చదువుతో నిమిత్తంలేదు. అతనికి కానలసింది ఛత్రపుభోజనం, మతంనిద్ర. అతనిద్వారా తనపేరు దూరందాకా వ్యాపిస్తుందని రాహుల్ భయపడ్డాడు. తనపేరు ఎక్కడా చెప్పవద్దని నొక్కి చెప్పారు. కాని అతడు ఒకరోజున వచ్చి, చాలా వినయంగా “మాజ్యోతిష్కుని సోదరికి సంతానంలేదు. ఎన్నోవ్రతాలుచేశారు. ఔషధాలు సేవించారు. కాని ఆమె గొడ్డాలుగానేఉంది. మీరేదైనా వ్రతం

సూచించండి” అన్నాడు. “నన్నుగూర్చి వారికికూడ చెప్పావా?” అని రాహుల్ ప్రశ్నించారు. “మాటజారింది. ఇక నన్ను ఏమిచేయమంటారు?” అని అతడు బదులు చెప్పాడు. ఇంటికివచ్చి వెళ్ళమని ప్రాధేయపడ్డాడు. గొడ్డాలికి సంతానం కలిగేట్లు చేసేవిషయమై తంత్రగ్రంథాలలో అనేకప్రయోగాలుఉన్నట్లు రాహుల్ ఎరుగుదురు. ఆ విద్యార్థి పోరుపడలేక రాహుల్ వారి ఇంటికివెళ్ళారు. గురువు పరోక్షంలో మంత్రవిద్యను ప్రయోగించడం ప్రమాదకరమని ఆ స్త్రీకి చెప్పి రాహుల్ తప్పించుకువచ్చారు.

రాహుల్ పూర్ణానందను అప్పడప్పుడు కలుసుకొంటూ ఉండేవారు. మంత్రతంత్రాలపై ఆయనకృషి, శ్రద్ధ ఇంకా అధికమైంది. ఏదో ఒక పెద్దప్రయోగం చేయసంకల్పించారు. ఒకరోజున పూర్ణానందవద్దకువెళ్ళి, మంత్రసిద్ధికిగాని, దేవతాసిద్ధికిగాని ప్రయోగం ఒకటి చెప్పమని కోరారు. ఆయన కోర్కెను పూర్ణానంద మన్నించాడు. రాహుల్ ఒకగదిలో ఒండ్రుమట్టితో నేలపై షట్కోణం గీశారు. దానిమధ్య ‘ఓ’, ఆరుమూలలా ‘శ్రీం, హ్రీం, క్లీం, ఘట్, స్వా, హః’ వ్రాశారు. రోజూ పెందలకడే గంగాస్నానంచేసివచ్చి, చక్రపూజ చేసేవారు. పూర్ణానందచెప్పిన ‘శ్రీం, హ్రీం, క్లీం’ మంత్రాన్ని జపించేవారు. ఇలా తొమ్మిది లక్షలసాక్షు జపించినతర్వాత, సింహవాహనం ధరించి దుర్గ సాక్షాత్కరిస్తుందని, ‘ఏమికావాలో కోరుకో,’ అని అడుగుతుందని, అప్పుడు ధనం, బలం, బుద్ధి, విద్య ఏది కావాలోఅది కోరుకొమ్మని పూర్ణానందచెప్పాడు. రాహుల్

అధికశ్రమవల్ల అధికఫలితం పొందగోరారు. రాత్రి కొన్ని గంటలు నిద్రపోవడంతప్ప, తక్కినకాలమంతా పూజకే వినియోగించేవారు. అయితే రోజులవరకు ఏమీజరగలేదు. ఏడోరోజుకూడ గడచిపోతున్నది. సింహవాహినిజాడ లేదు. ఎనిమిదోరోజు ప్రాద్దుగూకింది. రాహులీకి గుండెదడపుట్టింది. ఆ రోజు పూజాసామగ్రి చాలా సేకరించారు. భక్తి భావంతో, గద్దదస్వరంతో జగదంబను స్తుతించారు. “కుపుత్రో జాయేత క్వాచిదిపి కుమాతా న భవతి”ని భావావేశంతో చాలాసార్లు వల్లించారు. జపంలో మిగిలిన భాగం కూడ పూర్తిఅయింది. మనస్సు భగవతీగుణచింతనలో, చెవులు కాలిఅందెలరసభి వినడంలో నిమగ్నమైనాయి. కళ్ళు ఎప్పుడెప్పుడని దశదిశల పరికిస్తున్నాయి. పూర్తిగా చీకటి పడిపోయింది. జగదంబదర్శనం కాలేదు. రాహులీ మనస్సులో ప్రతిక్రియ ప్రారంభమైంది. ఆత్మహత్య చేసుకోవాలని నిశ్చయించారు. వెంటనే రెండుజాబులువ్రాసి, జంధ్యానికి కట్టుకొన్నారు. తనశవాన్ని మణికర్ణికవద్ద దహనం చేయాలని ఒక లేఖలో ఉంది. చార్భాగ్యుడైన కుమారుని కోసం చింతించవద్దని తన తండ్రిగారికి వ్రాసిన లేఖలో ఉంది. పూజకోసం తెచ్చిన ఉమ్మెతపండ్లలో రెంటిని రాహులీ ఏడుకొన్నారు. వాటి విత్తనాలుతీసి, పటికబెల్లంతో బాటు నూరారు. ఈ లేఖాన్ని తీసి, గదిబయట పండుకున్నారు. ఆయనకు వాంతులైనాయి. మరునాడు ప్రొద్దెక్కిటప్పటికి కొందరు ఆయనను గట్టిగా పట్టుకొనిఉన్నారు.

అదే రోజున తన బాల్యమిత్రుడు యాగేశ్ కూడ

వచ్చాడు. అతడు రాహుల్‌ని చెరువువద్దకు తీసుకు వెళ్లాడు. ఒంట్లో వేడిమి భరించలేక రాహుల్ చెరువులోకి దూకారు. చూచినవాళ్ళు భయపడ్డారు. యాగేశ్ వెంటనే దూకి రాహుల్‌ని బయటికి తేచ్చాడు.

రాహుల్ మంత్రసాధనలో తన ప్రాణాలతో చెలగాట మాడారు.

కాశీ ప య నం

ఆయన ఆరోగ్యపరిస్థితి కొంత మెరుగైనప్పటికి, పుస్తకాలు చదవలేకపోయారు. పుస్తకంలోని అక్షరాలు పలుచనిసిరా అలికినట్లు కనిపించేవి. అందుచేత యాగేశ్ వెంట స్వగ్రామం వెళ్లాడు. కొన్ని వారాలైనా కంటిచూపు ఆవిధంగానే ఉంది. కలకత్తా వ్యాకరణ ప్రథమపరీక్షకు దరఖాస్తుఫారం పూర్తిచేసి పంపే గడువుకూడ దాటిపోయింది. అక్షరాలు గుర్తుపట్టగలిగినప్పుడు రాహుల్ తిరిగి కాశీకి వెళ్ళాడు.

ఇప్పుడు ఆయనలో కొంతమార్పు వచ్చింది. అయితే మంత్ర - తంత్రాలపట్ల, దేవీ - దేవతలపట్ల విశ్వాసం పూర్తిగా సడలలేదు. ఇరుగుపొరుగున ఉన్న పండితులు ఆ విశ్వాసానికి ఇంకా దోహదం చేస్తున్నారు. కాని రాహుల్ తిరిగి తన ప్రాణాలతో చెలగాటమాడదలచుకోలేదు. సాధువులు, సన్యాసులుకూడ ఇంగ్లీషు నేర్చినవారిని గౌరవిస్తూ ఉండటం రాహుల్ గమనించారు. ఆభాష నేర్చుకోవడానికి కొంతకాలం వెచ్చించదలచారు. ఒక యునకబ్రహ్మచారి

ఆయనకు ఆరోతరగతివరకు ఇంగ్లీషు పాఠాలన్నీ బోధించాడు. తంత్ర-మంత్రాలు, పూజలు వదలినందునల్ల ఆయనకు తగినంత వ్యవధిఉండేది. ఆ కాలాన్ని సంస్కృతం, ఇంగ్లీషుపుస్తకాలు చదువుకోవడానికే కాకుండా, హిందీ పుస్తకాలు, వార్తాపత్రికలు చదువుకోవడానికికూడ వినియోగించేవారు. అగర్ వాల్ కులానికి చెందిన శ్రీప్రకాశ్ విదేశంనుండి తిరిగివచ్చినతర్వాత ఆయనను కులబహిష్కారం చేశారు. ఆ విషయమే కేసునడిచింది. ఆ కేసువివరాలు పత్రికలలో ప్రచురిస్తూఉంటే, ప్రజలు ఎగబడి చదివేవారు.

ఆ రోజులలో కుర్రవాళ్ళను మోసగించి పట్టుకుపోయి డబ్బులకు అమ్మివేసేముఠా ఒకటి కాశీలో ఉండేది. ఒకనాడు రాహుల్‌జీ దారిలో ఒకవ్యక్తి ఎదురై, “నీకు ఉద్యోగం కావాలా?” అని అడిగాడు. ఆయనకు తియ్యని కబుర్లు చెబుతూ ఒక ఇంటినద్దకు తీసుకువెళ్లాడు. రాహుల్‌జీ లోపలికి వెళ్ళిచూడగా, ఇంకా అనేకమంది పల్లెటూరి యువకులు అక్కడఉన్నారు. అందులో తన వయస్సుగల కుర్రవాడు ఒకడు ఉన్నాడు. జరిగినమోసాన్ని రాహుల్‌జీ గ్రహించారు. “నిన్ను డబ్బులకు అమ్మివేస్తున్నారు. సముద్రం అవతలకు పంపిస్తారు” అని ఆ కుర్రవానిని హెచ్చరించారు. ఈ మాటలు మోసగానికి వినిపించాయి. అతడు మండిపడి రాహుల్‌జీనద్దకు రాబోయాడు. రాహుల్‌జీ వీధిలోకి పారిపోయాడు. మోసగాడు ఆయనపై రాళ్ళువిసిరాడు. కాని రాహుల్‌జీ తప్పించుకొన్నాడు. ఆ కుర్రవానిని ఎలాగైనా కాపాడాలని ఆయన సంకల్పం. సెంట్రల్ హిందూ కాలే

జిలో చదువుతున్న తనజిల్లా విద్యార్థులు ఇద్దరికి ఈ విషయం తెలియజేశారు. ముగ్గురూవచ్చి రోడ్డుపెనిలుచున్నారు. మోసగాళ్ళు ఇది గ్రహించి, వారిపై ఇటుకలు విసిరారు. దౌర్జన్యంగానైనాసరే, ఆ కుర్రవానిని మోసగాళ్ళ బారి నుండి కాపాడాలని కాలేజివిద్యార్థులు చేసిన ప్రయత్నం విఫలమైంది. బిసెంటమ్మగారు విద్యార్థులను శాంత పరచడమే ఇందుకుకారణం.

క్రీ. శ. 1912 వ సంవత్సరం ప్రారంభంలో రాహుల్జీ లఘుకౌముది పూర్తిచేసి, సిద్ధాంతకౌముది మొదలుపెట్టారు. అప్పటికి సరళనాటకాలు, కావ్యాలు, ఇతరులవద్ద, కొన్ని స్వయంగా చదివి పూర్తిచేశారు. యువకబ్రహ్మచారివద్ద ఇంగ్లీషు నేర్చుకొంటున్నారు. హిందీ స్వయంగానే చదువుతున్నారు. తన అనుచరులు కొందరు కొత్తగా తెరువబడిన దయానందస్కూలులో చేరారు. రాహుల్జీకూడ ఆ స్కూలులో చేరదలచుకొన్నారు. అర్ధశీజు చెల్లించడానికి సిఫారసు సంపాదించారు. ఒకరోజున పరీక్షపెట్టి రాహుల్జీని ఏడవతరగతిలో చేర్చుకొన్నారు. అప్పటికి రాహుల్జీ సంస్కృతంలో కాలేజిచదువుతో సమానమైన చదువు చదివారు. గణితంలో బీజగణితం కొత్తది. కాని అందులోకూడ రాహుల్జీకి మంచిపేరు వచ్చింది. ఇంగ్లీషువ్యాకరణం ఆయనకు అంతబాగా రాలేదు. మాస్టరుగట్టిగా హెచ్చరించవలసి వచ్చింది.

తన బాల్యమిత్రుడు యాగేశ్ కూడ ఈ స్కూలులో చేరాడు. వీరిద్దరూకలిసి ఒక గది తీసుకొన్నారు. గదిలో

చేరిన మరునాడే యాగేష్ గడియారాన్ని ఎవరో ఎత్తుకు పోయాడు. అతడు చాలా చింతించాడు. కాశీనుండి ప్రయాగ వెళ్ళిపోయాడు. రాహుల్ తనబసను వేరొక చోటికి మార్చాడు.

ఇదే రోజులలో రాహుల్ కి ఒక సింధీ నవయువకుడు తటస్థపడ్డాడు. అతని ఒంటిపై చొక్కా చిరిగిపోయి ఉంది. దారిలో వెళ్ళుతూ రాహుల్ ని పలుకరించాడు. తాను ఇంటి నుండి పారిపోయివచ్చినట్లు చెప్పాడు. రాహుల్ అతనికి తన చొక్కా ఇచ్చివేశాడు. రెండురోజులతర్వాత చూస్తే, ఆ నవయువకుడు అర్ధగూపాయి కిరాయిపై ఇల్లుతీసుకొని, పకో డీలదుకాణం పెట్టాడు. అర్థికంగా స్వతంత్రజీవనం గడుపు తున్నాడు. ఇది రాహుల్ కి చాలా సంతోషం కలిగించింది. నవయువకుడు రాహుల్ కి తన కృతజ్ఞత తెలిపాడు. తనతండ్రి ధనవంతుడని, అతని డబ్బుయానత్తూ విలాసాలకు ఖర్చు పెట్టి, ఇక్కడకు పారిపోయివచ్చానని చెప్పాడు.

పర్వా మరాధి పత్యం

రాహుల్ ఒకనాడు తన గురువులలో ఒకరైన పండిత ముఖరాంజీ ఇంటికి వెళ్ళాడు. ఈ సందర్భంలో ఒక విద్యార్థి వచ్చి, తనను వేరొక ఇంటికి పిలుచుకుపోయాడు. అక్కడ ఇద్దరుముగ్గురు సాధువులు ఉన్నారు. ఇంగ్లీషులో ఉన్న ఒక దావాతీర్పు రాహుల్ చేతికి ఇచ్చాడు. దానిని చదివి, సారాం శం చెప్పమని కోరాడు. రాహుల్ కి కొంత అగమమింది. కాని చాలా ఇంగ్లీషుపదాలు అర్థంకాలేదు. తీర్పు సారాంశం

మాత్రం చెప్పారు. తమకు అనుకూలంగాతీర్పు వచ్చిందని ఆసాధువులు ఎగిరి గంతులువేశారు. అందులో ఒక మహాంతి కూడ ఉన్నాడు. అతడు ఛప్రాజిల్లాలో ఒక పెద్దమఠాధిపతి. అతడు మఠాధిపత్యం ఒక శిష్యునిపేర వ్రాసిఇచ్చారు. దానికి ఇతరులు ఆక్షేపణ చెప్పారు. దావాలో మహాంతికి అనుకూలంగా తీర్పువచ్చింది. అయితే తీర్పు వచ్చేనాటికి మహాంతి శిష్యుడు మరణించాడు.

మహాంతి యోగ్యుడైన వేరొకవ్యక్తికి మఠాధిపత్యం అప్పజెప్పదలచారు. ఇందుకు కాశీలో అన్వేషణజరిపారు. ఒక రిద్దుపేర్లు సూచింపబడాయి. కాని మహాంతికి ఎవరూ నచ్చలేదు. చివరికి రాహుల్పేరును ఒకపండితుడు సూచించాడు. వెన్నెమనశిష్యుడుగాఉండటానికి తయారుకావలసిందనికోరాడు. లోగడ ఆపండితుని ఇంటివద్దనే రాహుల్ దావాతీర్పు చదివి వినిపించారు. ఇప్పుడు రాహుల్ వెన్నెమవమత విరోధికాదు. అయినప్పటికీ చదువు పాడవుతుందని ఆయనభయం. ఆయన ఇప్పుడు ఇంగ్లీషు, సంస్కృతం చాలాశ్రద్ధగా చదువుతున్నాడు. మఠాధిపత్యం స్వీకరించినప్పటికీ చదువుకు ఆటంకం ఉండదని, పైపెచ్చు ఉపాధ్యాయులను ఇంటివద్దకే రప్పించుకొని చదువుకోవచ్చునని ఆ పండితుడు సలహాఇచ్చాడు. ఈవిషయమై రాహుల్ దీర్ఘంగా ఆలోచించారు. ఆర్థిక దృష్ట్యాగాకుండా, తనఇంటికి, ఇంటివారికి దూరంగా ఉండాలనేదృష్ట్యా, రాహుల్ ఛప్రాజిల్లాకు వెళ్ళ నిశ్చయించారు. రెండుమూడు రోజులతర్వాత తన నిరణయాన్ని తెలియజేశారు. మహాంతి చాలా సంతోషించాడు.

తాను ఎక్కడకు వెళ్ళిందీ ఇంటివారికి కొంతకాలం వరకై నా తెలియనివ్వకూడదని రాహులీ ముందుగా నిశ్చయించుకొన్నారు. మహాంతిలో మాట్లాడి ఇందుకు కావలసిన అన్ని ఏర్పాట్లు చేసుకొన్నారు.

క్రీ. శ. 1912 సెప్టెంబరు నెలలో రాహులీ రైలులో ఛప్రా జిల్లాకు వెళ్ళారు. ఆయన ఛప్రా స్టేషన్ నుండి పర్సా మఠానికి వెళ్ళడంలో ఎలాంటి ఇబ్బందీ కలుగలేదు. మహాంతి తగిన ఏర్పాట్లన్నీ చేశారు. పర్సామఠం చేరుకొన్న తర్వాత, పురోహితులు శుభముహూర్తం చూచి, రాహులీని సాధువు చేశారు. మరణించిన రామఉదారదాస్ పేరుతోనే ఆయనను పిలిచారు. ఈతతంగం జరిపేటప్పుడు, ఇత్తడితో తయారు చేసిన శంఖచక్ర ముద్రను ఎర్రగా కాలిచ్చి, రాహులీ బాహుమూలాలలో వేశారు. కొత్తగా వచ్చిన పోస్తుజవాను లేఖలపై మెల్లమెల్లగా ముద్ర వేసినట్లు ఆచారి శంఖచక్ర ముద్రలు వేశాడు. ఇది జరుగుతున్నప్పుడు రాహులీ ఒక వైపు మొగం తిప్పుకొన్నారు. ఇలా చేస్తారని ముందే తెలిసిఉంటే కాశీనుండి ఇక్కడకు వచ్చేవారేకాదు

మఠంలో రాహులీ సాధువుగా కాకుండా, సుకుమారుడైన రాజకుమారుడుగా ఉన్నారు. కాళ్ళు పట్టేవాడు, కోటు విప్పేవాడు, గొడుగు పట్టేవాడు - ఇలా నౌకర్లు ఎంతోమంది ఉన్నారు. సాలీనా పండ్రెండు వేల రూపాయల నగదు, అంతే విలువగల ధాన్యం ఆదాయం వచ్చే మఠం ఇది.

రాహులీకి మహాంతిలో స్నేహం ఎక్కువైంది. అతడు ఎన్నో సంప్రదాయాలను రాహులీకి ఎరుకపరచాడు. 'కత్తి'

అనడానికి బదులు 'చాకు' అనాలనికూడ నేర్పించాడు. రాహులీకి తనస్వగ్రామంలో ఉన్నప్పుడు ఒకటి రెండుసార్లు గుర్రమెక్కితిరిగాను. కాని ఇక్కడ అయిదువందలగుర్రాలు ఉన్నాయి. వీటితో పోల్చితే అక్కడిగుర్రాలు గాడిదలకు కూడ సరిరావు. మఠానికివచ్చిన వారంరోజులకు రాహులీ గుర్రపుస్వారిచేశారు. సమీపంలో ఒక తిరుణాలకు కూడ వెళ్ళివచ్చాడు.

కొద్దిరోజులకు అంతా పాత అయిపోయింది. రాహులీకి చదువుపై దృష్టి మరలింది. "సరస్వతి" (హిందీ) "డాన్" (ఇంగ్లీషు) పత్రికలకు చందాకట్టాడు. హిందీ పుస్తకాలు, సంస్కృతకావ్యాలు, నాటకాలు జేప్పించుకున్నాడు. ఈవిధంగా శూన్యస్థితిలో కొంతమాన్సు వచ్చింది. రాహులీ అప్పుడప్పుడు గ్రామసీమకుకూడ వెళ్ళివచ్చేవారు. మఠానికి సంబంధించిన జమీందారీ గ్రామాలలో రైతులుఎంత దుస్థితిలో ఉన్నారో ఆయనకు అవగతమైంది. మహాంతికి మఠం జమాఖర్చులు చూచేశక్తి, వీలు లేనందువల్ల రాహులీయే చూచేవారు. లెక్కలువ్రాసేవారు. చేసే అనకతవకలు ఆయనకుబోధపడినాయి. అయితే వీటిలో తలదూర్చే ఇష్టం రాహులీకి లేదు. ఆయనకు కావలసింది చదువు.

తండ్రి పట్టుదల

ఇలా మూడు నెలలు గడిచిందోలేదో తన తండ్రిగారు మరొక దగ్గరబంధువును వెంటబెట్టుకొని వచ్చారు. ప్రమాదంనుండి తప్పించుకొనే మార్గమేమిటని రాహులీ ఆలోచిం

చారు. అప్పట్లో మహాంతికూడ అక్కడలేదు. తన తండ్రి గారు, బంధువు మాటలలో మునిగిఉండటం కనిపెట్టి, ఎక్కడికైనా పారిపోవాలని రాహుల్ నిశ్చయించారు. మరునాడు ఉదయమే గుర్రపుబండిని కొంతదూరంలో సిద్ధంచేయమని బండివానితో చెప్పి ఉంచారు. ఏదో వంకపెట్టుకొని తన బంధువుదగ్గరనుండి తప్పించుకున్నారు. గుర్రపుబండిలో కూర్చుని రైలుస్టేషన్ దాకా వచ్చారు. జిల్లానుండి బయటికి, తాను ఎవరికీ తెలియని చోటికి వెళ్ళాలని రాహుల్ నిశ్చయించు కొన్నారు. గుర్రపుబండి వెనక్కు తిప్పుకొని పొమ్మని బండివానితో చెప్పారు. రైలు ఇంక కొంతసేపటికి గానిరాదు. అందుచేత కాలినడకను ఛప్రావెళ్ళారు. అక్కడ నుండి రైలులో ప్రయాణం చేయదలచారు. కాని పర్సా నుండి డబ్బు తెచ్చుకోవడం మరచారు. ఛప్రాలో తనకు తాకుర్ ప్రసాద్ అనే వ్యక్తిమాత్రమే పరిచయం. అతనివద్దకు వెళ్ళి డబ్బు అడిగాడు. అతనికి ఏదో అనుమానం కలిగింది. కొంచెంసేపు ఆగమన్నాడు. రాహుల్ తిరిగి వస్తుండగా, దారిలో తన తండ్రిగారు కనిపించారు. ఆయన పదకొండు మైళ్ళదూరం కాలినడకనే రోప్పకుంటూ వచ్చారు. కన్నీరు కాల్చుతూ ఏదో మాట్లాడబోయాడు. జనం పోగవుతారని రాహుల్ కి బిడియం వేసింది. “మీరు అల్లరిచేయవద్దు. నేను ఉదయమే పర్సాకువస్తాను,” అని తండ్రిగారితో చెప్పారు.

ఉదయమే ఇద్దరూ పర్సాకు వెళ్ళారు. అప్పటికి మహాంతికూడ వచ్చాడు. స్వగ్రామం వెళ్ళి, పదిరోజుల లోపల తిరిగిరమ్మని అతడు రాహుల్ కి చెప్పాడు. “పది రోజు

లలో నన్ను పంపించేమాట వట్టిది. అక్కడకు వెళ్ళగానే నా కళ్ళకుగంతలు కడతారు," అని రాహుల్జీ ఎంతచెప్పినా మహాంతి వినలేదు. 'మాటఇచ్చాను కాబట్టి, తప్పేదిలేదు' అని మహాంతి అన్నాడు. ఇద్దరు మనుష్యులను ఖోడుఇచ్చి పంపాడు.

వీరు 'మహా' స్టేషన్ వద్ద దిగారు. పల్లెటూరిలో సరి అయిన సౌకర్యాలు లేనందువల్ల తనకుమారుడు దేశదిమ్మరి అయిపోయాడని రాహుల్జీ తండ్రిగారి అభిప్రాయం. అందు చేత పట్టణంలో రాహుల్జీకి మంచిదుస్తులు కుట్టించారు. సున్నం, జర్దాతో సహా ఖల్లీలకు అవసరమైన సామగ్రి అంతాకొన్నాడు. ఇదిచూచి రాహుల్జీ లోలోపల నవ్వు కొన్నాడు.

నే
క్రి
మ
లం

స్వగ్రామం వెళ్ళినతర్వాత, రాహుల్జీని చూచి తాతగారు చాలా సంతోషించారు. నాయనమ్మ, పిన్నమ్మ కూడ సంతోషించారు. తనకుకూడ సంతోషం కలిగింది. పూర్వఘటనలన్నీ తనకు గుర్తుకువచ్చాయి. వారంరోజుల తర్వాత, తనవెంబడివచ్చిన మనుష్యులలో ఒకడు తిరిగి పర్సా బయలుదేరాడు. రాహుల్జీ తన పరిస్థితిని మహాంతికి చెప్పి పంపారు. పర్సావెళ్ళినమనిషి పదిరోజులలోనే తిరిగి వచ్చాడు. కాని రాహుల్జీని అతనివెంట పంపించడానికి ఎవరూ సుముఖంగాలేరు. అందుచేత అతడు విచ్చినదారి పట్టాడు. ఇంటివారికి చాలాసంతోషమైంది. వారంరోజుల తర్వాత రాహుల్జీ ఆజంగ్ స్టేషన్ కు పారిపోయారు. కాని రైలు రాకముందే, ఆయన తండ్రిగారు అక్కడకువచ్చారు.

రాహుల్ తన ఓటమిని అంగీకరించి, స్వగ్రామానికి తిరిగి వచ్చాడు. దారిలో తండ్రిగారు ఆయనను అనేకవిధాల బుజగించారు. రాహుల్ కి ఆయనపై కోపం రాలేదు. జ్ఞానం కూడ ఒకతృప్తి అని ఆయనచేత ఒప్పించుకుని సాధ్యంకాదనుకొన్నాడు.

తిరిగి పర్వామఠంలో

ప్రయాగలో చదువుకొంటున్న యాగేశ్ సెలవులలో స్వగ్రామంవచ్చాడని తెలిసింది. రాహుల్ అతనిని కలుసుకొన్నాడు. ఇద్దరూ ఏవేవో కబుర్లు చెప్పుకున్నారు. 'హాల్' పండుగనాడుకూడ ఇద్దరూ ఆగ్రామంలో ఉన్నారు. యాగేశ్ తిరిగి ప్రయాగవెళ్ళవలసిఉంది. ఆ రోజున అతని వెంట తానుకూడ బయలుదేరవచ్చునని రాహుల్ ఉపాయం పేదకారు. రాత్రిపూట ఇద్దరూ యాగేశ్ తాతగారి గ్రామంలోఉన్నారు. యాగేశ్ వెళ్లే రైలుబండి కొంచెం ముందుగా బయలుదేరింది. రాహుల్ ఇంకోబండిలో ఇంకో వైపువెళ్ళాడు. భట్టిప్రోలు వద్ద దిగి తనవేషం మార్చుకొన్నాడు. ఆయన తన స్వగ్రామంలో గృహస్థవేషంలో ఉన్నాడు. ఇప్పుడు తల, నూనూగుమీసాలు గొరిగించి సాధువైనాడు.

రాహుల్ తిన్నగా పర్వామఠంవెళ్ళాడు. మహాంతి చాలా సంతోషించాడు. ఇక ఆయనను పిలుచుకురావడం అసాధ్యమని తండ్రిగారు ఊరకున్నారు. మతవ్యవహారాలన్నీ నీవే చూచుకొమ్మని రాహుల్ కి మహాంతిచెప్పాడు. గుమాస్తాలు, పట్వారీలు మహాంతికళ్ళలో దుమ్ముకొట్టి, ఎంతో

డబ్బు కాజేసేవారు. అందునల్ల మనానికి వచ్చే ఆదాయం తరిగి, ఖర్చు పెరిగింది. ఈ పరిస్థితిని చక్కదిద్దడానికి రాహులీజ్ ప్రయత్నించారు. సాధువులు 15 మందిదాకా ఉండేవారు. వారికి చదువుకోవాలనే కుతుమాలం బొత్తిగా లేదు. ఎప్పుడూ అక్కరకురాని కబుర్లు ఏవో చెప్పుకుంటూ ఉండేవారు. రాహులీజ్ మఠంలో ఉండగా ఓ యూ అనే వ్యక్తితో మాత్రమే కావ్యచర్చ జరిపేవారు. జగన్నాథపండితుని గూర్చి వారు ఒకనాడు చర్చజరిపారు. పాజహాస్ కానుక ఇస్తానని చెప్పి నప్పుడు జగన్నాథపండితుడు ఇలా అన్నాడట :-

“న యాచే గజాలిం న వా వాజిగాజి,

న విత్తేషు చిత్తం మదీయ కదాపి,

ఇయం సుస్తసీ మస్తకన్యస్త హస్తా

లవంగీ కురంగీ దృగ్గణ్ణీ కరోతు”

నేటికి మూడువందలవేళ్ళకు పూర్వం ఈ బ్రాహ్మణ మహావిద్వాంసుడు ఒక మహమ్మదీయ వనితను వివాహం చేసుకొన్నాడు. ఇది రాహులీజ్ పై ఎలాంటి ప్రభావం కలిగించినట్లు లేదు. అప్పట్లో ఆయన భావాలు ఇంకోవిధంగా ఉండేవి.

దక్షిణ దేశయాత్ర

పర్సామఠంలో ఉండటం రాహులీజ్ కి చీదరింపు పుట్టింది. అతని చుట్టూ ఉన్న సమాజమే ఇందుకు కారణం. బాల్యంలో తనకు కంఠస్థమైన “ప్రపంచపర్యటన చేయి,” అనే వాక్యం మాటిమాటికీ గుర్తువస్తున్నది. దేవాలయం నిర్మించే పెద్ద మేస్త్రీవద్ద మూడురూపాయలు ఇప్పించుకొని, క్రీ. శ. 1923

జులై నెలలో ఎవరికీ చెప్పకుండానే రైలుబండి ఎక్కారు. హజీపురంలో రెండురోజులు ఉండి, బహానీవెళ్ళారు. సాయంత్రం సమీప గ్రామంలో తల దాచుకొన్నారు. తర్వాత కొంతదూరం రైలులోను, మరికొంతదూరం కాలినడకను వెళ్ళారు. గంగానదిదాటి క్యూల్ లో రైలుకోసం ఆగాడు. ఆయన వేష, భాషలు టిక్కెట్ కలెక్టరును ఆకర్షించాయి. అతడు రాహుల్ కి చాలా మర్యాదలు చేశాడు. ఇంతలో రైలుబండివచ్చింది. రాహుల్ అందులో ఎక్కి కూర్చున్నారు.

ఆయన ఎక్కిన పెట్టెలో ఒక వకీలు ఉన్నాడు. కోర్టు సెలవులలో అతడు పూరీ, రామేశ్వరం, ద్వారకయాత్ర చేస్తున్నాడు. తనవెంట రమ్మని రాహుల్ ని కోరాడు. విధి లేక రాహుల్ అంగీకరించారు. తిండిఖర్చులు వకీలే భరించాడు. రాహుల్ ని టిక్కెట్టు అడిగినవాడు లేడు. అయితే ఖర్దానుండి పూరీదాకా టిక్కెట్టు తీసుకొన్నారు. వీరికి ఒక పండ్ల తోడైనాడు. వీరు పూరీ జగన్నాథ దేవాలయాన్ని సందర్శించారు. దేవాలయంపై భాగాన ఉన్న బూతు బొమ్మలు వారికి నచ్చలేదు. రాహుల్ పూరీలో రెండు మూడురోజులు ఉన్నారు. ఇక్కడనుండి తాను కాలినడకను యాత్రసాగిస్తానని చెప్పారు. కాని వకీలు ఒప్పుకోలేదు.

ఇద్దరూ మద్రాసు మెయిల్ ఎక్కారు. దారిలో కొత్తదృశ్యాలు అనేకం కనిపిస్తున్నాయి. స్త్రీ, పురుషుల వేషాలలో మార్పును గమనిస్తున్నారు. తాము ఒక కొత్త ద్వీపఖండంలోకి వెళ్తున్నట్లుంది. ముఖ్యంగా ఆంధ్రస్త్రీల వేష భాషలు రాహుల్ కి వింతగా కనిపించాయి. తాము

ఉదయం పది గంటలకు మద్రాసు చేరుకొన్నాడు. ఈ పెద్ద పట్టణంలోని భవనాలు చాలా భాగం ఒంటి అంతస్తువిగా ఉండటం రాహుల్‌కి ఆశ్చర్యం కలిగించింది. స్త్రీలు ముదురు రంగు చీరలుధరించి ఉన్నారు. ఈ ప్రాంతంలో ఘోషా పద్ధతి లేకపోవడం రాహుల్‌కి వింతగా తోచింది.

రాహుల్ సాయంత్రం సైదాపేటకు రైలు టిక్కెట్టు తీసుకుని, వకీలు ప్రక్కన కూర్చున్నాడు. తాను వేరుగా కాలినడకనే యాత్ర చేయాలని రాహుల్ ఉద్దేశం. వకీలు కారణంగా ఇది నెరవేరలేదు. ఇంతలో టిక్కెట్టు కలెక్టరు వచ్చి ఆయన టిక్కెట్టుచూశాడు. ఈ బండి సైదాపేటనద్ద ఆగదని చెప్పాడు. ఇలా ఏదో ఒక ఆటంకం జరగాలని రాహుల్ కోరుకుంటున్నాడు. వకీలు టిక్కెట్టు కలెక్టరుతో ఏదో వాదిస్తున్నాడు. రాహుల్ ఈ సందడిలో తప్పించుకుని రెండో ప్లాట్ ఫారంవద్దకు వచ్చాడు. సైదాపేటకు వెళ్ళే బండి ఎక్కాడు. స్టేషన్ లోదిగి ఆగాత్రి ఒక సత్రం బయట అనుగుమీద పండుకున్నాడు. ఉదయమే ఒక బంగాళా ఆవరణలో ప్రవేశించి, నూతిదగ్గర స్నానంచేశాడు. ఇది కాపురం ఉన్న బంగాళాఅని, అనుమతిలేకనే ఇందులోకి వెళ్ళ కూడదని ఆయనకు తెలియదు. అయినప్పటికీ ఎలాంటి ఇబ్బంది కలుగలేదు. ఆ ఇంటివారు ఆయనకు భోజనం పెట్టి పంపించారు. తిరుపతికి దారి చూపించారు. రాహుల్ తిరుపతి దాకా కాలినడకనే వెళ్లాడు. దేవస్థానం చూచి, ఆ రాత్రి ఉత్తరాది మఠంలో తల దాచుకున్నాడు. దక్షిణదేశ తీర్థస్థానాలలో, ముఖ్యంగా తమిళప్రాంతంలో ఉత్తరాది

ఆచార్యులు, సాధువులు ఎక్కువగా ఉన్నట్లు ఆయనకు తెలిసింది. వారిపేర్లు వ్రాయించుకొన్నారు. మఠంలో స్త్రీలు ఉండటం ఉత్తరాదిలోవలె ఇక్కడ నిషిద్ధం కాదని రాహులీకి తెలిసింది. ఉత్తర భారతదేశంలో బ్రాహ్మణులు కానివారందరినీ 'శూద్రులు'గా లెక్కించరు. భోజన, ప్రణామాలు మినహాయిస్తే, అందరూ సమానులుగా భావింపబడతారు. ఇక్కడ మద్రాసుబ్రాహ్మణులు ఇతరులను చాలా నీచులైన 'శూద్రులు'గా లెక్కిస్తున్నట్లు రాహులీ గమనించారు.

తిరుమళిలో అధ్యయనం

ఆయన రోజుకు ఒక దేవాలయం చొప్పున సందర్శిస్తూ, తిరుమళికి వెళ్ళారు. ఉత్తరదేశం నుండి వచ్చి, ఇక్కడ స్థిరపడిపోయిన హరిప్రపన్నాచార్యుని కలుసుకొన్నారు. తమిళబ్రాహ్మణుల జాత్యహంకారానికి తాను ఎలా గురైందీ ఆచార్యుడు రాహులీకి వివరించాడు. అతడు ఉత్తరాది నుండి వట్టి చేతులతో వచ్చాడు. పుష్ప కైంకర్యం ద్వారా మొదట్లో నెలకు యాభై గూపాయలకుపైగా ఆదాయం వచ్చేది. కాని ఈరోజున స్వంతంగా రెండు ఇళ్లు, ఒక గులాబితోట, ఎన్నో ఎకరాల మాగాణి సంపాదించాడు. ఇదిగాక కొన్ని వేల గూపాయలు వడ్డీకి ఇచ్చాడు. ఇదంతా 'స్వామికృప' అని హరిప్రపన్నాచార్యుడు అన్నాడు. యిక్కడే తన ఇంట్లో భోంచేస్తూ, సంస్కృతం చదువుకొమ్మని రాహులీని కోరాడు.

రాహుల్జీకి ఇంతకంటే కావలసింది ఏముంది? స్థానికంగా ఉన్న సంస్కృత పాఠశాలలో చేరాను. టి. వెంకటాచార్య, రంగా, శ్రీనివాస ఆయనతోడి విద్యార్థులుగా ఉన్నారు. రాహుల్జీ తనకు అపరిచితమైన కావ్య, నాటకాలెన్నింటినో ఇక్కడే చదివి పూర్తిచేశారు.

ఇక్కడ ఉన్న నాలుగు నెలలూ రాహుల్జీకి సంతృప్తిగానే ఉంది. ఒకనాడు తన తోడివిద్యార్థి నివసించే వీధిలో పెండ్లి జరిగింది. వరుడు తన అక్కకూతురును వివాహమాడినాడు. దక్షిణాదిలో ఇలాంటి సంప్రదాయం ఉన్నట్లు రాహుల్జీ ఇదివరకే విన్నారు. కాని ఇప్పుడు ప్రత్యక్షంగా చూశారు. ఈ సంప్రదాయం ఆయనకు నచ్చలేదు. కోడలు నిద్రలేవకముందే, అత్తగారే ఇంటిపనులన్నీ చూస్తూ ఉండటం రాహుల్జీ గమనించారు. అత్తగారికి వృద్ధాప్యంలో కూడ విరామంలేకుండా చేయడం ఘోర మనిపించింది. ఈ విషయమై కొందరిని ప్రశ్నించగా, అత్తగారు కోడలుగా ఉన్నప్పుడు ఇలాంటిసుఖం అనుభవించిందని చెప్పారు. దక్షిణాదిలో అత్తగారు సాధారణంగా తన రక్తబంధువుల పిల్లనే కోడలుగా తెచ్చుకొంటుందని, అందువల్ల కోడలికి, కోడలుపిల్లలకు సేవచేయడం ఆమెకు ఇష్టంగానే ఉంటుందని తెలిపారు.

తాను ఇక్కడ ఉన్నట్లు రాహుల్జీ పర్సామహాంతికి, తన బాల్యమిత్రుడు యాగేశ్ కు ఉత్తరాలు వ్రాశారు. జాబు అందగానే మహాంతి పాతికరూపాయలు మనియార్డుకుచేస్తూ,

అవసరమైతే ఇంకా డబ్బుపంపుతానని బదులు వ్రాశారు. దక్షిణాది తీర్థాలలో బాగా పర్యటించి రమ్మని కోరారు.

కడుపులో చల్ల కదలకుండా దక్షిణాది బ్రాహ్మణులు సుఖజీవనం చేయడం, ఉత్తరాది బ్రాహ్మణులు ఇతరుల వలెనే పొలాలలో శ్రమించడం రాహులీకి విడ్డూరంగా కనిపించింది. మహమ్మదీయుల పరిపాలనరాక పూర్వం ఉత్తరాది బ్రాహ్మణులు వీరివలెనే సుఖజీవనం గడిపేవారు. అగ్రహారాలు మొదలైనవి ఊడిపోయిన తర్వాత వారు కాయకష్టానికి అలవాటుపడ్డారు. ఆదినుండి హిందువుల పరిపాలనకింద ఉన్న దక్షిణాదిలో బ్రాహ్మణులు పూర్వంవలెనే సుఖజీవనం గడుపుతున్నారు. అలాగే విద్యావంతులుగా కూడా ఉన్నారని రాహులీ అభిప్రాయం.

రాహులీ తిరుమళినుండి మరొక పర్యాయం తిరుపతికి వెళ్ళారు. పంక్తిభోజనం వడ్డిస్తారని తెలిసి దేవాలయసభా మండపంలోకి వెళ్ళి కూర్చున్నారు. వంటవాడు వచ్చి మర్యాదగానే ఆయనను మండపం వెలుపల సాధువుల పంక్తిలో కూర్చుండబెట్టాడు. రెండు చోట్లలో హెచ్చుతక్కువలు అనే భేదం లేదని రాహులీకి తెలుసు. కాని వంటవాని ప్రవర్తనను సహించలేక బయటికి వెళ్ళిపోయాడు. ఇది దేవస్థాన ప్రముఖులకు తెలిసింది. జరిగిన తప్పుకు తుమాపణ చెప్పకొన్నారు. రాహులీ సభా మండపంలోనే కూర్చుని భోంచేశాడు.

తిరుపతిలో ఉండగా, తాను ఉత్తరాదిని కార్యక్షేత్రంగా చేసుకోవాలని, దక్షిణాదిని తన కార్యక్షేత్రంగా చేసుకోకూడదని రాహులీ నిశ్చయించాడు. పర్ణామహాంతికి

తెలిగ్రాం ఇచ్చిన వెంటనే డబ్బు పంపించాడు. రాహుల్ కి తిరుపతిలో ఉత్తరాదినుండివచ్చిన ఒక సాధువు కనిపించాడు. అతడు ఒకేచోట ఉండేవాడుకాదు. రాహుల్ అతని వెంట ప్రతిరోజూ సాయంత్రం అడవులలో సంచరించి వచ్చేవాడు. ఇద్దరూ ఒక్కొక్కప్పుడు రాత్రి తొమ్మిదిగంటలకు తిరిగి వచ్చేవాడు. అడవిలో పులిఉందని తెలిసినప్పటికీ రాహుల్ భయపడలేదు.

రాహుల్ తిరుపతిలో పది పదిహేనురోజులుఉండి, తిరిగి దక్షిణదేశయాత్ర కొనసాగించారు. పక్షి తీర్థం, శివ కంచి, విష్ణుకంచిమీదుగా రామేశ్వరం వెళ్ళారు. రామేశ్వరంలో దేవాలయనిర్మాణం ఆయనకు అచ్చెరువుగొలిపింది. దేవాలయనిర్మాణంలో ఉత్తరభారతీయులు ఎంతో వెనుక బడినట్లు తోచింది. రాహుల్ రామేశ్వరంనుండి కొందరు సాధువుల వెంట ధనుష్కోటికి బయలుదేరారు. మార్గమధ్యంలో ఒక యువకబ్రహ్మచారి తోడ్కొన్నాడు. తనది ఉత్తరదేశంలో మధుర అని చెప్పాడు. తానుకూడ ధనుష్కోటికి వెళ్తున్నట్లు తెలియజేశాడు. తిరిగివచ్చేటప్పుడు ఒక ముఖ్యమైనవిషయం చెప్పాడు. తాను ప్రస్తుతం దక్షిణదేశంలో స్థిరపడిపోయానని, 'పామన్' అనేచోట ఉంటున్నానని వెల్లడించాడు. అతనివృత్తి వైద్యం. కొద్దిరోజులు అక్కడ గడిపి పొమ్మని రాహుల్ ని కోరాడు. అందుకు ఆయన సమ్మతించారు.

పామన్ జనాభాలో ఎక్కువమంది ముస్లింలు. బ్రహ్మచారికూడ ఒక ముస్లిం ఇంట్లో ఉంటున్నాడు. అతనివద్ద

— రాహుల్ తిరుపతిలో పది పదిహేనురోజులు ఉండి, తిరిగి దక్షిణదేశయాత్ర కొనసాగించారు. పక్షి తీర్థం, శివ కంచి, విష్ణుకంచిమీదుగా రామేశ్వరం వెళ్ళారు. రామేశ్వరంలో దేవాలయనిర్మాణం ఆయనకు అచ్చెరువుగొలిపింది. దేవాలయనిర్మాణంలో ఉత్తరభారతీయులు ఎంతో వెనుక బడినట్లు తోచింది. రాహుల్ రామేశ్వరంనుండి కొందరు సాధువుల వెంట ధనుష్కోటికి బయలుదేరారు. మార్గమధ్యంలో ఒక యువకబ్రహ్మచారి తోడ్కొన్నాడు. తనది ఉత్తరదేశంలో మధుర అని చెప్పాడు. తానుకూడ ధనుష్కోటికి వెళ్తున్నట్లు తెలియజేశాడు. తిరిగివచ్చేటప్పుడు ఒక ముఖ్యమైనవిషయం చెప్పాడు. తాను ప్రస్తుతం దక్షిణదేశంలో స్థిరపడిపోయానని, 'పామన్' అనేచోట ఉంటున్నానని వెల్లడించాడు. అతనివృత్తి వైద్యం. కొద్దిరోజులు అక్కడ గడిపి పొమ్మని రాహుల్ ని కోరాడు. అందుకు ఆయన సమ్మతించారు.

రెండే మందులు ఉండేవి. అందులో ఒకటి శంఖభస్మం. వీటి తోనే అతడు అన్నిరోగాలూ కుదిర్చేవాడు. రోజుకు ఇరవై చూపాయలదాకా సంపాదించేవాడు. కాని ఈ ఆదాయం రేపటికి మిగలకూడదని అతని పట్టుదల. గంజాయి విపరీతంగా కాల్చేవాడు. అతని వైద్యవిధానం నేర్చుకోవాలని రాహుల్ కి కుతూహలం కలిగింది. ఇది ప్రత్యక్షానుభవం ద్వారా నేర్చుకోవలసిందేగాని నోటిమాటలద్వారా ఉపయోగం ఉండదని అతడు చెప్పాడు. సామగ్రి పెప్పించి, ముఖ్యంగా భస్మం తయారుచేయడం నేర్పించడానికి సిద్ధమైనాడు. కాని అప్పటికే మూడు నాలుగువారాలు గడచిపోయాయి. రాహుల్ ఇక అక్కడ ఉండలేకపోయాడు. బ్రహ్మచారి ఆయనను రామనాడుదాకా సాగనంపి వెళ్ళాడు.

హంపి సందర్శన

రాహుల్ ద్వారకకు వెళ్ళుతూ బెంగుళూరునగరాన్ని, విజయనగర (హంపి) శిథిలాలను సందర్శించారు. రాహుల్ అప్పటికి భారతదేశచరిత్ర చదివాడు. కాని ఆయనకు చారిత్రకద్మి ఇంకా ఏర్పడలేదు. తాను వైష్ణవమత న్యతిరేకమైన పుస్తకాలు చదివేటప్పుడు, త్రిపుండ్ర, ఊర్ధ్వపుండ్ర తగాదాకూడ ఉన్నట్లు ఆయన గ్రహించారు. విజయనగర ఆలయాలలో ఒకరకమైన ఊర్ధ్వపుండ్రలు ఆయనకు కనిపించాయి. ఊర్ధ్వపుండ్రలకంటే త్రిపుండ్రలు సనాతనమైనవని ఆయన అభిప్రాయం. రాహుల్ పంపానరోనరాన్ని కూడ సందర్శించారు.

పిమ్మట హోసపేటనుండి రైలులో బయలుదేరారు. ముఖ్యమైన నగరాలలోను, తీర్థస్థానాలలోను ఒకటి రెండు రోజులు ఆగుతూ క్రీ. శ. 1914 జనవరిలో అహమ్మదాబాద్ కు వెళ్ళారు. మామకూతురును మేనల్లునికి ఇచ్చి పెండ్లి చేసే సంప్రదాయం ఇక్కడిదాకా ప్రాకినట్లు రాహులీ గమనించారు. తాను అహమ్మదాబాద్ లో ఉండగా గుజరాతి పుస్తకాలు కొన్ని చదివారు. పర్సామతంనుండి డబ్బు వస్తుందని కొద్దిరోజులు ఎదురుచూశారు. కాని అది రాకముందే ఆయన ప్రయాణమై వెళ్ళారు. తన సహచరుల సలహాను అనుసరించి ఆయన కథియవార్, ద్వారకవైపు వెళ్ళకుండా డాకోర్ హోలీపండుగ చూచి ద్వారకకు వెళ్ళనిశ్చయించారు.

మగధరాజు జరాసంధునితో శ్రీకృష్ణుడు యుద్ధంచేసి ఓడిపోయి, మధురనుండి ద్వారకకు పరుగెత్తినచ్చినందునల్ల, 'రణఛోడ్' (రణరంగంనుండి పారిపోయినవాడు) అనేపేరుతో అతని నల్లనివిగ్రహాన్ని డాకోర్ లో ప్రతిష్ఠించిఉండటం రాహులీ చూశారు. శ్రీకృష్ణుడు తాను ద్వారకవదలి డాకోర్ కు వస్తానని ఒక సామాన్యగృహస్థునితో చెప్పగా, అతడు అతనిని డాకోర్ కు తీసుకువెళ్ళాడట.

డాకోర్ కురాగానే రాహులీ పర్సామతానికి తంతి ఇచ్చారు. మరునాడు మనియార్డరువచ్చింది. వెంటనే పర్సాకు రావలసిందిగా కబురుకూడ వచ్చింది.

డాకోర్ నుండి పర్సామతం చాలా దూరంలోఉంది. రాహులీ రత్నం, భోపాల్, బీనా, కట్నీ, ప్రయాగ, కాశీల

మీదుగా అక్కడకు వెళ్ళారు. కాశీలో చదివేటప్పుడు సహాధ్యాయుగా ఉన్న వనమాలికూడ పర్సామరానికి వచ్చి, మహాంతి శిష్యుడైనాడు. ఇది రాహుల్‌కి చాలాసంతోషం కలిగించింది. కాని ఈ మరవాతరణం ఏమీ బాగాలేదు. చదువుకోవాలనే కుతూహలం ఎవరిలోను కనిపించదు. ఇది రాహుల్‌కి విచారం కలిగించింది.

రాహుల్ ఒకనాడు మహాంతితో కలిసి జానకీనగరంలో జమిందారీవ్యవహారాలు చూడటానికై వెళ్ళారు. జమిందారు ఒక చిన్నరాజు. స్త్రీ, పురుషులు కొట్లాడుకొంటే జరిమానా వేసేవాడు. మామూలు కొట్లాటలను పోలీసుస్టేషన్ దాకా పోనిచ్చేవాడు కాదు. ఇరుపక్షాలనుండి లంచంపుచ్చుకొని కేసు మాఫీచేసేవాడు. ఇలా ప్రతిసంవత్సరం చాలా డబ్బు గడించేవాడు. ఇది పూర్వకాలంనుండి వస్తున్న పద్ధతే అని రాహుల్ అనుకొనేవారు. కాని పూర్తిగా న్యాయం చేకూర్చడానికి ప్రయత్నించేవారు. జానకీనగరంలో ఒక బలవంతుడు మరో బలహీనునిపై అత్యాచారం చేసినట్లు రాహుల్ దృష్టికి వచ్చింది. సాక్ష్యంద్వారా అత్యాచారం మజువైంది. రాహుల్ ఆ బలవంతునికి జరిమానా విధించారు. కాని జమిందారు బంట్లు అతని పక్షంచేరి, జరిమానా మాఫీచేయించడానికి ప్రయత్నించారు. ఈవిషయంలో రాహుల్ స్వభావం వారు ఎరుగుదురు. అందుచేత మహాంతికి చెప్పి జరిమానా మాఫీచేయించుకొన్నారు. ఇది రాహుల్‌కి నచ్చలేదు. కోపగించుకొని జానకీనగరంనుండి పర్సాకు వచ్చారు.

పర్సాలో ఉండడమంటే, తనకాలాన్ని వ్యర్థపుచ్చ

డమేనని రాహుల్ భావించారు. వనమాలితో కలిసి భవిష్యత్ కార్యక్రమాన్ని గూర్చి ఆలోచించారు. తన బాల్యమిత్రుడు యాగేశ్ గుణాలు సహాధ్యాయి వనమాలితో కూడడం న్నాయి. కొత్త చోట్లు, కొత్త దృశ్యాలు చూడటం ఇద్దరికీ ఇష్టమే. రాహుల్ అంటే ఇద్దరికీ అనురాగం మెండు. చదువుకోవడమంటే ఇద్దరికీ అంత ఇష్టంలేదు. ఈ ఒక్క విషయంలో ఆ ఇద్దరికీ అభిరుచి ఉన్నట్లయితే, నారితో రాహుల్ జీవితాంతం కలిసి మెలసి ఉండేవారు.

రాహుల్ పర్సాలో ఉండగా, ఆయన పినతండ్రి మహాంతి దగ్గర అప్పకోసం వచ్చాడు. తాను జ్యోక్యం కలిగించుకోనని రాహుల్ స్పష్టంగా చెప్పారు. జానకీనగరంలో తనకు జరిగి పరాధమే ఇందుకు కారణం.

రాహుల్ ఏనాడైనా వెళ్ళిపోతారని మహాంతి భయం. అందుచేత ఒక సేవకునితో బాటు, ఒక సిసాయి, ఇద్దరు సాధువులను కాపలా ఉంచాడు. రాహుల్ కి సంకెళ్ళు వేయలేదు కాని, వాస్తవంలో ఆయన ఖైదీగానే ఉన్నాడు. ఇక్కడనుండి ఎప్పుడు వెళ్ళిపోదునా అని రాహుల్ ఆలోచిస్తున్నాడు. తన వెంట రావడానికి వనమాలికూడ సిద్ధంగా ఉన్నాడు. ఇద్దరూ ఒకేసారి వెళ్ళిపోవడం అసంభవం అనిపించింది. అందుచేత తాను ముందుగా వెళ్ళి, పదిపన్నెండు మైళ్ళ దూరంలో గల మహారాజగంజ్ లో ఉంటానని, తర్వాత నీవు రమ్మని రాహుల్ వనమాలితో చెప్పారు. ఒక నాటి రాత్రి వర్షం కురుస్తుండగా, రాహుల్ తప్పించుకొని వెళ్ళిపోయాడు. మరునాడు వనమాలికూడ వచ్చి ఆయనను కలుసుకొన్నాడు.

శ్రీమద్భగవద్గీతా

ఇద్దరూ కలిసి అక్కడకు సమీపంలోని ఇంకో మఠానికి వెళ్లారు. మహాంతి అక్కడకుకూడ వచ్చి ఎంతో ప్రాధేయ పడ్డాడు. పర్సాలోఉండే కాలమంతా వృథాఅయిపోతుందని, అందుచేత అయోధ్యకు వెళ్ళి చదువుకొంటామని రాహుల్ జి చెప్పారు. రెండురోజులతర్వాత అయోధ్యకు బయలుదేరారు.

అయోధ్యలో చదువు

రైలుబండిఎక్కేటప్పుడు ఇద్దరూ వేర్వేరుపెట్టెలలో కూర్చున్నారు. ఇద్దరిలో ఒకరికి టిక్కెట్టులేదు. డొమిన్ గడ్ స్టేషన్ లో దిగిచూడగా, వనమాలి రాలేదు. రాహుల్ స్టేషన్ మాస్టరును పరిచయంచేసుకొన్నాడు. అతని తోడ్పాటుతో మానిక్ పూర్ నుండి లకష్ మండి దాకా రైలులోవెళ్ళారు. చేతిలోడబ్బులేదు. అయోధ్యకు కాలినడకనేవెళ్ళారు. రెండురోజున వనమాలికూడనచ్చాడు. తర్వాత ఇద్దరూ వారం రోజులు పట్టణంలో తిరిగారు. ఇక చదువు మొదలుపెట్టాలని రాహుల్ నిశ్చయించారు. గోలాఘాట్ వద్ద వేదాంత పాఠశాల ప్రారంభించి, ఒకమద్రాసు విద్యార్థుడు బోధిస్తున్నాడని తెలిసింది. రాహుల్ కూడ అందులో చేరారు. విద్యార్థులు డజనుమంది కంటే ఎక్కువలేరు. మరొక చోట ఒకపండితుడు సామవేదం చెబుతున్నాడని తెలిసింది. రాహుల్ ఆయనవద్ద స్వరసహితంగా సామవేదం చదివారు. కాని ఆ పండితుని స్వరం గార్డభస్వరంవలె ఉండేది. అందువల్ల శ్రవణానందం లభించేదికాదు. అయితే అతడు చాలా ప్రేమతో వేదం చెప్పేవాడు.

పట్టణంలో మతసంబంధమైన చర్చలు జోరుగా సాగుతూఉండేవి. ఆర్యసమాజంవారు, సనాతనులు, క్రైస్తవులు, మహమ్మదీయులు సభలుజరిపి, ఒకరిమతాన్ని ఒకరు ఖండిస్తూ ఉపన్యాసాలు ఇచ్చేవారు. ఈ ఉపన్యాసాలు పత్రికలలో పడుతూఉండేవి. వేదాంత పాఠశాలవిద్యార్థులు ఒక చోట సభ పెట్టి, ఉపన్యాసాలు ఇవ్వడం నేర్చుకొనేవారు. రాహులీని ఒకరోజు మాట్లాడమన్నారు. తాను మాట్లాడుతున్నది ఏమిటోకూడ తెలియకుండా ఆవేశంతో ఉపన్యసించారు. అయినప్పటికీ ఆయనను సభికులు ప్రశంసించారు.

వేదాంతపాఠశాలను కొన్ని కారణాలవల్ల మూసివేయ నిశ్చయించారు. అందుచేత రెండో పాఠశాల తెరచారు. తాత్కాలికసమితికి గోవిందదాస్ ప్రధానకార్యదర్శిగా, రాహులీ సహాయకార్యదర్శిగా ఎన్నికైనారు. ఈ పాఠశాలకు చాలామంది తోడ్పడ్డారు. ఇదేసమయంలో యూరోపులో యుద్ధం చెలరేగింది. పత్రికాప్రవచనంలో రాహులీకి పరిచయంగలగడానికి ఈయుద్ధం ఒక కారణమైంది. కలకత్తానుండి 'నంగవాసి' అనే వారపత్రిక వెలువడేది. అది చదివి వార్తలు తెలుసుకునేవారు. ఇంగ్లీషు వాళ్ళపైన ఉండే ద్వేషంకొద్దీ, వాళ్ళు ఓడిపోవాలని కోరుకునేవారు.

అయోధ్యకు కొద్దిదూరంలో దేవకాళివద్ద ఏటేటా సవరాత్రి ఉత్సవాలు జరుగుతాయి. ఈ సందర్భంలో జంతు

బలి విశేషంగా జరుగుతుంది. కాళీదేవికి బలి ఇస్తానని మొక్కుకొన్నందువల్ల తన కొడుకు బ్రతికాడని, తన మగని ప్రాణం దక్కిందని స్త్రీలవిశ్వాసం. ఆ విశ్వాసంతోనే వారు కాళీదేవికి జంతుబలి ఇస్తారు. కాని కొందరు వైరాగులు జంతుబలిని ఆపివేయాలని ప్రయత్నించారు. ఈ ముఠాలో రాహుల్లీకూడ చేరారు. కాళీదేవిగుడివద్దకు వెళ్ళి పెద్ద పెద్ద ఉపన్యాసాలు ఇచ్చారు. ఎవరూ వినకపోయేసరికి, శాపాలు, చివరికి బూతులకు దిగారు. పండ్లాలకు కోపంవచ్చి, వీరి మీద విరుచుకపడ్డారు. ఈ కొట్లాటలో రాహుల్లీకీకూడ నాలుగు అంటించారు.

ఆర్యసమాజంతో సంబంధం

రాహుల్లీ అయోధ్యలో ఉండగా, ఆర్యసమాజాన్ని ఖండించే పుస్తకాలే చదివారు. అందువల్ల ఆర్యసమాజం పట్ల ఆయనకు ద్వేషభావం ఉండేది. ఒకసారి స్వామీ దయానందుని 'సత్యార్థప్రకాశిక' పేరు విన్నారు. రాహుల్లీ దీనిని 'మిథ్యార్థ ప్రకాశిక' అనుకొనేవారు. ఒక పండితుడు ఆర్యసమాజాన్ని విమర్శించేటందుకే తనవద్ద 'సత్యార్థ ప్రకాశిక'ను ఉంచుకొన్నారు. రాహుల్లీ అతనివద్దనుండి ఆ పుస్తకం తీసుకుని చదివారు. ఆ గ్రంథం తర్కయుక్తంగా ఉన్నట్లు గ్రహించారు. కొందరు ఆర్యసమాజీయుల ప్రవ

తనవల్ల కూడ రాహుల్జీ ఆగ్యసమాజంపట్ల తనకుగల
భావాన్ని మాన్చుకున్నాడు.

అయోధ్యలో ననమాలి రాహుల్జీతో కలసిలేడు.
కాని ఇద్దరూ అప్పడప్పుడు కలుసుకొంటూ ఉండేవారు.
అయోధ్యనివాసం రాహుల్జీకి అరుచి కలిగించింది. ఆయన
వయస్సు ఇప్పుడు 21 ఏళ్ళు. ఆయన మనః ప్రవృత్తిలోకూడ
మాన్చువచ్చింది. ఒక ఇరుకుగోతిలోనుండి విశాలమైన
జలాశయంలోకి వెళ్ళాలని రాహుల్జీ తహతహలాడాడు.
చాలారోజులతర్వాత తన సమీప బంధువుకు ఒక ఉత్తరం
వ్రాశాడు. దానినిచూచుకొని, అతడు రాహుల్జీ తండ్రిగారికి
ఆయనజాడ తెలిపారు.

మూడో అధ్యాయం

కొత్త వెలుగు

రాహుల్ ననమాలివద్ద సెలవుతీసుకొని తన తండ్రి గారివెంట స్వగ్రామం వెళ్ళాడు. తన కుమారుని నె తిమిది నుండి వైరాగ్యభూతం వదలిపోయిందని రాహుల్ తండ్రి గారికి ఇప్పుడు నమ్మకం ఏర్పడింది. రానున్న పెనుతుఫానుకు ఈ శాంతి నిమిత్తమాత్రమని ఆయన తండ్రిగారికి ఏమి తెలుసు? రాహుల్ కి బాల్యంలో చేసిన పెండ్లి స్థిరమైనదని ఆయన భ్రమపడ్డారు.

రాహుల్ దక్షిణాది తీర్థయాత్ర చేస్తున్నప్పుడే ఆయన తాతగారు చనిపోయారు. తన మనుమనికోసం ఆయన ఎన్నో కలలు గన్నారు. కాని అవి సఫలం కాలేదు. మనుమని చూడాలని పరితపిస్తూనే ప్రాణం నదిలారు.

రాహుల్ యుద్ధవార్తలు చదవడంకోసం యాగేశ్ గ్రామానికి వెళ్ళేవాడు. పత్రికలలో ఏమి వ్రాసినప్పటికీ, జర్మనీ జయిస్తున్నదని అందరూ అనుకొనేవారు. రాహుల్ యాగేశ్ గ్రామానికి వెళ్ళకపోతే, యాగేశ్ రాహుల్ గ్రామానికి వచ్చేవాడు. ఇంటివారికి అనుమానంగానే ఉంది. కాని వారు ఏమీ చేయలేనిస్థితిలో ఉన్నారు.

ఒకరోజున మంచంమీద పడుకొని, ఇద్దరూ ఆర్య సమాజంవారు వ్రాసిన గీతాలు ఏనో పాడుకొంటూ

రాహుల్ ననమాలివద్ద సెలవుతీసుకొని తన తండ్రి గారివెంట స్వగ్రామం వెళ్ళాడు.

ఉన్నారు. రాహుల్ బంధువు ఒకడు అక్కడకువచ్చి, “నేను పోరుగురిలో ఆర్యసమాజంవారి సభ చూశాను. వారు ఇక్కడకు రాలేదా?” అని అడిగాడు. “ఇక్కడ అవసరం ఏమిఉంది?” అని రాహుల్ ఎదురుప్రశ్న వేశాడు. “అరే, విధవా వివాహాలు జరుపుతున్నారు. అవి కొనసాగితే ఎన్నో ఇళ్ళలో దీచాలు ఆరతాయి,” అని అతడు అన్నాడు.

అతడు నడికాదుమనిషి. బీదరికం కారణంగా అతనికి పెండ్లి కాలేదు. అతడు చెప్పిన మాటలలో కొంత సత్యం ఉందని రాహుల్ అనుకున్నారు. ఎందుకంటే తన స్వగ్రామంలో ఇరవై బ్రాహ్మణకుటుంబాలు ఉంటే తొమ్మిది కుటుంబాలకు చెందిన తొలిసంతానాలకు పెండ్లిండ్లు కాలేదు. పెండ్లి విషయంలో చీకు చింత లేని కుటుంబాలు రెండు మూడు మాత్రమే ఉండేవి. తక్కిన అన్ని కుటుంబాలలోను వయస్సువచ్చిన మగవారంతా అవివాహితులుగానే ఉండే వారు. అందరికీ పెండ్లి అయితే, సంతానం కోకొల్లలుగా పెరిగేది.

రాహుల్ తండ్రిగారికి బాల్యంలోనే సంసారభారం నెత్తినపడింది. ఉమ్మడికుటుంబంలో ఎన్నో కలతలు తల ఎత్తుతూ ఉండేవి. ఆయన తల్లి ఇంటిమీద కాకిని వాల నిచ్చేదికాదు. ప్రతి ఒక్కరినీ కలుపుగా మాట్లాడేది. అందు చేత అందరికీ చెడ్డ అయిపోయింది.

రాహుల్ కి వైరాగ్యం, వేదాంతం పిచ్చి క్రమంగా తగ్గిపోతున్నది. విషయజిజ్ఞాస, యాత్రచేయాలనే కోర్కె ఎప్పటివలె ఉంది. ప్రయాగతిరణాల దగ్గరపడింది. అక్కడకు

వెళ్ళుదామని యాగేశ్ తో ఆలోచించారు. ఇంటివారికి తనపై ఇప్పుడు పెద్ద అనుమానం లేదు. ఒకనాడు పాతిక రూపాయలు చేతికి తగిలాయి. రైలుఎక్కి యాగేశ్ కంటే నాలుగు రోజులుముందు ప్రయాగకు వెళ్లారు. అక్కడ చాలా చోట్ల మతసంబంధమైన సభలు జరుగుతున్నాయి. రాహుల్ తొలిసారిగా పండిత మదనమోహన మాలవీయ ఉపన్యాసం విన్నారు.

తిండికి సరిపడ సంపాదించుకొంటూ, చదువు కొన సాగించాలని రాహుల్ సంకల్పం. ఒకనాడు 'ఇండియన్ ప్రెస్'కు వెళ్ళారు. ఏదైనా పనిఇమ్మని అడిగాడు. రెండు రోజులు ముందుగావచ్చిఉంటే, పూర్వీకడ ఉద్యోగం దొరికేదని, అయితే ఇప్పుడు అదికూడ పూర్తి అయిందని వారు చెప్పారు. యాగేశ్ బంధువు ఒకాయన హైకోర్టులో పని చేసేవాడు. రాహుల్ అతనివద్దకు వెళ్ళి ఆలోచించారు. ఆగ్రాలో "ముసాఫిర్ విద్యాలయానికి" వెళ్ళి చదువు కోమని, అక్కడ అన్ని సౌకర్యాలు ఉన్నాయని అతడు చెప్పాడు.

ఆగ్రా విద్యాలయంలో ప్రవేశం

ఆ ప్రకారమే రాహుల్ ఆగ్రా వెళ్ళారు. విద్యాలయం మేనేజరును కలుసుకొని, దరఖాస్తు ఇచ్చారు. "ఇంత వరకు ఏమి చదువుకొన్నావు?" అని మేనేజరు అడిగాడు. విద్యాలయంలో చేరడానికి రాహుల్ కి తగు యోగ్యతలు ఉన్నట్లు ధ్రువపడింది. "నీవు ఇక్కడ చదివి ఆర్యసమాజ ప్రచారం చేయగలవా?" అని మేనేజరు అడిగాడు.

“మీరు నన్ను అందుకు యోగ్యుడుగాచేస్తే, అలాగే” అని రాహుల్ జెప్పాడు. సరే, విద్యాలయంలో చేరమని మేనేజరు కోరాడు. విద్యాలయం తెరచి అప్పటికి మూడు నెలలు అయిపోయింది. విద్యార్థులు పదిమందిదాకా ఉన్నారు. వారు ఎన్ని ఇబ్బందులకైనా ఓర్చి వైదికమత ప్రచారం చేయదలచారు. స్వాతంత్ర్యపోరాటంలో ఇదికూడ ఒక భాగమేనని వారి అభిప్రాయం. రాహుల్ ఇలాంటి విద్యార్థులను కలుసుకోవడం ఇదే మొదలు.

ఈ విద్యాలయంలో రెండేళ్ళకోర్సు ఉండేది. కనీసం ఉర్దూ మిడిల్ ప్యాసైనవారిని చేర్చుకొనేవారు. వారికి సంస్కృతం, అరబ్బీభాషలతోబాటు క్రైస్తవ, మహమ్మదీయ, హిందూ ప్రధానసంప్రదాయాలలోని బలహీనతలు, సిద్ధాంతాలనుగూర్చి, ఆర్యసమాజంయొక్క ముఖ్యసిద్ధాంతాలనుగూర్చి శిక్షణ ఇచ్చేవారు. ప్రతిరోజూ సాయంత్రం వీటిపై వక్తృత్వపోటీలు జరిగేవి. ఉపన్యాసాలు ఇచ్చేపద్ధతి నేర్పేవారు. ఈ విద్యాలయంలో బోధించే సంస్కృతం కంటే ఎక్కువే రాహుల్ లోగడ చదువుకొన్నాడు. అందుచేత తాను ఆలస్యంగా చేసినప్పటికీ, అరబ్బీ మాత్రమే నేర్చుకోవలసి వచ్చింది.

విద్యాలయ ఆవరణలో వక్తృత్వపోటీలు ఏర్పాటు చేసేవారు. రాహుల్ తనపై లేవదీసిన ఆక్షేపణలకు అంత ఎక్కువగా సమాధానం ఇవ్వకుండా, ప్రతిద్వందిపై ఆక్షేపణలవరకు కుగిపించి, అతనిని ఇరుకులోపెట్టేవాడు. ఆక్షేపణల

సంఖ్య పెరిగి ప్రతిద్యుంది, అన్నిటికీ సమాధానం ఇవ్వలేక పోయేవాడు.

ఆ రోజులలో అలహాబాద్ నుండి 'హిందూస్థాన్' అనే ఉర్దూపత్రిక వెలువడుతూ ఉండేది. ఆ పత్రిక సంపాదకులలో చాలామంది జైలుకు వెళ్ళారు. ఆ పత్రిక బ్రిటిష్ పరిపాలనను నిర్భయంగా ఖండిస్తూ ఉండేది. దేశస్వాతంత్ర్యంకోసం ఎన్నో త్యాగాలు చేసిన మహాపురుషుల చరిత్రలను ముసాఫిర్ విద్యాలయంలోని ఉపాధ్యాయులు వినిపించేవారు. విద్యాలయంలో పాఠాలు బోధించడం పూర్తి అయిన తర్వాత, మిగిలిన కాలాన్ని విద్యార్థులు సద్వినియోగం చేసుకొనేవారు. ఇతర వుస్తకాలు, పత్రికలు బాగా చదివేవారు.

ఈ విద్యాలయంలో చేరిన తర్వాత రాహుల్ జీకి ఒక నూతన అనుభవం కలిగింది. చీకటిలో తడువులాడుతున్న మనిషిని వెలుగులోకి తెచ్చి నట్లనిపించింది. ప్రపంచంలో కొన్ని పనులు చేయడానికై జీవించడం అవసరమని, మృత్యువును కూడ మధురతమంగా ఎంచే ఆదర్శాలు ఉన్నాయని రాహుల్ జీకి అర్థమైంది. ఆయన రోజూ మధ్యాహ్నం పూట 'ముసాఫిర్' ఆఫీసుకు వెళ్ళి అనేక పత్రికలు చదివేవారు. ఆయన వ్రాసిన ఒక లేఖ ఒకటి తొలిసారిగా ఆ పత్రికలో పడింది. పత్రికా కార్యాలయంలోకి సమీక్షార్థం వచ్చిన అనేక మతగ్రంథాలను రాహుల్ జీ శ్రద్ధగా చదివేవారు. విద్యార్థులందరూ నారంలో ఎక్కువ రోజులు వీధి ఉపన్యాసాలు ఇవ్వడానికి వెళ్లేవారు. ప్రత్యేకంగా అస్పృశ్యుల సముద్ధరణకు పాటుపడేవారు.

వైషవమతంపట్ల రాహుజ్ఞీకి ఉదాసీనభావం ఏర్పడింది. మతాకర్షణ కాకుండా, పై పెచ్చు యాత్రచేయాలనేకోర్కే, ఇంటినుండి విముక్తిపొందాలనేభావం అందుకు దోహదమైనాయి. ఆర్యసమాజ సంపర్కంవల్ల రాహుజ్ఞీబుద్ధి మిక్కిలి వికసించింది. కులకట్టుబాట్లను ఆర్యసమాజంవారు పరిమితం గానే ఖండించేచారు. ఇది ఒక అసహ్యమైన జబ్బు అని రాహుజ్ఞీకి అనిపించేది. వర్ణవ్యవస్థపై రాష్ట్రంలో రెండు పార్టీలు ఏర్పడినాయి. గుణ, కర్మ, స్వభావాలను అనుసరించాలనే బ్రాహ్మణపార్టీ స్వభావాన్ని గూర్చి ఎక్కువ నొక్కి చెప్పేది. బ్రాహ్మణులను అణగదొక్కి, అస్పృశ్యులను పైకి తీసుకురావాలని వేరొకపార్టీ చెప్పేది.

ఆగ్రాలో ఉండగా రాహుజ్ఞీ విదేశయాత్ర ముఖ్యంగా ఆసియాఖండయాత్ర జరపాలనికూడ కలలు కనేవారు. నైదిక మతప్రచారం చేయడం ఆయన ఉద్దేశం. ఇందుకు తగు సన్నాహాలు చేయదలచారు. తనలాంటి భావాలుకల విద్యార్థులు మరో ఇద్దరు ముగ్గురు ఉండేవారు. వారిలో రామగోపాల్ ఒకడు. రాహుజ్ఞీకి ఎలాంటి బాదరబందీలేదు. కాని రామగోపాల్ కు భార్య ఉంది. ఆమెను చదివి సే, ఉపాధ్యాయునిగా జీవించగలదని రాహుజ్ఞీ సలహా ఇచ్చేవాడు. తమ భవిష్యత్ కార్యక్రమాలలో మిషనరీ విద్యాలయంకూడ ఒకటి. చదువుకొన్న సవయువకులకు అందులో ఆరేడు సంవత్సరాలు తర్ఫీదు ఇవ్వదలచారు. ఎవరు ఏ దేశయాత్ర చేయ సంకల్పించారో, వారు ఆ దేశభాష, సంస్కృతి, మతాన్ని గూర్చి ప్రత్యేకంగా చదువుకోవచ్చుననుకొన్నారు.

ఇంతలోనే తనతండ్రి చిక్కి శల్యావస్థలో ఉన్నట్లు రాహుల్‌కి జాబు వచ్చింది. స్వగ్రామం వెళ్ళి ఆయనను కలుసుకొన్నాడు. రాహుల్‌ని చూచి, ఆయన చాలా సంతోషించాడు. తనకు ఇక మందూ మాకు అక్కరలేదని వెద్యుని వెనక్కి-పంపించాడు. కొద్దిరోజులతర్వాత రాహుల్ తిరిగి ఆగ్రాకు వెళ్ళడానికి అనుమతించాడు.

క్రీ. శ. 1915 జూలై - ఆగస్టునాటికి, రాహుల్ విద్యలోను, ఉపన్యాసాలు ఇవ్వడంలోను తగినంత అభివృద్ధి సాధించాడు. ఇప్పుడు ఆగ్రాలోనే కాకుండా, ఇతర పట్టణాల లోకికూడా ఉపన్యాసాలు ఇవ్వడానికి బయలుదేరేవాడు. ఒక సారి జబ్బలపూర్ లో ఆర్యసమాజ-ముస్లిం మత మీమాంసను ఏర్పాటుచేసి, పెద్దపెద్ద పండితులను, ఉపన్యాసకులను ఆహ్వానించాడు ఆర్యసమాజంతరపున సంస్కృతగ్రంథాల నుండి ప్రమాణాలు చూపించడానికై రాహుల్ కుడా ఆ సభలో పాల్గొన్నాడు.

జంగల్ విభజన అంతరం ప్రజలలో పెద్ద ఆందోళన బయలుదేరింది. బ్రిటిష్ ప్రభుత్వ దమనవిధానం నానాటికి ఎక్కువైంది. ఫిల్లిలో నైస్రాయిపైన బాంబు విసిరాడు. రాహుల్ ఆగ్రాలో ఉండగా, అవధ్ బిహార్, మాసర్ అమీర్ చాన్, బాలముకుంద్ లను ఉరితీశాడు. తను ఆశ్చర్యములను హత్యచేసినదానికంటే ఎక్కువగా రాహుల్ తదితరులు దుఃఖించారు. గ్రంథమధనం, బుధజనసంసర్గంకూడ వారిని ఉత్తేజపరచాయి. తను రాజకీయాలు, మతమూ కలగావులగంగా ఉన్నప్పటికీ, దేశ స్వాతంత్ర్యం కోసం

ఉన్నిభూగారు. కాని వీరిని ఉద్వములలోకి ఆకర్షించే వారే నగూ లేకపోయారు.

విద్యాలయంలోని విద్యార్థులకు ఒక ముసలమ్మ వంటచేసిపెట్టేది. వీరిలో కొందరు ఆమెను ఊరకనే విసిగించే వారు. ఒకనాడు ఆమె రొట్టెలు తయారుచేయదలచింది. పిండి ఎంత పడుతుందో అంచనావేసుకొని శెచ్చింది. ఆమెను ఏడిపించాలని విద్యార్థులు నిశ్చయించారు. వంట గదిలోనే కూర్చున్నాను ఆమె రొట్టె తయారుచేసి, ప్రక్కన పెట్టి పెట్టగానే విద్యార్థులు తినివేయ మొదలుపెట్టారు. రొట్టె పిండి పూర్తిఅయినా విద్యార్థులు అక్కడినుండి కదలలేదు. ఇక విధిలేక ముసలమ్మ నొకరునుపంపి మళ్ళీ పిండిశెప్పించు కొన్నది. అది పిసికి మొదటిరొట్టె తయారు చేసేలోగానే వీరికి యధాప్రకారం ఆకలివేసింది. రెండోసారి శెచ్చిన పిండికూడ అయిపోయింది. మళ్ళీ నొకరు పిండి శెచ్చేలోగా వీరు ఆకలితో అలమటిస్తున్నారు. 'ఎన్ని తింటారో తినండి' అని ముసలమ్మ అన్నది. 'ఎన్ని పెడతాగో పెట్టు' అని విద్యార్థులు అన్నారు. నాలుగోసారి పిండిశెచ్చిన తర్వాత, దానితో రొట్టెలు తయారుచేసి, ఇక నా చేతకాదు అని ముసలమ్మ చెప్పింది. విద్యార్థులు ఆ రొట్టెలుతిని వెళ్ళి పోయారు.

ఒకసారి విద్యార్థులు బృందావన గురుకుల వారి కోత్సనం చూడటానికి వెళ్ళారు. అక్కడ ఉన్నతశ్రేణికి చెందిన ఆర్యసమాజ ఉపదేశకులను, ప్రొఫెసర్ల ఉపన్యాసాలు విని ఆనందించారు. గురుకులంవద్దనే అరణ్యం ఉండేది. భవ

నాలు కొద్దిగాడిన్నా, పరిశుభ్రంగా ఉండేవి. అక్కడి బ్రహ్మచారులనుచూస్తే ఋషియుగం జ్ఞాపకం వచ్చేది. ఈ సంస్థలో చదువుకొనే అదృష్టం తనకు ఎందుకు సత్వలేదని రాహుళి అనుకొన్నాడు.

రాహుళి ఆగ్రాలో ఉండగా, పంజాబు వీరుల స్వాతంత్ర్య పోరాటం, లాహూరు కుట్ర కేసుకు సంబంధించిన వార్తలు పత్రికలలో చదివేవారు. లాహూరు కుట్ర కేసులో ముద్దాయిలకు ఉరిశిక్ష విధించినట్లు తెలిసి చాలా ఆందోళన చెందారు. అవసరమైతే ఆయుధం చేబూని వారిని విడిపించడం ధర్మమనుకొన్నారు. కాని ఆ రోజులలో జాతీయతను గూర్చి రాహుళి అభిప్రాయం వేరు. జాతీయత, మతమూ వేరు అని భావించేవారు కాదు. మతం అంటే ఆర్యసమాజం, స్వామీ దయానందుని వైదికమతం అని ఆయన అభిప్రాయం. క్రైస్తవ, మహమ్మదీయ, యూదు, బౌద్ధమతాలే కాకుండా, హిందూమతంలోని అనేక సంప్రదాయాలను కూడ అంగీకరించేవారు కాదు. ఇవన్నీ వేద, విజ్ఞాన ప్రకాశంలో త్వరలోనే లీనమయ్యే మతాలని భావించేవారు. తర్కం వ్వారా ప్రతిద్వందిని తన పంథాలోకి ఆకర్షించాలని ఆయన అభిప్రాయం. బలప్రయోగమనేది మతాలలోని బలహీనతగా తెక్కించేవారు. అందుచేత క్రైస్తవ, మహమ్మదీయ మతప్రచారకులను కలుసుకొన్నప్పుడల్లా చాలా ప్రేమతో మాట్లాడేవారు.

ఆగ్రాలో శామ్మూల్ అనే బాప్టిస్టు మిషనరీలు హెడ్మ్యాస్టరు ఉండేవారు. ఆయన తండ్రి బ్రాహ్మణుడుగా

ఉంటూ క్రైస్తవమతం స్వీకరించారు. ఆయన తల్లి తన కుమారుని శామ్యూల్ అనకుండా, శ్యామలాల్ అనే పిలిచేది. ఆమె జగన్నాథ దేవాలయానికి వెళ్ళదలచుకొన్నా, ఆకోర్కె నెరవేరేదికాదు. ఇందుకు తన కుమారుడు సానుభూతి కనబరచేవాడు. అయితే కోడలు వ్యతిరేకించేది. ఆమె అడ్డం చెప్పక పోయినట్లయితే, తాము తిరిగి బ్రాహ్మణులు అయ్యేవారం అని ముసలామె చెప్పేది. ఈ పరిస్థితి రాహులీకి చాలా ఘోరంగా కనిపించింది. ఒకే కుటుంబంలో తల్లి - కుమారులు హిందూ, క్రైస్తవ మతాలను ఎలా అనుసరించగలరో ఆయనకు బోధపడేదికాదు. ఆర్యసమాజం సర్వోత్తమమైనదని, విజ్ఞానశాస్త్రంనలె అదికూడ ప్రపంచమంతటా వ్యాపిస్తుందని ఆయన నమ్మకం. అయితే కులభేదం, అంటరానితనం ఇందుకు ఆటంకంగా ఉండేవి. ఇది రాహులీకి గిట్టేదికాదు. ఆరోజులలో ఆయన ఆర్యసమాజంలో అతివాదభావాలను బలపరచేవాడు. ఆర్యసమాజం వాడు ఎవడైనా తాను హిందువునని చెప్పుకోవడం సిగ్గుచేటనేవాడు.

లాహోర్ ప్రయాణం

రాహులీ లాహోర్ లో సంస్కృతవిద్యను అభ్యసించాలని నిశ్చయించారు. అయితే అక్కడకు వెళ్ళేముందు కొన్నిచోట్ల పర్యటించ దలచుకొన్నాడు. కోట అనే గ్రామానికి వెళ్ళి, హోలీ ఉత్సవంచూశాడు. పిమ్మట సికందరాబాద్, ఢిల్లీ, గుడ్ గాం, సోహ్నా, స్థానేశ్వరాలను సందర్శించారు. స్థానేశ్వరంలో ఆర్యసమాజ ప్రచారం చేస్తున్న

తన సహాధ్యాయి రామగోపాల్ ను కలుసుకొన్నాడు. రాహుల్ జీ ఆమోదంపొందే రామగోపాల్ ఇక్కడకు వచ్చాడు. తన భార్యను చదివించి, ఆపిమ్మట వైదిక మత ప్రచారంకోసం వేసుకొన్న కార్యక్రమాన్ని అమలు జరప నిశ్చయించాడు. రామగోపాల్, రాహుల్ జీ ఇద్దరూ షాహా బాద్ నరకు కలసినట్లు. పిమ్మట రాహుల్ జీ లాహూర్ కు, రామగోపాల్ స్థానేశ్వరానికి వెళ్ళాడు.

లాహూర్ లో ఖుష్ హాల్ చంద్ 'ఖుర్సంద్' రాహుల్ జీకి ఆశ్రయం ఇచ్చాడు. వారంరోజులలోపలనే రాహుల్ జీ డి. ఎ. ఐ. కాలేజీలో సంస్కృతవిశారద తరగతిలో చేరాడు. కొద్దికాలంలోనే ఆయనకు స్కాలర్ షిప్ లభించింది. కాలేజీ హాస్టలు 'వైదిక ఆశ్రమం'లో ఆయనను చేర్చుకున్నారు. రాహుల్ జీ హాస్టలు వంటపనివారికి రోజూ గంటసేపు చదువు నేర్పేవాడు. తద్వారా నెలకు పది పండ్లెండు గూపాయలు ముట్టేవి. అది పైఖర్చులకు సరిపోయేది.

సంస్కృతవిద్యార్థులలో తులసీరామ్ అనే వ్యక్తి ఉండేవాడు. అతడు పంజాబు నివాసి. ఏదో కూలిపనికోసం తూర్పు ఆఫ్రికాకు చెందిన కెన్యాకు వెళ్ళాడు. అక్కడ ఆర్య సమాజంతో సంబంధం ఏర్పడింది. అతనికి విద్యపై ఆసక్తి ఎక్కువైంది. కెన్యాలో పని వదలిపెట్టి చదువుకోసం లాహూర్ కు వచ్చాడు. అతని పట్టుదలను రాహుల్ జీ ప్రశంసించారు.

వేసవి సెలవులలో రాహుల్ జీ వేరొక చోట కాలక్షేపం చేయదలచారు. ఈశానంద్ అనే విద్యార్థి తన స్వగ్రామం రమ్మని ఆహ్వానించాడు. అక్కడ గురుకులం ఉండేది.

ఇద్దరూ ఆ గ్రామానికి వెళ్ళారు. గురుకులం సరిఅయిన స్థితిలో లేదు. ఆ సంస్థస్వాధీనంలో చాలా భూములు ఉండేవి. కాని తగినంత పంట పండించేవారు కాదు. సమీపంలో అడవి ఉండేది. ఒకనాడు రాహుజీ అడవికి వెళ్ళారు. అడవి ఆవులు, ఎడ్లు గుంపులు గుంపులుగా తిరుగుతూ ఉండటం చూశారు ఒకటి రెండు ఆవులను అడవిలో వదిలిపెడితే పెద్దమంద తయారై పోయిందని స్థానిక ప్రజలు చెప్పారు.

గురుకులంలో ఒక పండితుడు తన కష్టగాథను రాహుజీకి ఇలా వినిపించాడు: క్షంతవ్యంకాని నేరాలకు, పాపాలకు బలోపేతమైన ఈ సమాజమే కారణం. ఒకేన్యక్తి ఇలాంటి సమాజాన్ని ఎలా ఎదిరించగలడు? నా కూతురుకు భర్త పోయాడు. ఈవయస్సులో బ్రహ్మచర్యవ్రతం పాటించడం కష్టమని నాకు తెలుసు. ఆవిధంగా ఆశించడం ఆత్మవంచనే అవుతుంది. నాకు ఆర్యసమాజభావాలు ఉన్నప్పటికీ, పూర్వ సంప్రదాయాలను ఉల్లంఘించలేకపోయాను. నా కూతురుకు పునర్వివాహం చేయలేకపోయాను. ఫలితం ఏమైంది అంటే నా కూతురు నాలుగైదు ఏళ్ళలో మూడు నాలుగుసార్లు గర్భస్రావంచేసుకొన్నది. కామవాంఛ స్వాభావికమైనది. తండ్రిని కావడంచేత, నాకు హృదయం ఉండటంచేత, ఆమెకు ప్రాణదండన విధించలేకున్నాను. ఇలా చేయమని చెప్పు సమాజం బలవంతపెడితే న్యాయకర్త అయిన భగవంతుడు ఈ పాపాన్ని కూడ నా నెత్తిన వేస్తాడని భయపడు తున్నాను.

వివాహిల్లాలో ఎవరికై నా ఇచ్చి వివాహంచేసే ధైర్యం

లేకపోతే వేరొకజిల్లాలో చేయండి అని రాహుల్జీ ఆపండితునికి సలహా ఇచ్చారు.

ఈశానంద్, రాహుల్జీలు గురుకులంనుండి ముజప్పర్ నగర్ వెళ్ళి, అక్కడ కొన్నిరోజులు ఉన్నారు. లాహోర్ వెళ్లాలని అనుకొంటూఉండగానే, ఆయన సహాధ్యాయి ఒకరు ఆగ్రాకు రమ్మని ఉత్తరం వ్రాశారు. అందుచేత ఆగ్రాకు వెళ్ళి అతనిని కలుసుకున్నారు. ఇద్దరూ వైదికమతప్రచార కార్యక్రమంగూర్చిచర్చించారు. ప్రతిపనీ డబ్బుతోనే సాధ్యం అవుతుంది కాబట్టి చందాలు ప్రోగుచేయదలచారు. రాహుల్జీ ఆగ్రా, యశ్వంతనగర్, ఇటావా, కాన్పూర్ లమీదుగా లక్నో వెళ్లారు. ప్రతిచోటా ఆర్యసమాజంలో మకాంపెట్టి, ప్రముఖ వ్యక్తులతో సంభాషణలు జరిపారు. లక్నోలో బౌద్ధవిహారం ఉన్నట్లు తెలిసింది. బౌద్ధభిక్షువులు చాలా పట్టుదలతో మతప్రచారం చేసినట్లు రాహుల్జీ అదివరకే విన్నారు. నలందావంటి మతప్రచారకులను తయారుచేసే కేంద్రాలు అవసరమనే భావం రాహుల్జీ ప్రభృతుల మృదయాలలో బాగా నాటుకుపోయింది. అందుచేత రాహుల్జీ ఒకనాటి సాయంకాలం బౌద్ధవిహారాన్ని చూడదలచారు. స్వామీ బోధానందతో భగవంతునిగూర్చి, వేదాలను గూర్చేకాకుండా, బౌద్ధ సాహిత్యం, త్రిపిటకం తదితర విషయాలనుగూర్చికూడ సంభాషణలు జరిపారు. బెంగాలీలో ముద్రించిన కొన్ని బౌద్ధగ్రంథాల చిరునామా, 'జగజ్యోతి' అనే మాసపత్రిక చిరునామా వ్రాసుకొన్నారు. కొద్దిసేప

ట్లోనే ముగిసిన ఈ ఘటన తనజీవితంలో ప్రముఖపాత్ర వహించగలదని ఆయనకు ఎలా తెలుసు?

తర్వాత రాహుల్ చందాలు ప్రోగుచేయడంకోసం చాలాచోట్లకు వెళ్ళారు. ఆర్యసమాజం ఏర్పాటుచేసిన సభలలో మాట్లాడారు. రాయబరేలీలో హిందీభాష, సాహిత్యం గూర్చి ఒక ఉపన్యాసం ఇచ్చారు. పలువురు ఆయన ఉపన్యాసాన్ని ప్రశంసించారు. కాశీకి బయలుదేరేముందు తన బాల్య మిత్రుడు యాగేశ్ కు ఒక ఉత్తరం వ్రాశారు. అది చూచుకొని యాగేశ్ రాహుల్ తమ్ముడు శ్యామలాల్ ను పెంట బెట్టుకొని కాశీకి వచ్చాడు. స్వగ్రామం వచ్చి కొద్దిరోజులు ఉండి వెళ్ళనలసిందిగా వారిద్దరూ పట్టుబట్టారు. అందుకు రాహుల్ అంగీకరించక తప్పలేదు.

స్వగ్రామం వెళ్ళిన తర్వాత రాహుల్ తండ్రిగారు ఎక్కడికీ కదలనిచ్చేట్లు కనపడలేదు. గ్రామంలోని పెద్దలంతా వచ్చి ఇక్కడే ఉండాలని, తండ్రి ఆజ్ఞను పాటించాలని హితవు చెప్పారు. పారిపోవాలనే ఉద్దేశాన్ని బయల్పరచడం బాగులేదని రాహుల్ అనుకున్నారు. ఇంకో పర్యాయం విను కిచెందితే, ఈ జిల్లాలోనే అడుగుపెట్టగూడదని నిశ్చయించుకొన్నారు. తన తండ్రిగారికి గృహకృత్యాలలో తోడ్పడసాగాడు. వారెంరోజులు గడచినతర్వాత, ఒంటరిగా పొరుగుూరికి వెళ్ళే అవకాశం చిక్కింది. అక్కడనుండి కాశీకి పారిపోయాడు. కాశీలో చాలారోజులు ఉండటం ప్రమాదమని తోచింది. అందుచేత మీర్జాపూర్ వెళ్ళి, మతప్రచారం మొదలుపెట్టాడు. కాని రాహుల్ తండ్రి

గారికి ఎలాగో ఈవిషయం తెలిసింది. ఆయన రెక్కలు కట్టుకుని మీరాపూర్ లో వాలాడు. ఇద్దరూ ఒకరి అభిప్రాయాలను మరొకరికి తెలుపుకొన్నారు. కాని రాహుల్ తండ్రిగారు వెనక్కివెళ్ళిపోవడానికి ఇష్టపడలేదు. ఒకసాను పుటీరంగో ఉంటూ రాహుల్ పై నిగా ఉంచసాగాడు.

రాహుల్ మీరాపూర్ లో ఆర్యసమాజానికి చెందిన ఒక యువకుని ఇంట మకాం పెట్టాడు. అక్కడ ఉన్నన్ని రోజులు, సాయంత్రంపూట మతప్రచారం చేసేవాడు. ఆయన ఉపన్యాసాలలో జాతీయభావాలు మిళితమై ఉండేవి. వీటిపై ప్రభుత్వగూఢచారులు రిపోర్టులు పంపాడు. మీరాపూర్ లో రాహుల్ అభినుచికి తగిన పుస్తకాలేవీ దొరకలేదు. హిందీ నవలలు మాత్రం లభ్యమైనాయి. రాహుల్ హిందీనవలలు చదవడం ఇదే మొదలు, ఇదేతుది. నెలరోజుల తర్వాత తన సహాధ్యాయి నుండి ఒక ఉత్తరం వచ్చింది. మసోశ్ పురంలో ఒక వైశ్యుడు ఆర్యసమాజ విద్యాలయస్థాపనకై కొన్ని కేలసూపాయలు ఇవ్వదలచాడని, కనుక ఇక్కడకు వచ్చి, వెంటనే పని ప్రారంభించాలని ఆ ఉత్తరంలో కోరాడు. తాను కలలుకంటున్న విద్యాలయస్థాపన ఇంత స్వల్పధనంతో, తనకున్న అల్పజ్ఞానంతో నెరవేరదని రాహుల్ అనుకొన్నాడు. అయినప్పటికీ తన సహాధ్యాయి మూటను కొదవలేక, మసోశ్ పురం వెళ్ళదలచాడు.

రాహుల్ తాను మీరాపూర్ నుండి బయటికి వెళ్ళి విషయం తెలియనివ్వలేదు. ముఖ్యంగా తన తండ్రిగారికి (లేదా) సప్రచారదాని ఆయన నిశ్చితాభిప్రాయం. అందుచేత

మొదలకుండా రైల్వేస్టేషన్ కు పారిపోయారు. బండి ఇంక
 కొంత సేపటికిగాని రాదని వెలిసి ఆయన భయపడ్డారు.
 ఇక్కడనుండి తప్పించుకొంటే, మళ్ళీ తనను వెదకిపట్టుకోవ
 డం అసాధ్యం అనుకొన్నాడు. అయితే ఏది జరుగుతుందని
 భయపడ్డారో అదే జరిగింది. టిక్కెట్లు ఇన్వకముందే తన
 తండ్రిగారు ప్లాట్ పారం వద్ద కనిపించారు. పది పండ్లెండు
 మైళ్ళదూరం నడిచి ఆయన ఇక్కడకు వచ్చారు. రాహుల్ ని
 చూడగానే గోడుగోడుమని విలపించారు. అక్కడచేరిన
 ప్రజలందరూ రాహుల్ ని మందలించారు. విసిలేక ఆయన
 కాశీకి రెండు టిక్కెట్లు తీసుకొన్నాడు. బండిదిగిన తర్వాత
 స్టేషన్ లో ఒకరి బాధను ఒకరికి చెప్పకొన్నాడు. నేను మీకు
 ఏవిధంగానూ ఉపయోగపడనని రాహుల్ స్పష్టంగా వెలియ
 శేశారు. “ఇక నేను నీకు అడ్డంరాను. అయితే నేను కూడ
 స్వగ్రామం వెళ్ళకుండా, ఇక్కడే కాశీలో జీవితం గడుపు
 తాను,” అని ఆయన తండ్రిగారు చెప్పారు.

రాహుల్ తండ్రిగారు తాను చెప్పిన మొదటిమాటను
 పూర్తిగా పాటించారు. ఆయన అంతిమ దర్శనం ఇదే.

యాభై ఏళ్ళవయస్సు పూర్తి అయ్యేదాకా తిరిగి ఈ
 జిల్లాలో అడుగుపెట్టబోనని రాహుల్ ప్రతిజ్ఞ చేశారు.

విద్యాలయ స్థాపనకు యత్నం

రాహుల్ కాశీ స్టేషన్ లో టిక్కెట్లు తీసుకోవడానికి
 వెళ్ళగా, ఛప్రా జిల్లా యాత్రీకులు కొందరు కనిపించారు.
 ఆయనకు పర్మానుతం జ్ఞాపకం వచ్చి, మనస్సు ఒక క్షణ

కాలం అక్కడకు ఈడ్చింది. కాని తన గురుతర కర్తవ్యం తన ఎదుట నిలచింది. టిక్కెట్టుతీసుకొని బండి ఎక్కాడు.

మహేశ్ పురంలో తాను రామదీన్ ఇంటికి వెళ్ళ వలసి ఉంది. రామదీన్ ధనవంతుడైనాడు. అతని ఇంటి జాడ తేలికగానే తెలిసింది. రుపాకి గురిపెట్టడానికి తగినంత బెజ్జం ఆ ఇంటితలుపుకు ఉంది. ఆ గ్రామంలో మరికొన్ని ఇళ్ళతలుపులకుకూడ ఈ విధంగానే బెజ్జాలు ఉన్నట్లు రాహుల్ గమనించాడు. నొంగలనుండి ఆత్మరక్షణకు ఈ విధమైన ఏర్పాటు చేసుకొన్నట్లు తెలిసింది.

ఆర్యసమాజానికి తోడ్పడదలచిన నైశ్యశిఖామణి రామదీన్. అతడు తన తండ్రికి ఏకైక సంతానం. అతనికి వడ్డివ్యాపారంతోబాటు బట్టలవ్యాపారంకూడ ఉంది. అతడు ఆర్యసమాజంచే ఆకర్షింపబడ్డాడు. విగ్రహారాధన, శ్రాద్ధం మానివేశాడు. అతనికి పురాణాలమీద నమ్మకం పోయింది. తనభార్యకు చదువునేర్పించి, ఆమెకుకూడ జంధ్యం వేయించాడు. అబద్ధం చెప్పడంకంటే మించినపాపం లేదని, సత్యానికిమించిన ధర్మంలేదని అతడు గ్రంథాలలో చదివాడు. దీనిని ఆచరణలో పెట్టాలని నిశ్చయించాడు. కొనుగోలుదారు ఎవరైనా బట్టల దుకాణంవద్దకు వచ్చి, ధర అడిగితే, తనకు గిట్టుబాటు అయిన ధర చెప్పేవాడు. బేరానికి అవకాశం ఇచ్చేవాడు కాదు ఈ పద్ధతివల్ల మొదట్లో కొంతచిక్కు ఏర్పడింది. కాని బస్తీలోకంటే తక్కువధరకు ఇక్కడ బట్టలు అమ్ముతున్నాడనే భావం ప్రజలకు కలిగింది. అందుచేత వ్యాపారం బాగా అభివృద్ధి

చెందింది. వడ్డికి అప్పుఇవ్వడంద్వారా, వ్యాపారంద్వారా సంపాదించిన సొమ్ము పాపపుసొమ్ము అనే విషయం రామ దీన్ కు తెలియదు.

అతడు కొద్ది కాలానికి సన్యాసి అయి, స్వామి బ్రహ్మసంద అని పేరు పెట్టుకొన్నాడు. అతని కుమారులే గృహకృత్యాలు చూచుకొంటున్నారు. ఆర్యసమాజ విద్యాలయానికి నాలుగువేలరూపాయలు ఇచ్చేట్లు అతడే తన కుమారులను ప్రోత్సహించాడు. ఆ సొమ్ము వడ్డికి ఇచ్చి, తద్వారా లభించేడబ్బు ప్రతినెల విద్యాలయానికి ముట్టజెప్పాలని వాడు నిర్ణయించారు.

ఇంత స్వల్పధనంతో విద్యాలయం నడపడం కష్టమని రాహుల్జీ అభిప్రాయం. అందుచేత రామదీన్ సలహా తీసుకొన్నాడు. ఇద్దరూ చందాలకై ఇతర ప్రదేశాలకు వెళ్లారు. ప్రజలు డబ్బు, ధాన్యం వాగ్దానం చేశారు. రాహుల్జీ పత్రికల ద్వారాకూడ విజ్ఞప్తి చేశారు. ఇది చదివి కొంతమంది ప్రముఖులు మహేశ్ పురం వచ్చారు. అందులో యాగేశ్ కూడ ఒకరు. వేసవికాలానికి ముందే మహేశ్ పురంలో వెదిక విద్యాలయం ప్రారంభమైంది. అధ్యాపకులలో ఎవరికీ జీతం లేదు. తిండి, బట్ట ఇచ్చేవారు. ముసాఫిర్ విద్యాలయంలో వలెనే ఇక్కడకూడ విద్యాబోధ సాగింది.

మహేశ్ పురం గ్వాలియర్ సంస్థానం సరిహద్దులో ఉన్న గ్రామం. ఇక్కడ ఒక అబ్బాయికి పెళ్ళి నిశ్చయమైంది. వధువు గ్రామం సంస్థానంలో ఉండేది. రాహుల్జీ ఒక పెద్ద ఒంటెపై ఆ పెళ్ళికి వెళ్ళారు. వరుని వయస్సు తొమ్మిది

రాహుల్జీ మహేశ్ పురం వెళ్ళినప్పుడు

పదేళ్ల కంటే మించదు. పెళ్ళితతంగం ముగిసినతర్వాత ఒక మస్సంఘటన జరిగింది. ఒంటెలను ఒక తోటలో కట్టివేసి ఉంచారు. కొందరు అల్లరిపిల్లలు పొట్టిఒంటెలపై ఎక్కి కూర్చోనడానికి ప్రయత్నించారు. దగ్గులోఉన్న రాహుల్జీ ఒంటెకు కోపంవచ్చింది. కట్టులెంపుకొని ఒక కుర్రవాని వెంట పడింది. వాడు చెట్లమధ్య అటూఇటూ పరుగెత్తు తున్నాడు. ఒంటె వానిని వదలిపెట్టడం లేదు. పెళ్ళివారిలో అధికభాగం భోజనానికి వెళ్ళారు. మిగిలిన కొద్దిమంది ఏమి చేయాలో దిక్కుతోచని స్థితిలో ఉన్నారు. చెట్లులేకపోయి నట్లయితే ఒంటె ఆ కుర్రవానిని ఎప్పుడో పట్టుకొనేది. కుర్ర వాడు అలసిపోయాడు. నేలపడిపోయేట్లు ఉన్నాడు. ఇదే సమ యంలో పెళ్ళివారిమధ్యనుండి ఒక కుర్రవాడు ఒంటెనైపు ఇటుకముక్క విసిరాడు. ఒంటె కంటికి దెబ్బతగిలి ఆగి పోయింది.

రాహుల్జీ మహేశపురంలో ఉండగా, రమ్యా విష్ణు వాన్నిగూర్చి పత్రికలద్వారా తెలుసుకొన్నాడు. అప్పటి వరకు ఆయన సామ్యవాదాన్నిగూర్చి హిందీలోగాని, ఉర్దూలోగాని ఏ పుస్తకమూ చదివి ఉండలేదు. రమ్యాలో శ్రమకుతగిన ఫలితం పంచి ఇచ్చేపద్ధతి ప్రచారంలో ఉన్నట్లు స్థూలంగా తెలిసింది. ఇది ఆయనపై నూతనప్రభా వం కలిగించింది. సామ్యవాదంలోని విశిష్టతను ప్రజలకు ఎరుక పరచేవాడు. ఆర్యసమాజ సిద్ధాంతాలను, సామ్య వాదంలో సమన్వయంచేయడానికి ప్రయత్నించేవాడు.

స్వామీ బోధానంద ఇచ్చిన చిరునామాకువ్రాసి,

సింహళ, బర్మిలిపిలోఉన్న బౌద్ధగంధాలు, దేవనాగరిలిపిలో ఉన్న 'కచ్చాన్' వ్యాకరణం తెప్పించుకున్నారు. 'కచ్చాన్' వ్యాకరణంద్వారా సింహళ, బర్మిలిపులు నేర్చుకోవడం తేలికఅయింది.

క్రీ. శ. 1917 లో వర్షాకాలం తర్వాత విద్యా లయాన్ని కాల్చికి తరలించారు. ఒక అధ్యాపకుడు ఇంటికి వెళ్ళిపోయాడు. యాగేకో రాహుల్ కడగొట్టుతమ్ముడు శ్రీనాథుని తీసుకొనివచ్చాడు. శ్రీనాథునికి ఇది చదువుకొనే వయస్సు. కాని విద్యాలయంలో మతప్రచారకులకే స్థానం ఉంది. అందుచేత రాహుల్ అతనిని వేరొక చోటికి పంపించారు. రైలుచార్జీలకుగాను అతని చేతికడియాలు అమ్మి వేశారు. అయితే శ్రీనాథుడు అక్కడ ఉండలేదు. కొద్ది రోజులకే స్వగ్రామం వెళ్ళిపోయాడు.

కాల్చీలో సంతజరిగేరోజున రాహుల్ ప్రభుత్వం మతప్రచారం చేసేవారు. కాన్పూర్ జిల్లాలో ప్లేగుప్రబలి, చాలామంది చనిపోతున్నట్లు ఆర్యసమాజంవారి దృష్టికి వచ్చింది. వారు తమప్రాణాలనుసైతం లెక్కచేయకుండా రోగులకు సేవచేశారు. ఇందులో రాహుల్ ప్రముఖపాత్ర వహించారు.

ఒకమిత్రుని ప్రోత్సాహంపై రాహుల్ పర్నామఠం లోని వనమాలిపేర ఉత్తరంవ్రాశారు. మూడోరోజున అక్కడనుండి బులిగ్రాంవచ్చింది. సర్వజనుకున్నది కాబట్టి వెంటనే పర్నామఠానికి రమ్మని మహంతి రాహుల్ కి కోరాడు. బులిగ్రాం అందిన కొద్దిరోజులకు వినకంగా ఒక

ఉత్తరంకూడా వ్రాశాడు. మఠానికి చెందిన ఆస్తులను కాపాడటం, వృద్ధాప్యంలోఉన్న మహాంతికి తోడ్పడటంలో తప్పలేదని రాహుల్‌ భావించారు. వెళ్ళవుని వేషంధరించి కాశీ మీదుగా పర్సామఠానికి వెళ్ళారు. సర్వేలో మహాంతికి అనేకవిధాల తోడ్పడ్డారు. తాను నచ్చినపని పూర్తిఅయింది కాబట్టి వెళ్ళుతానన్నాడు. మహాంతి ఎంతో ప్రాధేయపడినా వినలేదు. వనమాలిని మహాంతిగా చేయమని, తాను ఇంకా చదువుకోదలచానని చెప్పాడు. మహాంతి అనుమతిపొంది జబల్ పూర్ వెళ్ళాడు. అక్కడ వేద-మధ్యమఫరీక్షకు కూర్చున్నాడు. మొదటితరగతిలో ఉత్తీర్ణులైనారు.

రాహుల్‌ తిరిగి కాల్పీకి వచ్చాడు. రమ్యా కార్మిక నిష్ణావాన్నిగూర్చి వార్తలు అందుతున్నాయి. అందుకుసంబంధించిన ప్రతి చిన్నవార్త రాహుల్‌కి ఆసక్తి కలిగించేది. తనలో తాను ఒక పామ్యవాదజగత్తును సృష్టించుకొన్నాడు. క్రీ. శ. 1918 తొలిరోజులలోనే ఈవిషయమై ఒకపుస్తకం వ్రాయదలచాడు. అయితే విద్యాలయం మూతపడినందువల్ల ఆపనిసాగలేదు. నాలుగేళ్ళతర్వాత ఆపుస్తకాన్నే మరో రూపంలో — అంటే సంస్కృతశ్లోకాలలో వ్రాయదలచాడు. కాని అదికూడ కొన్ని సర్గలవరకే వ్రాయగలిగాడు. చివరికి క్రీ. శ. 1923-24లో హజారీబాగ్ జైలులో 'ఇరవయ్యో శతాబ్దం' పేరుతో ఆపని పూర్తిఅయింది.

విద్యాలయాన్ని మహేశపురంనుండి కాల్పీకి తరలించిన తర్వాతకూడ ఆర్థికపరిస్థితి చక్కబడలేదు. శిష్యులు తగ్గించుకొన్న భాగంలేకపోయింది. అధ్యాపకులు చాలా

మంది వెళ్ళిపోయాడు. రాహుల్ విద్యాబోధ చేయడంలో బాటు ఇతరప్రాంతాలకు వెళ్ళి ఉపన్యాసాలిచ్చేవాడు. విద్యాలయానికి నిధులు ప్రోగుచేసేవాడు. మహాబాలో క్రైస్తవ, సనాతన మతచర్చావేదిక ఏర్పాటు చేయబడింది. ఒకమిత్రుని ప్రోత్సాహంపై రాహుల్ ఆసభలో పాన్థా న్నాడు. సంస్కృతంలోనే చర్చజరగాలని సనాతనులు వాదించారు. సంస్కృతం, హిందీ-రెండుభాషలలో జరగడం సబబని రాహుల్ చెప్పాడు. క్రైస్తవ మతోపన్యాసకులలో పేరుగాంచినవ్యక్తి ప్రత్యర్థి గావచ్చాడు. కాని రాహుల్ ప్రశ్నలవర్ష కురిపించి, అతనిని ఊక్కిరి బిక్కిరి చేశాడు. ప్రత్యర్థికి ఆనేశంవచ్చి, “నేను తప్పుచేస్తున్నట్లయితే, హుక్కానీకు తాగించి, అయిదు చెప్పదెబ్బలుకొట్టండి” అని సభికులను ఉద్దేశించి అన్నాడు. రాహుల్ ప్రతిభను సభవాదు ప్రసంసించారు. మరునాడుకూడ సభ కొనసాగింది. హలంతా జనంలో నిండిపోయింది. సభలో క్రైస్తవ మహిళలుకూడ తగినంతమంది ఉన్నారు. రాహుల్ ప్రత్యర్థి మహిళలను ఉద్దేశించి, “వాగ్వాదాలు జరిగే సందర్భంలో ఎవరి నోటినుండి అయినా అశ్లీలపు శబ్దం వెలువడనచ్చు. అందుచేత ఇక్కడ ఉండటానికి ఇష్టంలేని మహిళలు వెళ్ళిపోవడం మంచిది” అన్నాడు. ఈమాటలు రాహుల్ హృదయానికి ములుకుల వలె తాకాయి. అయినప్పటికి నిబ్బరంగా ఇలా అన్నాడు: “మనం మన తల్లులు, అప్పచెల్లెండ్ర ఎదుటకూడ నోరు పార వేసుకోకుండా ఉండలేమంటే, ఇది సిగ్గుపడవలసిన విషయం. మహిళలు ఎవ్వరూ సభనుండి వెళ్ళిపోనక్కరలేదని నేను

భావిస్తున్నాను.” చర్చలు నివడానికి అవకాశం దొరికి నందుకు మహిళలు చాలా సంతోషించారు. రెండుమూడు గంటలసేపు వాగ్వాదాలు జరిగాయి. క్రితంరోజువలె నేడు కూడ రాహుల్ దే పైచేయి అయింది.

రాహుల్ జై తీరిగి కాలీకి వచ్చారు. విద్యాలయాన్ని నడపడం ఇక అసాధ్యమని తోచింది. దీనిని ఆపివేసి, ‘శాస్త్రి’ పరీక్షకు చదవాలని నిశ్చయించారు.

చదువు - రాజకీయాలు

విద్యాభ్యాసానికై రాహుల్ కాన్పూరుకు వచ్చారు. కాని అక్కడ తగు సౌకర్యాలు లేనందువల్ల అయోధ్యకు వెళ్ళారు. పండిత వల్లభాశరథ్ ఆయనకు ఆశ్రయం ఇచ్చారు. లోగడ తనకు ఆశ్రయం ఇచ్చిన బ్రహ్మచారి ఇప్పుడు గృహస్థుడైనాడు. ఇక్కడ పరీక్షకు తయారవుతూ ఉండగా, పర్వానుతంనుండి ఉత్తరంవచ్చింది. తిరిగి సర్వే ఇబ్బంది ఎదుర్కొన్నట్లు అందులో వ్రేలిపాడు. ఆ పని పూర్తిచేసి, లాంబూనులో పరీక్షకు చకువనచ్చునని రాహుల్ జై తోచింది. వెంటనే పర్వానుతానికి వచ్చారు. సర్వే అధికారిని కలుసుకొని, సమస్యలను పరిష్కరించారు. మఠానికి వేలాదిరూపాయల సప్తంవచ్చినా తాక్క చేయకుండా జానకీనగరం రైతుల హక్కులను కాపాడారు. ఇంపుకు రైతులు ఆయనను వేనోళ్ళ కొనియాడారు.

ఆ రోజులలో చంపారనలో గాంధీజీపేరు బాగా ప్రచారంలో ఉంది. జానకీనగరం రైతులు బళ్ళిలో పడుకుంటూ

వేసుకొని, మారుబేరానికై చంపారన్ నెల్లీవారు. కొన్ని
రోజుల క్రితంవరకు చంపారన్ రోడుమధ్యలో బళ్ళను పెట్ట
నిచ్చేవారు కాదు. ఇప్పుడు రైతులు ఎలాంటి ఆటంకం
లేకుండా బళ్ళను తోలుకు పోగలుగుతున్నారు. వినికంఠానికి
గాంధీజీయే కారణం. రాహుల్ జానకీనగరం వెళ్ళినప్పుడు
మంచి పాటగాళ్ళను ప్రోగుచేశారు, గాంధీజీ జీవితచరిత్రను
పద్యాలలో వ్రాసి, వారిచేత పాడించారు. మున్నీపురంలో
సంఘసంస్కరణనుగూర్చి ఉపన్యాసం ఇచ్చారు. సభకు సర్వే
అధికారి అధ్యక్షత వహించాడు.

సర్వేపని పూర్తి కాగానే మహాంతి రాహుల్ జైతిరిగి
వత్తిడి తెచ్చాడు. మతం వ్యవహారాలన్నీ నీవే చూచు
కొమ్మని కోరాడు. కాని రాహుల్ ఇందుకు అంగీకరించ
లేదు. వనమాలిని మహాంతిగా చేయమని తిరిగి సలహా
ఇచ్చారు. రాహుల్ వెంట ఎప్పుడూ నౌకర్లు ఉండేవారు.
అందువల్ల అక్కడనుండి తప్పించుకుపోవడానికి వీలయ్యేది
కాదు. ఒకనాడు ఒకేఒక నౌకరును వెంటబెట్టుకొని చప్రాకు
వెళ్ళారు. ఏదో పనిచెప్పి, అతనిని పర్సాకు పంపించారు.
అతడు వెళ్ళగానే లాహూర్ కు రైలుటిక్కెట్టు తీసు
కొన్నారు.

రాహుల్ లాహూర్ డి. ని. ఎస్. కాలేజిలో తన
పాఠమిత్రులను కలుసుకొన్నారు. వారంతా పెపరీక్షలకు
చదువుతున్నారు. రాహుల్ ఒక చోట బస కుదుర్చుకొన్నారు.
పర్సానుండి తాను తెచ్చిన బట్టలు విలువైనవి. వాటిలో
కొన్నిటిని అమ్మివేశారు. కొన్ని ఇతరులకు పంచిపెట్టారు.

మరికొన్ని తనవద్దనే ఉంచుకొన్నారు. రాహుల్ చదువు కోవడంతోబాటు జాతీయ, అంతరాజీయ పరిణామాలను ప్రతికలద్వారా జాగ్రత్తగా గమనిస్తున్నారు. సామ్యవాదాన్నిగూర్చి చదవడానికి తనకు ఎంతటి గ్రంథమూ లభ్యం కాలేదు. కొన్నాళ్ళదాకా బాగా చదువుకొని, ఆ తర్వాత ప్రాగ్దేశాలలో, ముఖ్యంగా చైనా, జపాన్లలో నైదికమతప్రచారం చేయాలని ఆయన ఉద్దేశం.

యుద్ధం జరిగేరోజులలోకూడ టెర్రరిస్టు విప్లవకారుల కార్యకలాపాలు ఆగిపోలేదు. పైపెచ్చు ఎక్కువైనాయి. కేసలం బెంగాల్ వరకే పరిమితమైఉన్న టెర్రరిస్టు విప్లవకారుల కార్యక్షేత్రం నేటి ఉత్తరప్రదేశ్, పంజాబ్ రాష్ట్రాలకుకూడ వ్యాపించింది. ప్రభుత్వం గాలట్ అధ్యక్షతను టెర్రరిస్టు కార్యకలాపాల దర్యాప్తుకై ఒక కమిటీని నియమించింది. ఆ కమిటీ సమర్పించిన రిపోర్టుపై, ప్రజలు నోళ్లు నొక్కివేయడానికి, అతివాద రాజకీయ సంఘటనను తుడిచిపెట్టడానికి గాలట్ చట్టం తయారుచేయబడింది. ప్రజా ప్రతినిధులు వ్యతిరేకించినప్పటికీ ప్రభుత్వం విజయగర్వంతో ఆ చట్టాన్ని ప్యాస్ చేసింది.

రాహుల్ ఒకనైపున చదువుకొంటూ రెండోనైపున తన మిత్రులతో కలసి రాజకీయ పరిణామాలపై గంటల తరబడి చర్చలు జరిపేవారు. సంస్కృతంలోతప్ప మరే భాషలోను మాట్లాడకూడదనిచేసిన ప్రతిజ్ఞను వదలుకొన్నారు. క్రీ. శ. 1919 ఏప్రిల్ నెలలో పరీక్షలు ముగిశాయి. కాని పరీక్షకులు పందెంవేసుకొని విద్యార్థులనందరినీ ఫెయిల్

చేశారు. ఆ సందర్భం డి. ఎ. వి. కాలేజీలో 'శాస్త్రీ' పరీక్షలు ఒక్క విద్యార్థి కూడా ఉత్తీర్ణుడు కాలేదు.

గౌలట్ చట్టానికి వ్యతిరేకంగా ఏప్రిల్ 6 న తేదీన భారత దేశమంతటా ఆందోళన జరపాలని గాంధీజీ పిలుపు ఇచ్చారు. ఆ రోజున లాహూర్ లో బ్రహ్మాండమైన ఊరేగింపు జరిగింది. హిందూ-మహమ్మదీయ భేదం లేకుండా ప్రజలు ఊరేగింపులో పాల్గొన్నారు. వేసవి రోజులైనందు వల్ల, నీధులలో అక్కడక్కడ చలివేండ్రాలు పెట్టారు. హిందూ-మహమ్మదీయులిద్దరూ ఒకే గ్లాసుతో నీకుతాగారు. ఊరేగింపు అనంతరం పెద్దసభ జరిగేది.

చరిత్రాత్మకమైన ఈ దృశ్యాలను చూచి, రాహుల్జీ ఆ మరునాడు లాహూర్ నుండి హరిద్వార్, జ్వాలాపురం మొదలైన ప్రదేశాలకు వెళ్ళారు. తిలహార్ వద్ద తన మిత్రుడు అభిలాషచంద్రను కలుసుకొన్నారు. అతడు బ్రిటిష్ ప్రభుత్వ వ్యతిరేక పోరాటంలో పాల్గొంటున్న యోధుడు. గూఢచారుల బారి నుండి తప్పించుకు తిరుగుతున్నాడు. రాహుల్జీ వెళ్ళిన రోజున, అతని ఇంట్లో ఏవో దేవతల పటాలు, సారాయి నీసాలు కనిపించాయి. గూఢచారుల కళ్ళలో దున్ను కొట్టడానికి అభిలాషచంద్ర ఈ ఎత్తు వేశాడని తెలిసింది. అతడు కొద్దిరోజుల క్రితమే వివాహం కూడా చేసుకొన్నాడు. స్వాతంత్ర్యయోధునికి ఇలాంటి బాదరబందీ మంచిది కాదని రాహుల్జీకి అనిపించింది.

రాహుల్జీ అభిలాషచంద్ర ఇద్దరూ ఒకనాడు అక్కడ సమీపంలో ఉన్న నదిగట్టుకు వెళ్ళారు. సాయంత్రం పూట

ఎర్రని చక్రవాక పక్షులజంట కనిపించింది. అవి నదిగట్టున
మేస్తున్నాయి. రాహుల్ చక్రవాకపక్షిపేరు వివక్షమేగాని,
ఎప్పుడూ చూడలేదు. అభిలాషచంద్ర ఆయనకు చక్రవాక
పక్షులను చూపించాడు. “ఈ పక్షులజంట రాత్రిపూట
విడిపోతుందా? ఒకటి నదికి ఆనలిగట్టున, ఇంకొకటి ఈవలి
గట్టున ఉండిపోతుందా?” అని రాహుల్ ప్రశ్నించారు.
అభిలాషచంద్ర ఏదో సమాధానం చెప్పాడు.

మూడురోజులతర్వాత రాహుల్ తన మిత్రునివద్ద
సెలవు తీసుకున్నారు. ఇద్దరూ తిలహార్ రైలుస్టేషన్ కు
వచ్చారు. అప్పడే అమృతసర్ లో తుపాకి కాల్పులు జరిపి
నట్లు వార్తవచ్చింది. తిలహార్ ముసాఫిర్ బంగళాలో ఒక
స్వాతంత్రయోధుని బంధించినట్లు తెలిసింది. రాహుల్ అభి
లాష చంద్రతో కలిసి అక్కడకు వెళ్లారు. అభిలాష చంద్ర
ఆయోధుని అప్పటికే ఒకటి రెండుసార్లు కలుసుకున్నాడు.
రాహుల్ ని అతనికి పరిచయం చేశారు. ఆ యోధుడు
రాహుల్ దైర్యాన్ని పరీక్షింపదలచారు. “మీపేరు చెప్పండి.
పోలీసులకు తెలియజేస్తాను” అన్నాడు. రాహుల్ నిర్భ
యంగా చెప్పారు. ఆ యోధుడు స్వీయకవితను వినిపించాడు.
“తెల్లవాళ్ళ రక్తంతో నా పితృదేవతలకు తర్పణ చేస్తాను”
అని ఒక చరణంలో ఉంది.

రాహుల్ కాన్పూర్ మీదుగా హమీర్ పురం
వచ్చారు. అక్కడ మహిళాశ్రమంలో తన మిత్రుని భార్య
చదువుతూ ఉండేది. ఆమెను జలంధర్ విద్యాలయంలో
చేర్పించడానికి రాహుల్ వచ్చారు. ఆమె భర్తవాసిన ఉత్త

రం చూపించారు. రాహుల్ తనకు ఇదివరకే పరిచితులైనప్పటికీ ఆమె సిగ్గుపడింది. ఆయనవెంట వెళ్ళడానికి సంకోచించింది. అందువల్ల ఆయన తిరిగి కాన్పూర్ వెళ్ళాడు.

పంజాబ్ లో మార్షల్ - లా ప్రకటింపబడిన రోజులు అవి. రాష్ట్రమంతటా అట్టుడికినట్లు ఉంది. రాహుల్ కాన్పూర్ రాగానే, ఆయన మిత్రుని భార్యకూడ హమీర్ పురంనుండి అక్కడకు వచ్చింది. ఇద్దరూ జలంధర్ వెళ్లాలని ప్రయత్నించారు. కాని రైలుటిక్కెట్లు అన్ని చోట్లకూ ఇవ్వడం లేదు. టిక్కెట్లుదొరికితే జనం రద్దీ ఎక్కువగా ఉంది. ఎంతోకష్టంమీద జలంధర్ చేరుకొన్నారు. రాహుల్ తన మిత్రుని భార్యను కన్యావిద్యాలయంలో చేర్పించారు. లాహోర్ లోని పాతస్నేహితులను ఇక్కడ కలుసుకున్నారు. వారిలో కొద్దిరోజులుగడిపారు. సంతరామ్ అనే మిత్రుని నోదరులు, చుట్టాలు ఏళ్ళతరబడిగా విదేశవ్యాపారం చేసేవారు. వారిలో కొందరికి టర్కీ, టిబెట్టుభాషలు, ప్రజల ఆచార వ్యవహారాలు బాగా తెలుసు. ఇవన్నీ విన్నతర్వాత తానుకూడ విదేశయాత్ర జరపాలని రాహుల్ అనుకున్నారు.

కొద్దిరోజుల తర్వాత లాహోర్ కు టిక్కెట్లు ఇవ్వడం మొదలుపెట్టారు. రాహుల్ లాహోర్ కు వచ్చాడు. అక్కడ కూడ తుపాకి కాల్పులు జరిగాయి. మరణించినవారిలో మునీరామ్ అనే యువకవిద్యార్థి ఒకడు. మార్షల్ - లా ఇంకా అమలులో ఉంది. అక్కడక్కడ ప్రభుత్వ ఉత్తర్వులను అతికించారు. ప్రజలు ఎప్పుడు బయటికి వెళ్లాలో, ఎప్పుడు నిద్రపోవాలో, దుకాణదాల్లో ఏధరకు సరుకులు

అమ్మో, ఈ ఉత్తులను ఉల్లంఘిస్తే ఏ మే శిక్షలు విధింపబడతాయో వ్రాసిఉంది. బ్రిటిష్ సైన్యం జరుపుతున్న అత్యాచారాలను ప్రజలు కథలుగా చెప్పుకొంటున్నారు. శతాబ్దాలుగా మనదేశవాసులు అనుసరిస్తున్న శాంతియుత జీవనం నిరీవజ్జెనదని, దీనికంటే అశాంతియుత జీవనమే మేలని రాహుల్‌జీకి అనిపించింది.

చిత్రకూట సందర్శన

‘నాస్త్రి’ పరీక్షలో రాహుల్‌జీ బాటు తక్కినవిద్యార్థులంతా ఫెయిల్ అయినారు. మళ్ళీ రెండు నెలలకుగాని కాలేజి జేరవారు. రాహుల్‌జీ అంతనరకు లాహోర్‌లో ఉండలేకపోయారు. ‘కర్వీ’కివచ్చి చదువుకొనసాగించదలచారు. ‘కర్వీ’లో సంస్కృతపాఠశాల ప్రధానోపాధ్యాయుని కలుసుకొన్నాడు. అక్కడ ఉన్నత పరీక్షలకు కూర్చోవడానికి తగిన సౌకర్యాలులేవు. అయినప్పటికీ ‘న్యాయ మధ్యమ, మీమాంస ప్రథమ పరీక్ష’లకు కూర్చోదలచారు.

‘కర్వీ’కి సమీపంలో చిత్రకూటపర్వతంఉంది. వాల్మీకి కాలంనాటి చారిత్రక ప్రదేశం ఇది. దీని ప్రకృతిశోభను తిలకించాలని రాహుల్‌జీకి అనిపించింది. కొన్ని సార్లు అక్కడకు వెళ్ళినట్టాడు. కొందరు సాధువులు పర్వతసమీపంలో ఒక గ్రామం నిర్మించుకొన్నారు. వారి కుటీరాలనుచూచి తులసీదాసు తన కావ్యంలో ఋష్యాశ్రమ వర్ణన చేశాడేమోనని రాహుల్‌జీ అభిప్రాయం. ఆయన ఒకసారి రాజాపురం వెళ్ళి, తులసీదాసు స్వహస్తంతో వ్రాసినట్లు చెప్పబడే రాఘవాయ

ణాన్ని చూశారు. అక్కడ ఉండే పూజారి ఆ గ్రంథాన్ని రాహుల్జీకి చూపిస్తూ, ఎవరోసాధువు దీనిని దొంగతనంగా ఎత్తుకుపోతూఉంటే పట్టుకొన్నారని, అతడు భయపడి దీనిని నదిలో పారవేశాడని చెప్పాడు. నీటిలోతడిసిన గురులు ఇప్పటికీ కానవస్తున్నాయని ఆగ్రంథం పుటలు తిరగవేసి చూపించాడు. చిత్రకూటపర్వతానికి సమీపంలో ఒక కుటీరం ఉండేది. రాహుల్జీ అక్కడకు ఒకసారి వెళ్ళారు. ఏకాంత జీవితం గడపాలనే ఉద్దేశంతో ఒక యోగి ఈ కుటీరాన్ని నిర్మించుకొన్నాడు. కాని కొంతకాలానికి అతని ఉద్దేశం మారిపోయింది. శ్రీరాముని కాలంలోని ఋషులవలె సహ యోగి అయినాడు. ఆ ఇంటిముందు బట్టాబాతాలేని పిల్లలు చిరిగిన గుడ్డలుకట్టుకొన్న స్త్రీలు తిరుగుతున్నారు.

రాహుల్జీ 'కర్వీ'లో ఉండగా, ఒక సాధువు హస్తలిఖిత గ్రంథం ఒకటి తెచ్చాడు. గ్రంథపరిచయం మిశహా, తక్కిన దంతా ఉన్నదిఉన్నట్లు వ్రాసిఇమ్మని కోరాడు. దానినిరామా నంద భాష్యంఅనేపేరుతో ప్రచురించుకొంటామనిచెప్పాడు. రాహుల్జీ ఆ గ్రంథాన్ని చక్క-గా పరిశీలించారు. అది తులసీ దాసు రచించిన వేదాంత భాష్యమని, అద్వైతాన్ని ఖండిస్తూ ద్వైతవాదాన్ని ప్రతిపాదించిన గ్రంథమని ఆయన అభిప్రాయపడ్డారు. తాను ఆర్యసమాజ భావాలకు స్వీకరించడంతో శంకరుని అద్వైతాన్ని వదిలిపెట్టారు. ద్వైత వాది అయినారు. అందుచేత ఈ భాష్యంలోని విషయాలు ఆయనకు నచ్చాయి. అయితే తులసీదాసు పేరు తొలగించి రామానందుని పేరుతో దానిని ప్రచురించడం సరికాదను

కొన్నారు. అందుచేత గ్రంథాన్ని కాపీచేసి ఇవ్వడానికి అంగీకరించలేదు. తర్వాత ఎవరో ఆపనిచేసి పెట్టారు.

‘కర్వీ’లో పరీక్షకు కావలసిన విషయాలన్నీ చెప్పే వారు లేకపోయినందునల్ల రాహుల్ కాశీకి వెళ్లారు. రెండు నెలలవరకు ఒక ఉత్కళ పండితునివద్ద చదువుకొన్నారు. అయితే కాశీలో తనజాడ తెలిసే ప్రమాదం ఉందని మొదటి నుండి భయపడుతూనే ఉన్నారు. ఆయన ఒకరోజు ఆర్య సమాజ వార్షికోత్సవానికి వెళ్ళారు. వెనక వరుసలో కుర్చీ మీద తనకు సుపరిచితుడైనవ్యక్తి కూర్చుని ఉన్నాడు. “ఊరికివస్తావా?” అని అతడు ప్రశ్నించాడు. ఇక తాను పట్టు బడతానని రాహుల్ అనుకొన్నారు. త్వరలోనే ‘కర్వీ’కి వచ్చారు.

రాహుల్ న్యాయమధ్యమ పరీక్ష వ్రాయడానికి ప్రయోగ వెళ్లారు. మీమాంస ప్రథమపరీక్ష వ్రాయడానికి జబల్ పూర్ వెళ్లారు. న్యాయమధ్యమ పరీక్షలో ఫెయిల్ అయినారు. మీమాంస ప్రథమ పరీక్షలో ప్రథమశ్రేణిలో ఉత్తీర్ణులైనారు.

మార్చి నెలాఖరులో రాహుల్ తన మిత్రులతోకలసి అటవీయాత్రచేసి వచ్చారు. ఈపర్యాయం దీర్ఘయాత్ర జర పాలనేకోర్కె జనించింది.

తిరిగి యాత్రా సంకల్పం

‘కర్వీ’ నుండి బయలుదేరేముందు రాహుల్ జ్వర గ్రస్తుడుగా ఉన్నారు. ఆయనచేతిలో డబ్బులేదు. అయినప్పటికీ

టికీ ఆయన దొంగచాటుగా రైలులో నెళ్ళలేదు. ఢిల్లీలో లాహోర్ కు నెళ్ళే మెయిల్ లో కూర్చున్నాడు. టిక్కెట్టు కలెక్టు ఆయనను ఆపివేశాడు. కాని ఎందుకో మళ్ళీ నదలి పెట్టాడు.

కొద్ది సంవత్సరాలనుండి బుదునిపట్ట ఆయన హృదయంలో భక్తిభావం ఏర్పడింది. బుదుని జీవితగాథలు చదివే కొద్దీ, ఆయన జీవితంతో సంబంధం కలిగిన స్థలాలను చూడాలనిపించేది. రాహుల్ సారనాథ్ లో దిగి అశోక స్తంభాన్ని చూశారు. అక్కడనుండి ఛప్రాజిల్లాకు వచ్చారు. పర్సామఠంలో ఒకటి రెండు రోజులు ఉన్నారు. మఠానికి నారసుడుగా ఉండటానికి ఆయన ఇదివరకే నిరాకరించారు. అందుచేత మహాంతి నిరాశ చెందాడు. తన అన్నకుమానుని వారసుడుగా చేసుకోవడానికి నిశ్చయించారు. ఇంతకంటే వనమాలిని వారసుడుగా చేసుకోవడం బాగుండేదని రాహుల్ అభిప్రాయం. అయినప్పటికీ ఈవిషయంలో జోక్యం కలిగించుకోలేదు.

రాహుల్ కాలినడకనే బుద్ధ నిర్వాణ స్థలానికి వెళ్ళారు. అక్కడ కొత్తగా చితాభస్మం కనిపించింది. మహావీర మహాస్థవిరుడు ఇటీవలనే చనిపోయాడని, అతనికి ఇక్కడ దహనసంస్కారం జరిగిందని తెలిసింది. మహావీరస్వామిని కలుసుకోలేక పోయినందుకు రాహుల్ విచారం కలిగింది. శతాబ్దాల తర్వాత, భిక్షుసంఘంలో చేరిన మొదటి ఉత్తర భారతీయుడు అతడే. మహావీరుడు కుమారసింహుని బంధువు. 1857 స్వాతంత్ర్యయుద్ధంలో కుమారసింహునికి తోడ్పడ్డాడు.

తరువాత ఇతర వీరులవలెనే అతడుకూడా మారువేషంలో తిరుగుతూ సింహాశానికి వెళ్ళాడు. అక్కడ జబ్బుపడితే, ఒక భిక్షువు అతనికి శుశ్రూషచేశాడు. మహావీరునికి అతని ద్వారానే బౌద్ధమతం పరిచయమైంది. అక్కడే భిక్షువు అయినాడు. తిరిగి ఒకసారి తనదేశానికి వచ్చాడు. బౌద్ధ మతాన్ని గూర్చి ప్రచారం చేయదలచాడు. కుసీనగరంలో మతాన్ని స్థాపించాడు. తన జీవితశేమాన్ని ఇక్కడే గడిపాడు.

మహావీరుని నారసుడు ద్వారంతెరచి, నిద్రలోఉన్న బుద్ధుని విశాలమూరిని రాహులీకి చూపించాడు. రాహులీ ఆర్యసమాజభావాలు కలవారైనప్పటికి, బుద్ధుని మూరికి తలవంచి సమస్కరించారు. “నేను దేవుని విగ్రహాన్ని పూజించడంలేదు. ఒకఋషికి నాశ్రద్ధాంజలి సమర్పిస్తున్నాను,” అని చెప్పారు.

తర్వాత ఆరాత్రి ఒక గ్రామంలో ఉండి, మరునాడు దేవరియా రైలుస్టేషన్ కు వచ్చారు. అక్కడనుండి గోరఖ్ పూర్ కు వెళ్ళారు. స్టేషన్ నుండి బయటికి వస్తుండగా టిక్కెట్టు కలెక్టరు, “మీది ఏవూరు? అని ప్రశ్నించాడు. కాని టిక్కెట్టు అడగలేదు. “నేను సంచారంచేసే సాధువును” అని రాహులీ చెప్పాడు. ఆయన గూఢచారి శాఖాధికారి అని టిక్కెట్టు కలెక్టరు భావించాడు. “నేను మిమ్ము గుర్తించలేదని అనుకోవద్దండి,” అని వినయపూర్వకంగా చెప్పాడు.

రాహుల్ బిడ్డపాడవు, వేషభాషలుచూచి అతడు ఆవిధంగా అనుకొన్నాడు.

రాహుల్ గోరఖ్ పూర్ లో ఒక వైష్ణవమఠంలో మకాం పెట్టారు. మరునాడు నవగఢ్ రోడ్డు స్టేషన్ మీదుగా భగవాన్ పురం వెళ్లారు. అది నేపాల్ సరిహద్దున ఉన్న మొదటి గ్రామం. ఎండ తీవ్రంగా ఉన్నందువల్ల రాహుల్ ఒక వనంలో కాస్తేపు విశ్రమించారు. చల్లబడిన తర్వాత లుంబినీకి బయలుదేరారు.

లుంబినీవనంలో ఒక మందిరం ఉంది. దానిముందు మేకపోతులు, కోడిపుంజులు తదితర ప్రాణులను బలి ఇచ్చారు. వాటిరక్తం బాగా కనిపిస్తున్నది. మందిరంలోపలి విగ్రహం అస్పష్టంగా ఉంది. మందిరం వెనక అశోక శిలాస్తంభం ఉంది. దానిపై కొన్ని పంక్తులు చెక్కబడి ఉన్నాయి. భూతదయను గూర్చి నొక్కిచెప్పిన గౌతమబుద్ధుని జన్మస్థానంలో పశుబలి, నెత్తురుమడుగు చూచి రాహుల్ హృదయానికి దెబ్బ తగిలింది. అక్కడ ఎవరూలేరు. కొంచెంసేపు కూర్చుని ఈ స్థలంమొక్క గత చరిత్రనుగూర్చి ఆలోచించాడు. ఉత్తరాన దూరంగా హిమాలయ శ్వేతశిఖరాలు కనిపిస్తున్నాయి. అవి రాహుల్ ని ఆహ్వానిస్తున్నట్లుంది. ఇక్కడనుండి వెళ్ళుదామని ఆయన అనుకొన్నాడు. కాని ప్రొద్దుగూకే సమయం ఇది. అందుచేత తిరిగి భగవాన్ పురంవచ్చి ఆరాతి అక్కడ గడిపాడు.

ఉదయమే లేచి కపిలవస్తుకు వెళ్లారు. అది చాలా విశాలమైన నగరం. చాలా పూర్వకాలంనాటి చిహ్నాలు—

ఇటుకలు, చెరువులు, కందకాలరూపంలో కనిపిస్తున్నాయి. ఈ నగరంలో బుద్ధుని బాల్యగృహం ఏదో, శుద్ధోదనుని రాజనగరు ఏదో గుర్తుపట్టడానికి వీలులేకుండా ఉంది. ఇందులోనే బుద్ధుని చరణధూళికూడ ఉందనుకొని రాహుల్జీ సంతృప్తి చెందారు. ఆరాత్రి ప్రక్కగ్రామంలో తలదాచుకొన్నారు.

మరునాడు తన ప్రయాణం కొనసాగించారు. ఒక మామిడివనంలో ఒక మందిరం కనిపించింది. అందులో సీతా రామలక్ష్మణుల విగ్రహాలు ఉన్నాయి. మహాంతి రాహుల్జీకి ఆతిథ్యం ఇచ్చాడు. అతడు భారతదేశంలో ముఖ్యమైన తీర్థస్థానాలు చూచివచ్చాడు. సంభాషణద్వారా ఇద్దరికీ స్నేహం ఏక్కువైంది. మహాంతికి వారసు డేవరూ లేరు. సంప్రదాయాన్ని బట్టి రాహుల్జీ అతనికి వారసుడయ్యే అవకాశం ఉంది. అతడు తన ఆస్తి పాస్తులన్నీ రాహుల్జీకి చూపించాడు. తనగురువు, తాను మొదట్లో ఇక్కడ ఏలా తిష్టవేసిందీ తెలియచేశాడు. దొంగలబారినుండి ఆత్మరక్షణకు ఉపయోగిస్తూ వచ్చిన తుపాకినికూడ రాహుల్జీకి చూపించాడు. తనకు వారసుడవు కమ్మని రాహుల్జీని కోరాడు. ఆయనకు అలాంటి ఇష్టంలేదు. కాని పూర్తిగా నిరాకరించలేకపోయారు. అందువల్ల రాహుల్జీ ఇక్కడే ఉండిపోతారని మహాంతి భావించాడు. ఇది రాహుల్జీ గమనించారు. ఉత్తరదేశయాత్ర ముగించుకొని వస్తానని చెప్పి, ఒకరోజున వెళ్ళిపోయారు.

రాహుల్జీ నేపాల్ పర్యటన చేయదలచారు. కాని

వీరగంజ్ మార్గంలో పోలీసులు బయటివారిని లోపలికి రానివ్వడంలేదు. రాహుల్ వంటెనదాటి ఒకమఠంలోకి వెళ్ళాడు. ప్రముఖవ్యక్తులకుమాత్రమే ప్యాస్ పోర్టు ఇస్తున్నట్లు తెలిసింది. రాహుల్ రెండు మూడురోజులు అక్కడ ఉండి, పరిస్థితులను గమనించాడు. నేపాల్ కు వెళ్లే మార్గం కనిపించలేదు. అందుచేత తూర్పుభాగంలో పర్యటన ప్రారంభించాడు. కొంతదూరం కాలిబాట, మరికొంతదూరం రైలు మార్గం పట్టి నడిచారు. ప్రతిచోట ఆయనకు తగు ఆతిథ్యం లభించింది. తిండికి ఎలాంటి ఇబ్బందీ కలుగలేదు.

సీతామధిలో ఒకసాధువు తోడ్కొన్నాడు. అతడు అస్సాం నుండి వస్తున్నాడు. ఇద్దరూ సమవయస్కులు - చోన్చుత్, మిటిహానీ మఠాలను సందర్శించారు. మిటిహానీలో సంస్కృత పాఠశాల ఉండేది. రాహుల్ విద్యార్థులను కలుసుకొన్నారు. వారు తమ ఇబ్బందులను ఆయనకు వివరించారు. నేపాల్ ఉన్న తాధికారులను కలుసుకొన్నప్పుడు, ఈ విషయం వారి దృష్టికి వెస్తానని రాహుల్ చెప్పాడు. ఆయన తన సహచరునితో కలిసి ఇంకా అనేక మఠాలను సందర్శించారు. శ్రీరాముడు ధనుస్సును విరిచి, సీతను వరించాడని చెప్పబడే స్థలాన్ని కూడ చూశాడు. దానిని 'ధనుషా' అని పిలుస్తారు.

ఒకనాడు వీరిద్దరూ మధ్యాహ్నంపూట ఎండలో ప్రయాణం కొనసాగించారు. బాగా అలసిపోయారు. కొండ ప్రక్కన ఒక కుటీరం కనపడింది. ఇద్దరూ అక్కడ పడుకొన్నారు. ఒళ్ళుమరచి నిద్రపోయారు. కొంచెంసేపుఅయిన తర్వాత మెలుకువ వచ్చింది. లేచిచూస్తే, ఒక సాధువు

కనిపించాడు. నడుముకు అంగవస్త్రంచుట్టి, చీపురుతో కసువు జిమ్ముతున్నాడు. వారు మేల్కొన్నట్లు గ్రహించి, దగ్గరికి వచ్చాడు. “ఇక్కడ అన్ని వస్తువులూ ఉన్నాయి. ఎవరైనా సాధువు, అభ్యాసగుడు వస్తే, వండుకుతినడానికి వీలుకల్పించే ఉద్దేశంతో నేను ఇంటితాళం వేయడంలేదు. నేను ఆవులు మేపడానికి బయటికి వెళ్ళుతూ ఉంటాను. ఒక్కొక్కప్పుడు ఆలస్యంగా ఇంటికివస్తాను. మీరు అన్నం ఎందుకువండుకు తినలేదు?” అని ప్రశ్నించాడు. వారు జరిగినసంగతి తెలియజేశారు. అలసిపోయినవారికి నిద్రదేహాయి కలిగిస్తుందన్నారు.

మరునాడు ఉదయం ఆ సాధువు మొక్కజొన్నలు ఇచ్చి, వాటిని వండుకుతినమని చెప్పాడు. రాహుల్జీ ఎంత కష్టపడి వండినా అది అపక్వాన్నంగానే ఉండిపోయింది. ఆకలి వేస్తున్నందువల్ల, ఇద్దరూ తినకతప్పలేదు. పాలు, పెరుగుతో రాహుల్జీ కడుపునిండా తిన్నారు. కాని ఆయన సహచరుడు అరగడుపుతో లేచాడు.

కొండలో కాపలా పెట్టారని, రహదారి చీటీ లేక పోతే ముందుకు వెళ్ళనివ్వరని తెలిసింది. అందుచేత తాము వెనుదిరిగిపోవలసివచ్చింది. జనకపురంనుండి ఇద్దరూ విడిపోయారు. రాహుల్జీ ముజప్పర్ పుర్ జిల్లాలోని బరాహీమతానికి వచ్చారు. అక్కడ మహంతి ఇచ్చిన ఆతిథ్యం స్వీకరించారు. వెళ్ళేటప్పుడు మహంతి రాహుల్జీని ఏనుగపై పంపించారు. దారిభర్తుకు కొంతడబ్బు ఇచ్చారు. కూర్చోవడం చేతకాక రాహుల్జీ ఏనుగపైనుండి క్రిందబడ్డారు. కాని దెబ్బ

మొక్కజొన్నలు
రాహుల్జీ
అరగడుపుతో లేచాడు

తగులలేదు. కొంతదూరం వచ్చినతర్వాత ఏనుగను వాపసు పంపించారు.

రాహుల్ దర్భాంగా, దానాపుర్, పాట్నాలమీదుగా నలందా వెళ్ళారు. మ్యూజియంను తిలకించారు. బోధగయకు వెళ్లేటప్పుడు ఇద్దరుసాధువులు తోడ్కొన్నారు. అప్పట్లో రాహుల్ కి బుద్ధునిపట్ల భక్తి ఎక్కువైంది. బుద్ధుని దయానందుని కంటే మిన్నగా భావించసాగాడు. బుద్ధుడు దయానందుని వలె వైదిక ధర్మప్రచారకుడని, భగవంతునిమీద విశ్వాసం గల ఋషిఅనే తప్పు అభిప్రాయం ఆయనకు ఉండేది. ఎండ కాలం అయినందువల్ల బోధగయలో విదేశవాద్యభిక్షువు లెవరూ కనిపించలేదు. రాహుల్ భాగల్పూర్మీదుగా ముర్షి దాబాద్ వచ్చారు. బెంగాలులో కొంతదూరం కాలి నడకను పర్యటించారు. నదియూలో బీహారు సంస్కృతవిద్యా ర్థులను కలుసుకొన్నారు. వారు రాహుల్ ని అక్కడే ఉండి చదువుకొమ్మని కోరారు. రాహుల్ ఒక భజనాశ్రమానికి వెళ్ళారు. అర్థశ్రేణుబియ్యంకోసం దాదాపు యాభైమంది విధవ రాండు, 'హరేరామ', 'హరేరామ' అని పాడుతూ ఉండటం గమనించారు.

మరునాడు ఉదయం తిరిగి దక్షిణదేశపర్యటనకు ఉప క్రమించారు. కలకత్తా, పూనా, రాజమండ్రిమీదుగా తిరు పతికి వచ్చారు. అక్కడ సంస్కృతకళాశాల తెరచినట్లు విని, చూడటానికి వెళ్ళారు. ప్రధానాచార్యుడైన దేశికాచార్యుని కలుసుకొన్నారు. ఈ కళాశాలలో వేదాంత మీమాంసచదువుకొమ్మని దేశికాచార్యులు సలహా ఇచ్చారు.

కాని కొన్ని కారణాలవల్ల ఆయన సిద్ధపడలేదు. తిన్నగా తిరుమళికి వెళ్లారు.

ఏడేళ్ళ తర్వాత తిరుమళిలో హరిప్రపన్నాచార్యుని కలుసుకొన్నారు. రాహుల్ 'కర్వీ'లో ఉండగా, త్వరగా రమ్మని తిరుమళినుండి ఉత్తరం వచ్చింది. కాని రాహుల్ జ్వెళ్ళలేదు. ఆయనకు మహాంతిగా చేయాలని హరి ప్రపన్నాచార్యుని సంకల్పం. రాహుల్ సకాలంలో రానందువల్ల వేరొకరిని తన వారసుడుగా చేసుకొన్నారు. ఇందుకు రాహుల్ సంతోషం వెలిబుచ్చారు. విద్యనేర్చుకోవడం తన ఉద్దేశమని చెప్పారు.

ఈ ఏడేళ్ళ కాలంలో మరపరిస్థితి బాగా అభివృద్ధి చెందింది. మద్రాసునుండి ప్రతినెల నూటయూభైరూపాయలకు పైగా విరాళం వస్తున్నది. హరిప్రపన్నాచార్యుడు ఇరవై ముప్పై వేలరూపాయలు వడ్డీకి ఇచ్చాడు. ఎన్నో ఏకరాల మాగాణి భూమి ఖరీదు చేశాడు.

రాహుల్ వేదాంతమూ, మీమాంస చదవడం ప్రారంభించారు. రామానుజ ద్వైత సిద్ధాంతం రాహుల్ సిద్ధాంతం అయింది. ఎందుకంటే అది ఆర్యసమాజ సిద్ధాంతాలకు దగ్గరగా ఉంది.

హరిప్రపన్నాచార్యునికి తన వారసునిమీద ఎందుకో అసహ్యభావం కలిగింది. రాహుల్ తన వారసుడుగా భావించసాగాడు. కాని రాహుల్ అదివరకే రష్యావిప్లవాన్ని గూర్చి విన్నారు. ఆయన మనస్సులో ఒకనూతన ప్రపంచం గూఢు దిద్దుకొన్నది. ఈ పరిస్థితిలో మహాంతుల, జమీం

దార్ల ఆస్తిపాస్తుల భవిష్యత్తునుగూర్చి రాహుల్ హరి ప్రపన్నాచార్యునితో చర్చించేవారు. వాస్తవ పరిస్థితిని అతనిముందు పెట్టినప్పటికీ భయపడేవాడు.

రాహుల్ ఒక నృద్ధునివద్ద “అష్టాదశ రహస్యాలు” చదివేవారు. ఇవి రామానుజ సిద్ధాంతానికి సంబంధించినవి. ఈ రహస్యగ్రంథాలు సూత్రరూపంలో మణిప్రవాళ భాషలో ఉండేవి. ఈ భాషలో నూటికి ఎనభై పాళ్లు సంస్కృత శబ్దాలు ఉంటాయి. తక్కినవి తమిళ శబ్దాలు. రహస్యగ్రంథాలలో ఇలాంటి భాష ప్రయోగింపబడింది. ఇవి ప్రారంభించడానికి ముందు రాహుల్ తమిళవాచకాలు కొన్ని చదివారు. అందువల్ల భాషను అర్థంచేసుకోవడం తేలికైంది. రహస్యగ్రంథాలు గోప్యమైనవి. అయినప్పటికీ అవి తమిళ, తెలుగు అక్షరాలలో ముద్రింపబడి ఉండేవి. రాహుల్ ఉత్తరదేశం వెళ్ళిన తర్వాత ఈ పుస్తకాలను పోగొట్టుకొన్నారు. వాటిని తిరిగి ఒకసారి చూడటానికి వీలు లేకపోయింది.

తిరుమళిలో ఉండగా రాహుల్ ఉత్తరదేశం నుండి కూడ పత్రికలు తెప్పించుకొని చదివేవారు. భారతరాజకీయ పరిణామం, సామ్యవాదం ద్వారా ప్రపంచంలో మార్పులను గూర్చి తన మిత్రులతో చర్చిస్తూ ఉండేవారు. జమీందార్ల, మహంతుల ఆస్తిపాస్తులు పోతాయని హరిప్రపన్నాచార్యుడు నిశ్చయించుకొన్నారు. కలియుగంలో వచ్చిన తక్కిన మార్పులవలె ఇదికూడ సంభవమని తన మనస్సును సమాధానపరచు కొన్నారు. రాహుల్కి ఆర్యసమాజ

భావాలు ఉన్నట్లు అతనికి తెలియను. తెలిసిఉంటే చాలా బాధపడేవాడే. మీమాంస, వేదాంతం, రహస్యగ్రంథాలు చదవడం పూర్తి అయినతర్వాత రాహుల్ తిరుమశినుండి కూర్మదేశానికి బయలుదేరారు.

కూర్మలో నాలుగునెలలు

రాహుల్ మద్రాసు మీదుగా మొదట మైసూరుకు వెళ్ళారు. అక్కడ ఆర్యసమాజంవారిని కలుసుకొన్నారు. వారు మతప్రచారంతోబాటు హిందీ ప్రచారంకూడ చేస్తూ ఉండేవారు. రాజకీయ ఆందోళనలో ఇదికూడ ఒక భాగంగా భావించే రోజులవి. టాన్ హాలులో మూడు నాలుగు రోజులపాటు ఉపన్యాసాల కార్యక్రమం ఏర్పాటుచేయబడింది. ఆర్యసమాజ సిద్ధాంతాలనుగూర్చి రాహుల్ హిందీలో ఉపన్యసించారు. ఆయన తర్వాత వేరొకరు సంస్కృతంలో ఉపన్యసించవలసి ఉండేది. కాని ఉపన్యాసకుడు జబ్బుపడ్డాడు. అందునల్ల రాహుల్ ని ఉపన్యసించమన్నారు. ఆయన ఉపన్యాసం విని సభాధ్యక్షుడు చాలా ప్రశంసించాడు.

మైసూరునుండి రాహుల్ ఒక లారీలో కూర్మదేశానికి వెళ్ళారు. మదికేరీలో దిగి తన మిత్రులజాడ తెలుసుకున్నారు. వారు ఒక బంగళా అద్దెకుతీసుకొని అందులో ఉండేవారు. బంగళాచుట్టూ కాఫీ, టీ తోట ఉంది. రాహుల్ మొదటిసారి ఇక్కడ కాఫీ త్రాగాడు. మదికేరికి రాగానే ఆయన కన్నడం నేర్చుకోవడం ప్రారంభించారు. ఆయనకు అదివరకే తెలుగు అక్షరాలు పరిచయమైనాయి. అందుచేత కన్నడ

అక్షర పరిచయం తేలికైంది. మూడు నాలుగు రోజుల తర్వాత ఒకసభలో పాల్గొన్నాను. కన్నడ ఉపన్యాసాల సారాంశం ఆయన చెప్పగలిగాడు.

రాహుల్ ఇక్కడ దాదాపు నాలుగు నెలలు ఉన్నాడు. పర్వతప్రాంతాలలో పర్యటించడం, ప్రజల జీవితాన్ని అధ్యయనం చేయడంతోబాటు రాజకీయ పరిణామాలను కూడ గమనిస్తూ ఉండేవాడు. తన మిత్రులతో రాజకీయాలను గూర్చి చర్చిస్తూ ఉండేవాడు. చూస్తూఉండగానే కూర్చుంటూ కూడ సహాయ నిరాకరణోద్యమం ప్రారంభమైంది. స్టూడెంట్ కాల్ జిల విద్యార్థులు బయటికివచ్చి ఆందోళనలో పాల్గొనసాగాడు.

మతసంబంధమైన భావాలతోబాటు రాజకీయ భావాలు కూడ రాహుల్ మొలకెత్తాయి. అయినప్పటికీ కూర్చున్న త్వరగా వదిలిపెట్ట దలచుకోలేదు. తన తండ్రిగారు చనిపోయినట్లు యాగేశో నుండి ఉత్తరం వచ్చింది. రాహుల్ సబుడే పోయాడు. కాని కన్నీడు కార్చలేదు. తన మిత్రులు అక్కడే కూర్చుండినాడు. తన తండ్రిగారు మరణించారనే వార్త వారికి మామూలుగానే వినిపించారు. వారిలో ఒకరు పెంటనే, “ఏమిహృదయం, తండ్రిగారు చనిపోతే రెండు కన్నీటి బిందువులైనా రార్చలేదు,” అన్నాడు. రాహుల్ అతనికి సాధువేషంలో కనిపించలేదు. లేకపోతే ఈమాట అనేవాడు కాదు.

రాజకీయ జీవితంలో ప్రవేశించాలని రాహుల్ నిశ్చయించుకొన్నాడు. మదికేరి మిత్రులవద్ద నెలవు పుచ్చుకొన్నాడు.

అప్పట్లో సహాయ నిరాకరణోద్యమం జోరుగా సాగుతున్నది. వేలకొలది విద్యార్థులు కాలేజీలు, స్కూళ్లు వదిలిపెట్టారు. ఎంతోమంది వకీళ్ళు, బారిస్టర్లు తమ ప్రాక్టీసును బంధించేశారు. గాంధీజీ తిలక్ - స్వరాజ్యనిధి కోటి రూపాయలు ప్రోగుచేశారు. రాహుల్ తాను రాజకీయజీవితంలో ప్రవేశించాలని నిశ్చయించారు. కాని ఎక్కడ అనే ప్రశ్న ఉదయించింది. తన జిల్లాకు వెళ్ళితే ప్రతిజ్ఞ భంగమవుతుంది. అందుచేత ఛప్రాజిల్లాకు వెళ్ళదలచారు. ఆ జిల్లా కాంగ్రెస్ కమిటీ కార్యదర్శికి ఒక లేఖ వ్రాశారు. తాను అక్కడకు వచ్చి, రాజకీయాలలో పాల్గొంటానని తెలియజేశారు.

నాలుగో అధ్యాయం

రాజకీయాలలో ప్రవేశం

అప్పట్లో సహాయ నిరాకరణోద్యమం జోరుగా సాగుతున్నది. వేలకొలది విద్యార్థులు కాలేజీలు, స్కూళ్లు వదిలిపెట్టారు. ఎంతోమంది వకీళ్ళు, బారిస్టర్లు తమ ప్రాక్టీసును బంధించేశారు. గాంధీజీ తిలక్ - స్వరాజ్యనిధి కోటి రూపాయలు ప్రోగుచేశారు. రాహుల్ తాను రాజకీయజీవితంలో ప్రవేశించాలని నిశ్చయించారు. కాని ఎక్కడ అనే ప్రశ్న ఉదయించింది. తన జిల్లాకు వెళ్ళితే ప్రతిజ్ఞ భంగమవుతుంది. అందుచేత ఛప్రాజిల్లాకు వెళ్ళదలచారు. ఆ జిల్లా కాంగ్రెస్ కమిటీ కార్యదర్శికి ఒక లేఖ వ్రాశారు. తాను అక్కడకు వచ్చి, రాజకీయాలలో పాల్గొంటానని తెలియజేశారు.

రాహుల్ బెంగుళూరు నుండి బొంబాయికి బయలుదేరారు. సహాయ నిరాకరణోద్యమం ఫలితంగా కొద్దిరోజుల క్రితం షోలాపూర్ లో కాల్పులు జరిగాయి. రాహుల్ ఆ ప్రదేశాన్ని చూడటానికై అక్కడ దిగారు. బొంబాయిలో రెండు మూడు రోజులు ఉన్నారు. చౌపతీలో జరిగిన సభలలో పాల్గొన్నారు. ఒకసభలో హిమాలయం నుండి కన్యాకుమారి అగ్రం వరకుగల భారతభూమిని తెల్లని ఖద్దరుతో కప్పివేయాలని ఒక ఉపన్యాసకుడు ఉద్బోధించాడు. ప్రజలు పెద్దపెట్టున కరతాళధ్వనులు చేశారు.

మది కేరిలో ఉండగానే రాహుల్ బద్దరులాల్ని కుట్టించుకున్నారు. దారిలో ఒక చోట బద్దరుధోవతి కొనుక్కున్నారు. కమండలువు పట్టుకొని ఛప్రాజిల్లా కాంగ్రెస్ కమిటీ ఆఫీసుకు వెళ్లారు. జిల్లాలో టిలక్ - స్వరాజ్య నిధి సేకరణ కార్యక్రమం అప్పటికే పూర్తి అయింది. ఇక చర్ఖా-బద్దరు, మద్యపాన నిషేధ ఉద్యమాలు మిగిలాయి. తన కార్యక్రమాన్ని పల్లెటూరిలో అమలుజరపాలని రాహుల్ నిశ్చయించుకొన్నారు. పర్సా వెళ్లుతానని కాంగ్రెస్ కమిటీ ఆఫీసులో తెలియజేశారు.

రాహుల్ పర్సా మఠంలో మకాం పెట్టారు. వనమాలి కూడ కాంగ్రెస్ ఉద్యమంలో పాల్గొన్నట్లు తెలిసింది. స్థానికంగా కొందరు నవయువకులు సేవాసమితిలో ఉండి కొంత కృషి చేశారు. కాని ఇప్పుడు ఆ ఉత్సాహం చల్లారిపోయింది. రాహుల్ వారిలోనికి చైతన్యం రగుల్కొల్పారు. పర్సాలో సభ జరిపారు. దగ్గర ఉన్న బస్తీకి వెళ్ళి కొందరు యువకులను కూడదీశారు. గంజాయి, కల్లు - సారా, జంతుబలికి వ్యతిరేకంగా ప్రచారంచేశారు. దీనివల్ల కొంత ఫలితం కనిపించింది. జిల్లా కాంగ్రెస్ కమిటీవారు రాహుల్ని ఛప్రాకు తీసుకువెళ్ళారు. అక్కడ ఒక కల్లుదుకాణంవద్ద రాహుల్ సత్యాగ్రహం చేశారు.

మరునాడు వరదవచ్చింది. ఛప్రా వీధులన్నీ చిన్న చిన్న సదులగూపం ధరించాయి. మట్టితో కట్టిన ఇళ్ళన్నీ కూలిపోయాయి. రాహుల్ వరదబాధితుల సేవలో చురుకుగా పాల్గొన్నారు. పొరుగు గ్రామాలను కూడ వరద

ముంచె తింది. ప్రజలను సురక్షిత ప్రాంతాలకు చేరవేయ
డానికై కాంగ్రెస్ వారు కొన్ని పడవలు సంపాదించారు.
రాహుల్ కూడ ఒక పడవలో పల్లెటూరికి వెళ్లారు. ప్రజలను
రైల్వే స్టేషన్ వద్ద చేరవేయడం మొదలుపెట్టారు. ఇందుకోసం
వేరొక వ్యక్తికి ఒక పడవ అప్పగించబడింది. అతడు దానిని
తన స్వంత ఆస్తిగా భావించాడు. తన ఇంట్లో మనుష్యులను,
ఇతర సామానాను చేరవేసి, చివరిసారిగా తప్పుడు చేరవేసు
న్నాడు. గ్రామంలో ఎంతోమంది పిల్లలు, స్త్రీలు, వృద్ధులు
ఇళ్ళకప్పులపై ప్రాణాలను అరచేతిలో పట్టుకొని ఉన్నారు.
గోడలు ఏ నిమిషంలోనైనా కూలిపోయేట్లు ఉన్నాయి.
ఇలాంటి భయంకర పరిస్థితిలో ప్రజల ప్రాణాలను కాపాడ
టానికి ఇచ్చిన పడవను ఒక వ్యక్తి తన స్వార్థానికి ఉపయో
గించు కొంటున్నాడు. రాహుల్ కి చాలా కోపం వచ్చింది.
హృదయహీనుడైన ఆ వ్యక్తిని నానా చీవాట్లు పెట్టారు. ఆ
పడవను స్వాధీనపరచుకొని, వేరొక వ్యక్తికి అప్పగించారు.
వరదనీరు తగ్గిన తర్వాత కూడ ప్రజల బాధలు తగ్గలేదు.
రాహుల్ వరద బాధితులకు అనేక విధాల సహాయపడ్డారు.

సత్యాగ్రహ సన్నాహం

జులియన్ వాలాబాగ్ మాతాకాండ తర్వాత దేశ
రాజకీయ పరిస్థితి మారింది. గాంధీజీ సత్యాగ్రహ సన్నాహాలు
ప్రారంభించారు. బీహారు ప్రాంతంలో నలంటీర్ల-బోర్డు ఏర్ప
డింది. ఇది చట్టవ్యతిరేకమని ప్రభుత్వం ప్రకటించింది.
ప్రభుత్వ చర్యను ఖండిస్తూ ఛప్రాలో జిల్లా కాంగ్రెస్ కమిటీ

ఆధ్వర్యాన సభజరిగింది. ప్రముఖ కాంగ్రెస్ కార్యకర్తలు విలంబిస్తుగా తమ పేర్లు సమోదు చేయించుకొన్నారు. పోలీసులు అరెస్టులు ప్రారంభించారు. కాని కొద్దిమందిని మాత్రమే అరెస్టుచేసి, తక్కినవారి పేర్లు నోట్ చేసుకున్నారు. అరెస్టు కావడానికి పూర్వం రాహుల్ జిల్లాలో పర్యటించి, ప్రజలలో బాగృతి కలిగించారు. తిరిగి తన స్వస్థానం చేరుకొన్న తర్వాత, అరెస్టువారంటు నచ్చింది. క్రీ. శ. 1915 లోనే విప్లవకారుల జీవిత చరిత్రలు చదివి ఉండటంచేత, అరెస్టుఅంటే రాహుల్ భయపడలేదు. ఆయనను క్రీ.శ. 1922 జనవరి నెలఖయలో అరెస్టుచేసి ఛప్రాజైలుకు పంపించారు. జైలులోఉండగా “బోలి విజం - ప్రపంచశాంతి” అనే గ్రంథాన్ని ఆయన చదివారు. పదిరోజులతర్వాత కేసు విచారణ జరిగింది. రాహుల్ ప్రభుత్వ సేరాలోపణను ఒప్పుకొన్నారు. ఆయనకు ఆరు నెలలశిక్ష విధించబడింది. తర్వాత ఆయనను బక్సర్ సెంట్రల్ జైలుకు పంపించారు.

ఆ జైలులో అప్పటికి మూడువందల యాభై మందికి పైగా రాజకీయ ఖైదీలు ఉన్నారు. వీరిలో చాలామంది రాజకీయజీవితం గడపడానికి అన్నివిధాల సిద్ధంగాలేరు. ఏకాంతంగా ఉండటం వీరికి ఇష్టంలేదు. అదృష్టవశాత్తు వీరి నందరినీ ఒకేచోట ఉంచారు. వీరంతా పగటిపూట బయట చెట్లకిందనో, ఎండలోనో గడిపేవారు. రాత్రిపూట గదులలో చదరంగం ఆడుకొనేవారు. లేదా ఏవో మత గ్రంథాలు చదువుకొనేవారు. ఒక రాజకీయఖైదీ కుస్తీకి తగిన ఏర్పాట్లు చేశాడు. ప్రతిరోజు ఉదయం రెండు మూడు

విప్లవకారుల జీవిత చరిత్రలు

గంటలు కుస్తీ జరిగేది. కొందరు కవిత్వగోష్ఠాలు జరిపేవారు. నాటకాలుకూడ ఆడేవారు. రాహుల్ చదువు కోవడానికే ఎక్కువకాలాన్ని వినియోగించేవారు. రమ్యావిష్లవం తనలో కలిగించిన భావాలకు కావ్యరూపం ఇవ్వ సంకల్పించారు. 'విశ్వబంధు ప్రదీప్' అనే పేర ఒక సంస్కృత పద్యకావ్యం ఆరుసర్గలదాకా వ్రాసి మానివేశారు. అదే విధంగా 'కురాన్ సారం' అనే పుస్తకాన్ని కూడ సంస్కృతంలో ప్రారంభించి, దాదాపు పూర్తిచేశారు. కాని రెండోసారి జైలుకు వెళ్ళి నప్పుడు, దానిని హిందీలోకి మార్చారు.

రాజకీయ ఖైదీలలో ఎక్కువమందికి రాజకీయాలపట్ల అభిరుచి ఉండేదికాదు. చదువులలో అధిక సంఖ్యాకులు మత గ్రంథ పారాయణంచేస్తూ ఉండేవారు. స్వరాజ్యం రానే వస్తుందనీ, అప్పుడు ఈ లోకాన్నిగూర్చి ఆలోచించ వలసిన అవసరం తీరిపోతుందని వారి అభిప్రాయం. అందు చేత పరలోకాన్నిగూర్చి ఆలోచించడం ఉచితమని వారు భావించేవారు. మహాద్రసింహ అనునతని చేతిలో ఎల్లప్పుడూ జపమాల ఉండేది. జగత్ నారాయణలాల్ అను నవయువ కుడు ఆర్థశాస్త్ర ఉపాధ్యాయుడైనప్పటికీ, తాను రామతీర్థ, రామకృష్ణపరమహంసలవలె తయారు కావాలని కోరే వారు. షఫీ దావూద్ అందరూ గాఢనిద్రలో ఉన్నప్పుడు బిగ్గ రగా నమాజు చదివేవారు.

జైలు సిబ్బంది నూటికినూరుపాళ్ళు దొంగలుగా ఉండే వారు. ఖైదీలకోసం తెచ్చిన కూరగాయలలో మంచిమంచి వన్నీ నిత్యకూపోగోవారు. డాక్టరు ఆస్పత్రివస్తువులన్నీ

తనగుత సొమ్ముగా భావించేవాడు. ఒకనాడు రోగులకోసం వెచ్చిన ఒక కోడిపెట్టు కోటుజేబులో దాచుకొని బయటికి వచ్చాడు. జైలుగేటువద్దకురాగానే సూపరింటెండెంటు ఎదురయ్యాడు. మాట్లాడటంకోసం ఇద్దరూ అక్కడకాసేపు ఆగవలసివచ్చింది. అదేసమయంలో డాక్టరు కోటుజేబులో ఉన్న కోడిపెట్టు అరవడం మొదలుపెట్టింది. సూపరింటెండెంటు అతనిని వేళాకోళంచేసి వదలిపెట్టాడు.

రాహుల్ పూర్తిగా ఆరు నెలలు జైలుజీవితం గడిపిన తర్వాత విడుదలైనాడు.

జిల్లాకాంగ్రెస్ కార్యదర్శిగా ఎన్నిక

చారీచారాకాండ నెపంతో గాంధీజీ సత్యాగ్రహాన్ని ఆపివేశారు. తత్ఫలితంగా ఇతరజిల్లాలలోవలె ఛప్రాజిల్లాలో కూడ నిస్పృహ వ్యాపించింది. కాని రాజకీయ స్వాతంత్ర్యం సాధించడం ప్రజలధ్యేయం. అందుచేత రాహుల్ ప్రభుత్వం జైలునుండి విడుదలకాగానే, ఇందుకు కార్యక్రమం నిర్ణయించుకొన్నారు. వీరు సభలలో మాట్లాడకూడదని ప్రభుత్వం నిషేధించింది. నోటీసు అందకపూర్వమే ప్రజలకు కొన్ని విషయాలు చెప్పాలని వీరి ఉద్దేశం. ఒక గ్రామంలో రాహుల్, ఆయన సహచరుడు మాట్లాడుతుండగా, సబ్ ఇన్ స్పెక్టర్ వచ్చి, నోటీసు అందజేశాడు.

కొత్తఎన్నికలలో రాహుల్ జిల్లాకాంగ్రెస్ కార్యదర్శిగా ఎన్నికైనాడు. జిల్లాకాంగ్రెస్ నిర్మాణాన్ని పటిష్ఠ

వంతంచేశారు. చాలా తాలూకాలలో తిరిగి జాగృతి కలిగింది.

ఆసంవత్సరం కాంగ్రెస్ మహాసభ గయలో జరపదల చారు. బోధగయలోని మహాబోధిమండలం బాదులది కాబట్టి, అది వారికి చెందేట్లు చేయాలని రాహుల్ రాష్ట్ర కాంగ్రెస్ కమిటీలో తీర్మానం ప్రతిపాదించారు. చాలా వాదోపవాదాలు జరిగినతర్వాత, రాష్ట్రకమిటీ ఈ తీర్మానాన్ని ఆమోదిస్తూ, దీనిని మహాసభముందు పెట్టడానికి అంగీకరించింది.

గాంధీజీ సత్యాగ్రహాన్ని ఆపివేసి, జైలుకు వెళ్ళిన తర్వాత, కాంగ్రెస్ రెండుగా చీలిపోయింది. ఒకపక్షానికి రాజగోపాలాచారి నాయకుడు. రెండోపక్షానికి మోతీలాల్ నెహ్రూ, విఠలభాయిపటేల్ నాయకులు. రాహుల్ రెండో పక్షాన్ని బలపరచారు. ఆయన సహచరుడు నారాయణబాబు తిలక్ వాది. రాహుల్ కి ఇష్టమైనవాదం సామ్యవాదం. కాని ఈ విషయంలో ఆయన అభిప్రాయం అస్పష్టంగా ఉండేది.

గయ మహాసభలో తన తీర్మానం చర్చకు వస్తుందని రాహుల్ చాలా ఆశించారు. తన వాదనను బలపరచడానికి ఇతర చోట్లనుండి బౌద్ధభిక్షువులను రప్పించారు. ఈ సందర్భంలో పెద్దసభ జరిగింది. పాళీ, ఇంగ్లీషు, సంస్కృతభాషలలో ఇచ్చిన ఉపన్యసాలన్నిటినీ రాహుల్ అనునదించారు. ఆయనను 'అనంతభాషజ్ఞుడ'ని పెదలు ప్రశంసించారు. కాని కాంగ్రెస్ మహాసభలో రెండుపక్షాల కుమ్ములాటఫలితంగా రాహుల్ తీర్మానం చర్చకు రాలేదు. బౌద్ధభిక్షువు

లతో తాను : జరిపిన చర్చలు రాహుల్‌ని బాధమతానికి
మరింత సన్నిహితం చేశాయి.

రాహుల్ క్యాంగ్రెస్‌లో రెండో పక్షానికి చెందినవారై
నందున, జిల్లా కమిటీ కార్యదర్శి పదవికి రాజీనామా
ఇచ్చారు. ఆయన రాజీనామాను మొదట్లో ఆమోదించ
లేదు. కాని ఆయన పట్టుబట్టి ఆమోదించేట్లు చేశారు. ఈ
పదవినుండి విముక్తి పొందడంతో, తిరిగి దేశపర్యటన
జరపాలని రాహుల్ అనుకొన్నాడు. తన సహచరుల అను
మతిపొంది నెలన్నర సెలవు తీసుకొన్నాడు. నేపాల్ కు బయలు
దేరారు.

నేపాల్ లో నెలన్నర

కాలేజి వదలి పెట్టిన ఒక యువకుని నోడు తీసుకొని
రాహుల్ కాలినడకను యాత్ర చేశారు. నేపాల్ లో కూడ
తనకు పరిచితులు ఉంటారని రాహుల్ అనుకోలేదు. కాని
గయ క్యాంగ్రెస్ మహాసభ సందర్భంలో వచ్చిన ఒక సాధువు
థాపాథల్లిలో కనిపించాడు. అతడు మూడేళ్ళనుండి ఒక
రాజకుమారుని అతిథిగా ఉండేవాడు. రాహుల్ చూచి అతడు
చాలా సంతోషించాడు. ఆయనకు, ఆయన సహచరునికి
అవసరమైన ఏర్పాట్లన్నీ చేశాడు. రాహుల్ కొద్దిరోజులు
అక్కడ ఉండిపోయారు. ఒకనాడు ఏదోమందిరాన్ని చూడ
టానికి వెళ్ళారు. కొండగట్టునుండి రైతులు ఒక విధమైన
నల్లని వస్తువును చేలలో వేయడానికి తీసుకు పోతున్నట్లు
గమనించారు. ఆ వస్తువు మెత్తని రాతిబొగ్గు అని రాహుల్ కి

తల్లింది. రెండు మూడు గడ్డలను తనవద్ద ఉంచుకొన్నారు. తన బసకు వచ్చి పరీక్షచేయగా, అది మొత్తని రాతిబొగ్గు అని తేలింది. అదే సాయంత్రం రాజకుమారుడు తనను చూడటానికి వచ్చాడు. సంభాషణల సందర్భంలో రాహుల్ ఈ విషయం అతనికి తెలియజేశారు. అతని ఎదుటనే పరీక్ష చేసి చూపారు. రాజకుమారుడు విస్మయం చెందాడు. అప్పటివరకు రైతులు ఆ వస్తువును చేలకు ఎరువుకింద ఉపయోగించేవారు.

శివరాత్రి ఉత్సవానికి భారతదేశంనుండి చాలామంది సాధువులు వచ్చారు. వారిలో స్వామి సచ్చిదానందకూడ ఒకరు. ఆయనను ప్రభుత్వఅతిథిగృహంలో ఉంచారు. రాహుల్ కొన్ని ముఖ్యమైన ప్రదేశాలను సందర్శించి, తిరిగి వచ్చేటప్పుడు అక్కడకు వెళ్లారు. జంతుబలి వేదవిరుద్ధమని స్వామి సచ్చిదానంద ప్రచారం చేస్తున్నట్లు మహారాజు కూడా జంతుబలిని వ్యతిరేకిస్తున్నట్లు తెలిసింది. రాహుల్ ఇప్పటికీ ఆర్యసమాజభావాలను ఆమోదిస్తున్నప్పటికీ, జంతుబలి వేదవిరుద్ధంకాదని సప్రమాణంగా నిరూపించారు.

అంతకుముందు ఆయన పాటన్ కు వెళ్ళి, బౌద్ధ విహారంలో వజ్రదత్తుని కలుసుకొన్నారు. నేపాల్ బౌద్ధ పరంపరనుగూర్చి అతడు రాహుల్ కి పరిచయం చేశాడు. అతని వయస్సు అరవై ఏళ్ళకు పైగా ఉంటుంది. పాటన్ లో అతడు ప్రసిద్ధుడై ద్యుడు. అతని కుమారుడుకూడా వైద్యుడే. మొదటి భార్య చనిపోయినందువల్ల వజ్రదత్తుడు రెండో వివాహం చేసుకొన్నాడు. అందువల్ల తండ్రికి, కొడుకుకు పడేదికాదు.

నేపాల్ బాద్షాహ్ విధనా వివాహం సర్వసాధారణ విషయం. అందుచేత ప్రాథమికులు, వృద్ధులు అయినవారికి భార్యావియోగం కలిగితే, తిరిగి వివాహం చేసుకోవడం కష్టమని పించదు.

నేపాల్ నుండి తిరిగి వచ్చేటప్పుడు రాహుల్ కి ప్యాస్ పోర్టు తేలికగానే లభించింది. ఆయన తన సహచరినితో బాటు కొంతదూరం ప్రయాణంచేశాడు. రాహుల్ కి కొద్దిగా జర్వం తగిలింది. అందుచేత నడవలేకపోయారు. అతని సహచరునికి ఈవిషయం తెలియలేదు. అతడు ముందుకు వెళ్ళిపోయాడు. రాహుల్ వద్ద చిల్లి గవ్వలేదు. తనవద్ద రెండు వంటపాత్రలుమాత్రమే ఉన్నాయి. ఒక ఖాళీబండి వెళ్ళుతూ ఉంటే, దానిలో కూర్చున్నారు. ఆరాత్రి అడవిలో మకాం పెట్టవలసి వచ్చింది. అక్కడ చిరుతపులులు, ఏనుగులు ఉండేవి. వాటి ప్రమాదంనుండి రక్షించుకోవడానికి బండి వాళ్ళు బళ్ళకు చుట్టూ కోటలాగా బందోబస్తు చేశారు. మధ్యలో ఎడ్లను ఉంచారు. లోపలిభాగంలో పెద్దగా నిప్పు వెలిగించారు. నిప్పువద్దకు చిరుతపులి రాదని వాళ్ళ విశ్వాసం.

మరునాడు బళ్ళు తిరిగి ప్రయాణం కొనసాగించాయి. దారిలో అతని సహచరుడు కనిపించాడు. ఇద్దరూ రాక్సాల్ లో దిగారు. రాహుల్ ఇదివరలో అక్కడ వంటపాత్రలు ఖరీదుచేశారు. ఆ దుకాణాకాదారుని కేపాత్రలు తిరిగి విక్రయించారు. రెండురూపాయల చిల్లర చేతికి అందింది. రాహుల్ తిన్నగా ఛప్రా వచ్చారు.

హజారీబాగ్ జైలులో

అదినరలో తాను పాట్నాలో ఉపన్యాసం ఇచ్చి నందుకు, తనపైన వారంటు పుట్టినట్లు రాహుల్‌జీ తెలిసింది. రెండు మూడేళ్ళు జైలులో కూర్చోవటం కంటే తప్పించు కోవడం మంచిదని అతని సహచరులు సలహా ఇచ్చారు. నేపాల్‌లో ఉండగానే వారంటు విషయం తెలిసిఉంటే, రాహుల్‌జీ టిబెట్టు వెళ్లేవారు. కాని తీరా ఛప్రాకు వచ్చిన తర్వాత రహస్యంగా వెళ్ళడం ఆయనకు నచ్చలేదు. అందుచేత అరెస్టు కావడానికి నిశ్చయించుకొన్నారు. రాజగోపాలాచారి ఉపన్యాసం ఇచ్చేనోటికి తాను హాజరవుతానని, పోలీసులువచ్చి అరెస్టు చేయవచ్చునని సూచించారు.

కాని పోలీసులు ఆ సభలో ఆయనను అరెస్టు చేయడానికి ఇష్టపడలేదు. పాట్నాకువస్తే, అక్కడ అరెస్టు చేస్తామని చెప్పారు. రాహుల్‌జీ అందుకు సిద్ధపడ్డారు. ఆరాత్రే ఇద్దరు సిపాయిలు ఆయనను పాట్నాకు తీసుకువెళ్ళి, జైలులో ఒంటరిగా పెట్టారు. జైలుకు రాహుల్‌జీపట్ల చాలా మర్యాదగా ప్రవర్తించాడు. భారతదేశచరిత్ర వ్రాయమని ఆయనను ప్రోత్సహించాడు. రాహుల్‌జీ వ్రాయడం మొదలు పెట్టాడు. కాని సగం పూర్తిఅయ్యేటప్పటికీ, రెండేళ్ళు మామూలుశిక్ష పడింది. కొద్దిరోజులతర్వాత ఆయనను బక్సర్ జైలుకు బదిలీ చేశారు. జైలు సూపరింటెండెంటు రాహుల్‌జీనద్దకు వచ్చినప్పుడు, సలాంకొట్టలేదు. అందునల్ల అతడు మండిపడ్డాడు. తర్వాత జైలుకు రాహుల్‌జీనద్దకు వచ్చి, ఆయనకు నచ్చజెప్ప

హజారీబాగ్ జైలులో

ప్రయత్నించాడు. అయినప్పటికీ రాహుల్ సలాంచేయ నిరాకరించారు.

వెనకటిసారి తాను జైలులో ఉండగా 'కురాన్ - సారాన్ని' సంస్కృతంలో వ్రాశారు. దానిని ఇప్పుడు హిందీ లోకి అనువదించారు. వారంరోజులతర్వాత మామూలు ఖైదీలందరినీ హజారీబాగ్ జైలుకు మార్చారు. అక్కడ జైలుకు రాహుల్ పుస్తకాలను తనభీచేశాడు. ఆయనవద్ద సింహళ లిపిలో పాళీ మర్ఘునికాయ్ కనపడింది. అది బౌద్ధ మతగ్రంథం. లిపి, భాష, విషయమూ తెలియనందునల్ల, దానిని జైలుకు ఇవ్వలేదు. ఇందుకు రాహుల్ నిరాహారదీక్ష పూనారు. జైలుకు వచ్చి బెదిరించాడు. అయినా రాహుల్ లెక్కచేయలేదు. ఇతర ఖైదీలు ఆ పుస్తకంలోని విషయాలను జైలుకు తెలియజేశారు. కొంతసేపైన తర్వాత దానిని రాహుల్ కి ఇచ్చాడు. ఇతర పుస్తకాలను సెన్సారింగ్ కు పంపడానికి రాహుల్ ఆక్షేపణ తెలుపలేదు.

జైలు లైబ్రరీలో పుస్తకాలు ఏవీలేవు. ఖైదీలు తమ వద్ద కాగితాలు, కలం, పెన్సిలు ఏదీ పెట్టుకోవడానికి వీలు లేదు. జైలుకు మొదట రాహుల్ పై కోపపడ్డాడు. కాని ఆయన చదువుపట్ల శ్రద్ధాసక్తులుగలవ్యక్తి అని, ఇతరులను విసిగించరని తెలిసిన తర్వాత మెత్తబడ్డాడు. రాహుల్ కోరిక పై అతడు ఒక బలపం సప్లయిచేశాడు. దానితో ఆయన లెక్కలు చేసుకొనేవారు. ఇలా కొన్ని నెలలు గడిచాయి. తర్వాత జ్యోతిష్కాస్త్రం మొదలుపెట్టారు. తనవద్ద కొద్దిగా డబ్బుఉంటే, దానితో పుస్తకాలు తెప్పించుకొన్నారు.

కాగితాలు, కలం, సిరా తెప్పించుకోవడానికి అనుమతి ఇవ్వబడింది. శంకరాచార్య అనే పండితుడు తనతోపాటు జైలులో ఉండేవారు. రాహుల్‌కి ఆయన గణితవిద్య బాగా నేర్పించారు. ఈ సందర్భంలో ఎందరో పాశ్చాత్య గణిత పండితుల, వేదాంతవేత్తల కథలు వినిపించేవారు. ఇద్దరూ భారతదేశ రాజకీయ, సాంఘిక పరిణామాలనుగూర్చి చర్చించేవారు.

శంకరాచార్య కొద్దిరోజుల తర్వాత జైలునుండి విడుదలైనారు. రాహుల్ 'ఇరవై రెండో శతాబ్దం' అనే గ్రంథ రచన ప్రారంభించారు. రాత్రిపూట వ్రాత మొదలు పెడితే, తెల్లవారిందాకా తదేకధ్యానంతో పనిచేసే వారు. పగటిపూట వ్రాతపని తగ్గించి, ఎక్కువకాలం చదువుకొనేవారు. అప్పుడప్పుడు ఫైదీల స్వీయచరిత్రలను అడిగి తెలుసుకొనేవారు.

జైలరు పరమకిరాతుకుడు. ధనికులైన ఫైదీలు జైలుకు వస్తే, వారివతో నూనెగానుగ ఈడ్చించేవాడు. ఈపని చేయ లేక వారు ఇంటినద్దనుండి డబ్బు తెప్పించుకొని, జైలరుకు లంచం ఇచ్చేవారు. భాగల్పూర్ నుండి కొందరు అంతఃకల హంలో శిక్షింపబడి జైలుకువచ్చారు. వారిలో ఒకవ్యక్తి పహిల్వాన్ వలె ఉండేవాడు. అతనిచేత జైలరు నూనెగానుగ ఈడ్చించాడు. అతడు లేవలేని స్థితిలోఉన్నా నదలలేదు. గాయం తగులకుండా విపరీతంగా దెబ్బలుపడ్డాయి. చివరికి అతడు చనిపోయాడు.

ఈ జైలులోనే రాహుల్ ఒక ఇంగ్లీషుపుస్తకం ఆధా

రంగా బాలలకోసం కథరూపంలో జ్యోతిషాన్నిగూర్చి ఒక
 చిన్నపుస్తకం వ్రాశారు. ఒక సహచరుడు జైలునుండి విడు
 దల అయిపోతూ ఉంటే, దానిని అతనికి ఇచ్చారు. కాని
 అది రాహుల్‌కి తిరిగి లభ్యంకాలేదు. ఇరవై రెండో శతాబ్దం
 తర్వాత ఆయన ఒక పెద్దజ్యోతిషగ్రంథరచన, ఖగోళ
 చిత్రాలు తయారు చేయడానికి ఉపక్రమించారు. కొన్ని
 సంస్కృతగ్రంథాలు, ఇంగ్లీషు గ్రంథాలు తెప్పించు
 కొన్నారు. పారిభాషిక శబ్దాలు కొన్ని పాతవి తీసుకొని,
 కొన్ని కొత్తవి సృష్టించారు. జ్యోతిషగ్రంథం వ్రాయడం
 మొదలుపెట్టారు. ఇందులో గ్రహగణితం, నక్షత్రాలు,
 పాగమంచు, తోకచుక్క మొదలైన విషయాలనుగూర్చి
 చాలావరకు వ్రాశారు. దీనితోబాటు మూడు పెద్దపెద్ద
 ఖగోళచిత్రాలు తయారుచేశారు. రెంటిలో ఉత్తర, దక్షిణ
 గోళార్థాలలోని వేలాది నక్షత్రాలను చూపించారు. మూడో
 దానిలో పాట్నా అక్షాంశంపై కనిపించే నక్షత్రాలు
 ఉన్నాయి. తొంబేకిపైగాగల నక్షత్రమండలాలలో నలభై
 వరకుమాత్రమే సంస్కృతంలో పేర్లు లభ్యమైనాయి. అలాం
 టప్పడు భారతదేశ దక్షిణాంతరంలోకూడ కనిపించని అనేక
 నక్షత్రాల పేర్లు ఎలా లభ్యమవుతాయి? వాటిపేర్లను
 రాహుల్‌ సృష్టించారు. ఇంగ్లీషులో చిన్న, పెద్ద ఆకారంలో
 గల నక్షత్రాలను లెక్కపెట్టడంలో అంకశేగాకుండా గ్రీకు,
 తదితర అక్షరాలను ఉపయోగిస్తారు. రాహుల్‌ వాటి
 స్థానంలో బ్రాహ్మీ మొదలైన అక్షరాలను ప్రయోగిం
 చారు. గ్రంథంలో చాలాభాగం అనువాదం. ఇది ప్రథమ

- 2
 - 3
 - 4
 - 5
 - 6
 - 7
 - 8
 - 9
 - 10
 - 11
 - 12
 - 13
 - 14
 - 15
 - 16
 - 17
 - 18
 - 19
 - 20
 - 21
 - 22
 - 23
 - 24
 - 25
 - 26
 - 27
 - 28
 - 29
 - 30
 - 31
 - 32
 - 33
 - 34
 - 35
 - 36
 - 37
 - 38
 - 39
 - 40
 - 41
 - 42
 - 43
 - 44
 - 45
 - 46
 - 47
 - 48
 - 49
 - 50
 - 51
 - 52
 - 53
 - 54
 - 55
 - 56
 - 57
 - 58
 - 59
 - 60
 - 61
 - 62
 - 63
 - 64
 - 65
 - 66
 - 67
 - 68
 - 69
 - 70
 - 71
 - 72
 - 73
 - 74
 - 75
 - 76
 - 77
 - 78
 - 79
 - 80
 - 81
 - 82
 - 83
 - 84
 - 85
 - 86
 - 87
 - 88
 - 89
 - 90
 - 91
 - 92
 - 93
 - 94
 - 95
 - 96
 - 97
 - 98
 - 99
 - 100

యత్నం. ఇది వ్రాసేటప్పుడు రాహుల్ తాను జైలులో ఉన్నాననే విషయం కూడా మరచిపోయాడు. తాను పంచాంగం వ్రాస్తున్నట్లు జైలు సిపాయిలు భ్రమపడ్డారు. ఒకనాడు ఒక జమేదారు వచ్చి, లగ్నాలనుగూర్చి ఏదో సమాచారం అడిగాడు. తనకు తెలియదని రాహుల్ చెప్పినా అతడు నమ్మలేదు. గణిత జ్యోతిష్యానికి, ఫలిత జ్యోతిష్యానికి భేదం ఉందని అతనికి తెలుసు?

జ్యోతిషగ్రంథం పూర్తి అయిన తర్వాత రాహుల్ ఉబుసుపోక కోసం సాహసోసేత యాత్రలకు సంబంధించిన నాలుగు నవలలను హిందీలోకి సేచ్ఛానువాదం చేశారు. అవి 'బంగారు డాలు' అనే పేర ప్రచురింపబడ్డాయి. రాహుల్ హజారీబాగ్ జైలులో దాదాపు రెండేళ్ళు శిక్ష అనుభవించాడు. తనకు తెలియకుండానే ఈ దీర్ఘకాలం గడచిపోయింది. ఇంత తదేకధ్యానంతో రాహుల్ ఇదివరకు ఎప్పుడూ చదవనూలేదు, వ్రాయనూలేదు. ఆయన శాస్త్రీయ దృక్పథం మరింత విస్తృతమైంది. ఆర్య సమాజభావాలు గూఢపుమాసి బౌద్ధమతంవైపు ఆయన దృష్టిమరలింది. కాని దేవుడు ఉన్నాడనే నమ్మకం ఇప్పటికీ ఉంది.

క్రీ. శ. 1925 ఏప్రిల్ 18వ తేదీన రాహుల్ హజారీబాగ్ జైలునుండి విడుదలై ఛప్రాకు వచ్చాడు.

జిల్లా రాజకీయాలలో క్షీణదశ

జిల్లాలో రాజకీయ వాతావరణం సద్దుమణగింది. జిల్లాబోర్డు కారంగ్రెస్ స్వాధీనంలో వుంది. కాని నాయకులు

రాహుల్ హజారీబాగ్ జైలులో ఉన్నప్పుడు రాహుల్ హజారీబాగ్ జైలులో ఉన్నప్పుడు రాహుల్ హజారీబాగ్ జైలులో ఉన్నప్పుడు

తమస్వార్థంకోసం ఒకరితో ఒకరు కలహించుకొంటున్నారు. చాలామంది పార్టీ పని వదలిపెట్టారు. ఇది చూచి రాహుల్ జీకి ఏవ్యభావం కలిగింది. నాయకులను చీవాట్లు పెట్టారు. కాని ఇది వారికి చిలిపిచేష్టగా కనిపించింది. రాహుల్ జిల్లాలో చాలాచోట్ల పర్యటించారు. అక్కడక్కడ హిందూ-ముస్లిం కలహాలుకూడ ప్రారంభమైనట్లు గమనించారు తాను మీర్ గంజ్ కు వెళ్ళినరోజున ఇలాంటి కలహం జరిగింది. రాహుల్ జోక్యం కల్పించుకొని చాలామంది ముస్లింల ప్రాణాలను కాపాడారు.

కొత్తఎన్నికలలో ఆయన జిల్లా కాంగ్రెస్ ఉపాధ్యక్ష పదవిని స్వీకరించారు. సహాయ నిరాకరణలో పాల్గొన్న పోలీసు సబ్ ఇన్ స్పెక్టర్ రామానందసింహ్ కార్యదర్శిగా ఎన్నికై నారు. జిల్లా కాంగ్రెస్ పనిభారం అంతా వీరి నెత్తినే పడింది.

రాజకీయాలు సద్దుమణగిఉన్నట్లు గమనించి, పోలీసులు తిరిగి అత్యాచారాలు మొదలుపెట్టారు. భోరా సబ్ ఇన్ స్పెక్టరు అత్యాచారాలనుగూర్చి రాహుల్ దృష్టికి వచ్చింది. వెంటనే తానూ, రామానందసింహ్ అక్కడకు వెళ్ళి దర్యాప్తు జరిపారు. లంచం ఇవ్వలేదని పోలీసులు ఒక వ్యక్తి అరచేతిపై మంచంకోడుపెట్టి, మనుష్యులచేత తొక్కించినట్లు రుజువైంది. ఇలాంటివే ఇంకాఎన్నో అత్యాచారాలనుగూర్చి రాహుల్ ఒక రిపోర్టు తయారుచేసి, జిల్లా మేజిస్ట్రేటుకు ఇచ్చారు. కాని అతడు ఎలాంటిచర్యా తీసుకోలేదు.

జిల్లాలోను, బయటా జాతీయ ఆందోళన పూర్తిగా మందగించింది. ముఖ్యమంత్రి పదవి జరిగేదికాదు. అందువల్ల కాన్పూర్ కాంగ్రెస్ మహాసభ తర్వాత, కొద్ది నెలలు దేశ పర్యటన జరపాలనికూడ రాహుల్ నిశ్చయించు కొన్నారు.

తిరిగి హిమాలయ యాత్ర

రాహుల్ కాన్పూర్ కాంగ్రెస్ మహాసభ ప్రతినిధి, అఖిలభారత కాంగ్రెస్ కమిటీ సభ్యుడు. విషయనిర్ణయసభ బహిరంగసభలలో నిర్ణయమైన ఉపన్యాసాలు విన్నారు. మహాసభ సమాప్తం కాగానే, మరొక మిత్రునితో కలిసి మిరట్ పట్టణానికి వెళ్ళారు. ఇద్దరూ ఎడ్ల బండిమీద బయలుదేరి హస్తినాపురం, పరీక్షిత్ గఢ్ మొదలైన ముఖ్యప్రదేశాలను చూశారు. మిరట్ లో మొదట హరినాథ్ దాస్ ను కలుసుకొన్నారు. ఆయన బౌద్ధభిక్షువై, నేడు ఆనంద కాసల్యాయన్ అని పిలువబడుతున్నారు. రాహుల్ పూర్వ మిత్రుడు అభిలాషచంద్ర ఈ జిల్లాలోనే ఉండేవాడు. అతనికి కబురుచేసి మిరట్ కు రప్పించుకొన్నారు. విష్ణువ కాదుడుగా జీవితం ప్రారంభించిన అభిలాషచంద్ర నేడు మెకానికల్ ఇంజనీర్ గా ఉన్నాడు. అతని దాంపత్య జీవితం కూడ బాగులేదు. ఇది రాహుల్ కి చాలా విచారం కలిగించింది.

ఆయన మిరట్ నుండి క్రీ.శ. 1926 జనవరి నెలాఖరులో ఢిల్లీకి వెళ్ళాడు. ఎర్రకోట, జమ్మా మసీదు, కుతుబ్ మీనార్ మొదలైన ముఖ్య ప్రదేశాలను తిలకించారు.

హజారీబాగ్ జైలుసహచరుడుగా ఉన్న శంకరాచార్య
గుర్రపుబండిపై పోతూఉండగా రాహుల్ గురుపట్టారు. వెళ్లి
ఆయన పాదాలకు ప్రణమిల్లారు. ఆయన బసలో ఒకరోజు
గడిపారు.

తర్వాత రాహుల్ లాహోర్ వెళ్లారు. ఆర్యసమాజం
తరపున జరిగినసభలలో పాల్గొన్నారు. పిమ్మట కై బర్
కనుమయాత్రచేశారు. విదేశపర్యటనకోసం దరఖాస్తు పెట్టు
కొన్నారు. తాను బీహారు రాజకీయాలలో పాల్గొన్నట్లు
పోలీసులకు తెలుసు. అందుచేత ప్యాస్ పోర్టు ఇవ్వలేదు.
రాహుల్ శ్రీనగర్ లో కొద్దిరోజులు గడిపారు. ఒక మిత్రుని
తోడ్పాటుతో లడక్ యాత్రకు అనుమతి సంపాదించారు.
కర్గిల్ లో లాలా రాంరఖామల్ తోడైనాడు. ఇద్దరూ
గుర్రాలపై యాత్రచేశారు. రాంరఖామల్ హోమిస్ దాకా
వచ్చి వెనక్కి వెళ్ళి పోయాడు.

రాహుల్ కి హోమిస్ లో లామా ఆశ్రయమిచ్చాడు.
తనకు మెస్మరిజం తెలుసునని ఒకరోజున లామాతో
చెప్పారు. దానిని చూపించవలసిందిగా అతడు కోరాడు.
రాహుల్ ఒక దుబాసీని, ఒక చిన్న కుర్రవానిని లామా గదిలోకి
పిలిచారు. కుర్రవాని బొటనవ్రేలిగోటిపై ఒక విధమైన
కాయక చుక్క పెట్టారు. దీనిలో నీ ప్రతిబింబాన్ని చూస్తూ
ఉండమని కుర్రవానికి చెప్పారు. తర్వాత తాను పేర్కొనే
ఇతర వస్తువుల, ప్రదేశాల, వ్యక్తులనుచూడమని కోరారు.
కుర్రవాడు తాను బొంబాయినగరం, సముద్రం, ఓడ, బోధ
గయమందిరం చూస్తున్నట్లు చెప్పాడు. చివరికి హోమిస్

శంకరాచార్య
సహచరులు
రాహుల్
కుర్రవాని
బొటనవ్రేలి
పై చుక్క
పెట్టారు.

మఠంలో లామావద్ద కూర్చున్న వ్యక్తులనుగూర్చి అడిగాడు. కుర్రవాడు పరిచితులతోబాటు, అపరిచితుల పేర్లు, ఆకారం కూడ చెప్పగలిగాడు. లామాకు అమితాశ్చర్యం కలిగింది.

లఢక్ తహశీల్దారు రాహుల్జీకి ఇద్దరు మనుష్యులను తోడు ఇచ్చారు. వీరుముగ్గురూ గుర్రాలపై ఎక్కి ఖర్దోంగ్ యాత్ర చేశారు. పద్దెనిమిదివేల అడుగుల ఎత్తుదాకా వెళ్ళారు. ఈ యాత్ర గొప్పగా వర్ణించాడు. దీనిని పుస్తక రూపంలో ప్రకటించవలసిందిగా రాజేంద్రబాబు సలహా ఇచ్చారు. కాని ఆపని నెరవేరలేదు.

రాహుల్జీ ఖర్దోంగ్ కనుమ పైభాగంవరకు గుర్రంపై వెళ్ళాడు. కాని తిరిగి వచ్చేటప్పుడు, గుర్రాన్ని ఇతరులకు అప్పగించి, కాలినడకనే వచ్చాడు. ఖర్దోంగ్ కనుమ ఎక్కడం కంటే దిగడం కష్టం. గుర్రంపై స్వారిచేస్తూ దిగడం మరింత కష్టం. రాహుల్జీ ఒక్కొక్కచోట వెనక్కివంగిన మంచుగోడ మీదనుండి దిగవలసి వచ్చింది. చాలాచోట్ల నాలుగుకాళ్ళ జంతువువలె నడవవలసి వచ్చింది.

ఖర్దోంగ్ యాత్ర పూర్తిచేసిన తర్వాత, నుబ్రాలో రిజోంగ్ లామాను కలుసుకొన్నాడు. బౌద్ధమతాన్ని గూర్చి నూతనవిషయాలు తెలుకోవాలని రాహుల్జీ ఉద్దేశం. దుబాసి ఆయనను లామాకు పరిచయం చేశాడు. లామా స్వయంగా చిత్రకారుడు. అతడు గోడలపైగీసిన గులాబి పువ్వులు చాలా అందంగా ఉన్నాయి. టిబెట్టుభాష, సాహిత్యాలను గూర్చి ఇద్దరూ చాలాసేపు మాట్లాడుకొన్నారు. కంజూర్ లోకి అనువదింపబడిన మహాయాన మహాపరినిర్వాణ

అతడు చెప్పినదానిని చూచి రాహుల్ కి అనువదించి చెప్పాడు. లండన్ లో జరగవలసిన సాంఘిక సంస్కరణలనుగూర్చి రాహుల్ కొన్ని సూచనలు చేశాడు. లండన్ లో బహుభరలను వివాహం చేసుకొనే సంప్రదాయం ఉంది. స్త్రీలకు భర్తలు దొరక్కపోతే ఇతరమతాలవారిని వివాహమాడుతున్నారు. అందుచేత ఈ సంప్రదాయాన్ని తొలగించి, ప్రతిపురుషుడు వేరువేరుగా పెండ్లిచేసుకొనే సంప్రదాయం ప్రవేశపెట్టాలని రాహుల్ సూచించాడు. తానుకూడ ఇలాంటి అభిప్రాయమే కలిగిఉన్నట్లు లానూ తెలియజేశాడు.

రెండుమూడురోజులతర్వాత రాహుల్ హోమిస్ వెళ్ళాడు. ఏటేటాజరిగే మతసంబంధమైన నాట్యాలు, నృత్యాలను చూశాడు. పశ్చిమ హిమాలయయాత్రకు కావలసిన సమాచారం సేకరించుకొన్నాడు. తర్వాత మన్ పంగ్ గోంగ్ అనే సరస్సును సందర్శించాడు. అది యాభై మైళ్ళదాకా వంకరటింకరగా వ్యాపించిన సరస్సు. ఇందులో సగానికిపైగా టిబెట్ సరిహద్దులోపల ఉంది. నీళ్ళు స్వచ్ఛంగా కనపడతాయి. అయితే ఇందులోచేపలు బొత్తిగాలేవు. నీళ్ళలోవిషం ఉందని, అందువల్ల చేపలు బతకవని ప్రజలు చెప్పారు. శీతకాలంలో నీళ్ళు గడ్డకడతాయి. అప్పుడు మనుష్యులు దానిపై దారి ఏర్పాటు చేసుకొంటారు.

హన్లేనుతానికి సంబంధించిన 'యాక్' పశువుల మందను రాహుల్ చూశాడు. వీటిని మేపే సిబ్బందిపై ఒక సాధువు పెత్తనంచేసేవాడు. రాహుల్ అక్కడికి వెళ్ళినప్పుడు,

కొందరుస్త్రీలు కుండలలో 'యాకో' జంతువుల పెరుగుపోసి జలకొడుతున్నారు. వెన్న, మజ్జిగ వేర్వేరు అయిపోయిన తర్వాత, వాడుకొద్దిగా వేడినీరుపోశారు. మళ్ళీ జలకొట్టి వెన్నతీశారు. మజ్జిగ అంతా త్రాగేదెనరు? అందుచేత దానిని నిప్పుపైపెట్టి మరగకాచారు. అది మంచుగడ్డవలె తయారైంది. దానిని ముక్కలుచేసి, పేలపిండిలో కలుపుతారు. తర్వాత ఎండబెడతారు. ఇది తినడానికి పుల్లగా ఉంటుంది. ఎంత దప్పికనైనా ఇది చల్లార్చుతుంది.

మరునాడు రాహుల్ బక మనిషిని వెంటతీసుకొని కుర్రంపై ఇంకొకకనుమ ఎక్కారు. పశ్చిమటిబెట్ కు చెందిన ఒక గ్రామంలో ప్రవేశించారు. వెంటవచ్చిన మనిషి రాహుల్ ని గ్రామపెద్ద ఇంటివద్ద వదిలి వెళ్ళిపోయాడు. గ్రామపెద్ద ఎక్కడికో వెళ్ళాడని, త్వరలో నచ్చేసూచనలు లేనని అతనిభార్య చెప్పింది. రాహుల్ ఆ రాత్రి, మరునాడు కూడ అక్కడేఉన్నాడు. కాని గ్రామపెద్దరాలేదు. ఒకకూలి మనిషిని తీసుకొని తిరిగి ప్రయాణం కొనసాగించారు. కొంత దూరం వెళ్ళినతర్వాత, ఒకవ్యాపారి గొర్రెపోతులపై సరకులు వేసుకుని వస్తున్నాడు. అతడు రాహుల్ ఎటువెళ్ళాలో చక్కగా సూచించాడు. ఆరాత్రి ఒకగ్రామంలో కాలక్షేపం చేశారు. మరునాడు అక్కడ ఇంకొకకూలి కుర్రవానిని తీసుకొని బయలుదేరారు. వాగులు దాటడంలో ఆ కుర్రవాడు రాహుల్ కి చాలా తోడ్పడ్డాడు. కొద్దిరోజులతర్వాత ఆయన సుమ్మమ్మ చేరుకొన్నారు. అక్కడి స్త్రీల తెల్లని శరీరవర్ణము, అసాధారణమైన మధురకంఠం రాహుల్ ని ఆకర్షించింది.

చాయి. సంస్కృతసాహిత్యంలోని కిన్నిరకంకులు గుర్తుకు వచ్చారు. సుమ్మమేపజలు బాధమతస్తులు, అన్నతమ్మలం దనూ కలసి ఒకేస్త్రీని వివాహం చేసుకొనే సాంప్రదాయం వీరిలోఉంది. కొద్దిసంవత్సరాలనుండి రాజు బహు భర్త వివాహాన్ని నిషేధించారు. అయినప్పటికీ ఇది పూర్తిగా తొలగిపోలేదు.

రాహుల్ సుమ్మమ్లో దాదాపు రెండురోజులుగడిపి, దక్షిణ సెట్లజ్కు బయలుదేరారు. చినీ, సహారన్, రామ పురాలమీదుగా సిమ్లాకు వెళ్ళారు. ఆర్యసమాజభవనంలో విశ్రాంతి తీసుకొన్నారు. రాహుల్ రాజకీయరంగంనుండి విడివడి అప్పటికే చాలాకాలమైంది. అందుచేత ఛప్రాజిల్లాకు తిరిగి వెళ్ళదలచారు. ఒక్కరోజులో సిమ్లాఅంతా కలియ దిరిగి మీరట్కు బయలుదేరారు. అక్కడ ఒకమిత్రునిఇంట రెండుమూడురోజులు గడపి, ఛప్రాకు వెళ్ళారు.

స్టేట్ కాన్సిల్ ఎన్నికలు

రాహుల్ స్టేట్ కాన్సిల్ ఎన్నికల (1926)లో కాంగ్రెసుపార్టీతరపున గట్టిగా కృషిచేశారు. రాష్ట్రంనుండి ఎన్నికైన పార్టీసభ్యుల ప్రథమ సమావేశం పాట్నాలో జరిగింది. ఆ సమావేశానికి రాహుల్ కూడ హాజరైనారు. రైతుల యోగక్షేమానికి సంబంధించిన విషయాలపై వారితో మాట్లాడి, సంతకాలు చేయించుకొన్నారు. చాలామంది సంతకాలుచేశారు. కాని వెనుక ముందాడుతూ సంతకాలు చేసినవారే ఎక్కువమంది. రైతుల యోగక్షేమాలకోసం

- 3 -
రాహుల్ సుమ్మమ్లో దాదాపు రెండురోజులుగడిపి, దక్షిణ సెట్లజ్కు బయలుదేరారు. చినీ, సహారన్, రామ పురాలమీదుగా సిమ్లాకు వెళ్ళారు. ఆర్యసమాజభవనంలో విశ్రాంతి తీసుకొన్నారు. రాహుల్ రాజకీయరంగంనుండి విడివడి అప్పటికే చాలాకాలమైంది. అందుచేత ఛప్రాజిల్లాకు తిరిగి వెళ్ళదలచారు. ఒక్కరోజులో సిమ్లాఅంతా కలియ దిరిగి మీరట్కు బయలుదేరారు. అక్కడ ఒకమిత్రునిఇంట రెండుమూడురోజులు గడపి, ఛప్రాకు వెళ్ళారు.

సగందూరం వెళ్ళడానికి సైతం చాలామంది కాంగ్రెసు వాదులు సిద్ధంగా లేరని రాహుల్ కి తెలిసిపోయింది.

ఆ సంవత్సరం కాంగ్రెసు మహాసభ శాహతిలో జరిగింది. ఆ సభలో రాహుల్ కూడా పాల్గొన్నాడు. సభ జరిగే టప్పుడు, స్వామి శ్రద్ధానందను హత్య చేసినట్లు వార్త వచ్చింది. సభ్యులలో కొంత ఉద్రేకం కనపడింది. మహాసభ చర్చలు రాహుల్ కి సీరసంగా అగుపించాయి. కొన్నింటి పాల్గొనడానికి కాన్పూర్ కాంగ్రెసు సమ్మతించినందువల్ల మహాసభలో వాదోపవాదాలు కూడా ఏమీ జరగలేదు.

రాహుల్ తిరిగి చప్రాకు వచ్చాడు. గాంధీజీ పర్యటనకు ఏర్పాట్లు చేయవలసి ఉంది. ముఖ్య కార్యక్రమాలలో రాహుల్ ఒకడు. అయినప్పటికీ గాంధీజీ వెంట ఉండటానికి ఆయన బాత్రిగా ఇష్టపడలేదు. పెద్దవారి వెంట వెళ్ళితే తాను ఉక్కిరి బిక్కిరి అయిపోతానని చెప్పాడు. రాజేంద్ర ప్రసాద్ ఆయనను బలవంతంగా గాంధీజీ వద్దకు తీసుకువెళ్లారు. రాహుల్ ఆయనను రెండు మూడు నిమిషాలు చూశాడు.

జిల్లా బోర్డు ఎన్నికలలో కాంగ్రెసు వ్యతిరేకపక్షం విజయం పొందింది. భూస్వాములు, కులతత్వవాదులు ఎన్నికైనారు. కాంగ్రెసుకు ఏ కార్యక్రమమూ లేకపోయింది. రాహుల్ 'ఇరవై రెండో శతాబ్దం'లో వెలిబుచ్చిన సామ్యవాదభావాలు అలాగే ఉండిపోయాయి. వాటిని ప్రచారం

చేసేవారుగాని, అందుకు అనుకూలమైన వాతావరణంగాని
 లేకపోయింది. బౌద్ధమతాన్ని గూర్చి ఇంకా ఎక్కువ అధ్య-
 యనం చేయాలని రాహుల్ జీ అనుకొన్నారు. సారనాథ్ కు
 వెళ్ళి బౌద్ధభిక్షువు శ్రీనివాసును కలుసుకొన్నారు. రాహుల్ జీ
 అభిప్రాయం తెలుసుకొని ఆయన చాలా సంతోషించారు.
 లంక విద్యాలంకార విహారంలో సంస్కృత అధ్యాపకుడు
 అవసరమని, అక్కడకు వెళ్ళితే అన్నిపనులూ నెరవేరుతా-
 యని చెప్పారు. మూడునెలల తర్వాత రాహుల్ జీ లంకకు
 వెళ్ళ నిశ్చయించారు.

— — —

అ యి దో అ ధ్యా యం

అంకకు పయనం

క్రి. శ. 1927 మే నెలలో రాహుల్ కలకత్తా మీదుగా అంకకు బయలుదేరాడు. అంకలోని విద్యాలంకార విహారంలో తాను సంస్కృతం బోధించడానికి అదివరకే ఏర్పాటుజరిగింది. తిండి, బట్ట పుస్తకాలు, ముఖ్యంగా పాఠీ గ్రంథాలు దొరికితే చాలునని రాహుల్ చెప్పాడు.

కొలంబోకు సమీపంలో విద్యాలంకార విహారం ఉంది. రాహుల్ కి విహారం అధిపతి, అధ్యాపకుల, విద్యార్థులు స్వాగతమిచ్చారు. విహారంలోని వాతావరణం రాహుల్ కి బాగా నచ్చింది. క్రింది తరగతినుండి పైతరగతిదాకా విద్యార్థులు, అధ్యాపకులూ, అందరూ సంస్కృతం చదువుతున్నారు. కాని వీరి పఠనపద్ధతి ఉత్తరభారతదేశంలోనలే వ్యాకరణం బట్టి పట్టడంతో ప్రారంభమవుతున్నది. రాహుల్ ఈ పద్ధతిలో మార్పు ప్రవేశపెట్టారు. స్వల్ప పరిశ్రమతోనే విద్యార్థులు సంస్కృతం అర్థంచేసుకొనేట్లు చేయగలిగారు.

విద్యాలంకార విహారం అంకలోని రెండు ప్రధాన బౌద్ధకేంద్రాలలో ఒకటి. విద్యార్థులు, అధ్యాపకుల సంఖ్యలో కొలంబో విద్యోదయ విహారంపెద్దది. అదికొలంబో పట్టణంలో ఉండటమే ఇందుకు కారణం. విద్యాలంకార విహారంలో దాదాపు 150 మంది, విద్యోదయ విహారంలో

500 మంది విద్యార్థులు ఉండే వారు. అందులో కొంతమంది విహారంలోనే ఉంటూ చదువుకొనేవారు. తక్కినవారు చుట్టుపట్ల చిన్న విహారాలనుండి మధ్యాహ్నంపూట వచ్చి చదువుకొనేవారు. జీవితమంతా చదువుకోసమే కాబట్టి, తొందరపడటం ఎందుకని భిక్షువులు నిదానంగా విద్య నేర్చే వారు. రాహులీకి ఈ పద్ధతి నచ్చలేదు. ముఖ్యంగా తన కాలం వ్యర్థం అయిపోతుందని ఆయన భయం. అందుచేత వడివడిగా పాఠాలు బోధించేవారు.

లంకలో ఉన్న పందొమ్మిది నెలలకాలం రాహులీ అధ్యయన-అధ్యాపనకృషి విస్తారంగా జరిగింది. తాను విహారంలో ప్రవేశించిన ఆరు నెలలకు జర్మనీ ప్రొఫెసర్ రుథాల్ఫ్ వోట్ రాహులీని కలుసుకొని సంభాషించారు. ఏ విశ్వవిద్యాలయంలోను చదువకుండానే భారతీయ సంస్కృతిని గురించి రాహులీ అపారమైన జ్ఞానం సంపాదించి ఉండటం ఆయనకు అమితాశ్చర్యం కలిగించింది.

“వైష్ణవతే ఒడ్డున చేర్పించడానికి నీకు ధర్మోపదేశం చేశానేకాని నె తిమిద మోసుకొని తిరగడానికి కాదు.” అనే బుద్ధునినాక్యం రాహులీని మిక్కిలి ఆకర్షించింది. ఇన్ని రోజులనుండి నేను ఏవస్తువుకోసం వెదకుతున్నానో అది లభించిందనుకొన్నారు. ఏదో గ్రంథాన్ని బట్టికాని, సంప్రదాయాన్ని బట్టి కాని, పెద్ద తరహాగా చెప్పిన మాటనుబట్టి కాని ఒక నిర్ణయానికి రావద్దని, ఎల్లప్పుడూ స్వయంగానే ఒక నిర్ణయానికి రావాలని బుద్ధుడు ఇచ్చిన ఉపదేశం రాహులీని మేల్కొల్పింది. తాను భగవత్ శబ్దాన్ని గూర్చి విద్యార్థులు

విద్యార్థులు విహారంలోనే ఉంటూ చదువుకొనేవారు. తక్కినవారు చుట్టుపట్ల చిన్న విహారాలనుండి మధ్యాహ్నంపూట వచ్చి చదువుకొనేవారు. జీవితమంతా చదువుకోసమే కాబట్టి, తొందరపడటం ఎందుకని భిక్షువులు నిదానంగా విద్య నేర్చే వారు. రాహులీకి ఈ పద్ధతి నచ్చలేదు. ముఖ్యంగా తన కాలం వ్యర్థం అయిపోతుందని ఆయన భయం. అందుచేత వడివడిగా పాఠాలు బోధించేవారు.

లకు వివరించవలసివచ్చినప్పుడు ఆయన ఇరుకున పడేవారు. ఆయనలోఉన్న ఆర్యసమాజ భావాలు, పుట్టుకతోవచ్చిన భావాలు అన్నీ వదిలిపోయాయి. ఈ సృష్టికి క ర అనేవాడు ఒకడుఉన్నాడనేభావం మాత్రమే మిగిలింది. అయితే భగవంతుడు, బుద్ధుడు - వీరిలో ఎవరో ఒకరిని ఎన్నుకోవలసి వచ్చింది. కొద్ది నెలలతర్వాత, భగవంతుడు కాలానిక వస్తువని, బుద్ధుడు యథార్థవ క్త అని తేల్చుకొన్నారు. కాని కొద్దివారాలవరకు ఆయనలో ఒక విధమైన అశాంతి ఏర్పడింది. చిరకాలంనుండి వస్తున్న ఒక పెద్ద ఆలంబనం జారిపోయినట్లు అనిపించింది. అయితే కొద్దికాలానికి ఈ భ్రాంతులన్నీ పటాపంచలైనాయి. రాహుల్ తన బుద్ధినే మార్గదర్శకంగా ఎంచుకొన్నారు. ఇప్పుడు డార్విన్ పరిణామవాదంపై ఆయనకు నమ్మకం కుదిరింది. మార్క్సిజంలోని సత్యం ఆయన హృదయానికి హతుకుపోయింది.

రాహుల్ ప్రతి ఆదివారం కొలంబోకు వెళ్ళేవారు. అక్కడఉన్న రాయల్ ఏషియాటక్ సొసైటీ గ్రంథాలయంలో తనకు అవసరమైన పుస్తకాలు తీసుకొని చదివేవారు. కొద్దికాలమైనతర్వాత అక్కడనుండే విహారానికి పుస్తకాలు తెప్పించుకోవడం మొదలుపెట్టారు. కొలంబోలో రాహుల్ కి జగత్ రామ్ అనే పండితుడు పరిచయమైనాడు. లంకలోకెల్లా అతడు పెద్ద జ్యోతిష్కుడు. మొదట్లో అతడు భారతీయుడు. ఏదో సర్కస్ బృందంలో పనిచేస్తూ, ఒకసారి లంకకువచ్చాడు. అతనికి అదివరకే జ్యోతిష్యంలో కొంత ప్రవేశం ఉండేది. ఈ విద్యకు లంకలో మిక్కిలి

మార్క్సిజంపై
రాహుల్
అభిప్రాయం

గౌరవం ఉండటం గమనించాడు. జ్యోతిష్కుడుగా లంకలోనే స్థిరపడిపోయాడు.

క్రీ.శ. 1927 డిసెంబరులో మద్రాసులో కాంగ్రెసు మహాసభ జరిగింది రాజేంద్రప్రసాద్ మహాసభ అనంతరం లంకకువచ్చాడు. ఆయనకు రాహుజ్జీ ముఖ్యమైన ప్రదేశాలు చూపించారు. వీరు “సీతా - పలియా”ను కూడ చూశారు. రావణుడు సీతను తెచ్చిఉంచినట్లు చెప్పబడే రమణీయ ప్రదేశం అది. అక్కడ కొండలలోఉన్న అశోకవృక్షాలను ఒకవ్వకిచూచి, ఇదే జానకీదేవి అశోకవనం అన్నాడు. కొన్ని అశోక ప్రతాలనుకోసి తనవద్ద దాచుకొన్నాడు. రాహుజ్జీ ఆ కొండలపై గడ్డిమబ్బుకిందఉన్న నల్లనిమట్టిని అతనికి చూపించారు. బంగాలులంక దహనమై ఇలా మారి పోయిందని చమత్కరించారు. తర్వాత వీరు లంక పూర్వ రాజధాని అనురాధపురాన్ని చూచివచ్చాడు.

రాహుజ్జీ లంకలోఉండగా ఆయన పూర్వస్నేహితుడు విశ్వనాథ్ (భదంత ఆనందకోసల్యాయక్) వచ్చాడు. సాధువైనతర్వాత విశ్వనాథ్ తనపేరును మార్చుకొన్నాడు. భగవంతునిగూర్చి వీరిద్దరూ లంకలో ఏకాభిప్రాయానికి వచ్చాడు. లంకనుండి టిబెట్ వెళ్ళి బౌద్ధమతాన్నిగూర్చి సమగ్రంగా తెలుసుకోవాలని రాహుజ్జీకి అనిపించింది. అయితే టిబెట్కు రహస్యంగా వెళ్ళవలసిఉండేది.

లంకలోనే రాహుజ్జీ సాహిత్యజీవితం ప్రారంభమైందని చెప్పవచ్చు. అక్కడఉంటూ హిందీ ప్రతికలకు ఆయన ప్రతివారం వ్యాసాలు వ్రాసేవారు. కందయ్య అను విద్యార్థి

తనకు ప్రాచీనభాష నేర్పించేవాడు. అతనికి రాహుల్జీ సంస్కృతం బోధించేవారు. స్వయంగా టిబెట్ భాషకూడ నేర్చుకోవడం మొదలుపెట్టారు. కొద్ది నెలల తర్వాత మంగళూరుజిల్లానుండి అనంతరామ్ భట్ అనే సంస్కృత పండితుడు లంకకు వచ్చాడు. అతనిని సంస్కృత అధ్యాపకుడుగా తీసుకోవలసిందని రాహుల్జీ సూచించారు. తాను స్వదేశానికి వెళ్ళేముందు—అంటే 1928 సెప్టెంబరు 3వ తేదీన విద్యా లయంవారు ఆయనకు 'త్రిపిటకాచార్య' అనే బిరుదు ఇచ్చి సన్మానించారు.

లంకనుండి తిరుగుపయనం

పాళీత్రిపిటక, తదితర అనేక గ్రంథాలను రాహుల్జీ లంకలో ఉండగానే సేకరించారు. వాటిని రైలుద్వారా పాట్నాకు పంపించారు. క్రీ. శ. 1928 డిసెంబరు ఒకటో తేదీన భారతదేశానికి బయలుదేరారు. తనమిత్రుడు భదంత ఆనంద కౌసల్యాయన్ లంకలోనే ఉండిపోయాడు.

రాహుల్జీ వచ్చేటప్పుడు మధురమీనాక్షి మందిరాన్ని సందర్శించారు. పదిహేనేళ్ళక్రితం తాను ఈ మందిరంలోని విగ్రహాలను చూచి నప్పుడు ఆకర్షణీయంగా ఉన్నాయి. కాని ఇప్పుడు అవి వికారంగా కనిపించాయి. రాహుల్జీ శ్రీరంగంలో రెండురోజులు ఉండి పూనా వెళ్ళారు. పిమ్మట కాన్పూర్లోని గుహావిహారం, నాసిక్ గుహలు చూశారు. ఎల్లోరా వెళ్ళడానికి ఔరంగాబాద్ వచ్చారు. స్టేషన్ నుండి బయటికి రాగానే పోలీసులు ఆయన వెంట పడ్డారు. తన పుట్టు-

పూర్వోత్తరాలు పూర్తిగా చెప్పనిరాకరించడమే ఇందుకు
కారణం. ఆయనను తహశీల్దారుదగ్గరకు తీసుకుపోయారు.
అతడు విచారణచేసి, రాహుల్ని వదిలిపెట్టాడు.

తర్వాత రాహుల్ ఒక బస్సులో ఎగ్జామినేషన్లు
ఎగ్జామినేషన్లు పూర్తిగా చూడాలంటే కొన్ని రోజులు పడు
తుంది. అక్కడ ఎన్నో విశాలమైన గుహలు ఉన్నాయి.
అవి ఒక్కొక్కటి ఒక మహల్ అని చెప్పవచ్చు. అవి
ధారతీయ శిల్పకళకు, వాస్తుకళకు సర్వోత్కృష్టమైన నమూ
నాలు. రాహుల్ మొదట కేలాసమందిరంలో ప్రవేశించారు.
కొండను తొలిచి, శిఖరంకోసాడిన ఒక విశాలమందిరం
నిర్మింపబడిఉంది. దాని గోడలపై వేలకొలది అందమైన
శిల్పాలు ఉన్నాయి. ఒక చోట రామాయణదృశ్యం, మరొక
చోట ఇతర పౌరాణికదృశ్యం కనిపిస్తాయి. ఈ అద్భుత
కళను ఎంతసేపైనా చూడాలని రాహుల్కి అనిపించింది.
ఆయన వెంట యూరోపు యాత్రికుడు సూథర్ ఉన్నాడు.
ఇద్దరూ చీకటిపడేదాకా తిరుగుతూ గుహలను చూశారు.
సూథర్ కాంబోడియాలోని అంకోట్ వాట్ విశాలమందిరాన్ని
చూచివచ్చాడు. ఎగ్జామినేషన్లు అది దిగతుడుపు అని
అతడు చెప్పాడు.

మరునాడు వీరు ఖుల్నాబాద్ లో ఔరంగజేబ్ సమాధి,
దేవగిరిలో యాదవుల గిరిమర్దంచూచి ఔరంగాబాద్
వచ్చారు. ఆరాత్రి ఇద్దరూ ముసాఫిర్ బంగాళాలోఉండి,
మరునాడు అజంతాకు బయలుదేరారు. అప్పటివరకు తాము

పటాలలో చూచినచిత్రాలు, శిల్పాలు ప్రత్యక్షమైనాయి. వాటినిచూచి ఇద్దరూ చాలా ఆనందించారు.

పిమ్మట సాంచీస్తూపాలను చూడడలచారు. కాని సూధర్ రాహుల్ జీ వెళ్ళినరైలులో వెళ్ళలేదు. వేరేపనిమీద దారిలో ఆగిపోయాడు. రాహుల్ జీ సాంచీలోదిగి, ఇరవై ఒక్క శతాబ్దాలపూర్వం నిర్మించిన స్తూపాలను, వాటిపై చెక్కిన శిల్పాలను చూశారు. తిరిగివచ్చేటప్పుడు స్టేషన్ వద్ద సూధర్ ఎదురై నాడు. రాహుల్ జీ మరొకసారి సాంచీకి వెళ్ళి, స్తూపాలను అతనికి చూపించారు. తర్వాత సూధర్ అమెరికా వెళ్ళాడు. ఇద్దరూ మళ్ళీ ఎప్పుడూ కలుసుకోలేదు. కాని చాలాకాలంనరకు ఇద్దరిమధ్య ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలు సాగాయి.

రాహుల్ జీ కనోజ్ కి వెళ్ళి, అనేక చారిత్రక ప్రదేశాలను చూశారు. ఒకచోట బుద్ధవిగ్రహం తెగగొట్టబడిఉంది. దానిని ప్రజలు ఏదో ఒక దేవతపేరుతో పూజిస్తూ ఉండటం రాహుల్ జీ గమనించారు. పిమ్మట బౌద్ధుల పవిత్రస్థానమైన సంకిస (సంకాస్య)కు వెళ్ళారు. బుద్ధుడు తన ధర్మామృతాన్ని మాతృదేవికి అందించడానికై దేవలోకానికి వెళ్ళాడట. ఆమెకు ఉపదేశమిస్తూ, ఏడాదిలో మూడునెలలు అక్కడే గడిపాడు. తర్వాత మృత్యులోకంలోకి వచ్చేటప్పుడు సంకాస్యాలో దిగాడట. అశోకుడు ఇక్కడ ఒక గాతిస్తంభాన్ని స్థాపించాడు.

రాహుల్ జీ కాశాంబి తదితర నగరాలమీదుగా కాశీకి వెళ్ళారు. తాను అనువదించిన 'అభిధర్మకోష్'ను ఎవరై నా

ముద్రిస్తారేమో తెలుసుకోవాలని, తద్వారా కొంతడబ్బు కూడ వస్తుందని ఆయన అనుకొన్నారు. ఇదిచాలా ముఖ్యమైన గ్రంథమని చివరికి ఒక ప్రచురణకర్తకు తోచింది. ముద్రించిన తర్వాత పదిపదిహేను కాఫీలుమాత్రం పంపిస్తానని అతడు చెప్పాడు. తర్వాత రాహుల్ ఆచార్య నరేంద్ర దేవ్ ను కలుసుకొన్నారు. విద్యాపీఠం తరఫున 'అభిధర్మ కోష్' ను ప్రచురించడానికి అంగీకరించారు. రాహుల్ కి కొంత డబ్బుకూడ ఇచ్చారు.

తర్వాత రాహుల్ పాట్నాకు వెళ్లారు. తాను లంక నుండి పంపిన పుస్తకాలు చేరినట్లు ధ్రువపడింది. టిబెట్ యాత్ర చేయాలనే సంకల్పంతోనే రాహుల్ భారతదేశానికి తిరిగివచ్చారు. అందుచేత తన స్నేహితులవద్ద సెలవు తీసుకొని బయలుదేరారు. ఆయన మొదట నేపాల్ కు వెళ్ళారు. శివరాత్రి సమయంలో ఇతరదేశాలనుండి ప్రజలు అక్కడకు పెళ్ళుతారు. శివరాత్రి తర్వాత విదేశీయులు నేపాల్ నుండి వెళ్ళిపోవలసి ఉంటుంది. అందుచేత రాహుల్ అజ్ఞాత జీవితం గడపదలచారు.

నేపాల్ లో అజ్ఞాతవాసం

మహాబౌద్ధలో దుక్పాలామా ఆయనకు ఆశ్రయమిచ్చాడు. టిబెట్ వెళ్ళడానికి అన్నివిధాల తోడ్పడతానని మాట ఇచ్చాడు. అతడు రాత్రింబగళూ సమాధిలో ఉండేవాడు. రాహుల్ అతని ప్రక్కనగదిలో ఉండేవాడు. పగటిపూట ఎక్కడకూ కదలకుండా, రాత్రిపూట తిరిగేవాడు.

“వజ్రచ్ఛేదికా ప్రజ్ఞాపారమిత” అనే మహాయాన బౌద్ధ మతగ్రంథం లామావద్ద ఉండేది. పుస్తకం యానత్మా కర్తృ పైన చెక్కబడి, అక్షరాలు ఉల్టాగా ఉండేవి. లామా శిష్యులు, శిష్యురాండ్రు సిరారాసి చేతితో తయారుచేసిన కాగితంపైన దానిని ముద్రిస్తూ ఉండేవారు. లామా ఆ పుస్తకాన్ని ప్రసాదరూపంలో పంచుతూ ఉండేవారు. పగలంతా లామా శిష్యులు, శిష్యురాండ్రు స్తూపం వద్దకు వెళ్ళి, ముద్రణ కృషి చేస్తూ ఉండేవారు. లామా గదిలో రాహుల్ బంటరిగా కూర్చుని, ఇంగ్లీషు ద్వారా టెబెట్ భాష నేర్చుకొంటూ ఉండేవారు.

కొద్దిరోజుల తర్వాత లామా సోదరి రాహుల్ జికి పరిచయమైంది. ఆమె అవివాహిత. ఆమె మూడో అంతస్తులో ఉండేది. రాహుల్ మధ్య అంతస్తులో ఉండేవారు. ఆయన ఒకరోజున సబ్బుముక్క తీసుకొని ముఖం కడుక్కోవడానికి వెళ్ళాడు. లామా సోదరి వచ్చి ఆ సబ్బుముక్క ఎత్తుకుపోయింది. ఆమెకు ఒకరిద్దరు ప్రేమికులు ఇదివరకే ఉన్నారు. రాహుల్ మూడో అంతస్తులోకి వెళ్ళి, తన సబ్బుముక్క ఇచ్చుని అడిగారు. కాని ఆమె ప్రేమికులూపం మొదలు పెట్టింది. రాహుల్ బిడియపడి కిందికి నచ్చాడు. లంకలో ఉండగా ఆయనను ఇలాగే ఒక యువతి ప్రేమించింది. రాహుల్ సహజంగానే లజ్జ, బిడియంగల వ్యక్తి అయినందున, అందుకు అవకాశం ఇవ్వలేదు. లామా శిష్యులు, శిష్యురాండ్రు స్త్రీ-పురుష భేదం లేకుండా రాత్రి పూట ఒకే చోట నిద్రించేవారు. గర్భం కాకపోతే సరి, మరేమి జరిగినా లెక్క పెట్టేవారు కాదు.

రాహుల్ ఇక్కడ ఉన్నారనే విషయం ఎవరిద్వారా

ప్రతి ఒక్కరూ ముందుగా తెలుసుకోవాలి

రానో కార్తండాలోని బౌద్ధ గృహస్థుడు ధర్మాసాహుకు
తెలిసింది. తనవద్దకు రమ్మని అతడు కబురుచేయగా,
రాహుజీ అక్కడకు వెళ్ళారు. ధర్మాసాహు టిబేట్ నుగూర్చి
అనేకవిషయాలు తెలియజేశాడు. రెండురోజులతర్వాత
రాహుజీ కింగ్ ఓ విహారానికి వెళ్ళారు. దశరథన్ సాహు
అను నతడు ఆయనను రహస్య ప్రదేశంలో ఉంచాడు. ఒక
నాడు ఉదయం ఇద్దరూ ఎల్మో అనే గ్రామానికి వెళ్ళారు. దశ
రథన్ తనకు పరిచితులైనవారి ఇంటినద్ద రాహుజీని నదలి
పెట్టాడు.

ఎల్మో గ్రామంలో అనీబుట్టీ అనే నడినయస్సుగల
బౌద్ధురాలు ఉండేది. డుక్పాలామాశిష్యురాండ్రలో ఆమె
కూడ ఒక తె. అనీ బుట్టీ కొద్ది నెలలో లామావద్ద ఉండి
వచ్చింది. గ్రామంలో ఆమెకు స్వంతభవనం ఉంది. కొద్ది
ఏళ్ళక్రితం ఆమెభర్త చనిపోయాడు. ఇంట్లో మరెవ్వరూ
లేకు. ఆమెకు ఎలాంటి చీకు చింతలేదు. ఆమె ఎల్లప్పుడూ
మతమూ, పూజలలో నిమగ్నురాలై ఉండేది. అనీబుట్టీ
స్వగ్రామంవచ్చి తర్వాత, రాహుజీ ఆమె ఇంటికి వెళ్ళారు.
ఆయనకు ఆమె ఉచిత మర్యాదలు చేసింది. ఒక యువకు
నితోబాటు తాను అదే ఇంట్లో ఉంటే ఇతరులు అనుమా
నిస్తారని భావించింది. అందుచేత వేరొక స్త్రీని రోగిగా తన
వద్ద పడుకొమ్మని చెప్పింది. భోటియాభాష నేర్చుకొనేం
దుకు రాహుజీ ఇక్కడ మకాంపెట్టారు. కాని ఆయన అనీ
బుట్టీతో మాట్లాడే అవకాశం అంతగా లభించలేదు.
గ్రామంలో ఇతరులతో సంబంధం పెట్టుకొంటే, తన

రహస్యజీవితానికి భగం కలుగుతుందని రాహుల్ భయం. కొద్దిరోజులతర్వాత లామాశిష్యులు స్థానికంగా ఉన్న పెద్ద మఠంలో విడిసినటు తెలిసింది. రాహుల్ అక్కడకు వెళ్ళి, ఒక కుర్రవానితో సంబంధం పెట్టుకొన్నాడు. భాషా విషయంలో అతడే తనకు గురువైనాడు.

రాహుల్ ఒకనాడు కొందరిచేతులుచూచి, వారి భవిష్యత్తునుగూర్చి ఏదోచెప్పాడు. ఆయనకు మాస్త సాముద్రికం తెలుసునని ఊరంతా ప్రాకిపోయింది. జనం మందలు మందలుగావచ్చి, ఆయనకు చేతులుచూపించడం మొదలుపెట్టాడు. తనకు ఈ గ్రామంలో మొదట పరిచయమైన ఇంటిఆమె కోడలుకూడవచ్చి చేయి చూపించింది. ఆ యువతిని వెంటబెట్టుకువచ్చిన ఒక బౌద్ధురాలు రాహుల్ ని పదే పదే ప్రార్థించింది. ఈమెను గొడ్డాలగా భావించి అత్తమామలు ఈమెభర్తకు రెండోపెండ్లి చేయదలచారని, అందుచేత చేయిచూచి, ఈమెకు పుత్రయోగం ఉండోలేదో చెప్పమని కోరింది. రాహుల్ ఆ యువతి చేయిచూచి, ఈమెకు పుత్రయోగం ఉందని, పుత్రుడు కలిగకపోతే, అది ఈమెతప్పుకాదని, మగని తప్పు అవుతుందని చెప్పాడు. ఆ యువతికి చాలా సంతోషమైంది.

రాహుల్ ఇక్కడ ఉంటూ రెండు నెలలకుపైగా గడచిపోయింది. టిబెట్ కు వెళ్ళేవిషయంలో తనకు అన్నివిధాల తోడ్పడతానని దుక్పాలామా ఇచ్చిన హామీని నిలబెట్టుకోలేదు. అతడు అనేక గ్రామాలు పర్యటిస్తూ, రాహుల్ కి ఇచ్చిన హామీని మరచిపోయాడు. చివరికి రాహుల్ యే ఒక

రాహుల్ భగం కలుగుతుందని భయం.

కూలిమనిషిని వెంటదీసుకొని, అతనిని వెదకొంటూ వెళ్ళారు. అతడు ఎప్పటికైనా నవ్వుతూ పలుకరించాడు. రాహులీని టిబెట్ కు తీసుకువెళ్ళుతానని చెప్పాడు. వాహనం దొరకనందువల్ల ఇద్దరూ కాలినడకనే బయలుదేరారు. డుక్పాలామా స్థూలకాయుడు. వగర్చుకొంటూ నడిచాడు. ఇద్దరూ ఒక గ్రామానికి వచ్చారు. ఆ గ్రామంలో డుక్పాలామా శిష్యులు ఉన్నారు. వారంతా త్రాగుడుకు బాగా అలవాటుపడినవారు. ప్రసాదం పంచిపెట్టేటప్పుడు రాహులీకికూడ సారా ఇచ్చారు. కాని ఆయన త్రాగ నిరాకరించారు.

టిబెట్ లో పదిహేను నెలలు

కొద్దిమైశ్వర్యతర్వాత ఒక కర్రవంతెనదాటి వీరు టిబెట్ సరిహద్దులోపలికి వెళ్ళారు. జేనం బస్తీలో మంచి ఇల్లు చూచి, లామాకు బస ఏర్పాటు చేశారు. దారిలో తోడైన ఒక మంగోలు బౌద్ధభిక్షువు, రాహులీ అక్కడ మకాం పెట్టారు. లామాకు ప్రజలు ఎన్నో కానుకలు ఇచ్చారు. తిండిపదార్థాలు అపరిమితంగా వచ్చిపడ్డాయి. లెక్కలేనన్ని గ్రుడ్లు తేచ్చి ఇచ్చారు. వాటిని తినేవారే కరువైనారు. ఈ ప్రాంతానికి మోస్త్రీలు ఈ బస్తీలోనే ఉండేవాడు టిబెట్ పరిపాలకుడుగా అవినాహితుడైన దల్లెలామా ఉండేవాడు. ఒక్కసైన్యం మిరహాయించి, ప్రభుత్వశాఖలన్నిటిలో ఒక బౌద్ధభిక్షువు ఆఫీసరుగా ఉండేవాడు. ప్రతిచోటా ఇద్దరు ఆఫీసర్లు ఉండేవారు. అందులో ఒకడు తప్పనిసరిగా బౌద్ధభిక్షువే

కొద్దిమైశ్వర్యతర్వాత ఒక కర్రవంతెనదాటి వీరు టిబెట్ సరిహద్దులోపలికి వెళ్ళారు.

ఉండేవాడు. ఒకనాడు మేజస్ట్రేట్ నుండి లామాకు ఆహ్వానం వచ్చింది. రాహుల్ నికూడ రమ్మన్నాడు. కాని ఆయన వెళ్ళలేదు. రెండు మూడురోజులు గడిచింది. కాని లామా తిరిగి వచ్చేట్లు కనిపించలేదు. అతడు అక్కడ కొద్ది నెలలు మకాం పెట్టవచ్చుననుకొన్నాడు. తాను వేరొక చోటికి వెళ్ళాలంటే ఒకవిధమైన అనుమతిపత్రం అవసరం. మంగోలు బౌద్ధ భిక్షువు అలాంటి పత్రం ఒకటి ఎలానో సంపాదించాడు. ఇద్దరూ గౌరీశంకర్ శిఖరంవైపుగా వెళ్ళారు.

కాని కొద్దిసేపట్లోనే రాహుల్ అలసిపోయారు. వారు పన్నెండు పదమూడువేల అడుగుల ఎత్తున యాత్ర చేస్తున్నారు. ప్రాణవాయువు కొరతవల్ల ఊపిరి ఆడటంలేదు. పైగా వీపులపై బరువుకూడ ఉంది. మంగోలు బౌద్ధభిక్షువు పొట్టివాడు. అతడు ఉత్సాహంగానే ఉన్నాడు. రాహుల్ చాలా అలసిపోయారు. ఆయనకు ఏడ్పు వచ్చినంత పని అయింది. మూడుగంటలు నడచినతర్వాత ఒక మఠం కనిపించింది. అక్కడ కాస్సేపు విశ్రాంతి తీసుకొన్నాడు. కొద్ది దూరంలోనే ఒక గ్రామం ఉన్నట్లు తెలిసింది. కుశోక్ అనే లిప్చీ తీర్థయాత్రికుడు వీరికి తోడ్కొన్నాడు. ముగ్గురూ కలిసి సాయంత్రానికల్లా ఆ గ్రామం చేరుకొన్నారు. మరునాడు కుశోక్ తనయాత్ర కొనసాగించాడు. మంగోలు భిక్షువు కూడ అతనివెంట వెళ్ళడానికి సిద్ధమైనాడు. రాహుల్ నడిచే స్థితిలోలేదు. తాము ఆయన సామానుమోస్తామని వారు చెప్పారు. అందుచేత ఆయనకూడ వారివెంట బయలుదేరారు. దారిలో మంచు పడుతున్నది. ఒకచోట ఎలాగో

టీ తయారుచేసుకొని త్రాగాడు. ఆరాత్రి అక్కడే పడుకున్నారు. ఉదయమేలేచిచూస్తే, అడుగుమందాన మంచు పడింది. ఇంకా పెకివెళ్ళితే మంచు ఎక్కువ అవుతుందని, అందుచేత లస్సీయాత్ర మానివేద్దామని మంగోలుభిక్షువు చెప్పాడు. అయితే కుశోక్ తనయాత్ర కొనసాగించ నిశ్చయించాడు.

తర్వాత వీరిద్దరూ తాము బయలుదేరిన గ్రామానికి తిరిగివచ్చారు. ఆ గ్రామపెద్దఇంట్లో దిగారు. కుశోక్, అతని మనుష్యులు దారితప్పి తిరిగివచ్చినట్లు వెలిసింది. దట్టమైన మంచులో వారికి దారికనపడలేదట. మరునాడు వీరు ఒక కూలి మనిషిని సంపాదించారు. సామానంతా అతని వీపుపై పెట్టి, తిరిగి యాత్ర కొనసాగించారు. రాహుల్ కూడ వీరి వెంట వెళ్ళారు. దారిలో ఒక గ్రామపెద్దఇంట మకాం పెట్టారు. ఆ ఇంట్లో పాతికేళ్ళ యువకుడు, నలభై ఏళ్ళకు పైబడిన స్త్రీ ఉన్నారు. టిబెట్ ప్రజలు ఏడాదికి, రెండేళ్ళకు ఒకసారి స్నాంచేస్తారు. నెల రెండు నెలలకు ఒకసారి జుట్టుకు నూనె రాసుకొంటారు. రాహుల్ వెళ్ళినరోజున గృహపత్ని శృంగారదినం జరుపుతున్నారు. జుట్టుదువ్వి, సంప్రదాయానుసారం రెండుప్రక్కల ముడులువేసుకొనే దినం ఇది. యువకుడే నలభై ఏళ్ళపైబడిన తన గృహపత్నిని సింగారిస్తున్నాడు. అతడు తన తల్లిని అలంకరిస్తున్నట్లు కనపడింది. వీరు తల్లి-కొడుకులా? అని రాహుల్ కుశోక్ ను అడిగాడు. “ఊరుకోండి వీరిద్దరూ భార్యాభర్తలు” అని అతడు సమాధానం చెప్పాడు. టిబెట్ లో పెద్దఅన్నకు వెళ్ళి అయితే,

అయ్యో హా చ లోకము

దొంగలు, దోపిడీగాండ్రువున్న దుర్గమారణ్యంలో
వీరు అరచేత ప్రాణాలు పెట్టుకొని, గుర్రాలపై యాత్ర కొన
సాగించారు. వీరు సముద్రమట్టానికి 17, 18 వేల అడుగుల
ఎత్తున పయనిస్తున్నారు. వీరికి దక్షిణంవైపు హిమాలయ
శ్వేతశిఖరాలు వేలాదిగా ఉన్నాయి. కొన్ని గంటల తర్వాత
వీరు తింగరీ విశాలమైదానంలోకి వచ్చారు. తింగరీలో
మాజీమేజిస్ట్రేట్ నివసిస్తున్నాడు. అతడు కుశోకునికి పరిచితుడు.
ఇద్దరూ అతని ఇంటికి వెళ్లారు. అతడు చిరునవ్వు నవ్వుతూ
స్వాగతమిచ్చాడు. సాయంత్రం ఇప్పటి మేజిస్ట్రేట్ కూడ ఆ
ఇంటికి వచ్చాడు. టీ త్రాగి తిరిగి వెళ్ళిపోయారు. చీకటి
పడిన తర్వాత మాజీమేజిస్ట్రేట్ తన వీణ తీసుకొని నృత్య
గోష్ఠికి బయలుదేరాడు. ఏదైనా వస్తువు అవసరమైతే నాక

దొంగలు, దోపిడీగాండ్రువున్న దుర్గమారణ్యంలో
వీరు అరచేత ప్రాణాలు పెట్టుకొని, గుర్రాలపై యాత్ర కొన
సాగించారు. వీరు సముద్రమట్టానికి 17, 18 వేల అడుగుల
ఎత్తున పయనిస్తున్నారు. వీరికి దక్షిణంవైపు హిమాలయ
శ్వేతశిఖరాలు వేలాదిగా ఉన్నాయి. కొన్ని గంటల తర్వాత
వీరు తింగరీ విశాలమైదానంలోకి వచ్చారు. తింగరీలో
మాజీమేజిస్ట్రేట్ నివసిస్తున్నాడు. అతడు కుశోకునికి పరిచితుడు.
ఇద్దరూ అతని ఇంటికి వెళ్లారు. అతడు చిరునవ్వు నవ్వుతూ
స్వాగతమిచ్చాడు. సాయంత్రం ఇప్పటి మేజిస్ట్రేట్ కూడ ఆ
ఇంటికి వచ్చాడు. టీ త్రాగి తిరిగి వెళ్ళిపోయారు. చీకటి
పడిన తర్వాత మాజీమేజిస్ట్రేట్ తన వీణ తీసుకొని నృత్య
గోష్ఠికి బయలుదేరాడు. ఏదైనా వస్తువు అవసరమైతే నాక

ర్గతో వెప్పించుకొమ్మని భార్యతో చెప్పాడు. టిబెట్లో
అన్నదమ్ములందరికీ ఒకే భార్య ఉంటున్నందున, ఆడ
పిల్లల సంఖ్య మగపిల్లల సంఖ్యకంటె తక్కువ కానందువల్ల
చాలామంది స్త్రీలు ఆజన్మ బ్రహ్మచారిణులుగా ఉండిపోవ
లసి వస్తున్నది. స్త్రీలలో అధికభాగం తలబోడి చేయించు
కొని సాధునిలు అయిపోతున్నారు. కొందరు భిక్షుణిల
మఠంలో ఉండిపోతున్నారు. ఎందరో స్త్రీలు తల్లి దండ్రుల
ఇంటనే ఉంటున్నారు. బీదఇంటి పిల్లలు ధనికులఇంట ఉండి
గం చేస్తున్నారు. రాహులీ మకాంపెట్టిన ఇంట్లో ముగ్గురు
పనికత్తెలు ఉండేవారు. రాహులీ, కుశోక్ వంటగదిలో
పడుకో వలసివచ్చింది. చలికాలమైనందువల్ల ఇబ్బంది
కలుగలేదు. కాని ఆగదిలోనే పనికత్తెలుకు డా పడు
కున్నారు.

మరునాడు ఉదయం రాహులీ, కుశోక్ తను యాత్ర
కొననాగించారు. మధ్యాహ్నానికి ఒక గ్రామం చేరు
కొన్నారు. టీ త్రాగడానికై ఒక ఇంటికివెళ్ళారు. కుశోక్
ఆ ఇంటి స్త్రీలతో కబుర్లకు దిగాడు. బడలిక తీర్చుకోవ
డానికి మంచిఅదను దొరికిందని రాహులీ అనుకొన్నారు.
కాని సాయంత్రం నాలుగుగంటలు అయ్యేసరికి కుశోక్ తిరిగి
బయలుదేరాడు. టిబెట్లో పల్లెటూళ్ళమధ్య దూరం అయి
దారు మైళ్ళకు తక్కువ ఉండదు. చీకటి పడేలోగా ఇంకొక
గ్రామానికి వెళ్ళలేమని, అందుచేత ఇక్కడే ఉంచామని
రాహులీ చెప్పారు. కుశోక్ కూడ అందుకు అంగీకరించాడు.
టీ కాచి ఇచ్చిన ఇంట్లోనే ఒకమూల పడుకోవచ్చునని

ఇద్దరూ అనుకొన్నారు. కాని ఆ ఇంటివారు ధర్మసత్రంలోకి వెళ్ళిపడుకొమ్మన్నారు. ఇద్దరూ అక్కడకు వెళ్ళి, ఆలోచించారు. దొంగలుపడి, తమకు ప్రాణహాని కలిగించవచ్చునని తోచింది. అందుచేత ఒకముసలమ్మ ఇంటికి వెళ్ళి, ఆ రాత్రి తలదాచుకొన్నారు. మరునాడు ఉదయమే బయలుదేరి మెమో అనే గ్రామానికి వెళ్ళారు. ఒక పెద్దధనికుని ఇంట మజ్జిగ సేవించారు. వెళ్లేటప్పుడు—ఇంటివారు పదిశేర్ల సత్తుపిండి ఇచ్చారు. అప్పటికే తమవద్ద కావలసినంత సామాను ఉన్నందువల్ల, దానిని తీసుకో నిరాకరించారు.

అక్కడనుండి చకోరగ్రామానికి వెళ్ళారు ఒక కొండపై పురాతన రాజభవన ప్రాకారాలు కనిపించాయి. అక్కర్, జహంగీర్ల కాలంలో టిబెట్ లో ప్రతి నాలుగుగ్రామాలకు ఒకరాజు ఉండేవాడు. ఆ కాలంలోనే కొండలపై ఇలాంటి భవనాలు కట్టించారు. క్రీ.శ. 1642 లో మంగోలులు ఈ చిన్నచిన్న రాజులను అంతమొందించారు. టిబెట్ నంతటినీ జయించి దలైలామాకు అప్పగించారు. అప్పటి నుండి టిబెట్ పై దలైలామా పరిపాలన ప్రారంభమైంది. దలైలామా చనిపోయి, వేరొకచోట అనతార మెత్తుతాడని ప్రజల విశ్వాసం. అతడు ఎక్కడ అవతారమై తిండి వెదకి, ఆకుర్రవానినే దలైలామాగా చేస్తారు.

రాహుల్ కుశోక్ లు ఈ గ్రామంలో కొద్దిరోజులు గడిపి, తిరిగి ప్రయాణం కొనసాగించారు. అద్దెగుర్రంకోసం ఒక గ్రామంలో కాస్సేపు ఆగారు. ఒక కుటీరంలో యువతీ-యువకులిద్దరు నివసిస్తున్నారు. వారు కాయకష్టంచేసేవారు.

కాని వారిపరిస్థితి బాగాలేదు. యువకుడు మొదట సైన్యంలో పనిచేశాడు. అతనికి అన్న, ఇద్దరికీ భార్య ఉన్నారు. అయితే తాను వేరొక యువతిని ప్రేమించాడు. ఆమెను ఇంట్లో తెచ్చి పెట్టుకొన్నాడు. ఇది స్వంతభార్యకు సరిపడలేదు. ఆ యువతిని వెళ్ళగొట్టింది. సమష్టి ఆస్తిని పంచుకోవడానికి వీలులేదు. అందుచేత ఆయువతీ-యువకులు కాయకష్టపడతూ కొని జీవిస్తున్నారు. రాహులీకి అద్దెగుర్రాన్ని పురమాయించడానికి ఆ యువకుడు గ్రామమంతా కలియదిరిగాడు. కాని ప్రయోజనం లేకపోయింది. కొందరు వ్యాపారస్తులు గాడిదలపై సరకులు వేసుకుని బ్రహ్మపుత్రనదివైపు వెళ్ళుతున్నట్లు తెలిసింది. వారు రాహులీ సామానుకూడ గాడిదలపై చేరవేయటానికి అంగీకరించారు.

— ౨౬౩ —

కొద్దిరోజులకు వ్యాపారస్తులు బ్రహ్మపుత్ర నదిగట్టుకు చేరుకున్నారు. వీరు తమ సరకును ఒకచర్మపు నావపై ఎక్కించవలసి ఉంది. అది త్వరలో అక్కడకు వచ్చే సూచనలులేవు. రాహులీకూడ అక్కడే ఆగిపోయారు. వ్యాపారస్తులలో ఇద్దరు బాధభిక్షువులు ఉన్నారు. సుఖాలు అనుభవించడమే వారి జీవితోద్దేశం. వారు సారాయి త్రాగేవారు. స్త్రీల కోసం వెంపర్లాడేవారు. ఒకభిక్షువు రాత్రిపూట పడుకోవడానికే సమీపగ్రామంలోకి వెళ్ళేవాడు. పదహారేళ్ళ అమ్మాయి నదినదగ్గ బట్టలు ఉతుక్కోవడానికి వచ్చింది. బాధభిక్షువులలో ఒకడు ఆమెతో కాస్తేపు సరసమాడాడు. ఇద్దరూ ఒకగుడారంలోకి వెళ్ళిపోయారు. ప్రాంతీయ మేజిస్ట్రేట్ కోసం ఇక్కడ ఒకఇల్లు కడుతున్నారు. స్త్రీ-పురుష

కూలీలు వెట్టికి రాళ్ళు మోస్తున్నారు. వీరిలో ఎక్కువమంది పెళ్ళికుడు వచ్చినవారు. యువకులు సరసాలాడుతూనే యువ తులబట్టలు లాగివేసేవారు. వారిని దిగంబరులుగా చేసేవారు. స్త్రీ-పురుషులు దిన మొలలలో ఒకేచోట స్నానం చేసే వారు. టిబెట్ లో స్త్రీ-పురుష సంబంధాలు చాలా శేలిక అయిపోయినట్లు రాహులీకి అనిపించింది.

చర్మపు నావలకోసం రోజుల తరబడివేది చూశారు. చివరికి ఒకరోజున అవి వచ్చాయి. మరునాడే అవి బయలు దేరతాయని తెలిసింది. రెండురోజులప్రయాణం ఉంటుంది. అందుకని రాహులీ గొర్రెమాంసం (ఎండుది) కొనుక్కొని, ఉడక బెట్టారు. దానిని ముక్కలుచేసి ఒకసంచిలో భద్రపరచు కున్నారు. మాంసపురసాన్ని ఒక గిన్నెలో అట్టిపెట్టు కున్నారు. వ్యాపారస్తులలో ఒకడు ఇదంతా గమనిస్తున్నాడు. అతనికి మాంసపురసం ఇస్తే, త్రాగ నిరాకరించాడు. అత నికి ఇది అసహ్యం కలిగించింది. టిబెట్ లో ఎండుమాంసాన్ని ఉడక బెట్టకుండానే తింటారు. నావలు బయలుదేరేటప్పుడు, రాహులీకి చోటు ఇవ్వలేదు. ఆయన ఎంత మొర పెట్టుకున్నా వ్యాపారి వినలేదు. చివరికి తన సామాను ఎత్తించుకుని ఇవ తలికి వచ్చారు. ఒక గంటసేపటికి మళ్ళీ ఆయనను రమ్మని చెప్పారు. రాహులీతోబాటు కుశోక్ కూడ నావలో ప్రయాణం చేశాడు.

లచ్చేలో కంచరగాడిదలను అద్దెకు తీసుకున్నారు. కొద్దిరోజుల ప్రయాణం తర్వాత నర్థంగ్ చేరుకున్నారు. పదకొండో శతాబ్దంలో నిర్మించిన ఒక పురాతన మఠం

ఇక్కడ ఉంది. భారతదేశంలో బౌద్ధమతం జీవించి ఉన్న
స్వదు కట్టిన మతం ఇది. కంజూర్ (బుద్ధవచనాల అను
వాదం), తంజూర్ (శాస్త్రఅనువాదం)కు చెందిన 338 పెద్ద
పెద్ద గ్రంథాల ముద్రణాలయం ఇక్కడే ఉంది. రాహుల్
షిగర్చేనగరం చేరుకుని, ఆరాత్రి అక్కడ గడిపారు.

తాను త్వరగా లాసా చేరుకోవాలని రాహుల్ ఉద్దేశం. అప్పటివరకు తనజాడ ఇతరులకు తెలియనివ్వకూడదనుకున్నారు. ఇక కుశోక్తును తనవెంట ఉంచుకోదలచలేదు. కొందరువ్యాపారస్తులవెంట తనప్రయాణం కొనసాగించారు. ఒకనదిదాటి టిబెట్ రాజధాని లాసాకు వచ్చారు. ఎరుపురంగుతో దల్లెలామా ప్రాసాదం కనిపించింది. రాహుల్ మొదట ధర్మా సాహు దుకాణంవద్దకు వెళ్ళారు. అతని కుమారులు పూర్ణమాన్, జ్ఞానమాన్ హృదయపూర్వక స్వాగతమిచ్చారు. రాహుల్ అయిదు నెలలుగా వార్తాపత్రికలు చూడలేదు. అందువల్ల వాటిని తెప్పించుకొని తిరగవేశాడు. దల్లెలామాకు అర్పించడానికై సంస్కృతంలో 15 శ్లోకాలు వ్రాశాడు. కాని వీటిని భోటియా భాషలోకి అనువదించవలసివచ్చింది. అయిదారుమైశ్యదూరంలో గరీఛాంగ్ అనే అనువాదకుడు ఉన్నట్లు తెలిసింది. రాహుల్ ఒక గుర్రంపై అతనివద్దకు వెళ్ళారు. కొందరి సహాయంతో అతడు సంస్కృతశ్లోకాలను అనువదించి ఇచ్చాడు. ఇద్దరూ కాస్సేపు సంభాషణ జరిపారు. రాహుల్ ఇచ్చిన కాగితాన్ని గరీఛాంగ్ దల్లెలామాకు అందేట్లు చేశాడు. ఏదో ఒకరోజున

రాహుల్ని తనవద్దకు పిలిపించుకొంటానని దలైలామా కబురుచేశాడు.

ఇక తాను రహస్యంగా ఉండనవసరంలేదని రాహుల్ని నిశ్చయించుకున్నారు. టిబెట్లోకెల్లా పెద్ద విహారమైన డేపుంగ్కు వెళ్ళారు. అందులో ఏడువేలమంది బౌద్ధభిక్షువులు ఉండేవారు. ఇది ఒక పట్టణంవలె కనిపించింది. అనుమతిస్తే, ఇక్కడే ఒకగదిలో ఉంచా మను కున్నారు. కాని ఇక్కడ చోటుదొరకడం అంత తేలికకాదు. మరం అనేక లాడీలుగా విభజింపబడి ఉంది. ప్రతిలాడ్జిని ఒక్కొక్క దేశ విద్యార్థులకు కేటాయించారు. ఇందుకు ఆ యా దేశాలు ఆర్థికసహాయం చేశాయి. మరంలో భారతదేశానికి స్థానం కేటాయించలేదు.

రష్యావిష వానంతరం, ఇక్కడకు వచ్చే విద్యార్థుల సంఖ్య తగ్గిపోయింది. రాహుల్ ఛుషింగ్మాలో ఉంటూ అధ్యయనం ప్రారంభించారు. నేపాల్ మందిరాలలో లభ్యమయ్యే తొమ్మిది సంస్కృతగ్రంథాలను (వ్యాకరణాలు) తెప్పించుకొన్నారు. టిబెట్ భాషానువాదంలో చదవడం మొదలుపెట్టారు. భోట్-సంస్కృతకోశం తయారుచేద్దామనే ఉద్దేశంతో దాదాపు 16 వేల శబ్దాలను సేకరించారు. చిలికి తట్టుకోలేక రాహుల్ చేతివ్రేళ్లు పగిలి, నెత్తురు కారసాగింది. ఒకనాడు ఆయన వ్రాసుకొంటూ ఉండగా కలం ధార ఆగిపోయింది. సిరా మంచుగా మారి కలానికి అడ్డుపడటమే ఇందుకు కారణం. రాహుల్ ఫౌంటెన్ పెన్ ఉపయోగించసాగాడు.

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

బుద్ధుడు దేవలోకంలో తనతల్లికి ఉపదేశమిచ్చి, భూలోకానికి వచ్చిన కోజని చెబుతూ, నవంబరు 22 న లాసాలో పెద్ద ఉత్సవం జరుపుతారు. అంతకు కొద్దిరోజుల ముందే ఇట్లు శుభ్రంచేస్తారు. నవంబరులో చలికాలం వస్తుంది. మేతలేక పశువులు చిక్కిపోతాయి. అందుచేత అక్టోబరు నెలలోనే పశువులనుచంపి, ఎనిమిది నెలలకు సరిపడ మాంసం సిద్ధంచేసుకొంటారు. గొర్రెలచర్మం ఒలిచి, వాటిని అలాగే వ్రేలాడగడతారు. కొద్దిరోజులకు మాంసం ఎండిపోతుంది. యాక్ (చమరీమృగం) మాంసం ముక్కలు ముక్కలుచేసి త్రాళ్ళకు వ్రేలాడదీస్తారు. యాక్ తోక తెలుపుగా ఉంటుంది. దానికి ఒకపిడి తగిలిస్తారు. అదే మన పవిత్ర చామరం. గాగు గుగు

తనకున్న సంస్కృతజ్ఞానం లంకలోవలె టిబెట్లో కూడ తోడ్పడగలదని రాహుల్ అనుకొన్నాడు. కాని ఇక్కడ సంస్కృతాన్ని అడిగేవారే లేరు. టిబెట్లోకూడ మంత్రాలను సంస్కృతంలో జపించేవారు. అయితే భోక్తృభాషను సంస్కృతంకంటే తక్కువగా భావించేవారుకాదు. జాడ సాహిత్యానికి సంబంధించినంతవరకు, భోక్తృభాషతో పోల్చి చూస్తే సంస్కృతభాష నేడు చాలా దరిద్రదశలో ఉందని రాహుల్ అభిప్రాయం. టిబెట్ గ్రంథాలు పదివేలదాకా సంస్కృతంనుండే అనువదింపబడిన మాట వాస్తవమే. అయితే ఇప్పుడు రెండున్నరవందలకంటే ఎక్కువ గ్రంథాలు సంస్కృతంలో లభ్యం కావు.

టిబెట్లో చదువుకోవడానికి వచ్చిన మంగోలు భిక్షువులపట్ల రాహుల్ కి మిక్కిలి గౌరవభావం ఏర్పడింది. వారు బాగా కష్టపడి విద్యాధ్యయనం చేసేవారు, మేధావులు. గతపన్నెండేళ్ళుగా రాహుల్ సోవియట్ రష్యాను అభిమానిస్తున్నాడు. ఇంతవరకు తాను మార్క్సు, ఎంగెల్సు, లెనిన్ గ్రంథాలుగాని, సామ్యవాదానికి సంబంధించిన మరో మౌలిక గ్రంథంగాని చదివే అవకాశం దొరకలేదు. అయినప్పటికీ విశ్వశ్రేయస్సును సామ్యవాదమే సాధించగలదని ఆయన దృఢంగా విశ్వసించేవాడు. మతంపట్ల ఆయనకు ఉన్న ఆశలు సన్నగిల్లాయి. అయితే మతాన్ని వ్యతిరేకించలేదు. జాడమతంపట్ల ఆయనకు ఎంతో శ్రద్ధ ఏర్పడింది. తద్వారానే ఆయన నాసికుడే నాడు. జే-పుంగ్. సే-రా మతాలకు వచ్చిన మంగోలు విద్యార్థులలో ఎక్కువమంది

సామ్యవాదప్రాంతానికి చెందినవారే. వారు విప్లవానికి పూర్వం తమదేశాన్ని వదిలిపెట్టారు. వారు సోవియట్ వ్యవస్థ అంటే అభిమానం ప్రదర్శించేవారు. గేషే తన-దర్ అనే మంగోలు విద్వాంసుడు సే-రా మఠంలో అయిదేళ్ళు చదివాడు. ఉన్నతపరీక్షలో అందరికంటే ప్రథముడుగా వచ్చాడు.

టిబెట్ లో స్త్రీలకు సర్వాధికారం ఉంటుంది. జనరల్ షో-గంగ్ జీవితమే ఇందుకు చక్కని ఉదాహరణ. జనరల్ అంటే సైనిక శాస్త్రంలో పారంగతుడని భావించకూడదు. ధనిక కుటుంబానికి చెందినవాడు అయినందువల్ల అతడు జనరల్ అయినాడు. అతడు డార్జిలింగ్ నుండి వచ్చిన ఒక యువతిని ప్రేమించాడు. ఆమె పెద్ద అందగత్తె ఏమీకాదు. అతనికి ఇంట్లో సోదరుడు అంటూ ఎవడూ లేడు. భార్య ఉండేది. తనభర్త ఇంకొకరిని ఉంచుకొన్నాడనే విషయం ఆమెకు తెలిసింది. వెంటనే అతనిని ఇంటినుండి వెళ్ళగొట్టింది. జనరల్ ఒక చిన్న అద్దెకొంపలో మకాంపెట్టాడు. అయినప్పటికీ తనభార్య ఆహారపదార్థాలు పంపిస్తూఉండేది. అతడు ఒక ఉపాయం పన్నేవాడు. బట్టలు అవసరమైతే, చిరిగినబట్టలు వేసుకొని, ఆమెకు కనపడేట్లు తిరిగేవాడు. ఆమె చాలా దయగలది. అతనికి బట్టలు పంపించేది. ఈ విషయం మామూలు పౌరులందరికీ తెలిసిపోయింది. దీనిపై ఒక అజ్ఞాతకవి పాటలుకూడ అల్లాడు. వీటిని పసిపిల్లలు బజారులో పాడుకొనేవారు. జనరల్ నౌకరు ఒకసారి రాహుల్ దేవదత్తుడువచ్చి, జనరల్ మిన్నులను కలుసుకోదలచా

డని చెప్పాడు. ఏదో జ్యోతిష్యంకోసం కబురుచేశాడని రాహుల్ అనుకొన్నాడు. అందువల్ల అతనివద్దకు వెళ్ళలేదు.

టిబెట్ లో అన్నిటికంటే పురాతనమతం సమ్-యేని రాహుల్ సందర్శించారు. నలందా ఆచార్యుడు శాంతిరక్షితుడు దీనిని ఎనిమిదో శతాబ్దంలో నిర్మించాడు. పదకొండు, పన్నెండు శతాబ్దాలవరకు టిబెట్ మతాలు సమతలభూమిపై నిర్మింపబడేవి. ఆ తర్వాత మతనిర్మాణానికి దుర్గమపర్వత స్కంధాలు అనుకూలంగా ఉంటాయని భావించారు. సమ్-యే మతం సమతలభూమిపై నిర్మింపబడింది. నాలుగువైపుల ప్రహరీగోడలు, లోపల నాలుగుమూలల నాలుగు స్తూపాలు ఉన్నాయి. మధ్యలో ప్రధానదేవాలయం, అందులో బుద్ధునివిగ్రహం, మతనిర్మాత, భారతదేశంలో ప్రఖ్యాత తత్వవేత్త అయిన ఆచార్య శాంతరక్షితుని విగ్రహం, అతని శిష్యుడు భోట్ భిక్షువు అయిన వైరోచనుని విగ్రహం, ఆచార్యుని గృహస్థశిష్యుడు సమాట్ తి-స్రొంగ్ విగ్రహం ఉన్నాయి. ఇందులో ప్రధానమైనది బుద్ధుని విగ్రహమే. ఆచార్య శాంతరక్షితుడు డెబ్బయివేళ్ళ వయస్సులో టిబెట్ కు వచ్చాడు. సమ్-యేలోనే తనువు చాలించాడు. అతని విగ్రహానోట ఒకదంతం మిగిలినట్లు కనబడుతుంది. తనకళ్ళెదుట అద్దంలోపల ఆచార్య శాంతరక్షితుని కపాలాన్ని చూచినప్పుడు రాహుల్ కి చాలా ఆశ్చర్యం కలిగింది. ఆ కపాలంనుండే “తత్వసంగ్రహం” వంటి మహావేదాంత గ్రంథం బయటికి వచ్చింది. రాహుల్ కొద్దిసేపటివరకు తన్నయ్యడే చూశారు. ఆచార్యుడు మరణించిన తర్వాత, అతని

భౌతిక కాయాన్ని తూర్పుకొండపై ఒక స్తూపంలో ఉంచారు. కొద్దిసంవత్సరాల క్రిందటే శిథిలమై ఆ స్తూపం పడిపోయింది. ఆచార్యుని అస్థికలు చెల్లాచెదలై నాయి. వాటిని తెచ్చి ఇక్కడ ఉంచారు. ప్రధానమైన దేవాలయంతో బాటు ఇక్కడ మరో పన్నెండు దేవాలయాలు, నివాసాలు ఉన్నాయి. ఈ దేవాలయాలను లింగ-ద్వీపాలంటారు. గ్య - గర్ లింగ్ లో ఉంటూ ఎంతోమంది భారతీయ పండితులు సంస్కృత గ్రంథాలను భోట్ భాషలోకి అనువదించారు. పదకొండో శతాబ్దం మధ్యభాగంలో సమ్-యేలో సంస్కృత గ్రంథాలు లెక్కకుమిరి ఉండేవి. విక్రమశిలలోకూడ ఇన్ని గ్రంథాలు లభ్యమయ్యేవి కావు. నేడు అక్కడ సంస్కృత గ్రంథంపేరు వినపడదు. భారతీయపండితుడు దీపంకర్ శ్రీ జ్ఞాన్ సమ్-యేలో కొంతకాలం ఉన్నాడు. అతని మరణానంతరం సమ్-యేకు నిప్పంటుకున్నది. తర్వాత దానిని నూతనపద్ధతిలో నిర్మించారు. ఆ అగ్నిప్రమాదంలోనే అనేక గ్రంథాలు కాలిపోయినవని రాహుల్జీ అభిప్రాయం.

క్రీ. శ. 1405 లో నిర్మించిన గన్ దన్ మఠాన్ని కూడ రాహుల్జీ సందర్శించారు. అది ఒక పర్వతంపై నిర్మింపబడి ఉంది. దానిపైకి ఎక్కడం చాలాకష్టం. పై పెచ్చు అక్కడ మంచి నీటి సౌకర్యంలేదు. క్రిందినుండే నీళ్ళు తెచ్చుకోవలసి వస్తుంది. అజంతా, కార్లే, కనెరీవంటి పురాతన బౌద్ధవిహారాలు నిర్మించినవారు నీటివిషయమై ఎక్కువ శ్రద్ధ తీసుకొన్నారు. కాని ఈ విహార నిర్మాత చోంగ్-ఖిపా మంచి నీటివిషయం మగచిపోవడం రాహుల్జీకి ఆశ్చర్యం కలిగింది.

చింది. అయిదువందలవశ్య క్రితం చోంగ్-ఖపా స్వహస్తా
లతో లిఖించిన పుస్తకాలు ఒకపెట్టెలో భద్రపరచబడి
ఉన్నాయి. గన్డెల్లో ఒక డసంగ్ (కాలేజి) కూడ ఉంది.
ఇందులో మూడువేలమంది భిక్షువులు ఉన్నారు.

రాహుల్ జిక్కడ రెండురోజులు ఉండి, తిరిగి లాసాకు
వెళ్లారు. ధనాభావంవల్ల, తాను అనుకొన్న పనులన్నీ
పూర్తిచేయలేకపోయాడు. అందుచేత భారతదేశానికి పయ
నమైనారు. లంకనుండి తనమిత్రులు పంపిన డబ్బుతో పుస్త
కాలు, చిత్రపటాలు, ఇతరవస్తువులు ఎన్నో ఖరీదుచేశాడు.
వాటిని 18 కంచరగాడిదలపై వేసుకొని క్రీ. శ. 1930
ఏప్రిల్ నెలలో కాలింపాంగ్కు బయలుదేరాడు.

రాహుల్ జిక్కడ 'కంజూర్' గ్రంథం లభించింది. కాని
'తంజూర్' గ్రంథం లభించలేదు. దీనిని అచ్చువేయించు
కోవడానికే నర్థంగ్ బయలుదేరాడు. రు 400. పెట్టి
కాగితం, సిరా ఖరీదుచేశాడు. పడకొండో శతాబ్దంలో నర్
థంగ్లో ఒక జ్ఞాన్విహారం నిర్మింపబడింది. దానిని
రాహుల్ సందర్శించాడు. అక్కడ రెండువందలమంది బిక్షు
వులు ఉండేవారు. నర్థంగ్లోకూడ గాంధీజీపేరు వినిపిం
చింది. గాంధీజీ సిద్ధపద్మసంభవుని (రిస్-పో-చే) అవతార
మని ఒక టిబెట్ భిక్షువు అన్నాడు. నర్థంగ్లో 'కంజూర్,'
'తంజూర్' గ్రంథాలు రెండూ అచ్చువేయించారు. ఇందుకు
ఇరవైరెండువందల రూపాయలవరకు ఖర్చయినాయి.

లాసానుండి ఉత్తరప్రాంతం వెళ్ళినచ్చిన ఒక లామా
రాహుల్ ని కలుసుకొన్నాడు. అక్కడ బోలివిక్ రాజ్యం

సాపింప బడిందని, అందునల్ల దొంగలభయంలేదని చెప్పాడు.
 లామాలను బోలివిక్కులు వ్యతిరేకించడమూలేదు, అభి
 మానించడమూలేదన్నాడు. ఆ ప్రాంతానికి బోలివిక్ వ్యవస్థ
 ప్రాకింది. మతవిషయాలలో టిబెట్ లామాలే నాయకత్వం
 వహించేవారు. అయితే ఆ ప్రాంతీయులు రమ్యబోలివిక్కులు
 కాదు, చైనా బోలివిక్కులు.

దాదాపు రెండు నెలలు ప్రయాణంతర్వాత, రాహుల్
 కాలింపాంగ్ చేరుకొన్నారు. కాలింపాంగ్ అయిదువేల
 అడుగుల ఎత్తున ఉన్న శీతలప్రదేశ మైనప్పటికి, పదిహేను
నెలలకాలం హిమాలయంలో గడపివచ్చిన రాహుల్ కి
 చాలా వేడిగానే కనిపించింది. ఆయన వెంటవచ్చిన ధర్మ
 కీర్తి సైబీరియా వాస్తవ్యుడు. అతడు ఇంత వేడిమిని తన
 జీవితంలోనే చూడలేదు. త్వరగా లంకకు వెళ్ళడమే మంచి
 దని, లేకపోతే అతనికి జబ్బు చేస్తుందని రాహుల్ అనుకొన్నారు.
 అందుచేత ఒకరోజునూత్రమే కాలింపాంగ్ లో ఉన్నారు.

మరునాడు మోటారులో సిలీగుడికి బయలుదేరారు.
 కొండలలో మోటారుకుదుపులకు ప్రయాణీకులు వాంతి
 చేసుకోవడం మామూలు. ఇక ధర్మకీర్తి అవస్థ చెప్పనక్కర
 లేదు. అతడు ఎండ వేడిమినికూడ భరించలేకపోయాడు. అతడు
 మోటారులో పయనించడం ఇదే మొదలు. వీరు సాయంత్రా
 నికి సిలీగుడి చేరుకొన్నారు. ధర్మకీర్తి చాలా డస్సిపోయి
 నట్లు కనిపించాడు. వెనక్కితిరిగి వెళ్ళుతానని రాహుల్ కి
 చెప్పాడు. రాహుల్ అతనికి దారిఖర్చు ఇచ్చి, మోటా
 రులో కాలింపాంగ్ కు వాపసు పంపించారు. తాను అదే

రాత్రి రైలువెక్కి కలకత్తాకు వెళ్ళారు. పెద్దబజారులో సత్యాగ్రహులపై లాఠీచార్జి జరిగింది. ఇదిచూచి రాహుల్జీకి చాలా ఆవేశం కలిగింది. కాని తాను ఎన్నో కష్టనష్టాలకు ఓర్చి టిబెట్ నుండి అనేక గ్రంథాలు తెచ్చిన విషయం గుర్తుకు వచ్చింది. వాటిని లంకకు చేర్చేదాకా తన ఆవేశాన్ని అణచుకోవడమే మంచి దనుకొన్నారు. సింధియా కంపెనీ ఓడలు కలకత్తానుండి లంకకు వెళ్ళుతూ ఉంటాయి. రాహుల్జీ తన గ్రంథాలను సురక్షితంగా లంకకు చేర్చమని ఓడయజమానులకు అప్పజెప్పారు. తాను క్రీ. శ. 1930 జూన్ 20 వ తేదీన లంక విద్యాలంకార విహారం చేసుకొన్నారు.

ఆ రో అ ద్వా యం

అంకకు రెండో సారి

రాహుల్ అంకలో విద్యాలంకార విహార అధిపతిని, భదంత ఆనంద కాసల్యాయన్ ను కలుసుకొని, చాలా సంతోషించారు. అంకలో అదినరకు రాహుల్ ని రామోదారస్వామి అని పిలిచేవారు. ఇక్కడనుండి వెళ్ళక పూర్వమే రాహుల్ తన గోత్రాన్ని కూడా జోడించి, రామోదార సాంకృత్యాయన్ అని పేరు పెట్టుకొన్నారు. కాని బౌద్ధమత దీక్ష పొందేటప్పుడు విద్యాలంకార విహార అధిపతి ఈ పేరును మాన్చుకోవలసిందిగా కోరారు. తాను రాహుల్ పేరును సూచించగా, విహార అధిపతి అంగీకరించాడు. ఈ విధంగా రామోదార సాంకృత్యాయన్, రాహుల్ సాంకృత్యాయన్ అయినారు. ఆయనను ఒకరోజున భిక్షుసంఘసభ్యుడుగా చేర్చుకొన్నారు. ఆ రోజున పెద్ద సభ జరిగింది. సంఘసభ్యుడుగా చేరే వ్యక్తి యోగ్యతలను ఈ సందర్భంలో పరీక్షిస్తారు. ఆ వ్యక్తి నేర్చిన విద్య ఏ పాటిది? అతడు శారీరక, మానసిక వ్యాధులనుండి విముక్తి అయినాడా లేదా? అని కూడా పరిశీలిస్తారు. ఆ తర్వాతనే సంఘసభ్యుడుగా చేర్చుకొంటారు. ఇంతకుపూర్వమే రాహుల్ త్రిపిటకం చదివారు. బుద్ధునికాలంనాటి భారతదేశం ఏ విధంగా ఉండేదో తనమనో ఫలకంపై చిత్రించుకోవడానికి ప్రయత్నించారు. ఆ కాలంనాటి

గణతంత్రరాజ్యాలనుగూర్చి, వాటిని మూనాపై ఏర్పడిన భిక్షు సంఘాలనుగూర్చి బాగా తెలుసుకొన్నారు. భారతదేశం బయట టిబెట్ వంటి బౌద్ధదేశంలో పదిహేను నెలలు ఉండి వచ్చారు. అందువల్ల భిక్షుసంఘసభ్యుడుగా చేరిన రోజు, జరిగిన సభాకార్యక్రమమంతా ఆయనపై ఎంతో ప్రభావం కలిగించింది.

లంకలోని గృహస్థులు, భిక్షువులు రాహుల్ ని మిక్కిలి గౌరవించేవారు. ఆయన భిక్షుసంఘంలో చేరిన తర్వాత ఆ గౌరవం ఇనుమడించింది. రాహుల్ టిబెట్ యాత్రనుగూర్చి పత్రికలలో వ్రాసే వ్యాసాలను ప్రజలు ఆసక్తితో చదివేవారు. మతోపదేశం ఇవ్వడానికై ఆయనను ఆహ్వానించేవారు. రాహుల్ ప్రతినెల రెండు ఉపన్యాసాలు ఇచ్చేవారు. విద్యాలంకార విహారంలో ఉన్నప్పుడు, విద్యాబోధతోబాటు హిందీలో బుద్ధుని జీవితచరిత్ర వ్రాయదలచారు. తన స్వంతమాటలలో స్వతంత్ర జీవితచరిత్ర వ్రాయడానికి బదులు, త్రిపిటకం నుండి విషయక్రొడీకరణ చేసి, అదేమాటలలో వ్రాస్తే బాగుంటుందనుకొన్నారు. తాను చదివేటప్పుడు తీసుకొన్న నోట్సు నుండి ఇందుకు సామగ్రి సేకరించడం తేలిక అయింది. రాహుల్ వడివడిగా “బుద్ధచర్య” వ్రాయడం ప్రారంభించారు.

లంకలో జోతిష్యంమీదవలె, దయ్యాలు, మంత్రతంత్రాలమీద సామాన్యప్రజలతోబాటు విద్యావంతులకు కూడ చాలా విశ్వాసం ఉండేది. భిక్షువుల నియమానికి విరుద్ధమైనప్పటికీ, డబ్బుకు ఆశించి చాలామంది భిక్షువులు

ఈవిషయాలను ప్రచారం చేయడంలో బాహుటంగా తోడ్పడేవారు. భగవంతుడు లేడని వాదిస్తే, వీరు సంతోషించేవారు, కాని దయ్యాలు లేవని వాదిస్తే వీరికి నచ్చేది కాదు. విద్యాలంకార విహారంలో రాహుల్ దయ్యాలకు, మంత్ర తంత్రాలకు, జోతిష్యానికి వ్యతిరేకంగా మాట్లాడేవారు. యువకులైన భిక్షువులు ఆయన వాదనలను శ్రద్ధతో వినేవారు.

భారతదేశంలో సత్యాగ్రహం జరుగుతూ ఉండేది. గాంధీజీ పత్రిక 'యంగ్ ఇండియా' కాపీలు లంకకుకూడ వచ్చేవి. వాటిని భారతీయులు శ్రద్ధతో చదివేవారు. ఇలాంటి సమయంలో సత్యాగ్రహోద్యమం నుండి వేరుపడిఉండటం రాహుల్‌కి ఇష్టంలేకపోయింది. ఆయనమిత్రుడు భదంత్ అనంద్ కౌసల్యాయన్ కూడ అదేవిధంగా భావించారు. కాని రాహుల్ కలకత్తానుండి రవాణాచేసిన టిబెట్ పుస్తకాలు వగైరా ఇంకా కొలంబో చేరలేదు. వాటిని భద్రపరచి వెళ్ళడం అవసర మనిపించింది. ఆనంద్ కౌసల్యాయన్ కు ఈ బాధ్యత అప్పగిద్దామనుకొంటే, అతడు తనకంటే ముందే ప్రయాణమైనాడు. విద్యాలంకార విహార అధిపతికి చెప్పకుండానే భారతదేశానికి వెళ్ళిపోయాడు. రాహుల్ ఎదురు చూస్తున్న ఓడ కలకత్తానుండి వచ్చింది. అందులోని పుస్తకాలను తీసుకొని, భద్రపరచారు. ఇక తాను భారతదేశానికి వెళ్ళుతానని విహార అధిపతికి చెప్పారు. రాహుల్ పట్ల ప్రగాఢస్నేహం కారణంగా అతడు మొదట్లో అనుమతించలేదు. రాహుల్ కొద్దిరోజులవరకు ఈప్రస్తావన మాని

వేశారు. ఇంతలో “బుద్ధచర్య” వ్రాయడం పూరిఅయింది (అక్టోబరు 7 వ తేదీన మొదలుపెట్టి డిసెంబరు 14వ తేదీన పూరిచేశారు.) ఆనందకొసల్యాయన్ భారతదేశంలో అరెస్టు అయినట్లు, అతనిని కొద్దిరోజులు జైలులోపెట్టి తిరిగి వదలినట్లు తెలిసింది. రాహుల్ విహార అధిపతిని కలుసుకొని, బౌద్ధభిక్షువు అయినవాడు ఇతరులకోసం ఎంత కష్టమైనా సహిస్తాడనే విషయం రుజువుపరచవలసి ఉందని చెప్పారు. చివరికి రాహుల్ భారతదేశం వెళ్ళడానికి అతడు అనుమతిం చాడు. డిసెంబరు 15వ తేదీన రాహుల్ భారతదేశానికి బయలుదేరారు.

సత్యాగ్రహానికై భారత పయనం

రాహుల్ లోగడ “అభిధర్మకోశాన్ని” టీకా సహితంగా అనునదించి, ప్రచురణకోసం కాశీవిద్యాపీఠంవారికి ఇచ్చారు. దాని పూపులు చూచిపోదామనుకొంటే, ప్రెస్ వారు ఆలస్యంచేశారు. అందుచేత రాహుల్ ఛప్రాకువెళ్లారు. ఆజిల్లాలో సత్యాగ్రహోద్యమం జోరుగా సాగుతున్నది. సత్యాగ్రహులు ఏపని రహస్యంగా చేయకూడదని గాంధీజీ ఉపదేశించారు. కాని రహస్య కార్యక్రమం లేనిదే ఉద్యమాన్ని నడపడం కష్టమని కార్యకర్తల అనుభవంలో తేలింది. బయటఉన్నట్లు కనిపిస్తూనే, రాహుల్ రహస్యకార్యక్రమం నిర్వహించారు. పోలీసులు, గూర్ఖాలు కలిసి ప్రజలపై ఎన్నో అత్యాచారాలు చేశారు. రాహుల్ తదితరులు తత్సంబంధమైన

ఫోటోలుతీసి, ప్రయాగనుండి వెలువడే 'భవిష్య' పత్రికలో ప్రచురించారు.

అప్పటికే బీహారురాష్ట్రంలో చాలామంది జాతీయ కార్యకర్తలకు గాంధీయజంపట్ల నిస్పృహ వర్పడింది. ప్రజలను సోషలిజంవైపు మళ్ళించాలనే అభిప్రాయానికివచ్చారు. గాంధీ - ఇర్విన్ ఒడంబడిక తర్వాత జూలై 13వ తేదీన రాహుల్, తదితరులు బీహారు సోషలిస్టుపార్టీని స్థాపించారు. కార్యదర్శులలో ఒకరుగా రాహుల్‌ని ఎన్నుకొన్నారు.

మొహంజదారో సందర్శన

అంతకుముందు కరాచీలో కాంగ్రెస్ మహాసభ జరిగింది. ఈసభలో రాహుల్, ఆనందకౌసల్యాయన్ కూడ పాల్గొన్నారు. కాని వీరు ఎలాంటి ఉత్తేజమూ పొందలేక పోయారు. ఆనందకౌసల్యాయన్ లంకకు, రాహుల్ మొహంజదారో, మరప్పాలకు వెళ్ళారు. సైంధవ (సేంధా) లవణం, సైంధవ అశ్వాలతోకూడిన ప్రాచీనజన్మభూమి సింధుదేశాన్ని, పిండదాదన్ ఖాన్ మొదలైన ఉప్పు కొండలను ప్రత్యక్షంగా చూశారు. బుద్ధునికాలంనాటి పైతన్ (ప్రతిష్ఠానపురం), ఔరంగాబాద్ వద్దఉన్న అంధక (ఆంధ్రక) ప్రాంతం ఇప్పుడు గోదావరి క్రిందిభాగంలోకి వచ్చింది.

రాహుల్ ఎండలోనే మొహంజదారో శిథిలాలను చూడటం ప్రారంభించారు. నేడు మనం విదేశీ ఇటుకలుగా భావించే గుండ్రని ఇటుకలు అక్కడ కనిపించాయి. పట్టణ వీధులు, నీటికాల్వలు, అయిదువేల ఏళ్ళకుపూర్వం, ఆర్యుల

కంటె పురాతనులైన సింధువాసుల నాగరిక జీవనం ఎంత ఉన్నతదశలో ఉండేదో రుజువుచేసాయి. వారు ఇటుకలతో నిర్మించిన ఇళ్లు, ఇటుకలతో నిర్మించిన బావులు, వారు నిర్మించిన స్నానపుగదులు ఇవన్నీ రాగియుగంలోకూడ అక్కడి ప్రజలు అత్యున్నతమైన నాగరికజీవనం గడిపా రనడానికి దృష్టాంతం.

మొహంజదారోనుండి రాహుల్ థిస్టర్ కు వెళ్ళారు. సింధునది ఒడ్డును ఆనుకొని, కొంతదూరంలో సాధువుల మఠం ఉంది. అది చాలా రమణీయమైన ప్రదేశం. అక్కడ రాహుల్ థిస్టర్ కొద్దిసేపు విశ్రమించారు. తర్వాత ప్రాచీన సోమేర రాజధాని రోరూక్ (నేటిరోరీ)ను సందర్శించారు. తన వెంట ఉన్న మరో ఏడుగురు యాత్రీకులు బీహారుకు వెళ్ళిపోయారు. తాను ఒక లార్డీపై హరప్పా స్టేషన్ రోడ్డుకు తిరిగివచ్చారు. ఆ రాత్రి అక్కడే ఉండి, ఉదయమే హరప్పా చేరుకొన్నారు. మొహంజదారోవలె ఇక్కడ పట్టణంలో ఒక భాగం కళ్ళవిదుట సాక్షాత్కరించింది. ఇటుకలు అదే ఆకారంలో ఉన్నాయి. రాత్రితో తయారుచేసిన నున్నని ఉంగరాలు రాహుల్ థిస్టర్ చాలా ఆకర్షించాయి. పెద్దపెద్ద భాండాలలో పదిల పరిచిన మనుష్యుల ఎముకలను ఆయన చూశారు. మ్యూజియంలో కొంతసేపు గడిపారు. తర్వాత మాంటగోమరీ స్టేషన్ కు వచ్చారు. అక్కడ అయిదురోజులు ఉండి, ఛప్రాకు బయలుదేరారు.

తాను రచించిన “బుద్ధచర్య”ను అచ్చవేయించుకోవా లని రాహుల్ థిస్టర్ అనుకొన్నారు. కాశీకివచ్చి, అక్కడ ఒక

ప్రెస్ లో అచ్చుకు ఇచ్చారు. అచ్చు వేయడం, పూపులుదిద్దడం ప్రారంభమైంది. తాను హిందీలో రచించిన తొలి గ్రంథం ఇది. పుస్తకం ఎప్పుడు చేతికి అందుతుందా అని రాహుల్జీ ఎదురుచూస్తున్నారు. ఆయన ఆచార్య నరేంద్రదేవ్ ఇంట భోజనంచేస్తూ, పుస్తకం అచ్చు వేయించు కొంటున్నారు. పుస్తకాన్ని మరొక చరిత్రకారునికి చూపించడం మంచిదని సలహా ఇవ్వబడింది. రాహుల్జీ అలాగే చేశారు. దీనిని స్వతంత్ర గ్రంథంగా మార్పుచేయాలని ఆ చరిత్రకారుడు చెప్పాడు. అతని మాట వినడంకంటే, ఈ పుస్తకాన్ని అగ్గిలో పారవేయడం ఉత్తమమని రాహుల్జీకి అనిపించింది. అందుచేత పుస్తకాన్ని ఎలాంటి మార్పుచేయకుండా అచ్చు వేయించారు.

వరాకాలం పూర్తి అయ్యేలోగా “బుద్ధచర్య”, అలాగే “అభిధర్మకోశం” అచ్చు వేయడం పూర్తి కావచ్చింది. ఒకనాడు ఆ ప్రెస్ లో పండిత అయోధ్యాసింహ ఉపాధ్యాయ కనిపించారు. ఆయన రచించిన “చోఫ్ - చాపదే” ఆ ప్రెస్సులోనే అచ్చు అవుతూ ఉండేది. జాతీయత, హిందూసభను గూర్చి చర్చజరిగింది. చర్చలో రాహుల్జీకూడ పాల్గొన్నారు. తాను పండిత అయోధ్యాసింహ ఉపాధ్యాయ శిష్యు పరంపరలోనివాడు అయినప్పటికీ ఈ విషయం ఉపాధ్యాయకు తెలియదు. ఆయన హిందూసభను సమర్థిస్తూ మాట్లాడారు. రాహుల్జీ ఆయన వాదాన్ని తీవ్రంగా వ్యతిరేకిస్తూ మాట్లాడారు. ఒక బౌద్ధభిక్షువు హిందూ మతంపై ఈ విధంగా దాడిచేయడం ఆయన

వహించలేకపోయారు. “ఇందుచేతనే మిమ్ము భారతదేశం నుండి బయటికి సాగనంపవలసి వచ్చింది” అన్నారు. రాహుల్ జీ లోలోపల నవ్వుకొన్నారు.

అదేసంవత్సరం నవంబరు నెలలో సారనాథ్ వద్ద నూతని విహారప్రారంభోత్సవం జరిగింది. అన్ని బౌద్ధదేశాల నుండి, ముఖ్యంగా లంక నుండి ఎందరో భిక్షువులు వచ్చారు. అందులో విద్యాలంకార విహార అధిపతి, రాహుల్ జీ ఉపాధ్యయుడైన ధర్మానందనాయక మహాస్థవిరకూడ ఉన్నారు. రాహుల్ జీకూడ ఆ ఉత్సవంలో పాల్గొన్నారు. ఉత్సవానంతరం లంకకురమ్మని ధర్మానంద రాహుల్ జీని కోరారు. లంక నుండి వచ్చిన భిక్షువులు, గృహస్థులు అంతా కలిసి ఒకనాడు సారనాథ్ నుండి జేతవనం వెళ్ళారు. బుద్ధుడు తన ప్రచారక జీవనంలో ఎక్కువకాలం గడిపిన ప్రదేశం ఇది. ధర్మానంద్ జేతవనాన్ని ప్రశంసిస్తూ సంయుక్తంగా కాలంలోనిగాథ “ఇంద జేతవన్” చెప్పనారంభించారు. కొద్దిసేపటికి ఆయన నోట మాట పెగలలేదు. కళ్ళనుండి బాష్పాలు జలజల రాలాయి.

వీరితో కలిసి రాహుల్ జీ నలందా, రాజగృహం, కలకత్తాలమీదుగా లంకకు వెళ్ళారు.

లంకకు మూడో పర్యాయం

విద్యాలంకార విహారంలో ఈ పర్యాయం రాహుల్ జీ ఒక చైనావిద్వాంసుని చూశారు. అతనిపేరు వాంగ్-మో-లమ్. హంఘై నుండి వెలువడే ఒక ఇంగ్లీషు పత్రిక (బౌద్ధ మత సంబంధమైనది) సంపాదకుడు. పాళీ, సంస్కృతం

చదువుకోవడానికి ఇక్కడకు వచ్చాడు. అతనివద్ద చైనా అక్షరాలు నేర్చుకోవడానికి రాహుల్ ప్రయత్నించారు. కాని అది పూర్తిగా నెరవేరలేదు. అక్షరాలు నేర్చుకోవడంతోబాటు ఏదైనా సంస్కృత పుస్తకాన్ని పునరనువాదం చేయాలని రాహుల్ ఉద్దేశం. ఆయన అభిధర్మకోశాన్ని శ్రేంచి-అనువాద సహాయంతో పూర్తిచేశారు. మొదట తాను అదే పుస్తకంతాలూకు చైనా - అనువాదాన్ని తీసుకున్నారు. తర్వాత యువాన్-చ్యాంగ్ అనువదించిన విజ్ఞప్తిమాత్రాసిద్ధి, దీర్ఘనికాయంలో కొన్ని సూత్రాలను తీసుకొన్నారు. చైనా త్రిపిటకం (ధైర్యసంస్కరణ) కాఫీ ఒకటి తెప్పించుకోవడానికి కాఫీవిద్యాపీఠం వారు ఆర్థికసహాయం చేశారు. అందుచేత చైనాలిపి బాగా నేర్చుకోవాలని రాహుల్ అనుకొన్నారు. కాని పనులవత్తిడినల్ల ఈ ఉద్దేశం నెరవేరలేదు. వాంగ్ ఇక్కడవుండగా క్షయవ్యాధిగ్రస్తుడైనాడు. నెలలతరబడి కృశించి చనిపోవడం ఇష్టంలేక, సముద్రంలోదూకి మరణించాడు.

ఆనంద కౌసల్యాయన్ చదువు పూర్తి అయింది. ఇద్దరూ విదేశయాత్ర చేద్దామన్నాడు. రాహుల్ అందుకు అంగీకరించారు. సయాం వెళ్ళదామని ఆనందసూచించాడు. వీరిద్దరినిగూర్చి భారతీయ పోలీసులు లంకపోలీసులకు కొన్ని రిపోర్టులు పంపారు. అయినప్పటికీ ఆనంద పెద్ద ప్రమాదికారి కాదని తోచింది. అతనికి ప్యాస్ పోర్టు ఇచ్చారు. ఇంతలోనే మహాబోధిసథద్వారా లండన్ లో ప్రచారంకోసం పంపిన భిక్షువులు తిరిగినచ్చినట్లు తెలిసింది. కొత్త ప్రచారకులను

పంపవలసిందిగా సభప్రతినిధులు విద్యాలంకార విహార అని పతిని కోరాడు. అందుకు అతడు ఆనందను ప్రోత్సహించాడు. కాని అతడు ఒంటరిగా వెళ్ళడానికి ఇష్టపడలేదు. రాహులీనికూడ రమ్మన్నాడు. ఇంగ్లాండుకు వెళ్ళిరావడానికి మాత్రమే ప్యాసుపోర్టు ఇమ్మని రాహులీ దరఖాస్తుపెట్టాడు. భారతప్రభుత్వ అనుమతిలేనిదే ప్యాసుపోర్టు ఇవ్వజాలమని లంక పోలీసులు జవాబిచ్చారు. అలాగే ఆనందుకు ఇచ్చిన ప్యాసుపోర్టుకూడ ఉపసంహరించుకొన్నట్లు తెలియ జేశారు. అందుచేత ఇద్దరికీ నిరుత్సాహం కలిగింది. అప్పట్లో సి. బి. జయతిలక్ సింహాళ ప్రధానమంత్రి అయినాడు. రాహులీకి అతడు అదినరకే పరిచితుడు. అతని కృషినల్ల ఇద్దరూ ఇంగ్లాండుదాకానే కాకుండా. బ్రిటిష్ సామ్రాజ్య మంతటా పర్యటించడానికి ప్యాసుపోర్టు లభించింది.

యూ ర పు యా త్ర

రాహులీ, ఆనంద్ ఇద్దరూ క్రీ.శ. 1932 జూలై 5 తేదీ కొలంబోదీవిలో ఓడ ఎక్కడానికి వచ్చారు. యూరపులో కోటు, బూటు ధరిస్తాడు. కాని వీరు రెండున్నరవేల ఏళ్ళ క్రిందట భిక్షువేషం ధరించారు. ప్రభెంచినావికులు గట్టిగా నవ్వుతూ, వీరికి స్వాగతమిచ్చారు. రాత్రి 11 గంటలకు ప్రభెంచిఓడ బయలుదేరింది. ఇద్దరూ పడుకుని నిద్రపోయారు. ఆనందకు ఓడ ప్రయాణం సరిపడలేదు. పగటిపూట మూడు సార్లు వాంతి చేసుకున్నాడు. అన్నం ముట్టలేదు. రాహులీకి అన్నం రుచించలేదు. ఇద్దరూ నిమ్మపళ్ళ రసం తీసు

కొన్నారు. ఆనంద్ మరీ నీరసించిపోయాడు. ఈ పరిస్థితికి తోడు తుఫాన్ కూడ ప్రారంభమైంది. అది వారంరోజుల వరకు కొనసాగింది. 12 వ తేదీన ఆగిపోయింది. ఆఫ్రికా తీరం కనిపించింది. ఓడలో స్నానపుగది అంతబాగాలేదు. స్నానానికి ఉప్పునీరు, మంచినీరు ఉంది. కాని రాహుల్ కి ఉప్పు నీటితో ఒళ్ళుతడుపుకొన్నారు. సబ్బురాసుకొంటూ ఉండగా రాతితో గీసినట్లు ఉంది. మొదట మంచినీటితో ఒళ్ళు తడుపుకొని, సబ్బురాసుకోవాలని, ఆ తర్వాత ఉప్పునీటితో స్నానం చేయాలని రాహుల్ కి తెలియదు.

రెండువేల రెండువందలవేళ్ళకు పూర్వం ఈజిప్టులో బౌద్ధభిక్షువుల కొరత ఉండేదికాదు. సికందరియా మొదలైన ప్రదేశాలలో బౌద్ధవిహారాలు ఉండేవి. అశోకుని పనుపున బౌద్ధభిక్షువులు మాగ్డోనియా, తదితర యూరపుదేశాలలో మతప్రచారంకోసం వెళ్ళారు. ఇప్పుడు రాహుల్, ఆనంద్ అందుకోసమే యూరపు వెళ్ళుతున్నారు. కాని వీరిలో అంత ఆత్మవిశ్వాసం లేదు.

వీరు జూలై 23 వ తేదీ మధ్యాహ్నం మార్సెయిల్స్ ఓడరేవులో దిగారు. ప్యారిస్ కు వెళ్ళే రైలు కొద్ది ఆలస్యంగా బయలుదేరుతుంది. అందుచేత మార్సెయిల్స్ లో ముఖ్యమైన ప్రదేశాలు చూచి వచ్చారు. పిమ్మట రైలులో ప్యారిస్ కు వెళ్ళారు. అంబాలాల్ అనే మిత్రుని కలుసుకొన్నారు. అతడు వీరికి పట్టణమంతా చూపించాడు. వీరికి ప్యారిస్ నగరం వింతగా ఉంది. ప్యారిస్ పౌరులకు వీరు వింతగా ఉన్నారు. ఇక్కడ నివసిస్తున్న ఒక అమెరికన్ మహిళ

లుంజ్ బగీ చిరునామా తెలిసింది. ఆమెకు బౌద్ధమతమంటే అనురాగం. వీరు ఆమె ఇంటికి వెళ్ళారు. కాని ఆమె లేదు. తర్వాత ప్యారిస్ విశ్వవిద్యాలయం, రాఫెల్ మీనార్, నెపోలియన్ సమాధి, పురాతన రాజమహల్ సందర్శించారు. మరునాడు ప్యారిస్ లోని ప్రాచ్యభాషా తత్వవేత్తలను కలుసుకోదలచారు. కాని ఎండాకాలం సెలవులు అయినందువల్ల, వారు నగరం వెలుపల ఉన్నట్లు తెలిసింది. డాక్టరు పేలియోకు ఫోన్ చేయగా, అతడు ఇంటివద్దనే ఉన్నాడు. డాక్టరు పేలియో చెనాభాషలో ప్రకాండ పండితుడు. రాహుల్ జి అతనిని కలుసుకొన్నాడు. తన సంపాదకత్వాన వెలువడిన “అభిధర్మకోశం” కాపీ ఒకటి బహూకరించారు. ఇద్దరూ చాలాసేపు సంభాషణ జరిపారు. తర్వాత ఒక టాక్సీలో తమ బసకు బయలుదేరారు. రాహుల్ జి ప్రక్క ఒక ముసలమ్మ కూర్చుని ఉంది. “మీకు పిల్లలు ఎందరు?” అని ఆమెను ప్రశ్నించారు. “నేను ఒంటరిగానే ఉన్నాను. నేను అవివాహితను” అని ఆమె చెప్పింది. రాహుల్ జి, ఆనంద్ ఆమెకు నాడుకూడ కొన్ని ముఖ్యమైన ప్రదేశాలు చూచి, ఓడలో లండన్ కు వెళ్ళారు.

ధర్మపాలుడు లంకలో ఉన్నప్పుడు, విదేశాలలో బౌద్ధ మతప్రచారాన్ని గూర్చి కలలుగనేవాడు. యువకుడుగా ఉన్నప్పుడే అతడు భారతదేశానికివచ్చి, తన జీవితమంతా ఇక్కడే గడిపాడు. బౌద్ధమతప్రచారంకోసం మహాబోధి సభను స్థాపించాడు. కొలంబో, కలకత్తా, సారనాథ్ తదితర చోట్ల కేంద్రాలు నెలకొల్పాడు. ఇంగ్లీషువారికికూడ బుద్ధుని

సందేశం అందించాలని అతనికోర్కె. అందుచేత లండన్ లో రీజెంట్ పార్కు వద్ద, లక్షరూపాయలు పెట్టి నాలుగంతస్తుల మేడ ఖరీదు చేశాడు. ఇప్పుడది విదేశాలలో బౌద్ధమత ప్రచార కేంద్రంగా ఉంది. రాహుల్, ఆనంద్ అక్కడకు వెళ్ళారు. కేంద్రంలో లంక వాతావరణమే ఉంది. ఇది రాహుల్ కి నచ్చలేదు. బౌద్ధమతాన్ని ఇంగ్లాండువారి మతంగా చేయాలంటే, అది ఇంగ్లాండు వాతావరణంలోనే ఉండటం అవసరమని ఆయన అభిప్రాయం.

మరునాడు పత్రికాగోష్ఠి జరిగింది. “డెయిల్ హెరాల్డ్” పత్రికాప్రతినిధి కొన్ని ప్రశ్నలు అడిగాడు. ఇంగ్లాండు వాస్తవ్యులకు తాము బుద్ధుని ఉపదేశాన్ని ఎరుక పరచదలచామని రాహుల్ చెప్పారు. కాని ఆ ప్రతిక, ఏ రిద్దరూ ఇంగ్లాండునంతటినీ బౌద్ధమతంలోకి మార్చివేయ జూస్తున్నారని వ్రాసింది. “డెయిల్ మెయిల్” ప్రతినిధి రాహుల్ ని కలుసుకొని, టెబెట్ యాత్రను గురించి కొన్ని ప్రశ్నలు అడిగాడు. ఆయన మామూలు పద్ధతిలోనే జవాబిచ్చారు. కాని ఆ ప్రతిక ఈ భిక్షువు ప్రపంచంలోని ఘోరాటవులలో ఎన్నో ఏళ్ళు గడిపాడని, అయినప్పటికీ ఇతనికి ఏ జంతువు హానికలిగించలేదని, ఇంకా ఏవేవో వ్రాసింది. సంపాదకీయ శాఖ తరపున టైప్ చేసిన కాపీ ఒకటి అంతకు ముందే రాహుల్ వద్దకు పంపించారు. తప్పుగా ఉన్న విషయాలను ఆయన కొట్టివేసినా, యధాతథంగా అచ్చువేశారు. రాహుల్ అబద్ధాలకోరు, మోసగాడు అని ఒక వైపున మేధావులకు, మానవునిలో దివ్య శక్తి ఉందని ఇంకొక వైపున

మూర్ఖులకు చాటిచెప్పడం ఈ ప్రతికూడదేశం. చైనానుండి వచ్చిన యూనివర్సిటీ ప్రొఫెసర్ ల్యూ ప్రకటననుకూడ పెట్టుబడిదారీ ప్రతికలు ఇలాగే వక్రంగా చిత్రించాయి.

రాహుల్ "దివ్యశక్తి"ని గూర్చి ప్రతికలలో చదివి, ఇంగ్లాండు వాస్తవ్యులు కొందరు తామెత్తులకోసం ఆయనకు జాబులు వ్రాశారు. ఒకనాడు ఒకమహిళ ఆయనతో మాట్లాడటానికి వచ్చింది. ఆమెకు చిత్రవిచిత్రమైన స్వప్నాలు వచ్చేవట. కూర్చుని ఉండగానే స్పృహతప్పి పడి పోయేదట. మానసిక శాస్త్రజ్ఞుడు మాత్రమే దీనికి ఏదైనా ఉపాయం చెప్పగలడు. కాని ఆ మహిళకు ప్రాచ్యదేశాల వారి "తత్వజ్ఞానం"పై విశ్వాసం ఉంది. ఆమె శాస్త్రసమ్మతమైన చర్చలకు రాలేదు. జోతిష్యం, భూత - ప్రేతాలు, తంత్ర-మంత్రాలు, తామెత్తులు, యోగం, ఋషిసిద్ధి, దివ్య శక్తులపై రాహుల్ కి విశ్వాసం ఏనాడోపోయింది. అయినప్పటికీ, "మీకువచ్చే స్వప్నాలు ఏవో వాటిని రోజూ వ్రాసి పెట్టుకొండి. కొద్దిరోజుల తర్వాత వాటిని పరిశీలిస్తాను," అని రాహుల్ ఆ మహిళకు చెప్పారు.

మహాబోధి సభలో ప్రతిఆదివారం సమావేశం జరిగేది. ఆనంద్ తోబాటు, అప్పడప్పడు రాహుల్ కూడ ఉపన్యసించేవారు. వీరు ఒకటి రెండుసార్లు భారతీయ యువకలై సవసభకు వెళ్ళారు. లండన్ లో ఉంటూ, కొంతకాలానికి ఐ.సి.యస్. బారిస్టరయి భారతదేశానికి వెళ్లే యువకులే అక్కడ ప్రోగ్రెస్సు కనపడింది. రాహుల్ లండన్ లో "ధియాసఫీ" (దివ్యజ్ఞానం) పుస్తకాలు ఎన్నో చదివారు.

దివ్యజ్ఞానసమాజం మోసగాళ్ళ కూటమి అనే అభిప్రాయానికి వచ్చారు. ఒకనాడు లండన్‌లోని పెద్దగ్రంథాలయానికి వెళ్లారు. అక్కడ రోజూ చదువుకోవడానికి అనుమతి పత్రం సంపాదించారు. గ్రంథాలయంలో ఏకాంత అధ్యయనానికి కూడ చక్కని ఏర్పాట్లుఉండేవి.

భారతదేశం, లంకనుండివచ్చి ఇక్కడ స్థిరనివాసం కల్పించుకొన్న వ్యక్తులెందరో రాహుల్‌కి పరిచితులైనారు. ఒకనాడు నలుపురంగుగల ఒక బలిష్ఠమైన యువకుడు, ఆయన వద్దకు వచ్చాడు. అతనివెంట ఇద్దరు చిన్నపిల్లలు ఉన్నారు. వారు అతని బిడ్డలు. తెలుపురంగులో ఉన్నారు. అతడు బౌద్ధ గృహస్తునివలె చేతులు జోడించి, తలవంచి నమస్కరించాడు. మొదటిప్రపంచయుద్ధకాలంలో, తన పదిహేనవ యేట లంకనుండి లండన్‌కు పారిపోయి వచ్చానని, ఇక్కడే పెళ్ళిచేసుకొని, స్థిరనివాసం కల్పించుకున్నానని చెప్పాడు. లండన్‌లో బౌద్ధవిహారం, బౌద్ధభిక్షువులు ఉన్నట్లు ఇటీవల పత్రికలలో చదివి, ఈ ప్రదేశాన్ని వెదుక్కొంటూ వచ్చానన్నాడు. అతనిని బౌద్ధ మందిరంలోకి తీసుకువెళ్ళగా, గద్గద స్వరంతో పూజచేశాడు. ఆ తర్వాత అతడు తన భార్య పుత్రులతో విహారంలోకి వస్తూ ఉండేవాడు.

రాహుల్ టిబెట్‌నుండి తెచ్చిన చిత్రాలలో గర్ చాల మంచివి. ఆయన వాటిని లండన్‌కు తీసుకువచ్చారు. ఇక్కడ, ప్యారిస్‌లోకూడ ప్రదర్శింపజేశారు. నలందాను పునరుద్ధరించాలనే ఆలోచన ఆయన బుర్రలో మెదలుతూ ఉండేది. వీటిని అమ్మి ఆ డబ్బుతో నలందాలో భూమిఖరీదు చేయ

వచ్చునని అనుకొనేవారు. ఒక అమెరికన్ మ్యూజియమ్ కు అమ్ముతాననికూడ వ్రాశారు. కాని ఇక్కడకు వచ్చిన తర్వాత ఆ చిత్రాల గొప్పదనం తెలిసింది. అమ్మితే దాదాపు లక్షరూపాయలు వచ్చేవి. కాని పాట్నా మ్యూజియమ్ కు ఉచితంగా ఇచ్చివేశారు.

శ్రీమతి రీజ్-డేవిడ్స్ పాలీ భాషలో గొప్పపండితురాలు. ఆమె, ఆమె భర్త పాలీసాహిత్యంలో అపారమైన కృషి చేశారు. యుద్ధకాలంలో ఆమె ప్రియపుత్రుడు మరణించాడు. కొద్దికాలమైన తర్వాత, ఆమె భర్త కూడ మరణించాడు. వృద్ధురాలు శ్రీమతి డేవిడ్స్ ఈ శోకాన్ని భరించలేకపోయింది. ప్రేతవిద్య తెలిసినవారివద్దకు వెళ్ళడం మొదలుపెట్టింది. తన పుత్రుడు ప్రేతలోకంలో జీవించి ఉన్నాడనే విశ్వాసం ఏర్పడింది. తన పాలీభాషా పాండిత్యం అప్రత్యక్షగూఢంలో మరో విషయాన్ని ప్రతిపాదించడానికి ఉపయోగపడింది. ఆమె ఇలా ఆలోచించడం మొదలుపెట్టింది: నా పుత్రుడు జీవంలో ఉన్న ప్రేతలోకం ఉంటే, దేవలోకంకూడ ఉన్నట్లే. ఈ ప్రేతలోకమూ, దేవలోకమూ లక్షలాది సంవత్సరాలు ఉండగలిగినప్పుడు, ఈ శరీరాన్ని వదిలి, వేరొక శరీరంలోకి వెళ్ళే అజరామరమైన, నిత్యమైన ఆత్మకూడ ఉండితీరుతుందని ఆమె వాదన. బుద్ధుడు అనాత్మను కాకుండా ఆత్మను అంగీకరించాడని ఆమె చెప్పడం మొదలుపెట్టింది. ఇలాగే ఇంకా ఎన్నో కొత్త ఆలోచనలు చేసింది. బుద్ధుని ఉపదేశాలకు పూర్తి వ్యతిరేకమైన అర్థం చెప్పింది. మరొక శాస్త్రవేత్త సర్ ఆలివర్ లాజ్ విష

యంలోకూడ ఇలాగే జరిగినట్లు రాహులీకి జెలిసింది. యుద్ధంలో అతని కుమారుడుకూడ మరణించాడు. తన కుమారునితో మాట్లాడేందుకై అతడు ప్రేత విద్యావేత్తల వద్దకు వెళ్ళేవాడు. తర్వాత ఏవో పిచ్చిపిచ్చివాతలు వ్రాయ మొదలుపెట్టాడట. శ్రీమతి డేవిడ్స్ భావాలను ఖండిస్తూ రాహులీ ఒక వ్యాసం వ్రాశాడు. అది ఒక బౌద్ధ మాస పత్రికలో అచ్చయింది.

భవిష్యత్తులో మతం అనేది లేకుండాపోయే ప్రమాదం ఉందని, కొన్ని మతాలవారు కలసి లండన్లో 'సర్వ మత మిత్రమండలి'ని ఏర్పాటు చేయదలచారు. ఇందులో బౌద్ధమతానికి ప్రాతినిధ్యం లేకపోతే ఎలాగ? అందుచేత వారు మహాబోధిసథకు ఆహ్వానపత్రం పంపించారు. రాహులీ బౌద్ధమత సమర్థకుడు అయినమాట నిజమే. దీనితోబాటు ఆయన ఇతరమతాలను వ్యతిరేకించేవారు కాదు. అయితే భగవంతుడు ఉన్నాడనే మతం ప్రజాశ్రేయస్సుకు, ప్రపంచ అభ్యుదయానికి వ్యతిరేకమని భావించేవారు. మత రీత్యా బౌద్ధమతంకూడ ఒకవిధంగా అభివృద్ధి నిరోధకమైనదే అనే నిర్ణయానికి ఆయన ఇంకా రాలేదు. 'సర్వమత మిత్ర మండలి' ఆహ్వానాన్ని అందుకొని, ఆనంద మాత్రమే అక్కడకు వెళ్లాడు. అప్పటికే మండలి ఉద్దేశాలను, నియమాలను రూపొందించడం చాలా వరకు పూర్తి అయింది. దేవుని బిడ్డలు అయినందువల్ల మానవులందరిలోను భ్రాతృభావాన్ని పెంపొందించాలనేది మండలి నియమాలలో మొదటిది. ఈ నియమం ఉన్నట్లయితే బౌద్ధులు ఈ మండలిలో

చేరజాలరని, ఎందుకంటే బాధలు దేవుడు ఉన్నాడనే విషయం అంగీకరించరని ఆనంద చెప్పాడు. దేవునికి స్థానంలేని మతంకూడ ఒక మతమేనా? అని ఒక మాల్వీ పెదవి విరచాడు. ఏమైనా బాధలను మిత్రమండలిలో చేర్చుకోవాలి కాబట్టి, నియమావళినుండి దేవునిమాట తొలగించారు.

భారతదేశంలో మహమ్మదీయులతోబాటు, సూరి జనులకుకూడ ప్రత్యేక ఎన్నిక నియోజకవర్గాలు ఏర్పాటు చేయడానికి బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం అంగీకరించింది. 'విభజించి' పాలించే ఈ రాజనీతిని నిరసిస్తూ గాంధీజీ ఆమరణ నిరాహారదీక్ష పూనారు. ఈ వార్త లండన్ పత్రికలో వెలువడగానే చాలా ఆందోళన: బయలుదేరింది. ఒక చెనావిద్యార్థి రాహులీవద్దకు వచ్చాడు. 'ఆస్పృశ్యత అంటే ఏమిటి?' అని అడిగాడు. రాహులీ అతనికి చాలా వివరంగా చెప్పారు. అయినప్పటికీ ఆరోగ్యవంతుడైన వ్యక్తిని ముట్టుకోవడమన్నా, అతనిచేతి అన్నంతినడమన్నా చెడ్డగా ఎందుకు భావిస్తారో అతనికి అర్థం కాలేదు. భారతదేశంలో బ్రహ్మదేవుడు ఏర్పాటుచేసిన నియమం అనుకొంటున్నదానిని, ఇతరదేశాలలో చాలా మూర్ఖత్వంతో కూడిన నియమంగా భావిస్తున్నారని రాహులీకి స్పష్టమైంది.

రాహులీ ఒకనాడు కాన్ సింగ్స్ మ్యూజియమ్ కు వెళ్ళారు. బుద్ధుని ముఖ్య శిష్యులు సారిపుత్ర, మాద్గల్యా యనుల అస్థికలు అక్కడ చిన్న పెట్టెలలో భద్రపరచబడి ఉండేవి. పెట్టెలపై క్రీస్తుకు పూర్వం రెండో శతాబ్దపులిపిలో ఆ ఇద్దరు సత్సరుషుల పేర్లు చెక్కబడి ఉన్నాయి. వాటిని తేర

వగా అస్థికలముక్కలు చిన్న చిన్నవి కనిపించాయి. క్యాంపెబెల్ ఈ మ్యూజియమ్ లో ఉన్న ఇతర వస్తువులను కూడ చూపించాడు. రాహులీని తన ఆఫీసులోకి తీసుకు వెళ్ళాడు. అక్కడ ఒక ఇంగ్లీషు అధికారి క్యాంపెబెల్ కోసం కాచుకొని ఉన్నాడు. అతడు భారత ప్రభుత్వానికి సంబంధించినవాడు. మర్యాదకోసం క్యాంపెబెల్ అతనిని రాహులీకి పరిచయం చేశాడు. కాని అతడు సందేహిస్తూనే రాహులీతో కరచాలనంచేశాడు. అతడు భారతీయులను గులాములుగా భావిస్తున్నట్లు కనపడింది.

ఇంగ్లాండునుండి అమెరికాకు వెళ్ళి, అక్కడ బౌద్ధ మతప్రచారంచేయమని మహాబోధిసథువారు రాహులీని కోరారు. కాని ఆయన మతప్రచారకుడు అయ్యే దశదాటి పోయింది. ఇప్పుడు బౌద్ధమతంతో తనకు, 'నూలుపోగు సంబంధం' మాత్రమే ఉంది. అది ఎప్పుడైనా తెగిపోవచ్చు, అయితే ఆయనకు బుద్ధునిపట్ల శ్రద్ధ ఎప్పటికీ తగ్గిపోలేదు. బుద్ధుడు భారత దేశంలో అందరికంటే గొప్పతత్వవేత్త అని రాహులీ అభిప్రాయం. ప్రపంచంలో మతమనే పేరులేకుండాపోయినా, బుద్ధుని పేరునిలుస్తుందని ఆయన నమ్మకం. తాను బుద్ధుని ఉపదేశాలు చదివిన తర్వాత, అతడు కూడా కమ్యూనిస్టుగా తయారు కావాలని కలులుకన్నట్లు రాహులీ భావించారు. లండన్ లో ఉండగా ఆయన కమ్యూనిస్టు సాహిత్యాన్ని, ముఖ్యంగా రష్యా పత్రికలను, పుస్తకాలను చదివేవారు. లండన్ నుండి వెలువడే కమ్యూనిస్టు పత్రిక "డెయిలీ వర్కర్" ను నిత్యమూ పఠించేవారు. అయితే ఆయన బ్రిటీష్ కమ్యూనిస్టులలో

ఎవరితోనూ నేరుగా సంబంధం పెట్టుకోవడానికి అవకాశం లభించలేదు. ఆయన వేషం చూస్తేనే బ్రిటిష్ కమ్యూనిస్టులు జడుసుకొనేవారు. పైపెచ్చు తాను కూడ రష్యా వెళ్ళదల చారు. గూఢచారుల దృష్టిలో పడతానని ఆయన భయం.

రాహుల్ బెనర్జీ ఒకరోజున కేంబ్రిడ్జి విశ్వవిద్యాలయాన్ని సందర్శించాడు. అప్పుడు ఆయనకు టెబెట్ లోని సేరా, డేపుంగ్ బౌద్ధ విహారాలు గుర్తుకువచ్చాయి. కేంబ్రిడ్జి కూడ ఒకప్పుడు క్రైస్తవభిక్షువుల విహారంగా ఉండేది. వారే దీనిని విద్యాపీఠంగా మార్చారు. భారతదేశంలో నలందా, విక్రమశిలవంటి పెద్ద విద్యాపీఠాలు ఉండేవి. అంతరాతీయ భాషాని ఆర్జించిన ఈ విద్యాపీఠాలు శిథిలమైపోయేటప్పుడే, కేంబ్రిడ్జి, ఆక్స్ ఫర్డ్ విద్యాపీఠాలు స్థాపింపబడటం రాహుల్ బెనర్జీకి ఆశ్చర్యం కలిగించింది.

మార్క్స్ మహాశయుడు లండన్ లో చనిపోయాడని, ఆయన భౌతికకాయం హేగేట్ స్మశానవాటికలో సమాధి చేయబడిందని రాహుల్ బెనర్జీ చదివారు. అందుచేత ఒకనాడు భక్తి భావంతో ఆ స్మశాన వాటికను వెదుక్కొంటూ వెళ్ళారు. బయట ఒక స్త్రీ పువ్వులు అమ్ముతున్నది. ఆమెవద్ద పువ్వులు ఖరీదుచేశారు. మార్క్స్ సమాధి ఎక్కడ అని చాకీదారును అడుగగా, తనకు తెలియదన్నాడు. ఏవర్గ దాస్యాన్ని తొలగించచానికై మార్క్స్ పాటు పడ్డారో, ఆ వర్గానికి సంబంధించిన ఒకవ్యక్తికి ఆయన సమాధి ఎక్కడ ఉండేదీ తెలియకపోవడం రాహుల్ బెనర్జీకి ఆశ్చర్యం కలిగించింది. స్మశాన వాటికలో వేలాది సమాధులు ఉండేవి. వాటిపై

ఉన్న పేర్లు చదివి, మార్కుసమాధిని గుర్తుపట్టాలంటే ఒక రోజు చాలదు. ఇంతలో ఒకవ్యక్తి సమాధులవైపునుండి గేటువైపువచ్చాడు. 'పదండి, నేను చూపిస్తా'నని అతడు రాహులీని తీసుకువెళ్ళాడు. అది మామూలుసమాధి-దానిపై గడ్డిమొలిచిఉంది. ప్రపంచ శ్రమజీవుల పరిరక్షకుడు తన జీవితాంతంవరకూ పరిశ్రమించి, దారిద్ర్యాన్ని సహించిన తర్వాత, తనభార్య జెన్నీతోబాటు ఇక్కడే విశ్రమించారు. రాహులీ చాలా భక్తిభావంతో పువ్వులను సమాధిపై ఉంచారు. తలవైపుఉన్న రాతిపై మార్కుపేరుకూడా చెక్కబడి ఉంది. అక్కడ ఎవరో ఒకచిన్న ఎర్రజెండాపెట్టారు. అదే రోజు రాహులీ వెసుమినిస్టర్ అబే చూడటానికి వెళ్ళాడు. ఇక్కడదీదలరక్తం పీల్చినవారి సమాధులు ఉన్నాయి. వీటిని అలంకరించడానికై డబ్బు మంచినీళ్ళవలె ఖర్చుపెట్టినట్లు కనపడింది.

లండన్ లో మూడు నెలలన్నర కాలం గడిపిన తర్వాత రాహులీ, ఆనంద తదితర మిత్రులవద్ద సెలవుతీసుకొని తిరిగి ఫ్రాన్సుకు వెళ్ళాడు. అమెరికన్ బౌద్ధమత సానుభూతిపరురాలు లుంజ్ బరీ ఆయనకు స్టేషన్ లో స్వాగతమిచ్చింది. రాహులీ మరునాడు 'ముజీ-గ్వ' అనే కళామందిరాన్ని సందర్శించారు. ఆరాత్రి జరిగిన బౌద్ధసభలో ఉపన్యసించారు.

మరునాడు ఆచార్య సెల్వెన్ లెవీ ఇంటికి వెళ్ళాడు. ఆయన వయస్సు 70 ఏళ్ళు. భారతీయసంస్కృతీ పరిశోధనలో ఆయనకు సాటివచ్చే పండితుడు ఈప్రపంచంలో లేడని చెప్పవచ్చు. పండుముసలి . అయినప్పటికీ, రోజుకు పది

పన్నెండుగంటలు పనిచేస్తున్నారు. అవసరమైతే ప్రపంచంలో ఎక్కడికైనా వెళ్ళడానికి సిద్ధంగా ఉన్నారు. రాహుల్ ఆయనకు “అభిధర్మకోశం” కాపీ ఒకటి బహుకరించారు. ఆయన గదిలో ఎక్కడచూచినా పుస్తకాలే ఉండేవి. అందులో ఆధునిక యూరపు భాషాగ్రంథాలే కాకుండా, చైనా, పాలీ, సంస్కృతం, టిబెట్ భాషాగ్రంథాలుకూడ ఎక్కువ ఉండేవి. విరిగిపోయిన ఒక నల్లని రాతివిగ్రహాన్ని రాహుల్ జ్ఞాపించి, “దీనిని నేను నలందాలో సంపాదించాను”ని చెప్పారు. ఇద్దరూ నాలుగుగంటలసేపు సంభాషించారు. ఆచార్య లెఫ్ టిబెట్ రాజవంశాన్ని గూర్చి ప్రస్తావించారు. ఆయనకుగల కొన్ని సందేహాలను రాహుల్ నివృత్తిచేశారు.

బహుభాషా పండితుడు, గోవా నివాసి అయిన బర్ గంజా కూడ ఇక్కడే కనిపించారు. తాను భారతీయ నృత్యాన్ని గూర్చి ఒక పుస్తకం వ్రాస్తున్నట్లు తెలియజేశారు. “భరతనాట్యశాస్త్రం”లో నృత్యానికి సంబంధించిన అధ్యాయాల అనువాదంలో తనకు తోడ్పడాలని రాహుల్ ని కోరాడు. అందుకు రాహుల్ సంతోషంతో అంగీకరించారు. బర్ గంజాకు పాశ్చాత్య నృత్యశాస్త్రం కొట్టినపిండి. అయితే భరతనాట్యశాస్త్రంకూడ బాగా చదివాడు. భరతుడు చెప్పినన్ని నృత్యముద్రలు యూరోపియన్ నాట్యశాస్త్రంలో కూడ లేవని ఆయన అన్నప్పుడు రాహుల్ ముక్కుపై వేలు పెట్టుకున్నారు. బర్ గంజా వెంట, రాహుల్ జాతీయగ్రంథాలయం చూడడానికి వెళ్ళారు. బ్రిటిష్ గ్రంథాలయంవలె ఇది కూడ చాలా పెద్దది. చదువుకోవడానికి అక్కడ ఇంకా

చక్కని ఏర్పాట్లుండేవి. సాయంత్రంపూట సోర్సోన్ విశ్వ విద్యాలయానికి వెళ్లారు. అక్కడ ఆచార్యలెవీ, ఆచార్య పూషే, తదితర అధ్యాపకులు కనిపించారు. చాలా సేపటి దాకా శాస్త్రీయచర్చలు జరిగాయి. కుమారి సిల్వర్ బౌద్ధ తత్వ విద్యార్థిని. ఆమె రాహుల్ని ఎన్నో ప్రశ్నలడిగింది.

సోవియట్ రష్యాకు వెళ్ళాలని రాహుల్ ఉద్దేశం. లండన్లో ఉండగానే ప్యాన్ పోప్టుపై అనేక విదేశాల పేర్లు వ్రాయించుకొన్నాడు. కాని సోవియట్ రష్యాపేరులేదు. అందుచేత ప్యారిస్లోని బ్రిటిష్ రాయబార కార్యాలయానికి వెళ్లారు. తాను వచ్చినపని చిక్కుతోకూడుకొన్నదని ఆయన అనుకొన్నాడు. బ్రిటిష్ రాయబారికి ఒక బుద్ధవిగ్రహాన్ని గూర్చి ఏదో సమాచారం కావలసివచ్చింది. రాహుల్ని అడగగా, ఆయన చెప్పాడు. రాయబారి సోవియట్ రష్యా, పోలెండ్ లపేర్లుకూడ ప్యాన్ పోప్టుపై ఎక్కించాడు. తాను వెంటనే సోవియట్ రష్యాకు వెళ్ళగలనని రాహుల్ అనుకో లేదు. అయినప్పటికీ రష్యన్ భాష నేర్చుకోవడం ప్రారంభించారు. ఆయనకు ఒక పోలెండ్ వనిత చాలాప్రేమతో రష్యన్ భాష నేర్పిస్తూ ఉండేది. ఆమెకు కమ్యూనిస్టులంటే గిట్టదు. తనవద్ద రష్యన్ భాష నేర్చుకొంటున్న భిక్షువు కమ్యూనిస్టు అభిమాని అని ఆమెకు ఏమి తెలుసు?

రాహుల్ ఆ నెలాఖరులో జర్మనీకి వెళ్ళాడు. ఫ్రాంక్ ఫర్ట్ సేషన్ లో తాకుర్ ఇండ్రబహదూర్ సింహా, జపాన్ పండితుడు డాక్టరు కితాయామా, ఆయనకు స్వాగతమిచ్చారు. తాకుర్ ఇండ్రబహదూర్ సింహా కాశీవిద్యాపీఠంలో 'శాస్త్ర'

పరీక్ష ప్యాపై, ఇక్కడ పి. హెచ్. డి. కోసం కృషి చేస్తున్నారు. డాక్టరు కితాయామా ఫ్రాంక్ ఫర్ట్, మార్ బర్ట్ విశ్వవిద్యాలయాలలో బౌద్ధమతాన్ని గూర్చి అధ్యయనం చేస్తున్నారు. మరునాడు వీరు ముగ్గురూ కలిసి, జర్మనీ సంస్కృత విద్వాంసుడు డాక్టరు ఓటో ఇంటికి వెళ్ళారు. రాహుల్ ఆయనతో అయిదుగంటలసేపు శాస్త్రీయ చర్చలు జరిపారు. పాళీ భాష, బౌద్ధమతం, మహాయానం, రామానుజుని విశిష్టత్వం, ఆర్యుల అశ్వపాలన వీరి చర్చలలో వచ్చాయి.

మరునాడు రాహుల్ మార్ బర్ట్ లోని విశ్వవిద్యాలయాన్ని చూడటానికి వెళ్ళారు. డాక్టరు ఓటో పని చేస్తున్నది అక్కడే. ఆయన శీతాకాలపు సెలవులలో ఇటలీకి వెళ్ళుతున్నారు. అందుచేత వందలాదివిద్యార్థులు ఆయన ఉపన్యాసం వినడానికి వేచిఉన్నారు. డాక్టరు ఓటో గాంధీజీని గూర్చి ఉపన్యాసించారు. రాహుల్ ని విద్యార్థులకు పరిచయం చేశారు.

డాక్టరు ఓటో ఒక స్విడ్జర్లాండ్ మహిళ తయారు చేసిన రంగు రేఖా చిత్రాలను రాహుల్ కి చూపించారు. ఈ మహిళ స్వప్నావస్థలో ఇలాంటి చిత్రాలను చూచేదని, తర్వాత వీటిని కాగితాలపై గీసిందని చెప్పారు. వీటిపై మీ అభిప్రాయ మేమిటని రాహుల్ ని అడిగారు. వీటిలో కొన్ని చిత్రాలు టెబెట్ మండల చక్రాన్ని పోలివున్నాయని రాహుల్ చెప్పారు. స్విడ్జర్లాండ్ మహిళ అభ్యర్థనపై రాహుల్ ఆమె ఇంటికి వెళ్ళారు. యోగంపట్ల ఆమెకు కూలా శ్రద్ధ ఉండేది. కొన్ని యోగాలు చేస్తూ ఉండేది. తాను

గీసిన రంగురేఖా చిత్రాలనుగూర్చి రాహుల్జీ అభిప్రాయం తెలుసుకున్నది. విన్నదీ, కన్నదీ ప్రతిఒక్కటీ చిత్రేకాగ్రత వల్ల భౌతికరూపంధరించి కనిపిస్తుందని రాహుల్జీచెప్పారు. ఆయన వ్యాఖ్య ఆమెకు చాలా సంతృప్తి కలిగించింది.

రాహుల్జీ సోవియట్ రష్యాప్రయాణం తలపెట్టారు. కాని మరో వారంరోజులు ఇక్కడే ఉండవలసివచ్చింది. ఒక నాటిరాత్రి తాకుర్ ఇంద్రబహుదూర్ సింహావెంట పట్టణం చూడటానికి బయలుదేరారు. ఆ రోజున ఏదో పండుగ. ఎక్కడచూచినా జనసంగోహమే. నృత్యాలు విద్యుద్దీపాల పొదరిళ్ళవలె కనపడుతున్నాయి. అక్కడక్కడ కొందరు యువతులు నిల్చుని ఉన్నారు. వీరు వేశ్యలని ఆయనమిత్రుడు చెప్పాడు. అడుగడుగునా వీరేకనిపిస్తున్నారు. ఆయనమిత్రుడు వీరినిగూర్చి సైగతో చెబుతున్నాడు. అయినప్పటికీ రాహుల్జీ పట్టించుకోలేదు. కొంతదూరం వెళ్ళినతర్వాత ఆయనమిత్రుడు మళ్ళీ హెచ్చరించాడు. ఇంతలో ఒకరిద్దరు యువతులువచ్చి రాహుల్జీ చెయ్యిపట్టుకొన్నారు. ఆయన “నాయిన్” (నద్దు) అనే జర్మన్మాట నల్లించి, అక్కడనుండి తప్పుకున్నారు.

రాహుల్జీని తిరిగి లండన్కు రమ్మని, తర్వాత అమెరికాకు వెళ్ళమని కోరుతూ మహాబోధి సభ తరపున ఆనంద్ ఒక ఉత్తరం వ్రాశాడు. కాని యూరపు పెట్టుబడిదారీ జీవితం రాహుల్జీకి చాలారోత పుట్టించింది. ఆ దేశాలలో ఇంకా తిరగడమంటే కాలాన్ని వ్యర్థపరచడమే అనిపించింది.

అందుచేత తాను స్వదేశానికి వెళ్ళుతున్నానని మహాబోధి
సభకు లేఖ వ్రాశారు. అయితే రష్యాకు వెళ్ళే ప్రయ
త్నాన్ని విరమించుకోలేదు.

ఆయన డిసెంబరు 12వ తేదీ రాత్రి బెర్లిన్ కు బయలు
దేరారు. మరునాడు ఒక టైప్ వ్రైటర్ కుమారి వర్తా డాల్కే
స్వాగతమిచ్చింది. ఆయనను బెర్లిన్ ఉపనగరమైన ప్రోనోకు
తీసుకువెళ్ళింది. జర్మనీ వైద్యుడు, ప్రఖ్యాత పండితుడు.
అయిన డాక్టరు పాల్ డాల్కే అక్కడ ఒక కొండపై బౌద్ధ
విహారాన్ని నిర్మించాడు. దీనిని ఇంకా అభివృద్ధిలోకి తీసుకు
రావాలని ప్రయత్నించాడు. కాని ఈ కోర్కె నెరవేరక
ముందే మరణించాడు. ఇప్పుడు అతని కుటుంబంవారే ఆ
విహారాన్ని నిర్వహిస్తున్నారు. జపాన్ నుండి చదువు కోవడా
నికి వచ్చిన యునక్ పురోహితుడు సకాకిబారాకూడ అక్కడ
కనిపించాడు. రాహుల్ ఆ సాయంత్రం బౌద్ధుల సభలో
ఉపన్యసించారు.

మరునాడు ఆయన బెర్లిన్ కు బయలుదేరారు.
ముఖ్యంగా రష్యాకు వెళ్ళే ఏర్పాట్లు చేసుకోవడానికే ఇక్క
డకు వచ్చారు. భారతీయ కమ్యూనిస్టులు ఇక్కడ ఎందరో
ఉన్నట్లు రాహుల్ విన్నారు. అయితే వారిని కలుసుకోవడం
తేలికైందికాదు. చివరికి లక్నో వాస్తవ్యుడు రామచంద్ర
సింహ్ కనిపించాడు. రాహుల్ అతని ఇంటికి వెళ్ళారు.
అతడు పి. హెచ్. డిగ్రీపొంది బెర్లిన్ విశ్వవిద్యాలయంలో
ఐన్ స్టీన్ క్రింద పరిశోధన చేసేవాడు. అతని జీవితం విషాద
కరంగా పరిణమించింది. హిట్లర్ అధికారం చేజిక్కించు

కొన్న తర్వాత ఐన్ స్టీన్ జర్మనీ నుండి పారిపోయాడు. రామచంద్రసింహ్ తన పరిశోధనకు స్వస్తి చెప్పాడు. కొన్నాళ్ళు ఒక కంపెనీ ఏజంటుగా ఉన్నాడు. తర్వాత వకాలత్ ప్రారంభించాలనుకున్నాడు. ఇప్పుడు ఇంకేదోపని చేస్తూ, జీవితం గడుపుతున్నాడు. అతని భార్య రెండేళ్ళ నుండి తనవద్దనే ఉంటున్నది. కొద్ది రాబడితోనే సంసారం ఈడుతున్నారు. రామచంద్రసింహ్ సోవియట్ రష్యా అభిమాని కాని అతడు రష్యాకు వెళ్ళలేదు. అతడూ, రాహుల్ చాలాసేపు సంభాషణ జరిపారు. పిమ్మట రాహుల్ ప్రోనోకు తిరిగి వెళ్లారు.

ఆయన లెనిన్ గ్రాడ్ ప్రయాణాన్ని కొంత కాలానికి వాయిదా వేసుకోవలసి వచ్చింది. ఒకనాడు మళ్ళీ రామచంద్రసింహ్ ఇంటికి వెళ్ళారు. అతని ఇంటి యజమానురాలు ఒక జర్మన్ సైన్యాధిపతి కూతురు. కొద్ది ఏళ్ళక్రితం జర్మన్ నాణెంవిలువ దారుణంగా పడిపోయింది. ఆమెతండ్రి బ్యాంకులోవేసిన డబ్బు వృధాఅయింది. అందుచేత ఆమె ఒక పెద్ద ఇంటిలో నాలుగైదు గదులు అద్దెకు తీసుకొని, వాటినే తిరిగి ఇతరులకు లాభసాటి అద్దెకు ఇస్తున్నది. అద్దెకు ఉన్నవారికి టీ, కాఫీ తయారుచేసి ఇస్తూ, జీవితం గడుపుతున్నది. ఆమెకు పెళ్ళిఅయ్యే సూచనలు లేవు.

మరునాడు రాహుల్ బెర్లిన్ విశ్వవిద్యాలయాన్ని, అనేక మ్యూజియమ్లను చూశారు. శాస్త్రీయరంగంలోను, ప్రాచ్యభాష, సంస్కృతుల అధ్యయనంలోను జర్మనుల కృషి ఆయనకు ఆశ్చర్యం కలిగించింది. తర్వాత కొద్దిరోజులకు

ఫ్రాంకో ఫర్టు వెళ్లారు. తన మిత్రుడు గాకుర్ ఇండ్రబహదూర్ వద్ద నెలవు పుచ్చుకొన్నారు. పిమ్మట మార్సెయిల్స్ కు వచ్చి “ఫేరీ కుసల్” అనే ఓడలో తిరిగి లంకకు బయలుదేరారు.

రాహుల్ సహాయాత్రికులలో భారతీయులెవ్వరూ లేరు. అమెరికాలో చదువుకొనివస్తున్న చైనా దేశస్థుడు యూవన్ ఆయనకు తోడ్పాటుగా ఉన్నాడు. అతడు ఇంగ్లీషు మాట్లాడేవాడు. కాని మితభాషి. రాహుల్ వద్ద చదువు కోవడానికి పుస్తకాలేవీలేవు. ఓడలో కొందరు క్రైస్తవమతప్రచారకులు బైబిలు గ్రంథాలు అమ్ముతున్నారు. వారివద్ద 14 భాషలలో బైబిలు గ్రంథాలు ఉండేవి. రాహుల్ 50 ఫ్రాంకులు ఇచ్చి అన్ని భాషలలోను బైబిలు ఖరీదు చేశారు. ఓడ సయీదా రేవుకు వచ్చింది. యాత్రికుల సంఖ్య తగ్గిపోయింది. ఖాళీ సమయాన్ని రాహుల్ ఏదోవిధంగా ఉపయోగించదలచారు. అందుచేత “డిహ్ బాబా” అనే కథ వ్రాశారు.

క్రీ.శ. 1932 జనవరి 13వ తేదీ ఉదయం “ఫేరీ కుసల్” కొలంబో చేరుకొన్నది. కొన్ని నెలల తర్వాత రాహుల్ తిరిగి పచ్చపచ్చని పంటపొలాలను చూశారు. విద్యాలం కార విహారంవారు. ఆయనను చాలా ప్రేమతో కలుసుకొన్నారు. రాహుల్ తన పర్యటనానుభవాలను వినరిస్తూ, వారితో చాలాసేపు గడిపారు. విహార అధిపతి కొందరు భిక్షువులతో కలిసి భారతదేశం వెళ్ళినట్లు తెలిసింది. అతడు తిరిగివచ్చిన తర్వాత, రాహుల్ జనవరి 30వ తేదీన భారతదేశానికి బయలుదేరారు.

ఏ దో అ ద్యా యం

పురాతత్వంపై శ్రద్ధ-భారతదేశ పయనం

రాహుల్జీ మద్రాసులో దిగి మ్యూజియమ్ కు వెళ్ళాడు. అమరావతి, గోలి, నాగార్జున కొండలనుండి తెచ్చిఉంచిన రాతిశిల్పాలను చాలా శ్రద్ధతో తిలకించారు. ఆయన నాగార్జునకొండకు వెళ్ళాలనుకొన్నారు. కొండకు మిత్రులు తగు ఏర్పాట్లుకూడ చేశారు. కాని వ్యవధి చాలనందున వెళ్ళలేక పోయాడు.

రైలులో ఆయనకు ఒక ఆంధ్ర వృద్ధబ్రాహ్మణుడు తోడ్కొన్నాడు. అతని కాలికి ఒక కడియం ఉండేది. అతడు సంస్కృత పండితుడు. భారతీయ నృత్యకళను గూర్చి అతనికి బాగా తెలుసు. స్వయంగా ఉత్తమ నర్తకుడు. అతడూ, రాహుల్జీ ఇద్దరూ నృత్యకళనుగూర్చి చాలాసేపు మాట్లాడుకొన్నారు.

రాహుల్జీ కలకత్తాలో రెండురోజులు ఉండి, సుల్తాన్ గంజ్ కు వెళ్ళాడు. “గంగా” అనే పత్రికలో ఇదినరకే ఆయన వ్యాసాలు ఎన్నో ప్రచురింపబడ్డాయి. ఇక్కడ వుండగానే ఆయన ‘భారతదేశంలో మానవ పరిణామం’ అనే వ్యాసం వ్రాశారు. “గంగ” పత్రికాధిపతి చాలా సహృదయుడు. కాని అతని ఇంటిపరిస్థితి బాగాలేదు. ఇంట్లో తాను, భార్య, ఇద్దరుపిల్లలు మాత్రమే ఉండేవారు. కాని నెలకు కొన్నివేల

గూపాయలై నా ఇంటిఖర్చుకు సరిపడేట్లులేదు. ఇంట్లోనివారు పత్రికాధిపతిని ముప్పతిప్పలు పెడుతూ ఉండేవారు. ఈ పరిస్థితిలో అతని ఇంటికి రాహుల్ జై వెళ్ళలేదు.

ఆయన కొద్దిరోజుల తర్వాత పాట్నా వెళ్ళాడు. స్టేషన్ వద్ద కాశీ ప్రసాద్ జాయస్వాల్ స్వాగతమిచ్చారు. తన ఇంటికి తీసుకు వెళ్ళారు. ఆనాడు ప్రారంభమైన స్నేహం ఏళ్ళ తరబడి కొనసాగించి రాహుల్ అతనిని తన జ్యేష్ఠ సోదరడుగా భావించేవారు. కాని ఆయన నెల్లినప్పుడు జాయస్వాల్ చాలా చీకాకుగా ఉన్నాడు. అతని పెద్దకుమారుడు బారిస్టర్ చదవడానికి వెళ్లేముందు, ఒక సామాన్య యువతిని మెడకు కట్టారు. అతడు విదేశంలో చదువుతూ ఒక ఇంగ్లీషు యువతిని ప్రేమించాడు. స్వదేశానికి నచ్చేటప్పుడు ఆమెను కూడ తన వెంట తీసుకునచ్చాడు. కాని ఆమెకు ఆశ్రయమిస్తే, మొదటి భార్యకు తీరని అన్యాయం జరుగుతుందని తండ్రి భయం. అయితే కుమారుడు తాను ప్రేమించిన యువతిని నట్టేటముంచదలచుకోలేదు. స్వతంత్ర జీవనం కోసం కొన్ని నెలల వరకు తంటాలు పడ్డాడు. తన ప్రయత్నం నెరవేర నందువల్ల, చివరికి ఆమెను విదేశానికి పంపించాడు.

జాయస్వాల్ వంటి బుద్ధిమంతుడు, లోకజ్ఞుడు తన కుమారుని పెళ్ళి విషయంలో ఇలాంటి తప్పు ఎందుకు చేశాడని రాహుల్ ప్రశ్న. జాయస్వాల్ కూడ విదేశంలో ఉంటూ ఒక యువతిని ప్రేమించాడు ఆమె సింహళండా కా వచ్చిందట. జాయస్వాల్ విప్లవ భావాలు కలవాడు. కాని సమాజ ప్రభావంవల్ల అపి అడుగున పడిపోయాడు. పెద్దకుమారుడు

సమాజ ప్రభావంవల్ల అపి అడుగున పడిపోయాడు

తన ప్రేయసిని ఇంగ్లాండుకు పంపించాడనివిని చాలా సంతోషించాడు. ఈ ఇద్దరిపరిస్థితిపట్ల రాహుల్ తన సానుభూతి చూపడంతప్ప, మరేమీ చేయజాలక పోయాడు.

రాహుల్ కమ్యూనిస్టుభావాలను పెంపొందించు కోవడంలో, జాయస్వాల్ వంటి వ్యక్తుల జీవిత సంఘర్షణలు ఎక్కువగా తోడ్పడ్డాయి. జాయస్వాల్ కు భారతదేశచరిత్ర కొట్టినపిండి. అతడు బారిస్టరుగాకూడ పేరుపొందాడు. ఈ పనిచేస్తూ, విరామ సమయంలో చరిత్రపరిశోధన సాగించాడు. ఎన్నెన్నో కొత్తవిషయాలు వెలికితీశాడు. కాని సంసారం ఎక్కువైంది. చరిత్రపరిశోధన వదలిపెట్టాడు. ఎవరో ధనికునికి ఇన్ కమ్ టాక్సు తగ్గించడానికి వకాలత్ పుచ్చుకొన్నాడు. ఇందుకు అహోరాత్రులూ కృషి చేయవలసి వచ్చింది.

జాయస్వాల్ ఇంట రాహుల్ నారంగోజులు ఉన్నారు. గిల్ గిట్ వద్ద త్రవ్వకాలలో ప్రాచీనబౌద్ధ గ్రంథాలు బయట పడ్డాయని తాను చాలాల్లంకిందట విన్నాడు. రాహుల్ అక్కడకు వెళ్ళాలని నిశ్చయించుకున్నాడు. జాయస్వాల్ కొంతడబ్బు, ఒక కెమెరాకూడ ఇచ్చి పంపాడు.

రెండోసారి అడక్ యాత్ర

బౌద్ధమత వ్యాప్తంకోసం నల్లభైవళ్ళు అవిరామకృషి సలిపిన ధర్మపాలుడు సారనాథ్ లో మరణించాడని రాహుల్ కి తెలిగ్రామం వచ్చింది. రాహుల్ మొదట అక్కడకు వెళ్ళి, తర్వాత లాహోర్ మీదుగా శ్రీనగర్ కు బయలుదేరాడు.

శ్రీనగర్ హెల్త్ డివిజన్ ఇంట్లో మకాంపెట్టారు. అతడు విదేశంలో చదివి డాక్టరుపట్టా పుచ్చుకున్నాడు. స్వదేశం వచ్చినతర్వాత సంస్కృతం చదువుకోవాలని బుద్ధిపుట్టింది. వ్యాకరణసూత్రాలు వల్లించడం మొదలుపెట్టాడు. అతనికి రాహుల్ ప్రయోగాత్మక పద్ధతిలో వ్యాకరణం బోధించారు.

ఈ పర్యాయం గిల్ గిట్ వెళ్ళడం రాహుల్ ముఖ్య దేశం. ఆయనమిత్రుడు బారిస్టర్ శ్యామలబహదూర్ కాశ్మీర్ విద్యామంత్రి చౌదరి వజాహత్ హుసేన్ పేర ఒక ఉత్తరం వ్రాసి ఇచ్చాడు. గిల్ గిట్ లో లభ్యమైన హస్తలిఖిత గ్రంథాలలో ఒకభాగం ఇక్కడ ఉందనికూడ రాహుల్ కి తెలుసు. అందుచేత చౌదరిని కలుసుకోవడానికై అతని ఆఫీసుకు వెళ్లాడు. అతడు చాలాప్రేమతో మాట్లాడాడు. తనకు చేతనైనంత సహాయం చేస్తానని మాట ఇచ్చాడు. రాహుల్ కి కావలసినవన్నీ చూపెట్టమని ఒక అధికారిని ఆదేశించాడు. కాని అతడు 'నోటుస్' తీసుకొనకుండా ఉండేట్లయితే, అన్నీ చూపిస్తానని షరతుపెట్టాడు. ప్రభుత్వమే హస్తలిఖిత గ్రంథాలన్నీ ముద్రించ దలచిందని, అందుచేత అందులో ఎవరూ ప్రేలు పెట్టకూడదని చెప్పాడు. ఎంతో విలువైన ఆ గ్రంథాలు ఏదో ఒక వ్యాపారి జమాఖర్చుల పుస్తకాలవలె మూలవేయబడి ఉన్నాయి. పన్నెండు పదమూడు వందల ఏళ్ళక్రితం భారత ప్రతాలపె వ్రాయబడిన గ్రంథాలు అవి. కొన్ని ప్రతాలు ముక్కలై నేలిరాలిపోతున్నాయి. ఒక ఉన్నతాధికారి వాటిని తనపేరుతో ప్రకటించి, తేలికగా కీర్తిని ఆర్జింపజూస్తున్నట్లు తెలిసింది. మ్యాజయం దుస్థితిని చూచి

రాహుల్‌కి చాలా దుఃఖం కలిగింది. ఇది నిష్ప్రయోజనంగా ఉంది. కాబట్టి దీనిని వేలంపాటకు పెట్టమని మహారాజు ఒక సారి చెప్పాడట. ఇందులో కొంత భాగం చౌకీదారులకు అప్పగించబడింది. వారు కొంత డబ్బు తీసుకొని, చరిత్ర, కళకు సంబంధించిన అమూల్యసామగ్రిని అమ్మివేసేవారు.

గిల్ గిట్, లడక్ లకు వెళ్ళాలంటే బ్రిటిష్ జాయింట్ కమిషనర్ వద్ద అనుమతిపత్రం పొందవలసి ఉండేది. రాహుల్ గిల్ గిట్ కు అనుమతిపత్రం ఇచ్చుని అతనిని కోరగా నిరాకరించాడు. గిల్ గిట్ కు యూరోపియన్లు, ఫ్రెంచివారు, హంగేరియన్లు వెళ్ళడానికి అనుమతించేవారు. కాని ఒక భారతీయునికి అనుమతి ఇవ్వకపోవడం రాహుల్ గిట్ కి చాలా బాధ కలిగించింది. ఇక గిల్ గిట్ యాత్ర అసాధ్యమని భావించి, లడక్ కు వెళ్ళ నిశ్చయించారు. జర్మనీ నుండి వచ్చిన వృద్ధ భిక్షువు గోవింద్ కూడ ఆయన వెంట వస్తానన్నాడు. రాహుల్ ప్యాస్ పోర్టు చూచిన మీదట బ్రిటిష్ జాయింట్ కమిషనర్ లడక్ యాత్రకు అనుమతి ఇచ్చాడు.

రాహుల్, గోవింద్ ఇద్దరూ గుర్రాలను అద్దెకు తీసుకొని, శ్రీనగర్ నుండి బయలుదేరారు. గోవింద్ కు ఫోటోగ్రఫీ కూడ తెలుసు. పైగా గొప్ప చిత్రాకారుడు. యూరపు, ఆఫ్రికా, ఆసియాకు చెందిన అనేక ప్రాంతాలలో పర్యటించాడు. రాహుల్ వలె కమ్యూనిస్టు సానుభూతిపరుడు. మొదటి ప్రపంచయుద్ధంలో సైనికుడుగా పనిచేశాడు. నేటి సామాజిక వ్యవస్థలో మార్పును కోరేవాడు.

ఇద్దరూ సింధునదీతీరాన ఉన్న ఒక గ్రామంలో

అనుభవములు

ప్రవేశించారు. గ్రామంలో దాదాపు ముప్పయి ఇళ్ళు ఉండేవి. ప్రజలు కటిక దారిద్ర్యం అనుభవిస్తున్నారు. వారికి పంటలు అంతంత మాత్రమే పండేవి. అందుచేత గుర్రాలపై సరకులు ఎత్తించుకొనిపోవడం ప్రభావ వృత్తిగా పెట్టుకున్నారు. ఈ దారిద్ర్యానికితోడు, 'మీరు ఇంతమంది పిల్లలను ఎందుకు పుట్టించారు?' అని గోవింద్ ఒక వ్యక్తిని అడిగాడు. పుట్టించినదేవుడు పూరి అయినా మేపకపోడనే ఆశతో ఉన్నామని అతడు జవాబిచ్చాడు. ఈ గ్రామంలో బహుభ రుల సంప్రదాయం అమలులోవుంది. కాని టిబెట్ లోవలె అన్నదమ్ములందరికీ ఒకేస్త్రీ భార్యగా ఉండటం లేదు.

రాహుల్, గోవింద్ సింధునదీతీరంలో తమ యాత్ర కొనసాగించారు. కొంతదూరం వెళ్ళినతర్వాత, ఒకచోట విరిగిపోయిన విగ్రహాలు, శిలాఫలకాలు కనిపించాయి. శిలాఫలకాలపై ఏడు ఎనిమిది శతాబ్దాలనాటి లిపి చెక్కబడి వుంది. చదవడానికి న్యవధిలేకపోయింది. అందుచేత ఫోటోలు తీసుకొన్నారు. ముల్ బేక్ గ్రామంలో రెండు రోజులు గడిచాయి. అక్కడ రంగు రంగుల పర్వతాలు కనిపించాయి. గోవింద్ వాటిని చిత్రించ మొదలుపెట్టాడు. రాహుల్ ప్రజల సాంఘిక, ఆర్థిక పరిస్థితులను పరిశీలించ మొదలు పెట్టారు. ఇక్కడ ఒక పర్వతంలో అందమైన మైత్రేయవిగ్రహం బయటపడింది. ఒకప్పుడు ఇక్కడ గొప్ప శిల్పకళావేత్తలు ఉండేవారు. ముల్ బేక్-లామాయరుల మధ్య ముస్లిం-చౌధ్ మిశ్రిత బస్తీలు కానవచ్చాయి.

షర్ గోల్ అనే గ్రామపెద్ద మహమ్మదీయుడు. పెళ్ళి చేసుకోవడం, ఉంపుగలెను తెచ్చుకోవడంవంటి కార్యాలలో అతడు ఇతరులకు తోడ్పడేవాడు. అయితే వాడు మతాంతరం పొందిన తర్వాతనే ఆపని చేసేవాడు. ఇది ఒక పుణ్య కార్యంగా లెక్కించేవాడు. కాని అతని తల్లికి ఇది గిట్టేది కాదు. తమగ్రామానికి ఇద్దరు బౌద్ధభిక్షువులు వచ్చారని ఆమెకు తెలిసింది. టిబెట్ సంప్రదాయం ప్రకారం వారికి సాష్టాంగప్రణామం చేసింది. వెక్కి వెక్కి ఏడుస్తూ, “నా కుమారుడు పెద్ద అపరాధం చేస్తున్నాడు. నన్ను పూజలు చేసుకోనివ్వడంలేదు. లామాను సత్కరించనివ్వడం లేదు. తాను ఎటూ నరకంలోకిపోతాడు. కాని నన్ను కూడ అందు లోకి తోయిదలచు కొన్నాడు,” అని చెప్పింది. గ్రామానికి వెలుపల కొద్దిదూరంలో ఒక బౌద్ధ విహారం ఉంది. ఒక సహజమైన గుహలో అది నిర్మింపబడింది. వెలుపలి గోడలు పర్వతశిలకు పూర్తిగా అంటుకు పోయినట్లు కనిపించాయి.

రాహుల్ ఈ ప్రాంతంలోని లామాలతో సంభాషించ దలచారు. కాని వారంతా నిరక్షరకుభిక్షులు. అన్ని చోట్ల బౌద్ధ విహారంప్రక్కనే చేలుఉండేవి. తినడం, మద్య పానం సేవించడం - ఇంతటితోనే బౌద్ధులు తృప్తిపడేవారు. వారిలో నైతికస్థాయి తగ్గిపోయినట్లు కనిపించింది. ఖల్-బే అనే గ్రామంలో ఒక బౌద్ధ అధ్యాపకుని ఆహ్వానంపై రాహుల్, గోవింద్ అతని ఇంటికి వెళ్లారు. అతనికి ఇంట్లో ఏవిధమైన కొరతలులేవు. తల్లిదండ్రులకు అతనిమీద అసంతృప్తి ఏర్పడింది. ఎందుకంటే అతడు మద్యపానం చేసేవాడు.

భార్య అంటే విముఖభావం చూపేవాడు. ఆమె చాలా అంద గత్తె. అయినప్పటికీ అతనికి విరక్తి ఎందుకు కలిగిందో ఎవరికీ బోధపడలేదు.

రాహుల్, గోవింద్ ఒకనాడు అల్పి బౌద్ధ మందిరం చూడటానికి వెళ్ళారు. బయటనుండి చూస్తే దీని గొప్పదనం ఏమీ తెలియదు. పదకొండో శతాబ్దంలో ఉత్తర భారత దేశంలో చిత్రకళ చాలా ఉన్నతస్థాయిలో ఉండనడానికి ఈ మందిరమే నిదర్శనం. పూజారివచ్చి వీరిని లోపలికి తీసుకు వెళ్ళాడు. కొంత చీకటిగా ఉంది. కాని మందిరంలోని చిత్ర కళా సంపద కన్నులకు మిరుమిట్లు గొల్పింది. సూక్ష్మతూలికల ద్వారా మాత్రతాయుక్త వర్ణాలతో గీసిన ఈ చిత్రాలు, తొమ్మిదివందల ఏళ్ళతర్వాత నేటికీ సజీవంగా ఉన్నాయి. చిత్రాలు అన్నీ అందంగా వున్నాయి. అవలోకితేశ్వర విగ్రహంపై కనిపించే చిన్న చిన్న చిత్రాలు వేనోళ్ళ కొనియాడ దగినవి. గోవింద్ స్వయంగా కళాకారుడు. అతడు ఈ కళా భాండారాన్ని చూచి, కొంతసేపు స్తబ్ధుడైపోయాడు. అజంతాలోని అసంపూర్ణ చిత్రాలు ప్రజలకు పూర్తితృప్తి కలిగించలేవు. కాని ఇక్కడ పూర్ణ చిత్రాలు ఉన్నాయి. వీటి నమూనాలుకొన్ని హస్తలిఖిత గ్రంథాలలో మాత్రమే కనిపిస్తాయి. మందిరంలో వెలుగు తగినంతగా లేదు. అందు చేత ఫోటోలుతీసినా ఉపయోగం ఉండదని 'మొదట్లో' అనుకొన్నారు. అయినప్పటికీ అలాగే కొన్ని ఫోటోలు తీసుకొనక తప్పలేదు.

ఇంత అపురూపమైన మందిరానికి ఎలాంటి రక్షణ

లేదు. వెలుపలి ద్వారంపై ఉన్న స్తంభాలు వంకర తిరిగాయి. మందపుగోడ పగుళ్ళు ఇచ్చింది. ఇది అనతికాలంలోనే పూర్తిగా శిథిలమైపోయేట్లు ఉంది. టిబెట్ మహాపండితుడు లో-చ-వా రిన్-ఛేన్-జంగ్-పో (మరణం క్రీ.శ. 1052) వందలాది సంస్కృత గ్రంథాలను అనువదించి టిబెట్ భాషలో భద్రపరచినట్లే, ఆకాలంలో భారతీయ చిత్రకళకు చెందిన అందమైన నమూనాలను ఈ మందిరరూపంలో భద్రపరచాడు. కాని అది ఈ శతాబ్దంలో మనకళ్ళవదుటనే రూపుమాసిపోయేట్లు ఉంది.

కొద్దిరోజులతర్వాత రాహుల్, గోవింద్ హెమిస్కు వెళ్ళారు. హెమిస్ లామా అప్పట్లో అక్కడలేదు. అతడు టిబెట్కు వెళ్ళినట్లు తెలిసింది. ఇద్దరూ ఆ రాత్రి అక్కడే గడిపారు. వారు వెళ్ళినరోజు హెమిస్ వార్షికోత్సవం జరిగింది. ఈ సందర్భంలో 'భూతనృత్యం' ప్రదర్శింపబడింది. నిజంగా అది 'భూతనృత్యం' కాదు. మతసంబంధమైన నాటకం. బుద్ధుడు, టిబెట్ పురాతన చక్రవర్తులు సాంగ్-చన్-గై-బో, లంగ్-దర్-మా' ఇతర దుష్టదేవతల అభినయం అది. దుష్టదేవతల భయంకర స్వరూపంచూచి, యూరోపియన్లు దీనికి 'భూతనృత్యం' (డెవిల్ డాన్స్) అని పేరు పెట్టారు. గోవింద్ ఈనృత్యం ఫోటోలు కొన్ని తీశారు.

గత యాత్ర సందర్భంలో, ఇక్కడ ఒకచోట 84 మంది సిద్ధుల బొమ్మలు ఒక రాతిపై చెక్కిఉండటం

భూతనృత్యం అనే యాత్రలో

రాహుల్ జీ చూశారు. ఇప్పుడు గోవింద్ చేత వీటిని కాపీ చేయించారు.

రాహుల్ జీ టిబెట్ ప్రముఖ సాహిత్యవేత్త పాదరీ జోసెఫ్ గెర్గెన్ ను కలుసుకున్నారు. గెర్గెన్ అచ్చంగా టిబెట్ సాహిత్యం, భాష, చరిత్రలను కూలంకషంగా అధ్యయనం చేశాడు. తాను టిబెట్ జాతీయుడనని అతడు సగర్వంగా చెప్పుకునేవాడు.

తాను చేయవలసిన పనులు ఎన్నో ఉన్నందువల్ల, రాహుల్ జీ ఇక లడక్ లో పర్యటించదలచుకోలేదు. ఆయన గత సంవత్సరం “దమ్మపదాన్ని” సంస్కృతంలోకి అనువదించారు. ఈ పర్యాయం “మద్ఘుమ నికాయ” మంతటిని అనువదించ దలచారు. టిబెట్ లో బౌద్ధమతాన్ని గూర్చి హిందీలో ఒక ప్రామాణిక చారిత్రక గ్రంథం వ్రాయదల పెట్టారు. అలాగే లడక్ బౌద్ధులకు, ముఖ్యంగా ప్రాథమిక పాఠశాలలకు, ఉపకరించేట్లు పాఠ్యగ్రంథాలు, వ్యాకరణం వ్రాయ సంకల్పించారు.

గోవింద్ శాంతినికేతనంలో ఉపాధ్యాయుడుగా ఉండేవాడు. సెలవు గోజులైనందువల్ల అతడు రాహుల్ జీ వెంట ఇక్కడకు వచ్చాడు. ఇప్పుడు శాంతి నికేతనంలో తిరిగి పాఠాలు ప్రారంభమవుతాయి. అందుచేత అక్కడకు వెళ్ళ దలచాడు. అతడు జర్మనీని వదిలిపెట్టిన రెండు నెలలకే హిట్లర్ అధికారంలోకి వచ్చాడు. గోవింద్ కు జర్మనీలో ఆ స్థితిస్థులు ఉండేవి. వాటిద్వారా అతనికి కొంత ఆదాయం వచ్చేది. ఇప్పుడు నాజీపరిపాలన మూలంగా జర్మనీ నుండి

డబ్బు రావడం ఆగిపోయింది. గోవింద్, అతనితల్లి విషమ పరిస్థితిని ఎదుర్కోవలసివచ్చింది. యుద్ధం ప్రారంభంకావడానికి ముందే గోవింద్ జర్మన్ పౌరసత్వాన్ని వదులుకొని, భారతీయపౌరుడై నాడు.

గోవింద్ వెళ్ళిపోయిన తర్వాత, రాహుల్ "లే"లో దాదాపు రెండున్నర నెలలు ఉన్నాడు. "మన్యుమనికాయాన్ని" హిందీలోకి అనువదించారు. "టిబెట్లో బౌద్ధ మతం", టిబెట్ పాఠ్యగ్రంథాల్లో, ఆయన యాత్రనుగూర్చి ఎన్నోవ్యాసాలు వ్రాశాడు. క్రీ. శ. 1933 సెప్టెంబరు 17 వ తేదీన ఇక్కడనుండి గుర్రంపై భారతదేశానికి బయలుదేరాడు. "మీరు" గ్రామంలో రామదయాళ్ అనునతడు కనిపించాడు. అతడు తొలుత బుష్ హర్ వాస్తవ్యుడు. కాని ఇల్లుటంవచ్చి ఇక్కడే స్థిరపడిపోయాడు. తనకు యంత్రం వ్రాసి ఇమ్మని రాహుల్ని కోరాడు. అనననరమని ఆయన ఎంత చెప్పినా విసలేదు. రాహుల్ వద్ద రెండు యంత్రాలు వ్రాయించుకొన్నాడు. అందులో ఒకటి సంతాన ప్రాప్తికి ఉద్దేశించింది. రెండోది భార్య స్వభావాన్ని మార్పు చేయడానికి ఉద్దేశించింది. ఆమె కఠినస్వభావాన్ని మృదువుగా మార్చాలని రామదయాళ్ కోరిక. రాహుల్ బ్రాహ్మీ లిపిలో "మంత్రాలు వ్రాసి" అని వ్రాశాడు.

రాహుల్ ఎన్నోపర్వతాలు, మైదానాలు దాటి లాహుల్ ప్రాంతానికి వచ్చాడు. అది వట్టి రాతిప్రదేశం అక్కడ మంచు విపరీతంగా పడుతూఉండేది. ప్రయాణీకులు కొందరు కాలినడకను, కొందరు గుర్రాలపై న వరు

గోవింద్ వెళ్ళిపోయిన తర్వాత, రాహుల్ "లే"లో దాదాపు రెండున్నర నెలలు ఉన్నాడు. "మన్యుమనికాయాన్ని" హిందీలోకి అనువదించారు. "టిబెట్లో బౌద్ధ మతం", టిబెట్ పాఠ్యగ్రంథాల్లో, ఆయన యాత్రనుగూర్చి ఎన్నోవ్యాసాలు వ్రాశాడు. క్రీ. శ. 1933 సెప్టెంబరు 17 వ తేదీన ఇక్కడనుండి గుర్రంపై భారతదేశానికి బయలుదేరాడు. "మీరు" గ్రామంలో రామదయాళ్ అనునతడు కనిపించాడు. అతడు తొలుత బుష్ హర్ వాస్తవ్యుడు. కాని ఇల్లుటంవచ్చి ఇక్కడే స్థిరపడిపోయాడు. తనకు యంత్రం వ్రాసి ఇమ్మని రాహుల్ని కోరాడు. అనననరమని ఆయన ఎంత చెప్పినా విసలేదు. రాహుల్ వద్ద రెండు యంత్రాలు వ్రాయించుకొన్నాడు. అందులో ఒకటి సంతాన ప్రాప్తికి ఉద్దేశించింది. రెండోది భార్య స్వభావాన్ని మార్పు చేయడానికి ఉద్దేశించింది. ఆమె కఠినస్వభావాన్ని మృదువుగా మార్చాలని రామదయాళ్ కోరిక. రాహుల్ బ్రాహ్మీ లిపిలో "మంత్రాలు వ్రాసి" అని వ్రాశాడు.

సగా వెళ్ళుతున్నారు. అందులో రాహుల్ బకరు. కొంత దూరం పోయిన తర్వాత ప్రయాణీకులు బెదరి, పరుగెత్తడం మొదలుపెట్టారు. ఇది చాలా ప్రమాదకరమైన స్థలం, ప్రక్కనున్న కొండనుండి, తెరపిలేకుండా చిన్న, పెద్దరాళ్ళు వచ్చి పడుతున్నాయి. జంతువులు, మనుష్యులు గాయ పడుతున్నారు. రాహుల్ బకరు ఎదుటకూడ రెండురాళ్ళు వచ్చి పడ్డాయి. అంతకు క్రితంకూడ కొన్ని రాళ్ళు పడిఉన్నాయి. కొండలో మట్టి అనేది మచ్చుకై నా లేకపోవడం ఇందుకు కారణం. మంచుకరగినప్పుడల్లా రాళ్ళు క్రిందికి జారి, ఒక దానితో నొకటి ఢీకొంటూ వస్తాయి. తాను ఫాహియాన్, యువాన్ - చ్యాంగ్ కాలంనాటి యాత్రికుడనై ఉంటే, "ఇక్కడ ఒక పెద్దరాక్షసుడు ఉన్నాడని, అతడు మనుష్యులపై రాళ్ళు విసురుతాడని వ్రాసి ఉండును" అని రాహుల్ బకరు అన్నారు.

రాహుల్ ప్రాంత జనసంఖ్య పది పన్నెండు వేలకంటే మించదు. కాని ఆరుభాషలు వాడుకలో ఉండేవి. ఇక్కడ స్త్రీలు లడకో స్త్రీలవలె పాముపడగగల సగ ధరిస్తారు. చెవులపై ఏనుగుచెవులు (ఉన్నివి) పెట్టుకొంటారు. ముక్కుకు లవంగం పోలిన ఒక సగ క్రేలాడవేసుకొంటారు. చంద్రనదీ తీరాన గూండలాలో కొయ్యసామాను ఉపయోగించి కట్టిన ఆగంతకుల భవనం కనిపించింది. దూరంనుండి చూస్తే, అది ఒక అల్మారీని పోలిఉంది. అది ధనికుల భవనం. రాహుల్ ఆ భవనంలో ఒకరోజు గడిపారు. భవనం మూడో అంతస్తులో దేవాలయం ఉంది. టిబెట్ వాషలో "కర్మశతకం"

అనే పురాతన హా సలిఖత గ్రంథం కనిపించింది. చలువ రాతితో తయారుచేసిన ఒక జైనవిగ్రహంకూడ అంగులో ఉండేది. బుద్ధునిపేరిట దానికి పూజలు చేసేవారు.

లా హోరు పయనం

రాహుల్ కులూలో దసరావేడుకలు చూశారు. తర్వాత యోగేంద్రనగర్, పఠాన్ కోట, అమృతసర్ ల మీదుగా అక్టోబరు నెల మొదటివారంలో లాహోరుకు వచ్చారు. పంజాబ్ విశ్వవిద్యాలయంలో టిజెక్ భాషను కూడ పరీక్షావిషయంగా స్వీకరించేట్లు చేయాలని ఆయన ఉద్దేశం. అందుచేత లాహోరులో విశ్వవిద్యాలయ వైస్ ఛాన్సలర్ డాక్టరు వర్నర్ ను కలుసుకొన్నారు. కాశ్మీరు ప్రభుత్వవిద్యాశాఖ సిఫార్సుచేస్తే, ఇందుకు తాము సుముఖులమేనని అతడు చెప్పాడు. కాని ఈ విషయం ఎటూ తేలలేదు.

తాను అనువదించిన “మర్రిమనికాయాన్ని” అచ్చం తించుకోవాలని రాహుల్ కాశీకి వచ్చారు. కాని వీలుపడలేదు. అందుచేత పాట్నాకు వెళ్ళారు. జాయస్వాల్ ను కలుసుకొన్నారు. ఆయన “మంజుశ్రీ మూలకల్ప” చదివినప్పుడు కొన్ని అధ్యాయాలు చారిత్రక ప్రాధాన్యత గలవిగా కనిపించాయి. ఈ విషయమై జాయస్వాల్ తో చర్చలు జరిపారు. అతడు దీనినిగూర్చి ఒక పెద్దవ్యాసం వ్రాసినట్లు తెలిసింది. హా సలిఖత ప్రతిని రాహుల్ చదివాడు. జాయస్వాల్ ప్రతిభ ఆయనను ముగ్ధుణిచేసింది.

రాహుల్‌ని తిరిగి రాజకీయాలలోకి ఆకర్షించాలని చప్రాజిల్లా కార్యకర్తలు ఎంతో ప్రయత్నించారు. కాని ఆయనకు ఉత్సాహం కలుగలేదు. భాగ్యూర్‌లో బీహారు రాష్ట్ర హిందీ-సాహిత్య సమ్మేళనకు అధ్యక్షత వహించడానికై జాయస్వాల్ బయలుదేరారు. అతనివెంట రాహుల్ కూడ వెళ్ళారు. జాయస్వాల్ అధ్యక్షోపన్యాసం పండితుల సందరినీ ఆకర్షించింది. మరునాడు రాహుల్ ప్రభుత్వకార్యాలయాలలో రోమన్ లిపి వాడుకచేసే విషయమై మాట్లాడదలచారు. సభికులు దీనిని వ్యతిరేకించారు. సమ్మేళనసభ్యుడు కాదు కాబట్టి రాహుల్ మాట్లాడటానికి వీలులేదన్నాడు. కాని జాయస్వాల్ చెప్పినమీదట రాహుల్ ఉపన్యాసం విన్నాడు. అప్పట్లో ప్రభుత్వకార్యాలయాలలో ఉర్దూలిపిని ప్రవేశపెట్టదలచారు. ఆ లిపికంటే రోమన్ లిపిని వాడుక చేయడం మంచిదని రాహుల్ వాదించారు.

ఆయన నవంబరు ఒకటోజేదిన సారనాథ్ వెళ్ళారు. “మర్రిమనికాయాన్ని” ప్రచురించడానికి మహాబోధి సభ వారు అంగీకరించారు. ప్రచురణకు అడ్వాన్సుగా కొంత డబ్బు ఇచ్చారు. రాహుల్ మరునాడే ప్రయాగకు వెళ్ళి, పుస్తకాన్ని ఒక ప్రెస్‌కు అప్పగించారు. కొద్దిరోజులతర్వాత కాశీకి వెళ్ళారు. అక్కడజరిగిన ఒకసభలో ఉపన్యసించారు. అక్కడే ఒకవ్యక్తి రాహుల్‌వద్దకు వచ్చి నిలుచున్నాడు. “మీరు ఎవరూ?” అని ఆయన ప్రశ్నించారు. “నాది కాశీ” అని అతడు జవాబిచ్చాడు. అతడు తన ద్వితీయ సోదరుడు రామధార్ అని తర్వాత తెలిసింది. రామధార్‌ని చూచి పాతి

కేళ్ళు అయినప్పటికీ, అతడు తన మనస్సులో ఏమనుకొంటానో అని రాహుజీ చాలా చింతించారు. మరునాడు సారనాథ్ లో బౌద్ధులసభ జరిగింది. రాహుజీ అధ్యక్షత వహించారు. జపాన్ ప్రొఫెసర్ న్యోదో, పండిత జనహర్ లాల్ నెహ్రూ తదితరులు ఉపన్యసించారు. బుద్ధునికి తమ శ్రద్ధాంజలి సమర్పించారు.

ప్రయాగలో “మర్రిమని కాయం” పూర్తిగా అచ్చయింది రాహుజీ గ్రంథం కాపీలు కొన్ని తీసుకొని, బరోడా ప్రాచ్యభాషా సమ్మేళనలో పాల్గొనడానికై బయలుదేరారు. ఆయన వెంట జయచంద్ర విద్యాలంకార్ కూడా ఉన్నారు. రైలుపెట్టెలో జాయస్వాల్ తదితర పండితులు కనిపించారు. అందరూ అజంతా-ఎల్లోరాగుహలు చూచి వద్దామని బయలుదేరారు.

అజంతా - ఎల్లోరా

అజంతా గుహలను మూడున్నరగంటలసేపు చూశారు. గుహలలో ఎక్కువభాగం వాకాటక కాలంనాటివి- వజ్రయానం జాడ కనిపించదు. మహాయాన బోధనత్వల బొమ్మలుకూడ కొన్ని చోట్ల కనిపించాయి. ఇది ముఖ్యంగా హీనయాన విహారం, ఒకచోట భవచక్రం చెక్కబడిఉంది కాని అది చెరిగిపోయింది. అందుచేత దీనికి, టిబెట్ భవచక్రానికి భేదమేమిటో తెలుసుకోవడం సాధ్యమైందికాదు. చైత్య (స్తూప) గృహాలు చాలా పురాతనమైనవి. ఒక

చైత్యాన్ని తొలిచి బుద్ధునిబొమ్మచెక్కారు. అది తరువాత కాలంలో జరిగిన పని.

రాహుల్ ప్రభృతులు ఆ మరునాడు ఎల్లోరాకు బయలుదేరారు. దారిలోఉన్న దేవగిరి (దాలతాబాద్)కి వెళ్లారు. ఇంత అజేయమైన దుర్గాన్ని కొద్దిమంది మహమ్మదీయులు ఎలాపట్టుకోగలిగారో తాము ఊహించలేక పోయారు. ఆకాలంలో దేవగిరిమంత్రి హేమాద్రి. అతని కొలువులో భాస్కరాచార్యునివంటి జ్యోతిష్కుడు ఉండేవాడు. రాహుల్ ప్రభృతులు దేవగిరి నాలుగు అంచులూ కలయ దిరిగారు. తర్వాత ఖుల్దాబాద్కువెళ్ళి బౌరంగజేబు సమాధిని చూశారు. మధ్యాహ్నం “బేరూల్”కు వెళ్లారు. దీనినే ఇంగ్లీషువాళ్ళు “ఎల్లోరా” చేశారు. పల్లవుల మహా బలిపురగుహప్రాసాదాలను ఆదర్శంగా తీసుకొని, రాష్ట్ర కూటులు “కైలాసాన్ని నిర్మించారు. పల్లవుల శిల్పకళను ఇక్కడేకాకుండా సముద్రం అవతల “బరోబుడూర్” (జావా) నిర్మాతలుకూడ అనుసరించారు. రాహుల్ ప్రభృతులు బౌద్ధ, జైన, బ్రాహ్మణగుహలన్నిటినీ చూశారు. వజ్రయానంజాడ ఇక్కడకూడ కనిపించలేదు. అయితే మహాయానానికి చెందిన అమోఘపాళ, అవలోకిశేశ్వర, ప్రజ్ఞాపారిమిత,తారల బొమ్మలు ఇక్కడ చెక్కబడిఉన్నాయి. ఈ గుహలనిర్మాణం వాకాటకుల కంటే పూర్వమే ప్రారంభమైంది.

ఎల్లోరానుండి వీరు తమయాత్ర కొనసాగించారు. కార్లా, నాసికకువెళ్ళి, అక్కడఉన్న గుహలను చూశారు.

నాసికలోని పాండవగుహలు శకశాతవాహనకాలంనాటివని
 రాహుల్ అభిప్రాయం. తర్వాత వీరు కార్లా, భాజా గుహ
 లను సందర్శించారు. చైత్యగృహంలో స్తంభాల వరసలు
 ఉన్నాయి. వాటిపై ఏనుగులు, ఏనుగులపై స్త్రీ, పురుషుల
 బొమ్మలు అందంగా చెక్కబడిఉన్నాయి. బ్రాహ్మీలిపిలో
 ఉన్న అనేక శిలా ఫలకాలను రాహుల్ చదివారు. ఆయన
 క్రీస్తుపూర్వం రెండో శతాబ్దంనాటి వేష - భాషలను
 శ్రద్ధతో చూస్తూ ఉండిపోయాడు. బయట వరండాలో జాయ
 స్వాల్ మరొకపండితునితో ఏదో వ్రాయిస్తున్నాడు. కొంత
 సేపటికి రాహుల్ బయటికి రాగానే, “ఇదిగో చూడండి. ఈ
 కాలంలో బుద్ధునిబొమ్మ చెక్కేవారు” అని జాయస్వాల్
 అన్నాడు. “ఇది అసంభవమ”ని రాహుల్ చెప్పారు. అయితే
 వాస్తవంగా అక్కడ బుద్ధునిబొమ్మ చెక్కబడివుంది.
 రాహుల్ శ్రద్ధతో పరిశీలించారు. గోడకు కొంత అడుగు
 భాగంనుండే త్రవ్వి, బుద్ధునిబొమ్మ చెక్కారు. దాని
 పై భాగం ఇప్పటికి అక్కడఉంది. బుద్ధునిబొమ్మ చెక్కిన
 చోట, పూర్వం ఒకవృక్షం ఉండేది. రాహుల్ ఈ విషయం
 జాయస్వాల్ కు వివరించారు. “మీరు సరిగా చెప్పారు. లేక
 పోషే నేను పెద్ద పొరబాటుచేసి ఉండేవాణ్ణి” అని జాయ
 స్వాల్ అన్నాడు. మరొకపండితునిచేత నోటుబుక్కులో
 వ్రాయించిన పంక్తులను వెంటనే కొట్టి వేయించాడు.
 భాజావద్దఉన్న గుహలు కార్లాగుహలకంటే పురాతన
 వైచి. ఆఖరు చైత్యగుహ వరండాలో ఏడు స్తంభాలు

నిర్మింపబడి ఉన్నాయి. ఇక్కడ శాతవాహన రాజైన కాళికి పుత్రుని శిలాశాసనం ఉంది.

రాహుల్ ప్రభృతులు మరునాడు బొంబాయికి వెళ్లారు. ఎలిఫెంటా గుహలను, సెయింట్ జేవియర్ కాలేజిలో పురాతత్వ సంగ్రహాలయాన్ని చూచారు. తర్వాత ప్రాచ్య భాషాసమ్మేళనలో పాల్గొనడానికై తిరిగి బరోడాకు వచ్చారు.

మహాబోధిసథ తరపున గ్రంథప్రచురణకై, బరోడా మహారాజును కలుసుకొని ఆర్థికసహాయం కోరవలసిందని రాహుల్ కి “మస్సుమనికాయం” ప్రచురణకర్త సూచించాడు. రాజుల, మహారాజుల నీడసోకడమే రాహుల్ కి గిట్టేది కాదు. అందుచేత బరోడా మహారాజును కలుసుకొనే ఉద్దేశాన్ని విరమించుకొన్నారు. అయితే మహారాజే రాహుల్ కి కబురుచేశాడు. అందునల్ల తిరస్కరించలేకపోయారు. అతడు ఉద్యానవనంలో గొడుగుపట్టిన కుర్చీపై కూర్చుని ఉన్నాడు. ఒక్కొక్కరే అతని ఎదుటికి వెళ్ళుతున్నారు. రాహుల్ కి కూడ వెళ్ళారు. మహాబోధిసథ కోర్కెను వినరించారు. మహారాజు సానుభూతి ప్రకటించాడు. ఈ విషయం విద్యాధి కారితో చెబుతానన్నాడు.

ప్రాచ్య భాష సమ్మేళన

అదేరోజు ప్రాచ్య భాషాసమ్మేళన ప్రారంభమైంది. దేశమంతటనుండి పెద్దపెద్ద చరిత్రకారులు, పురాతత్వ వేత్తలు, పురాలిపిశాస్త్రజ్ఞులు, భాషాతత్వవేత్తలు వచ్చారు. బరోడా మహారాజు అరగంట ఆలస్యంగా వచ్చి, వారికి

రాహుల్ ప్రభృతులు మరునాడు బొంబాయికి వెళ్లారు.

దర్శన మిచ్చాడు. తానుకూడ లిఖితపూర్వకమైన వ్యాసం ఒకటి చదివి, ఆఖరులో ఏదో మాట్లాడాడు. జాయస్వాల్ అధ్యక్షపీఠంనుండి చక్కని ఉపన్యాసం ఇచ్చాడు. తర్వాత వివిధభాషల సమ్మేళనలు జరిగాయి. హిందీ సమ్మేళనలో రాహుజీ అధ్యక్షోపన్యాసం ఇచ్చాడు. ఇది ప్రాచ్యభాషా సమ్మేళనమైనా, ఇంగ్లీషుదే పైచేయి అయింది.

అప్పట్లో కర్నల్ వేయర్ బరోడా రెసిడెంట్ గా ఉండేవాడు. రాహుజీ అతనిని కలుసుకొన్నాడు. వేయర్ టిబెట్ చిత్రాలను, విగ్రహాలను, ఇతరవస్తువులను రాహుజీకి చూపించాడు. అత్యంతసుందరమైన అవలోకితేశ్వర విగ్రహం ఒకటి అతనివద్ద ఉండేది. వేయర్ దంపతులిద్దరూ సజనులు, సంస్కారంగలవాడు, కళోపాసకులు. వారికుమార్తె తాను గీసిన చిత్రా లెన్నిటినో రాహుజీకి చూపించింది.

తర్వాత రాహుజీ బృందం అహమ్మదాబాద్, ఆబూ, అజ్మీర్, చిత్తూరు, ఉదయపురం, సాంచీ, భిల్సాలను సందర్శించడానికి కార్యక్రమం వేసుకొన్నది. అయితే జాయస్వాల్ అజ్మీర్ దాకా వచ్చి, ఏదో కేసుపనిమీద పాట్నాకు వెళ్ళాడు.

వీరు అహమ్మదాబాద్ లో “హాథాయిసీ బాడీ”ని సందర్శించారు. ఇది క్రీ. శ. 1846 లో నిర్మింపబడిన జైన మందిరం. ఇక్కడ ఉన్న మసీదుల అలంకరణలో ఎల్లారాముద్ర కనిపించింది. వీరు ఆబూ చుహానోనరంవద్ద కొంత సేపు గడిపి, దేల్ వాడ మందిరంవైపు వెళ్ళారు. నస్తుపాల్, ఖేజ్ నాల్ నీవిని నిర్మించారు. భాగతీయవాస్తుశిల్పంలో ఇది

అమర నిధి. చలువరాతిని వెన్నముద్దవలె మెత్తగా కోసి, అందమైన పువ్వులు, ఆకులు రూపొందించబడ్డాయి.

ఉదయపురంలో ఒకకృత్రిమ సముద్రాన్ని చూశారు. చిత్తూరులో ఒక స్త్రీ విగ్రహం కనిపించింది. సగభాగమే నిర్మించిన ఆ విగ్రహం చాలా అందంగావుంది. అనంతపురి అందమైన కవిత్వంవలె ఆకర్షణీయంగా ఉంది. చంద్రమడు, కాళిదాసు, బాణుడు, దండి-వీరంతా దీనికి రిని దశదిశల వ్యాపింప జేశారు. సాంచీలో “ఖమ్బాబా” పేర ప్రసిద్ధి చెందిన గ్రీకుభక్తుడు హెలియోడోర్ గరుడ స్తంభం ఉంది. రోమరోమాన బలపరాక్రమం ఉట్టిపడే నరసింహవిగ్రహం ఉదయగిరి గుహలో కనిపించింది. ఇది గుప్తకాలంనాటిది. చంద్రగుప్తుడు తననే నరసింహుడుగాను, గుప్తరాజలక్ష్మీ ధ్రువదేవిని పృథ్విగాను రూపకల్పన చేయించుకొని ఉండ నచ్చునని రాహుల్జీ అభిప్రాయం.

బరోడా యాత్ర ముగించుకొని, రాహుల్జీ క్రీ. శ. 1934 జనవరి నెల మధ్యభాగంలో ప్రయాగకు వచ్చారు. ఒకమిత్రుని ఇంట్లో మకాంపెట్టి, ఏదో పుస్తకం పూవులు దిద్దుకొంటున్నాడు. ఒకనాటిమధ్యాహ్నం కిటికీతలుపులు కొట్టుకొన్నట్లు చప్పుడు అయింది. తాను లండన్ లో ఉండటం లేదుగదా అనుకొన్నాడు. ఇంతలోనే ప్రజలు “భూకంపం” అని కేకలుపెట్టారు. రాహుల్జీ వీధిలోకి వచ్చిచూడగా, అప్పటికీ గోడలు కదలుతూనే ఉన్నాయి. కొంతసేపటికి భూకంపం ఆగిపోయింది.

రాహుల్జీ భూకంపబాధితులకు సేవచేయదలచారు.

ముఖ్యంగా ఉత్తరనీహారులో చాలాకష్టం వాటిల్లి నట్లు వెలిసింది. ప్రభుత్వం, రాజేంద్రనాథులు, తదితర కాంగ్రెసునాయకులను జైలునుండి విడుదలచేసింది. నీహారు కేంద్రసహాయ సమితి ఏర్పడింది. ఇందులో పనిచేయడానికి రాహుల్ కుండ్ వెళ్ళారు. ఒక నెలరోజులవరకు ప్రజా సేవచేశారు. నేపాల్ లో కూడ విపరీతనష్టం వాటిల్లి నట్లు తెలిసింది. రాహుల్ అక్కడకు బయలుదేరారు. కాని రాక్స్ ఫోల్ దాకా వెళ్ళి, తిరిగి రావలసినట్లు చిచ్చింది. ప్రభుత్వ రహదారి నిబంధనలే ఇంకా కాగనం. ఆయన తనవద్దఉన్న డబ్బును ఒక నేపాల్ పౌరునికి అప్పగించి వచ్చారు. రాక్స్ ఫోల్ నుండి సారన్ కు తిరిగివచ్చేటప్పుడు, ఒక చోట పూరీప్యాసింజుకు స్టేషన్ కు దూరంగా నిలబడిఉంది. భూకంప ఫలితంగా ఆ ప్యాసింజుకు, వెనుక, ముందు దారి తెగిపోయింది. అందుచేత రాహుల్ ఒకనదినిదాటి, మోహి హారీ రైలుయెక్కారు. ముజఫ్ ఫూర్ మీదుగా ఛప్రాకు వచ్చారు.

ఇలా దాదాపు రెండు నెలలు భూకంపవీడితులకు సేవ చేసి, గయకు వెళ్ళారు. ఆయనవెంట మంగోలు భిక్షువు ధర్మకీర్తి ఉన్నాడు. ఇద్దరూ బోధగయ ధర్మశాలను చూడటానికి వెళ్ళారు. ఈ ధర్మశాలలో ముగ్గురు మంగోలు భిక్షువులు ఇద్దరుచైనాభిక్షువులు ఉండేవారు. చైనాభిక్షువులు ఎప్పుడూకలహించుకొనేవారు. వారిలో ఒకడుగూని నాడు. శుద్ధచైనీయుడు. మరొకడు అర్ధచైనీయుడు. అతనితల్లి టిబెట్ స్త్రీ, తండ్రి చైనీయుడు. గూనిభిక్షువు చాలా ఏళ్ళనుండి ఇక్కడ ఉన్నాడు. అయినప్పటికీ హిందీ నేర్చుకోవడానికి ప్రయత్నించలేదు.

అతనిపేరు ఘా-చిన్. అతని ప్రతిద్వంద్వకూడ ఘా-చిన్ అని పేరు పెట్టుకొన్నాడు. అందుచేత పెద్దఘా-చిన్ అని, చిన్న ఘా-చిన్ అని వారిని పిలిచేవారు. తనపేరు పెట్టుకొన్నందుకు చిన్న ఘా-చిన్పై పెద్ద ఘా-చిన్ పట్టుకున్నట్లు వద్ద ఫిర్యాదుచేశాడు. అతనినద్ద చెనా - ఇంగ్లీషు శబ్దకోశం ఉండేది. అతడు దానిని చూచి ఇంగ్లీషులో అర్థమవుతున్నదని అర్థం అర్థం ఎవరికీ అర్థమయ్యేదికాదు.

భూకంపవీడియాలకు సహాయం అందజేసేవిషయమే గాంధీజీ పాట్నాకు వచ్చారు. ఆయనవెంట ఒక విదేశ మహిళ ఉంది. ఆమె విదేశానికి ఓడలో త్వరగా వెళ్ళవలసి వచ్చింది. లంకనుండి మాత్రమే ఇలాంటి వీలు ఉండేది. ౨౮ రాజేంద్రబాబు రాహులీని పిలిపించారు. ఆయన లంక ప్రధానికి సిఫార్సు లేఖవ్రాస్తూ, తెలిగ్రాం ఇచ్చారు. రాహులీ ఇంతకుపూర్వంకూడ ఒకటి రెండుసార్లు గాంధీజీని చూశాడు. కాని ఆయనకు దూరంగానే ఉండేవారు. తాను గాంధీజీనద్దనుండి బయటికి వస్తుండగా మాలవీయ కనిపించాడు. బుద్ధుడు భగవద్భక్తుడని అతని నమ్మకం. సార నాథ్ లో ఎవరో దీనిని కాదంటే, అతనికి ఆశ్చర్యంకలిగింది. రాహులీ బౌద్ధమతాన్ని గూర్చి గాగా తెలిసినవారని ప్రతీతి. అందుచేత “నిజంగా బుద్ధునికి భగవంతునిపై విశ్వాసం లేదా?” అని రాహులీని ప్రశ్నించాడు. “సబ్బం అనిచ్ఛం” అనే బుద్ధవాక్యాన్ని రాహులీ ఉదాహరించారు. “దీర్ఘ ని కాయం”లోని ఒక కథ చెప్పారు. అందులో భగవంతుని స్పష్టంగా నిరాకరించారని తెలియజేశారు. మాలవీయకు

కష్టంపేసింది. కాని రాహుల్ సత్యాన్ని ముగుపరచే వ్యక్తి కాదు.

ఈ సంవత్సరం రాహుల్ మరల టిబెట్ యాత్ర చేయదలచారు. వెళ్లేముందు, బీహారు-ఒరిస్సా రీసెర్చ్ సొసైటీవారు తనకు పెద్దసన్మానం చేయదలచినట్లు తెలిసింది. ఇది ఆయనకు సంఘోషంగాని, ఆశ్చర్యంగాని కలిగించలేదు. అయితే జేమ్స్, థాకన్, స్టేలర్, తదితర ఇంగ్లీషు అధికారులకూడ ఇందుకు అనుమతించినట్లు విని రాహుల్ కి ఆశ్చర్యం కలిగింది. ఇంగ్లీషు అధికార్లు ప్రాపకం కోసం ఆయన ఎప్పుడూ ఎదురు చూడలేదు.

టిబెట్ కు రెండోసారి

భూతములు
మౌనము

రాహుల్ ధర్మకీర్తిని వెంటదీసుకొని, క్రీ. శ. 1934 మార్చి 20 న తేదీని పాట్నా నుండి కాలింపాంగ్ కు బయలుదేరారు. కాలింపాంగ్ లో ధర్మాలోక్ అనే భిక్షువు వీరికి తోడ్కొన్నాడు. తానుకూడ టిబెట్ యాత్ర చేయదలచానని చెప్పాడు బోధి సత్కుడు మంజుశ్రీని వెదికే నిమిత్తం చేనాకుకూడ వెళ్ళాలని అతని ఉద్దేశం. ధర్మాలోక్ ఎప్పుడూ రాహుల్ వద్దనే ఉండేవాడు. అతడు చెప్పే విషయాలు చాలా మనోరంజకంగా ఉండేవి. ఒకనాడు నేపాల్ భూతాలను గూర్చి సంభాషణ ప్రారంభమైంది. ధర్మాలోక్ చెప్పిన దానినిబట్టి, నేపాల్ లో పద్దెనిమిదిరకాల భూతజాతులు ఉండేవి.

వాటిపేర్లు ఇవి (1) ముండోకటా-తల తెగినందునల్ల

మరణించిన వ్యక్తి; (2) అగతిత్వోం-చాలా బాధవల్ల, అజ్ఞానంవల్ల మరణించినవ్యక్తి; (3) రాఘవ్ - అడవిలో కనపడే మనుష్యుని గుండెకాయ తినేవాడు; (4) కౌం - కంకాలాన్ని పోలిన శరీరంకలిగి, "కౌం" అని మాట్లాడేవాడు; (5) కీం చకోనీ-అందగతైవేషంధరించి మనుష్యులనుచంపే ఆడదయ్యం; (6) మీ చూ - లాఖం-నదులలో, నిగన మైదానాలలో నోటినుండి నిప్పులు కక్కుతూ పరిగెత్తే రాక్షసుడు; (7) హా-న్యాఘర్-ఇంట్లో కూర్చుని రాళ్ళువిసిరే భూతం; (8) సీక్-అగతి-చచ్చి, ఆ ఇంట్లోనే నివసించే భూతం; (9) ఖ్యాక్-తుయూ-కు-తెల్లని కోతివలె ఉండి, హానికలిగించుండా, లాభం కలిగించే భూతం; (10) భ్వాట్-గ్వారా-ఖ్యాక్-ఇది చింపిరిబట్టలు ధిస్తుంది. మనుష్యుని కిందపడగొట్టి, ఎగతాళిచేస్తుంది; (11) నాంగ్-సూ-ఖ్యాక్-దారిలో పేరు పెట్టిపిలిచేభూతం (12) గురు-గురు-ఖ్యాక్-ఇంటిపై నెప్పుడుచేసే భూతం. ఇదిచాలా మేలు కలిగిస్తుంది; (13) లం-పనేక్-ఖ్యాక్-దారిని అడ్డగించే భూతం; (14) గ్వ-దూ-మా-మి-సా-మీసాలుగల ఆడదయ్యం; (15) జంగ్-కీ-కో-యమదూత; (16) జూ-మీ-మనుష్యుని నేరుగా తీసుకువెళ్లే భూతం; (17) వారా-ఖ్యాక్-ప్రథమ రజస్వల అయి మరణించి, దయ్యంగా తయారైనది; (18) యో - ఖ్యాక్-రాట్నంపై నూలు వడికే భూతం.

టిబెట్ వెళ్ళడానికి అనుమతిపత్రంకోసం నిర్జీస్తూ రాహుల్ కాలింపాంగ్ లో ఉండిపోయారు. ఈ ఖాళీ సమయంలో

తననద్దకుసంపిన భోట్-భాషా వ్యాకరణం పూపులు దిద్దు
కొనేవారు. తాను లంకలో ఉన్నప్పుడు, యునాన్-త్సాంగ్
అనువదించిన “విజ్ఞ పిమాత్రతాసిద్ధి”లో ప్రతిశబ్దాన్ని వాంగ్
మోలమ్ సహాయంతో సేకరించారు. వాటిని ఇప్పుడు సంస్కృ
తంలోకి మార్చడం మొదలుపెట్టారు. ఇతరపనులవల్ల,
“విజ్ఞ పిమాత్రతాసిద్ధి”లో సగంమాత్రమే సంస్కృతంలోకి
మార్చి అచ్చువేయించుకోగలిగాడు. ఏప్రిల్ రెండో వారంలో
ఆయన పుస్తకం “టిబెట్ లో పదిహేను నెలలు” అచ్చయి
నచ్చింది. ఆయన రెండో యాత్రకు ముందే తొలి యాత్రకు సంబం
ధించిన పుస్తకం అచ్చయినందుకు చాలా సంతోషిం
చారు.

కాలింపాంగ్ లో ఉంటూ నెలరోజులు గడపారు.
కాని టిబెట్ ప్రయాణానికి గ్యాంటన్ నుండి అనుమతిపత్రం
రాలేదు. అందుచేత రాహుల్ జి స్వయంగా గ్యాంటన్ వెళ్ళి
పోలిటికల్ ఆఫీసరుకు కలుసుకొన్నాడు. అనుమతిపత్రం ఇచ్చే
ముందు ఇంకా కొన్ని విషయాలు తెలుసుకోవలసిఉందని
అతడు చెప్పాడు. కొద్దిరోజులకు ముందు బీహారు గవర్నరు
బీహారు రీసెర్చ్ సొసైటీ వారికోత్సవంలో మాట్లాడుతూ,
టిబెట్ యాత్రలో రాహుల్ కృషిని గొప్పగా పొగడాడు.
అతని ఉపన్యాసం సొసైటీ జర్నల్ లో అచ్చయింది. ఆ
ప్రతిక రాహుల్ వద్ద ఉంది. దానిని పోలిటికల్ ఆఫీసరుకు
అందజేశాడు. అతడు ఆ ఉపన్యాసంచదివి, మరింత ఉప్పొంగి
పోయాడు. వెంటనే గుమస్తాను పిలిచి, అనుమతి వ్రాయించి
ఇచ్చాడు. రాహుల్ కి అన్నివిధాలా సహాయం చేస్తానని

చెప్పాడు. తానువచ్చినపని తేలికగానే అయిపోయి నందుకు రాహుల్ చాలా సంతోషించారు.

ఆయన గ్యాంటన్ లో కొన్ని ముఖ్యమైన ప్రదేశాలను చూచి, అదేరోజున కాలింపాంగ్ కు తిరిగివచ్చారు పాట్నా వాస్తవ్యుడు రాజనాథ్ పాండేకూడ ఆయనవెంట వస్తానన్నాడు. అతనికి అనుమతి పత్రం రాలేదు. అందుచేత నేపాలీ వేషంలో బయలుదేరాడు. సామానులు మోయడానికి, స్వారిచేయడానికి మూడుకంచరగాడిదలను అద్దెకు తీసుకొన్నారు. ఏప్రిల్ 22 వ తేదీన కాలింపాంగ్ నుండి బయలుదేరారు.

కంచరగాడిదల ఆసాములు పద్మోగంగ్ గ్రామ వాస్తవ్యులు. వారు రాహుల్ ని తమగ్రామానికి తీసుకు వెళ్ళారు. అది చాలా పురాతనమైన గ్రామం. అన్నదమ్ములంతా ఒకేపెళ్ళిచేసుకొనే సంప్రదాయం ఉన్నందు వల్ల, కుటుంబాలు అభివృద్ధి చెందలేదు. గ్రామంలో పదహారు కుటుంబాలుమాత్రమే ఉండేవి. వీరు "బోస్" మతస్థులు. ఇక్కడ "బోస్" దేవాలయాలు రెండు ఉన్నాయి. కాని రెంటిలోను శాక్యముని విగ్రహాలుకూడ ఉన్నాయి. 'బోస్' మతగ్రంథాలు (హస్తలిఖితమైనవి) కొన్ని ఇక్కడ కనిపించాయి. అవి చాలాపురాతనమైనవి. తాళపత్రగ్రంథాలవలె చిల్లులుపడిఉన్నాయి. "బోస్" మతం వాద్దులనుండి అనేక విషయాలను స్వీకరించిందని రాహుల్ అభిప్రాయం.

యమనాడుకూడ రాహుల్ ఇక్కడ ఉండవలసినన్నింది.

అన్నిదమ్ములందరినీ ఒక్కరిగా

ఆయన “వినయపిటక్”ను హిందీలోక అనువదించడం మొదలు పెట్టారు.

మరునాడు ఫరీజ్‌ం.కు బయలుదేరారు. ఆ రోజున ఒకదుర్ఘటన జరిగింది. రాజనాథ్ ఎక్కిన కంచరగాడిద, అతని వశం కాలేసు. ఎక్కడకో పరుగెత్తింది. రాజనాథ్ కిందపడి చనిపోయేవాడే. కాని తోడిమనుష్యులు కాపాడారు. తర్వాత అంతా “ఫరీ” గ్రామానికి వెళ్ళారు. కంచరగాడిదల ఏర్పాటుకోసం అక్కడ వారంరోజులు ఉండవలసి వచ్చింది. “ఫరీ” గ్రామం సముద్రమట్టానికి 14 వేల అడుగుల ఎత్తున ఉంది. అందుచేత ఏడాదిపొడుగునా చలిఎక్కువగా ఉంటుంది. నిరంతరం మబ్బులు ఆడుతూ ఉంటాయి. మంచునూపంలో వానపడుతూ ఉంటుంది.

వారంరోజులైనా అద్దెకు కంచరగాడిదలు దొరికే సూచన కనిపించలేదు. పై పెద్ద ధర్మకీర్తి ఆరోగ్యం చెడిపోయింది. అతనిని కంచరగాడిదపై లాసాకు పంపించాలని రాహుల్ అనుకొన్నాడు. ఇక్కడకూడా “వినయపిటక్” అనువాదం కొనసాగించారు. కాని ఆయనకు చీకాపగా ఉంది. మే నెల 7 వ తేదీన “ఫరీ”నుండి బయలుదేరారు. మరునాడు “దోజక్” చేరుకొన్నాడు. దగ్గరలో విశాలమైన దేవసరోవరం కనిపించింది. హంసల కిలరవాలు వినిపిస్తున్నాయి. ఆ రాత్రి ఒక గ్రామంలో తలదాచుకొన్నాడు. మరునాడు గ్యాంచీ చేరుకొన్నాడు. రాహుల్ గ్యాంచీ విహారాన్ని శ్రద్ధగా పరిశీలించారు. అక్కడ మూడు మందిరాలు ఉన్నాయి. ప్రధానమందిరంలో బుద్ధుని

విగ్రహం ఉంది. దానికి కుడివైపు మందిరంలో నాథత్రయ (మంజుషోవ, ఏకాదశముఖ అవలోకితేశ్వర, వజ్రపాణి) విగ్రహాలు ఉన్నాయి.

గ్యాంచీలో నాలుగురోజులు ఉండి రాహుల్ బృందం యాత్ర కొనసాగించింది. ఇది ఒక చిన్న శంకరుని బృందం వలె ఉంది. దారిలో ధర్మాలోక్ కంచరగాడిదకు రాతి ఎదురుదెబ్బ తగిలి కింద పడింది. రాజనాథ్ కంచరగాడిద దానివద్దకు వెళ్ళి, ధర్మాలోక్ ను కింద పడగొట్టింది. ఈ విషయమై ఇద్దరిమధ్య దురభిప్రాయం ఏర్పడింది. కొంతదూరం వెళ్ళిన తర్వాత రాజనాథ్ ఎక్కిన కంచరగాడిదే అతనిని కింద పడగొట్టింది. రాజనాథ్ గాయపడ్డాడు. ధర్మాలోక్ అతనికి మందు ఇవ్వడానికి నిరాకరించాడు. రాహుల్ వీరికి ఏదో విధంగా రాజీకుదిర్చారు. రాత్రిపూట ఏదో ఒక గ్రామంలో తలదాచుకొంటూ, వీరు నాలుగురోజుల తర్వాత బ్రహ్మపుత్ర నది ఒడ్డుకు వచ్చారు. ప్రక్కనే చా-సమ్-ఛూ-వో-రీ పేరుగల పవిత్రపర్వతం ఉంది. ప్రజలు దీనికి ప్రదక్షిణం చేసేవారు. ఇది టిబెట్ పర్వతం కాదని, భారతదేశానిదని, అక్కడ నుండే తీసుకురాబడిందని ధర్మాలోక్ చెప్పాడు. “ఇది అసంభవమేమీకాదు. పూర్వకాలంలో పర్వతాలు రెక్కలు కట్టుకొని ఎగిరిపోయేవి” అని రాహుల్ చమత్కరించారు. ఇందుకు పర్వతాల రెక్కలు విరిగిపోయేంతే, అప్పటినుండి అవి భూమిపై పడిపోయాయి. బ్రహ్మణుల పురాణాలలో వ్రాసి ఉండటాన్ని ఉదాహరించారు.

రాహుల్ బృందం ఒకపడవ ఎక్కి బ్రహ్మపుత్రనదిని

శ్రీ రవీంద్ర కవితా

దాటింది. మరునాడు వీరు నాథంగ్ చేరుకొన్నారు. దానికి సమీపంలో తారామందిరం ఉంది. దీపంకర్ శ్రీజ్ఞాన్ నిర్వాణప్రదేశం అదే. రాహుల్జీ ఆ ప్రదేశాన్ని చూడ దలచారు. మధ్యాహ్న భోజనానంతరం అక్కడకు వెళ్లారు. ఒకపంజరంలో దీపంకర్ శ్రీజ్ఞాన్ పాత్ర, దండం వగైరా పదిలపరచబడి ఉన్నాయి. బయటతాళంవేసి, ప్రభుత్వసీలు వేశారు. అందుచేత మందిరంలోపలికి వెళ్ళడానికి పీలులేక పోయింది. దీపంకర్ శ్రీజ్ఞాన్ తన వృద్ధాప్యాన్ని లెక్క చేయకుండా, హిమాలయాన్ని దాటి భారతసందేశాన్ని ఇక్కడ వినిపించాడు. ఆయన నివసించినచోట అమితాయు మందిరం నిర్మించినట్లు పూజారి తెలియజేశాడు.

మరునాడు రాహుల్జీ ప్రభృతులు లాసాకు వెళ్ళారు. వీరికి జ్ఞానమాన్సాహు హృదయపూర్వకమైన స్వాగత మిచ్చాడు. రాహుల్జీ ఈ పర్యాయం ముఖ్యంగా సంస్కృత గ్రంథాన్వేషణకై టిబెట్కు వచ్చారు. భారతదేశంనుండి తెచ్చిన వేలాది తాళపత్ర గ్రంథాలలో కొన్ని అయినా ఇక్కడ ఉంటాయని ఆయన విశ్వాసం. మధ్యాహ్న భోజనానంతరం టెలిగ్రాఫిక్ ఆఫీసు అధికారిని కలుసుకొన్నారు. అతనితో చాలాసేపు సంభాషణ జరిపారు. సకాన్, ముంజోర్ విహారాలలో సంస్కృతగ్రంథాలు ఉంటాయని రాహుల్జీ చెప్పారు. నాటిని తెరవడానికి భోట్ ప్రభుత్వ అనుమతి తీసుకోవలసి ఉంటుందని టెలిగ్రాఫిక్ ఆఫీసు అధికారి తెలియజేశాడు. రాహుల్జీ ఇందుకు ప్రయత్నిస్తూ, ఈలోగా “వినయపిటక్” అనువాదం పూర్తిచేయదలచారు.

మురు విహారానికి గోల్డ్-గే-షే అనే పెద్దవిద్వాంసుడు వచ్చినట్లు తెలిసింది. రాహుల్ అతనిని కలుసుకొని మాట్లాడాడు. సంస్కృత హస్తలిఖిత గ్రంథాన్వేషణలో సహాయపడతానని గే-షే వాగ్దానంచేశాడు. భారతదేశం నుండి అనేక సంస్కృతగ్రంథాలు లుప్తమైనాయని రాహుల్ చెప్పాడు. కొందరు టిబెట్ విద్వాంసులు సంస్కృతం చదవాలని, ఇదేవిధంగా భారతీయవిద్వాంసులు భోక్-భాష చదవాలని, అప్పుడు ఉభయులూ కలిపి టిబెట్ గ్రంథాలను సంస్కృతంలోకి తిరిగి అనునదించాలని గే-షే సూచించాడు. అతని సూచన రాహుల్ కి నచ్చింది.

రాహుల్ “వినయపిటర్” అనువాదం కొనసాగిస్తూనే, మే 20 వ తేదీనుండి “కమ్యూనిజమే ఎందుకు కావాలి?” అనే గ్రంథరచన మొదలుపెట్టాడు. అదేరోజున ఒక అభ్యాయంకూడ పూర్తిచేశాడు. కాని ఆయన వచ్చిన పని మూలపడేట్లు ఉంది. అందుచేత స్వయంగా వ్రాయడం మాని వేశాడు. ఆయన చెబుతూ ఉండగా, రాజనాథ్ వ్రాస్తూ పోయాడు. కొద్దిరోజులతర్వాత, రాహుల్ ఒక మంగోలు విద్వాంసుని కలుసుకొని సంభాషించాడు. మరొకపర్యాయం “సేరా” మఠాన్ని సందర్శించినట్లు. రాజనాథ్ కు స్వదేశం గుర్తువచ్చినట్లుంది. అతడు ప్రయాగవాస్తవ్యుడు. ఆ సంవత్సరమే ఎం.ఎ. ప్రథమశ్రేణిలో ఉత్తీర్ణుడైనాడు. టిబెట్ యాత్రకోసం వచ్చాడు. కాని కష్టాలను ఎదుర్కొనలేకపోయాడు. దారిలో రెండు దుర్ఘటనలు జరిగాయి. తన భార్య నొసటితిలకమే తనను కాపాడిందని అతడు చెప్పాడు.

రాహులీకి అతడు చాలా సహాయకారిగా ఉండేవాడు. కాని అతనికి ఇక్కడ ఉండే ఇష్టంలేదు. అందువేత అతనిని జ్ఞాన మాన్ సాహు వెంట భారతదేశానికి పంపించారు. ధర్మా లోక్ లాసాదాకా నచ్చి, మరో చోటికి వెళ్ళిపోయాడు.

ఇప్పుడు రాహులీ తన గదిలో ఒంటరిగా ఉన్నాడు. అయితే పగటిపూట వచ్చి పోయేవారి సంఖ్య ఎక్కువగానే ఉండేది. రాహులీ రాత్రిపూట గ్రంథ రచనకు ఉపక్రమించే వారు. ఒక్కొక్కప్పుడు రాత్రి రెండు గంటలయ్యేదాకా వ్రాస్తూనే ఉండేవాడు. ఇలా తాను ఒంటరిగా ఉంటూ చాలా రోజులు గడపాడు. ఆయన గది వెనక తలుపు ఎల్లప్పుడూ మూసి నేయబడి ఉండేది. ఎందుకంటే ఆ గదిలో ఇతరులు కాపురం ఉన్నాడు. వారు కాదిర్ భాయ్ దంపతులు. ఒకనాడు కాదిర్ భాయ్ రాహులీని కలుసుకొని, “మీరు రాత్రి ప్రొద్దుపోయే వరకూ మేల్కొంటున్నాడు. మీకు ఏదీ కనిపించదా?” అని అడిగాడు. అతడు భూతాలను మనస్సులో పెట్టుకొని ఇలా అడుగుతున్నాడని రాహులీకి వెంటనే అర్థమైంది. “ఏమని చెప్పను! రాత్రి పన్నెండు దాటినతర్వాత, నా గదిలో ఇసుక వేసినా కిందరాలను” అన్నాడు. “పది-పన్నెండుదాకా ఉంటావా?” అని కాదిర్ భాయ్ ప్రశ్నించాడు. “పది-పన్నెండు ఏమిటి? నా ప్రక్క మినహాయించి, ఎక్కడచూచినా భూతాలే కనిపిస్తాయి,” అని రాహులీ చెప్పాడు. “లామాజీ, ఇన్ని భూతాలు ఉంటాయా?” అని కాదిర్ భాయ్ భార్య అన్నది. “మీకు నమ్మకంలేకపోతే, రాత్రి ఒంటిగంటప్పుడు తలుపు తెరివండి. పది పన్నెండు భూతాలను మీవద్దకు

పంపుతాను,” అని రాహుల్ చెప్పారు. “మీకు పుణ్యం ఉంటుంది. ఆపనిమాత్రం చేయవద్దు బాబూ!” అన్నది ఆమె. రాహుల్ భూతాలనుగూర్చి ఇంకా లేనిపోని కల్పనలు చేసి చెప్పారు. జనం మరి కొంతమంది పోగై నారు. తనగదిలో ఉండే భూతాలు చాలామంచివని, తనకు దారికూడ ఇస్తాయని, ఇలాంటివి ప్రపంచంలో ఎక్కడా లేవని రాహుల్ చెప్పారు. అంధవిశ్వాసం ఒక తీగవంటిదని, గట్టిగా లాగి, అది తెగిపోయేట్లు చేయాలని ఆయన ఉద్దేశం. అందుచేతనే అప్పటికప్పుడు ఈ కథ అల్లి చెప్పారు.

తాళపత్ర గ్రంథాన్వేషణ చేయవలసిందిగా రాహుల్ తన స్నేహితులకుకూడ చెప్పి ఉంచారు. ఒకనాడు మాఘ (శిశుపాలవధ) కావ్యంపై భనదత్తుని టీక “తత్వకౌముది” వచ్చింది. పుస్తకం శిథిలమైఉంది. అది మైథిలీలిపిలో ఉంది. రెండు మూడు వందల ఏళ్ళకంటే పురాతనమైనదికాదు. టీకలో కాశీ వాస్తవ్యుడు జగద్గునిపేరుకూడ ఉంది. అమర, విశ్వకోశాలనుండి ఎన్నో “కౌటేషన్లు” ఇవ్వబడ్డాయి. “అభి సమయాలంకారం” గూర్చి బుద్ధ శ్రీ జ్ఞాన్ రచించిన “ప్రజ్ఞా దీపావళి” అనే అముద్రిత వేదాంత గ్రంథం ఇంకొకటి వచ్చింది. దీనిని తెచ్చిన వ్యక్తి, అమ్మదలుచుకోలేదు. అందుచేత రాహుల్ దీనిని కాపీ చేసుకోవాలని నిశ్చయించారు రేడింగ్ విహారంలో కొన్ని తాళపత్ర గ్రంథాలు ఉన్నాయని రాహుల్ కి తెలిసింది. దీపంకర్ శ్రీ జ్ఞాన్ శిష్యుడు డోమ్-తోన్ పదకొండో శతాబ్దంలో ఈ విహారాన్ని నిర్మించాడు. రాహుల్ ఈ విహారాధిపతిని కలుసుకొని

ప్రధానాధికారి

మాట్లాడారు. అవసరమైనప్పుడు జాబు వ్రాస్తానని అతడు చెప్పాడు. తన విహారంలోని తాళపత్ర గ్రంథాలు ఎక్కువ భాగం కాలిపోయాయని తెలియజేశాడు.

లాసా చాలా చల్లని ప్రదేశం. అక్కడ నివసించేవారు స్నానంచేసే విషయం మరచినట్లే ఉంటారు. రాహుల్ వారానికి ఒకసారి స్నానంచేసేవారు. ఇందుకు షోగంగ్ రాజభవనం అనుకూలంగా ఉండేది. ఇదే పనిమీద ఒకనాడు అక్కడకు వెళ్ళగా, చక్కని ముద్రణతో కూడిన “కంజూర్” గ్రంథం లభించింది. అది బ్లాకులగూపంలో ఉంది. దాని వెల సుమారు వెయ్యి రూపాయలు. మూడు-నాలుగు కంచర గాడిదలకు సరిపడ బరువు ఉంటుంది. రాహుల్ తిరిగి వచ్చేటప్పుడు ఆ గ్రంథాన్ని పాట్నాకు తీసుకువచ్చారు. దానిని కొనుక్కోవడానికి ఆయనవద్ద డబ్బులేదు. ఈ విషయం కలకత్తా విశ్వవిద్యాలయం వారికి తెలిసింది. వారు వెంటనే డాక్టరు బాగ్స్ టి పంపి, పుస్తకాన్ని కొనుక్కుపోయారు.

కుం-దే-లింగ్ విహారంలో కొన్ని తాళపత్ర గ్రంథాలు ఉన్నట్లు తెలిసి, రాహుల్ అక్కడకు వెళ్ళాడు. గేషే-షేరన్ అనే పండితుని కలుసుకొన్నారు. అతడు భోక్ శాస్త్ర పారంగతుడు. అలాంటి పండితులు టిబెట్ లో ఇద్దరు ముగ్గురుకంటే ఎక్కువ ఉండరని రాహుల్ అభిప్రాయం. గేషే-షేరన్ చాంద్ర-వ్యాకరణంకూడ వల్లించాడు. కాని సంస్కృతం చదువుకొనే అవకాశం లేకపోయింది. అతడు కుం-దే-లింగ్ లామా గురువు. అందుచేత తాళపత్ర గ్రంథాలు చూడటానికి ఎలాంటి ఇబ్బంది కలుగలేదు. ౭.౪

కుం-దే-లింగ్ గ్రంథాల సుమారు 1000-000 పదివేల కాని 3,4 మూడు నాలుగు వేల కాని -

గ్రంథం రంజన-అక్షరాలలో ఉంది. గే-షే చెప్పినదానినిబట్టి, అది ప్రసిద్ధ ఆచార్య నాగార్జునునిది. ఇక్కడ మరో అమూల్య గ్రంథం కనిపించింది. అది ధర్మవర్ధన్ రచించిన “వాద న్యాయం”పై శాంతరక్షితుని టీక. రాహుల్ దానిని ఫోటో తీసుకున్నారు. ఇదే యాత్రలో గోర్ విహారంలో దీని మూలంకూడ లభించింది. కొన్నాళ్ళతర్వాత దీనిని రాహుల్ అచ్చువేయించారు.

రాహుల్ ఒకనాడు గే-షే ధర్మవర్ధన్ కలుసు కొన్నారు. అతడు భోట్ సాహిత్యంలో, తత్వశాస్త్రంలో గొప్ప పండితుడు, ప్రసిద్ధ చిత్రకారుడు, ఉన్నత శ్రేణికి చెందిన కవి, ఆదర్శవాది. అప్పటినుండి వీరిమధ్య ఘనిష్ఠ సంబంధం ఏర్పడింది. (స్వతంత్రభావాలు కలిగి ఉన్నాడనే కారణంతో అతనిని 1948లో భోట్ ప్రభుత్వం జైలులో పెట్టింది. రాహుల్ కి తెలిసింది. ఆయన ఇక్కడ ఉన్నప్పుడు షే.గంగ్ రాకుమారుడు చిరుతప్రాయంలో ఉండేవాడు. అతడు 1948లో జనరల్ షే.గంగ్ అయినాడు. రాహుల్ అతనికి లేఖవ్రాసి, గే-షే ధర్మవర్ధన్ జైలునుండి విడిపించారు. గే-షే ధర్మవర్ధన్ భారతదేశానికి రావాలనే కోర్కె వెలిబుచ్చాడు.

‘వినయపిటర్’ అనువాదం సూన్ నెలాఖరుకు పూర్తి అయింది. అందుచేత రాహుల్ అక్కడక్కడ తిరగడానికి వీలు దొరికింది. ఒకనాడు డే-పుంగ్ విహారానికి వెళ్ళారు. లుమ్—బుంగ్ గే-షే-షేరబ్ ఆయనకు స్వాగతమిచ్చాడు. ఇద్దరూ తత్వశాస్త్రం, చరిత్ర తదితర విషయాలనుగూర్చి

చాలాసేపు సంభాషణలు జరిపారు. డే-పుంక్తో విద్యా బోధననుగూర్చి అడుగగా గే-షే - షేరన్ ఇలా తెలియ జేశాడు: ఆరో ఏట అక్షరాభ్యాసం ప్రారంభమవుతుంది. తర్వాత రెండేళ్ళు మామూలు పాఠాలు బోధిస్తారు. పిమ్మట నాలుగేళ్ళు “శ్వేతరక్త—రంగ” (చిత్రకళకాదు)—అంటే న్యాయశాస్త్రానికి సంబంధించిన ప్రాథమిక విషయాలు బోధింపబడతాయి. ఈ విధంగా ఆరేళ్ళు చదివినతర్వాత, ప్రమాణనా రికం మొదలుపెడతారు. అది పూర్తిచేయడానికి అయిదేళ్ళు పడుతుంది. తర్వాత తత్వశాస్త్రం, మత గ్రంథాలు చదవడానికి 16 ఏళ్ళు పడుతుంది. ఈ విధంగా 27 ఏళ్ళు చదివినతర్వాత లా - రంపా (డాక్టరు, లేక ఆచార్యుడు) అభ్యర్థి అవుతాడు. ఈ పరీక్షలు శాస్త్రార్థ గూపంలో మూడేళ్ళవరకు జరుగుతాయి. ఇందులో నెగ్గిన 16 మంది లా - రంపా అవుతారు. ధనవంతుడైన, అవతార పురుషుడైన లామాకుకూడ లా రంపా బిరుదు ఇస్తారు.

రాహుల్ జే - పుంక్తు వెళ్ళినరోజు లా రంపా సంబంధమైన చర్చలు సాగుతున్నాయి. లోగడ ఆయన సహ యాత్రికుడు కుగోన్ ఈ విద్యాలయంలోనే చదివాడు. కాని రెండేళ్ళక్రితమే అతడు చనిపోయాడని తెలిసి రాహుల్ దుఃఖించారు.

ఒకనాడు గే-షేధర్మవర్థ్, ధర్మకీర్తి, రాహుల్ ముగ్గుసూ కలిసి తాళపత్ర గ్రంథాన్వేషణకై లాసానుండి బయలుదేరారు. వీరు లంగ్ ధంగ్ విహారంమీదుగా నలందా విహారం చేరుకొన్నారు. భారతదేశంలోని నలందాపేరు

తోనే ఈ విహారం పదిహేనవ శతాబ్దారంభంలో నిర్మింపబడింది. ఇక్కడ ఉన్న భిక్షువులు రాహులీ బృందానికి అన్ని విధాల తోడ్పడ్డారు. పన్నెండు మైళ్ళ దూరంలో పాఠన్ అనే గ్రామం ఉండేది. రాహులీ ప్రభృతులు అక్కడకు వెళ్లారు. పురాతన అనువాదకులలో పాఠన్ నిమంగ్ చాలా గొప్ప పండితుడు. అతడు ఎన్నో గ్రంథాలను సంస్కృతం నుండి టిబెట్ భాషలోకి అనువదించాడు. పాఠన్ గ్రామం అతని జన్మస్థలమని చెలిసింది. గ్రామం వెలుపల కొండ ప్రక్క ఒక స్తూపం ఉంది. దానిలోపలనే పాఠన్ శరీరం ఉన్నట్లు గ్రామస్థులు చెప్పారు.

పాఠన్ గ్రామానికి కొద్ది దూరంలో గ్యల్ ఖంక్ అనే విహారం ఉంది. ఇది అన్నిటికంటే పురాతనమైనది. ఎనిమిది, లేక తొమ్మిదో శతాబ్దంలో నిర్మింపబడింది. టిబెట్ అశోక సామ్రాట్ ౩ - స్టోంగ్ దీనిని నిర్మించాడు. రాతి స్తంభానికి నలువైపుల వజ్ర, యుగళవజ్ర, పద్మ, రత్నాలు నిర్మింపబడ్డాయి. అన్నిటికంటే పురాతనమైనది మైత్రేయమందిరం. ఇక్కడ హస్తలిఖితమైన కంజూర్ తంజూర్ గ్రంథాలు మూడు ఉన్నాయి. ఇవి కాక ఇంకా ఎన్నో గ్రంథాలు ఉన్నాయి. కాని వీటిని తెరచి చాలా ఏళ్ళు అయింది. గ్రంథాలు శిథిలమైనాయి. దాతలు తమ పేర్లను దేశ, కాలాలను పుస్తకాలపై వ్రాయించేవారు. ఇవి చరిత్ర రచనకు ఏంతో ఉపకరిస్తాయి. కాని ఈ సామగ్రి బయటికి వచ్చే మార్గం కనపడలేదు. మైత్రేయమందిరం పూజారి రాహులీకి 'రితసాహస్రిక' ప్రతిబింబి ఇచ్చాడు. దానిని రాహులీ

పాట్నా మ్యూజియమ్ లో భద్రపరచాడు. ఈ పుస్తకంలోని అక్షరాలు పురాతనమైనవి. పదమూడో శతాబ్దంతర్వాహిని ప్రాసినట్లుకనిపిస్తుంది. పుస్తకప్రారంభంలో బుద్ధనిబొమ్మలు రెండు ఉన్నాయి.

రాహుల్ బృందం తనయాత్ర కొనసాగించింది. దారిలో కొన్ని పాదలు కనిపించాయి. అందులో ఎక్కువ భాగం అడవిగులాబి పాదలు. విరిగిపోయిన ఒకవంశేనదాటి ఎత్తుప్రదేశానికి వెళ్ళాడు. నలువైపులా చమరీమృగాలు మేస్తున్నాయి. ఒక కస్తూరిమృగం పారిపోతుండగా చూశాడు. ఈ ప్రాంతంలో దొంగలబాధ ఎక్కువగా ఉండేది. రాహుల్ బృందంవద్ద కొన్ని పిస్తోళ్ళు, ఒక రైఫిలు ఉంది. లానానుండి ఒక ఫోటోగ్రాఫర్ వీరివెంట వచ్చాడు. వచ్చేటప్పుడు తనకు పిస్తోలు అవసరంలేదని అతడు అన్నాడు. తనవద్ద మి-టి-కూ (స్పెల్జిజ్జానకీ రి తయారుచేసిన చిన్న మట్టిబొమ్మ) ఉందని, అందుచేత తన శరీరంపై తుపాకిగుళ్ళు ఏమీ పనిచేయవని కూడ చెప్పాడు. “అలాఅయితే నీ మట్టిబొమ్మపైనే గుండు పేల్చుతాను. అది పగిలిపోకుండా ఉంటే, నీకు పిస్తోలు అవసరంలేదు,” అని రాహుల్ చెప్పాడు. కాని అతడు అందుకు సిద్ధంకాలేదు. అందుచేత రాహుల్ అతనికికూడ ఒక పిస్తోలు అంటగట్టారు. అవసరం వచ్చినప్పుడు, దానిని అతడు ఉపయోగిస్తాడనేది అనుమానాస్పదమే-అయినప్పటికీ అందరి వద్ద పిస్తోళ్ళు కనిపించేట్లు ఉండాలని రాహుల్ ఉద్దేశం. కొంతదూరం వెళ్ళినతర్వాత ఒక లామా నల్లని యాక్ (చమరీమృగం) పై ఎక్కి వస్తున్నాడు. దీనినిబట్టి శంకరుని

నందివాహనం తెల్లగాకాకుండా, నల్లగా ఉండేదని రాహు
లీకి తోచింది. ఎందుకంటే కైలాసపర్వతంలో ఎద్దు జీవిం
చడం అసంభవం. అందుచేత శంకరుని వాహనం ఎద్దు
కాదు, యాక్ మృగమే అయిఉంటుంది. యాక్ మృగం
గోజాతిలోనిదే. శంకురుడు నంది అనే యాక్ మృగాన్ని
ఎక్కి వెళ్లేటప్పుడు ఈ లామావలెనే ఉంటాడని రాహులీ
నిశ్చయించుకొన్నాడు.

రెండురోజులతర్వాత వీరు కేడింగ్ విహారం చేసు
కొన్నాడు. లామా ఇచ్చిన ఉత్తరాన్ని అధికారికి అంద
జేశాడు. అతడువీరికిచక్కని బస ఏర్పాటుచేశాడు. కానిపుస్త
కాలు చూపించమని అడిగితే, నిరాకరించాడు. లామా తన
ఉత్తరంలో పుస్తకాలు చూపించమని వ్రాయలేదన్నాడు.
రాహులీ బృందానికి చాలావిచారం కలిగింది. ఇప్పుడు
మళ్ళీ లాసాకు బాబువ్రాసి, సమాధానం తెప్పించుకోవా
లంటే ఇరవైరోజులు పడుతుంది. అందుచేత ఆ ప్రయత్నం
విరమించుకొన్నాడు. మందిరాన్ని చూడటానికి వెళ్ళాడు.
కేడింగ్ విహారం పదకొండోశతాబ్దంలో నిర్మింపబడింది.
విహారంలో పదహారు భారతీయచిత్రపటాలు ఉన్నాయి.
ఇవి వరండాలో వ్రేలాడదీయబడి ఉన్నాయి. ఇవి కాకుండా
దీపంకర్ శ్రీ జ్ఞాన్, అతని భిష్యుడు డోమ్-తోన్-పాల
చిత్రాలుకూడ ఉన్నాయి. విహారానికి ఒకవైపు మూడు
దేవాలయాలు ఉన్నాయి. వీటిలో చిన్నచిన్న చిత్రపటాలు
కొన్ని ఉన్నాయి. ఇవి భారతీయ తూలికాస్మృతి అనిపి
స్తుంది. అజంతాచిత్రాలు కొన్ని చెడిపోయాయి. కాని

ఇక్కడ వెయ్యిసంవత్సరాల క్రిందటి చిత్రపటాలు సురక్షితంగా ఉన్నాయి. వాటి రేఖలు, లేతరంగునుబట్టి, అవి ఒక గొప్ప చిత్రకారునిచే గీయబడినట్లు తోస్తుంది. చిత్రపటాలు ఫోటో తీసుకోవాలని రాహులీ ప్రయత్నించారు. కాని అధికారులు ఇందుకు కూడ అనుమతించలేదు. గే-షే ధర్మవర్ధన్ స్వయంగా గొప్ప చిత్రకారుడు. ఒకటి రెండు చిత్రపటాలను కాపీ చేయబోగా, ఇందుకుకూడ అధికారులు అడ్డుచెప్పారు. రాహులీ ప్రభృతులు ఆ రోజు, మరుసటిరోజు రెండుపర్యాయాలు ఆ చిత్రాలను చూచి మాత్రమే సంతోషించారు.

ఇక తమకు ఇక్కడ పనిలేదని, వీరు లాసాకు తిరిగి బయలుదేరారు. దానిలో "పోలో" విహారానికి వెళ్ళదలచారు. ఇది పదకొండో శతాబ్దంలో నిర్మింపబడింది. ఇది ప్రసిద్ధి పండితుడు పోలోపా జన్మస్థలం. కాని వీరు డగ్లస్ విహారానికి వెళ్ళారు. ఆ గాత్రీ అక్కడే ఉండదలచుకొన్నాడు. పూర్వపు అవతారపురుషుడైన లామా శరీరం ఒక గదిలో భద్రపరచబడింది. ఆ గదిలోనే రాహులీ బృందానికి చోటు ఇచ్చారు. పూర్వకాలంలో పొట్ట చింపి ప్రేగులు తీసివేసేవారు. తర్వాత శరీరాన్ని ఎండబెట్టేవారు. కాని ఇప్పుడు శవాన్ని ఉష్ణంలో వేసి, రెండు నెలలవరకు ఉంచుతారు. వారానికి ఒకసారి దానిపై ఉష్ణచల్లుతారు. ఎండిన శరీరంపై పూర్వకాలంలోనూ, ఇప్పుడూ ఒక విధమైన పాలాస్త్రి వేస్తారు. ఇలాంటి శరీరాలు ఇతరమదాలలోకూడ ఉన్నాయి. కాని అవి స్తూపాలలోపల భద్రపరచబడి

మృత్యువును నివారించుటకు

ఉన్నాయి. అందుచేత చూడటానికి వీలుపడదు. రాహుల్ ప్రభృతులు డగ్ల్యబ్ విహారంలోని లామా శరీరాన్ని చూశారు. ఈ విహారాన్ని డగ్ల్యబ్ పా నిర్మించాడు. అతడు పోతోపా (క్రీ. శ. 1027-104) సమకాలికుడు.

రాహుల్ ప్రభృతులు మరునాడు పోతో విహారానికి బయలుదేరారు. కాని కొంతదూరం వచ్చినతర్వాత, వారికి దారిచూపించే వ్యక్తి రాసని మొండికెత్తాడు. అందుచేత నిరుత్సాహంతో లాసాకు వచ్చారు.

రాహుల్ సమ్యే విహారానికి వెళ్ళదలచుకొన్నాడు. కాని ప్రయాణసదుపాయాలు లేవు. ఇది చాలా దీన వ్యయంతో కూడినపని. అందుచేత భోట్ ప్రభుత్వానికి ఒక లేఖ వ్రాశారు. మంత్రివర్గం ఆ లేఖను పరిశీలిస్తున్నట్లు తెలిసింది. వారంరోజులు ఎదురుచూశారు. కాని ప్రయోజనం లేకపోయింది. సాక్యాప్రాంతంలో సంస్కృత తాళపత్ర గ్రంథాలు తప్పకుండా దొరుకుతాయని ఒక బౌద్ధభిక్షువు ద్వారా తెలిసింది. అందుచేత అక్కడకు వెళ్ళ సంకల్పించారు. గే-షే కూడ రాహుల్ అభిప్రాయంతో ఏకీభవించారు. రాహుల్ ఆగస్టు 27 వ తేదీనాటికి “కమ్యూనిజమే ఎందుకు?” అనే గ్రంథం పూర్తిచేశారు. సాక్యా ప్రాంతంలో యాత్రకు సన్నాహాలు ప్రారంభించారు.

రాహుల్ లాసాలో ఉండగా ఒకవ్యక్తి చనిపోయాడు. శవాన్ని కొండ ప్రక్కన ఉన్న శ్మశానవాటికకు తీసుకు వెళ్ళారు. “రాకోవా” జాతివారు నలుగురు శవాన్ని మోసుకుపోయారు. ముఖభాగం కొద్దిగా కనిపించేట్లు,

దానిని ఒకరాతిపై పెట్టారు. కత్తులతో శవాన్ని ముక్కలుగా తరిగి గద్దలకు వేశారు. ఈ కర్మకాండను “థేక్ చోన్” (మహాయానం) అంటారు. వంటచెరకు కరవైనందువల్ల టిబెట్‌లో శవాన్ని దహనంచేయరు. దానిని ముక్కలుగా తరిగివేస్తే, కొన్ని ప్రాణులైనా పొట్ట నింపుకొంటాయని వారి అభిప్రాయం. కాని ఈ కారణంగా “రాకోవా” జాతివారు అస్పృశ్యులైపోయారు. చలికాలంలో మంచు పేరుకొంటున్నందువల్ల, నీళ్లు దొరకవు. అందుచేత ‘రాకోవా’ జాతివారు తమ మూతంతోనే చేతులు కడుక్కొంటారు. కొందరు చాలా అసహ్యదృష్టితో చూస్తారు.

రాహుల్, గే-షే ధర్మవర్ధన్ సెప్టెంబరు 8 వ తేదీన లాసానుండి సాక్యాప్రాంతానికి బయలుదేరారు. ఈసారి సామానులు గాడిదలపై ఎక్కించి, వాటివెంట కాలినడకనే వెళ్ళారు. దారిలో రాత్రిపూటతలదాచుకోవడానికి ఏ గ్రామం వెళ్ళినా నల్లులబాధ తప్పలేదు. నాలుగురోజులతర్వాత బ్రహ్మపుత్రనది ఒడ్డు చేరుకొన్నారు. ఆ ప్రాంతంలో సుఖ రోగాలు ఎక్కువగా ఉండేవి. కొందరు స్త్రీలు మందుకోసం రాహుల్‌నినద్దకు వచ్చారు. ఆయన ఏవో మందులు ఇచ్చి, పీడ వదలించుకొన్నారు. తీర్థయాత్రకు వెళ్ళే యువతులిద్దరు దారిలో కనిపించారు. అందులో ఒకరికి కుక్కకాటు వేసింది. రాహుల్ని టెంచర్-అయోడిన్ వేశారు. ఆ యువతులు చాలా దూరప్రదేశంనుండి వస్తున్నారు. వారివెంట పురుషులెవ్వరూ లేని వారంరోజులు ప్రయాణంచేసినా, దారిలో ఎక్కడా ఊళ్ళు కనిపించవు. రెండు మూడు నిలలప్రయాణం తల

శవాన్ని ముక్కలుగా తరిగి గద్దలకు వేశారు.

పెట్టిన ఆ యువతుల సాహసాన్ని రాహులీ ప్రశంసించారు. కొంతదూరం వెళ్ళినతర్వాత గే-షే ధర్మవర్ధన్ వాస్తవిక పరిస్థితిని ఆయనకు వివరించారు. ఈ ప్రాంతంలో కన్యలు స్వేచ్ఛావాతారణంలో పెరుగుతారని, పెళ్ళిఅయినతర్వాత ఈ స్వేచ్ఛను దుర్వినియోగం చేస్తారని చెప్పారు.

రాహులీ ప్రభృతులు తమ ప్రయాణం కొనసాగించారు. దారిలో ఛార్లెస్ వెల్ తన సిబ్బందితో కనిపించాడు. అతడు భారతదేశంలో కొంతకాలం ఉద్యోగంచేసి పించను పుచ్చుకొంటున్నాడు. అతనికి చనిపోయేముందు ఒకసారి టిబెట్ చూడాలనిపించింది. అందుచేత విదేశంనుండి అతడు ఇక్కడకు వచ్చాడు. రాహులీని వెంటనే గుర్తుపట్టాడు. ఆయన తన యాత్రాఉద్దేశాన్ని వివరించారు. ఛార్లెస్ వెల్ కొంత డబ్బు ఇవ్వబోగా, రాహులీ తీసుకో నిరాకరించారు. తర్వాత వీరు రాలుంగ్ విహారానికి వెళ్ళారు. ఇందులో డబ్బేమంది భిక్షువులు, వందమంది భిక్షిణిలు ఉన్నారు. వీరు ప్రతి ఒక్కరూ ఆలు-మగలుగా ఉన్నారు. వీరికి పుట్టిన పిల్లలు తిరిగి భిక్షువులు, భిక్షిణిలు అవుతున్నారు. ఇతర ముతాలలోనలె ఇక్కడ యవ్వన-దురాచారం కనిపించదు. ఏక భర్త సంప్రదాయం ఉన్నందువల్ల, జనసంఖ్య పెరిగింది. రాహులీ ఇక్కడకు వచ్చినరోజున భిక్షువులు-భిక్షిణిలు పొలం కోస్తున్నారు. మతం ఆధిపత్యంకింద ఉన్న జాగీరు వీరి తొండికి చాలడంలేదు. అందుచేత భిక్షువులు-భిక్షిణిలు చలికాలంలో భిక్షాయాత్ర చేస్తారు.

రాలుంగ్ విహారంలో తాళపత్ర గ్రంథాలేవి లభ్యం

కాలేమ. అందుచేత రాహుల్ బృందం గ్యాంచీకి బయలు దేరింది. దారిలో పోయిఖంగ్ విహారం ఉంది. వీరు అక్కడకు వెళ్ళారు. విహారంలో శాక్యశ్రీభద్రుని భిక్షువస్త్రాలు, బట్ట చెప్పలు, భిక్షాపాత్ర, కమండలం ఉన్నాయి. శాక్య శ్రీభద్రుని విగ్రహం ఒకటి ఉంది. ముక్కు చిలుకవంటి ముక్కు. ఆ విగ్రహాన్ని పరిశీలించగా, ఎవరో భారతీయ కళాకారుడు తయారుచేసినట్లుంది. ఇక్కడ సంస్కృత పుస్తకాల కట్టలు మూడు కనిపించాయి. ఒకదానిలో భిక్షువులు ఉపదేశాలిచ్చే పద్ధతి వినరింపబడింది. మరొకటి (పరికథ) కూడ అటువంటిదే. కాని గ్రంథకర్త పేరులేదు. రాహుల్ సంస్కృత గ్రంథాల పట్టిక తయారు చేసుకొన్నాడు. కొన్ని ఫోటో తీసుకొన్నాడు. తర్వాత ఖులూ విహారానికి వెళ్ళాడు. మరునాడు పదకొండు తాళపత్ర గ్రంథాలు వచ్చాయి. రాహుల్ సాయంత్రం నాలుగుగంటలవరకు వాటిని పరిశీలించాడు. వాటిలో చాలాభాగం అసంపూర్ణ గ్రంథాలు. ఇవి కాబుల్-టర్కీ-స్థాన్లలో ఏదోశతాబ్దంలో వాడుకలోఉన్న శారద, రంజన్, ఇంకా మూడురకాల వస్తుల లిపులలో వ్రాయబడిఉన్నాయి. ఒకటి మహా సాంఘిక లోక తరవాద సంప్రదాయానికి చెందిన భిక్షుప్రకీర్ణక (వినయ) గ్రంథం. ఇది సంపూర్ణమైనది. మహత్వపూర్ణమైనది. విక్రమశిల నై యాయుకుడు జ్ఞానశ్రీరచించిన నవన్యాయగ్రంథాలుకూడ పూర్ణంగాఉన్నాయి. రాహుల్ ఈ రెండుకట్టలను ఫోటో తీసుకొన్నాడు. తరువాత షిగర్చ్, నాథుంగ్ లమీదుగా గోల్ విహారానికి వెళ్ళాడు.

గోర్ విహారంలో తానాలామాను కలుసుకొని అతనితో సంభాషణ జరిపాడు. తర్వాత విహారాన్ని చూశారు. ప్రధాన మందిరంలో క్రింద బుద్ధ, బోధిసత్వుల విగ్రహాలు ఉన్నాయి. పై మందిరాలలో కొన్ని భారతీయ విగ్రహాలు ఉన్నాయి. ఒక మందిరంలో భోట్ నైయాకరణి సితూపణ్ ఛేన్ గీసిన ఎన్నో చిత్రపటాలు ఉన్నాయి. అవి బుద్ధుని జీవితచరిత్రకు సంబంధించినవి. మానవ అంగోపాంగాలు బాగాలేవు. కాని ప్రాకృతిక దృశ్యాలు అందంగా ఉన్నాయి. చిత్రణలో చైనాప్రభావం ఉంది. విహారం రెండో అంతస్తులో తాళపత్రగ్రంథాల కట్టలు గిరి కనిపించాయి. రాహుల్ సంతోషానికి మేరలేదు. అందులో 'వాద న్యాయం' మూల గ్రంథాలు రెండు ఉన్నాయి. ధర్మకీర్తి, దిగ్నాగులంటే రాహుల్ కి చాలా అభిమానం. 'వాద న్యాయం' ధర్మకీర్తి రచించిన గ్రంథం. ఈ యాత్రలోనే లాసాలో 'వాద న్యాయం' టీకా దొరికింది. కాని అక్కడ మూలగ్రంథం లేదు. రాహుల్ భోట్ అనువాద సహాయంతో మూలాన్ని సంస్కృతంలోకి మార్చడానికి మొదలుపెట్టారు కూడ. అయితే ఇప్పుడు మూలగ్రంథమే దొరికింది. రాహుల్ ఈరోజు మొత్తం పన్నెండు గ్రంథాలను పరిశీలించారు. ధర్మకీర్తి రచించిన 'హోతువిందు', 'న్యాయవిందు'లపై దుర్వేక మిశ్రాని రెండు టీకలు కనిపించాయి. ఈ గ్రంథాలన్నీ బౌద్ధ న్యాయానికి సంబంధించినవి. దిగ్నాగుడు, ధర్మకీర్తివంటి నైయామకుల బౌద్ధ సాహిత్యాన్ని పరిపుష్టి నొందించారు. వారు గొంగూడేలో ఉన్న త్రేణికి చేరిన మేధావులు.

ధర్మకీర్తి రచించిన ఈ గ్రంథాలను చూచి రాహుల్జీ సంతోషంతో ఎగిరి గంతులు వేశారు. తాను పడిన కష్టాలన్నీ మరచి పోయారు. అదేరోజు “వాద న్యాయం”లో మూడు పుటలు ఎత్తి వ్రాసుకొన్నారు. నాలుగోరోజున ఎత్తి వ్రాయడం పూర్తి చేశారు.

వారంరోజుల తర్వాత రాహుల్జీ బృందం సాక్ష్యకు బయలుదేరింది. సాక్ష్య విహారం క్రీ. శ. 1073లో నిర్మింపబడింది. కాని ఇప్పుడు కనిపించే పురాతన భవనాలు పన్నెండు, పదమూడు శతాబ్దాలనాటివి. 13, 14 శతాబ్దాలలో సాక్ష్య భోక్తప్రాంతంలో అధిక భాగానికి రాజధానిగా ఉండేది. నేటికీ మహంతి స్వాధీనంలో చాలా పెద్ద జాగీరు ఉంది. దత్తైలామా, టపీలామా తర్వాత టిబెట్లో అతడే పెద్ద. మూడురోజుల యాత్ర అనంతరం రాహుల్జీబృందం సాక్ష్య చేరుకొన్నది. వీరికి కంజూర్ మందిరంలో బస ఏర్పాటు చేయబడింది. వీరికి పుస్తకాలు చూపించడానికి మహంతి అనుమతి ఇచ్చాడు.

వీరు తొలుత నది అనంతల ఉన్న విహారాన్ని చూశారు. తర్వాత కొండలో ఉన్న అనేక మందిరాలను చూడటం మొదలుపెట్టారు. ప్రాచీనగ్రంథాలకోసం గాలించారు. ఇరవై అయిదు అంగుళాల పొడవు, నాలుగు అంగుళాల వెడల్పుగల ఒక కాగితపు పుస్తకం గేషేధర్మనర్థన్కు దొరికింది. ఇది ప్రమాణనా రికంలో ఒకటిన్నర అధ్యాయాలపై ప్రజ్ఞాకర గుప్తభాష్యం-వారికాలంకారం. ఇది చాలా ముఖ్యమైన గ్రంథం. తర్వాత వీరు చూచే-లఖంకు

వెళ్ళారు. ఇక్కడ సాక్య పణ్ఛేన్ (క్రీ. శ. 1182-1251) చిత్రపటం ఉంది. రాహుల్ దీనిని ఫోటో తీశారు. తర్వాత చిదోంగ భవనంలోకి వెళ్ళారు. ఇక్కడ ఒక గదిలో ఏడేని మిది నరుసలలో చాలా ఇ తడి విగ్రహాలు ఉన్నాయి. వీటిలో ఎక్కువభాగం భారతీయ విగ్రహాలు. కొన్ని చాలా అందంగా ఉన్నాయి. కొన్ని ఏడేనిమిది శతాబ్దాల నాటివి అయినట్లు కనిపిస్తాయి. క్రీ. శ. 1135 నాటి జైన విగ్రహం ఒకటి ఉంది. 28 విగ్రహాలు చలునరాతితో తయారు చేయబడినవి. రాహుల్ వీటిలో కొన్నిటిని ఫోటో తీశారు.

తర్వాత వీరు మహాకాలమందిరంలోకి వెళ్ళారు. ఒక పెద్ద రాగితొట్టిలో నీరు అట్టిపెట్టబడి ఉంది. ఈ తొట్టిలోని నీరు ఎప్పటికీ తరగదని, ఎండిపోదని చెప్పారు. దీనిలోపల తొంగి చూస్తే, చాలా మంచి మంచి దృశ్యాలు అగుపిస్తాయని, భవిష్యత్తుకు సంబంధించిన విషయాలు తెలుస్తాయనికూడ చెప్పారు. తొట్టి చాలా చీకటి ఇంట్లో ఉండేది. దీపం సహాయంతో రాహుల్ ప్రభృతులు అక్కడకు వెళ్ళారు. తొట్టిలోని నీరు ప్రళయకాలంవరకు ఉంటుందనే విషయం రాహుల్ నమ్మలేదు. కాని దృశ్యాలు కనిపించడం సహజమే నన్నారు. ఆ చీకటిలో దీపం వెలుగు కొద్దిగా చూపిస్తే తొట్టినిరు మెస్మరిజమ్లో ఉపయోగించే ఒకవిధమైన కాటుక చుక్కవలె పనిచేస్తుందని, మనుష్యుడు చిత్తై కాగ్రతకల వాడై తే అతని మనస్సు లోపలి సంస్కారాలను ఈ దర్పణంలో చూడవచ్చునని ఆయన అభిప్రాయం.

ప్రమాణవార్తిక భాష్యాన్ని శాక్యశ్రీభద్రుని శిష్యుడు విభూతిచంద్రుడు స్వహస్తంతో వ్రాశాడు. విక్రమ శిల ధ్వంసమైన తర్వాత శాక్యశ్రీభద్రుడు మొదట తూర్పు బెంగాల్ కు వెళ్ళాడు. తర్వాత నేపాలుకు వచ్చాడు. సాక్యలామా డగ్వా - గ్లఘన్ (క్రీ.శ. 1147-1216) దూత ఆహ్వానంపై సాక్యకు వచ్చాడు. ఎన్నో ఏళ్ళు ఇక్కడే ఉన్నాడు. ఇక్కడే సాక్యపణ్ థేచ్ అతని శిష్యుడైనాడు. అప్పటికి భారతదేశంలోకి కాగితం రాలేదు. కాని చెనా సంబంధంవల్ల, నాలుగు శతాబ్దాలుముందే టిబెట్ లోకి కాగితం వచ్చింది. భారతదేశంలో తాళపత్రాలు తేలికగా దొరుకుతున్నట్లే, ఇక్కడ కాగితం దొరికేది. అందుచేత విభూతిచంద్రుడు వార్తికాలంకారాన్ని కాగితంపై వ్రాశాడు. ఇందులో మూలకారికలు కూడ ఇవ్వబడ్డాయి. వీటిని రాహుల్జీ పరిశీలిస్తూ ఉండగా, గ్రంథాన్వేషణకు వెళ్ళిన గేషేథర్మవర్థన్ తిరిగి వచ్చాడు. అతడు తెచ్చిన గ్రంథాలు ఏవీ పూర్తిగాలేవు. రెండేసి, నాలుగేసిపుటలు మాత్రమే ఉన్నాయి. తాళపత్రగ్రంథాలను కడిగి, ఆ నీటిని త్రాగిస్తే జబ్బులు నయమవుతాయని, పాపాలు నశిస్తాయనే విశ్వాసం ప్రజలలో ఉన్నట్లు తెలిసింది. అందుచేత ఈతాళ పత్ర గ్రంథాలను ముక్కలుచేసి, ప్రసాదంవలె పంచిపెట్టే వారట. ఇలా ఎన్ని అమూల్య గ్రంథాలు నష్టమైనాయో అని రాహుల్జీ చాలా చింతించారు.

మూర్త్యుకళా గ్రంథమును వ్రాసినది
విభూతిచంద్రుడు

దీనిని వ్రాసినది సుందరమైనది
మూర్త్యుకళా గ్రంథమును వ్రాసినది

దీనిని వ్రాసినది సుందరమైనది
మూర్త్యుకళా గ్రంథమును వ్రాసినది

ఒకభారతీయ పండితుని గాథ

భారతీయపండితుడు స్మృతిజ్ఞానకీర్తి జీవితంలో ఒక ఘట్టానికి చిత్రరూపం కల్పించడంలో గేషెధర్మవర్ధన్ నిమగ్నుడై నాడు. స్మృతిజ్ఞానకీర్తి భారతదేశంలో ఉన్నత శ్రేణికి చెందిన పండితుడు. మతప్రచారంకోసం, అనువాదం చేయడంకోసం అతనిని ఒక టిబెట్ పండితుడు టిబెట్ కు తీసుకు వెళ్ళుతూ, నేపాలులో మరణించాడు. స్మృతిజ్ఞానకీర్తికి టిబెట్ భాష తెలియకపోయినప్పటికీ, ఆ దేశంలో ఏమీ పరిచయం లేనప్పటికీ, ఒక పవిత్రకార్యసాధనకై బయలుదేరాడు. మొదట టిబెట్ భాష బాగా నేర్చుకోవాల్సి అతడు నిశ్చయించాడు. అందుచేత భిక్షు వేషం వదిలిపెట్టి, మామూలు భోటియావేషం వేసుకొన్నాడు. 'షబ్' అనే గ్రామంలో కొద్దిరోజులదాకా పశువులను మేపాడు. కాని తాను భారతదేశానికి వెళ్లే దారిలో ఉన్నాడు. అందుచేత ఇది ఎప్పుడైనా తనకు ప్రమాదం కలిగిస్తుందని తోచింది. బ్రహ్మపుత్రకు అనంతలక్ష్మిగర్భకు రెండుమైళ్ళదూరంలో, పశువులను మేపుకొంటూ తిరిగే బృందంలో చేరాడు. ఆ ప్రాంతంలోనే పది పన్నెండున్నేళ్ళ పశువులను మేపాడు. అతని యజమానురాలు చాలా కఠినస్వభావంగలది. ఆమె 'యాక్' జంతువుతో పాలుతీసేటప్పుడు దాని పొదుగు చేతికి అందేదికాదు - అందుచేత స్మృతిజ్ఞానకీర్తిని వంగమనిచెప్పి, అతని వీపుపై కూర్చుని ధీమాగా తీసేదట. గేషెధర్మవర్ధన్ ఈ ఘట్టాన్ని బొమ్మగా గీశారు.

అతడు బొమ్మగీసూ ఉండగా, రాహుల్ వారి కాలం
కారాన్ని ఎత్తివ్రాసుకోవడం మొదలుపెట్టారు. అప్పు
డప్పుడు ఇద్దరూ ఒకరితో ఒకరు మాట్లాడుకొంటున్నారు.
రాహుల్ వ్రాస్తూఉండగా ఒక చోట “ఈ పూజలన్నీ బాలల
వినోదాలు” అనే వాక్యం కనపడింది. ఆయన, గేషే
ఇద్దరూ నవ్వుకొంటున్నారు. అదే సమయంలో విహారం
పెద్ద పేష్కర్ భార్య చామకుష్ వచ్చింది. “ఏమిటిసంగతి”
అని గుచ్చి గుచ్చి అడిగింది. పూజలు నిస్సారమైనవని
గ్రంథంలో వ్రాయబడిఉన్నట్లు రాహుల్ తెలియజేశాడు.
చామకుష్ అప్పటికే ఏదో ఉపవాసవ్రతం మొదలుపెట్టింది.
ఆ రోజున పారణం. పనికత్తె సూప్ తయారుచేసి, ఆమె
ముందు పెట్టింది. ఎందుచేతనో ఆమె సూప్ ను వినరికొట్టి,
పనికత్తెకు చెంపలు వాయించింది. రాహుల్ ఈ విషయాన్ని
ఆమెకు గుర్తుచేశాడు. ఆమెతో తనకు ఏర్పడిన చనువుకొద్దీ
“వ్రతంవల్ల మీరుపొందిన పుణ్యం ఇదేనా?” అని ప్రశ్నిం
చారు. చామకుష్ చాలా కోపపడుతుందనుకొన్నారు. కాని
ఆమె ఏమీ అనుకోలేదు. పైపెచ్చు అక్కడకూర్చుని,
ఏవేనో కబుర్లుచెప్పింది. ఏడాదిక్రిందట ఇంగ్లీషు పొలిటికల్
ఏజంటు తనభార్యసమేతంగా ఇక్కడకువచ్చాడు. చామ
కుష్ ఇప్పుడు అతనిభార్య వేషాన్ని ఎగతాళిచేసింది.
“ఆమె చెవులకు ఏ విధమైన నగలు లేవేమిటి? అని రాహు
ల్ ప్రశ్నించింది. “ఆమెవద్దధనుర్బాణాలుఉండేనగడంబుంది.
మీ వద్ద బాణంలేకుండా వట్టి ధనుస్సుమాత్రమే ఉంటుంది”
అని రాహుల్ చెప్పాడు. “కాని నాకు ఆమె తల్లిలో ఏ

విధమైన నగ కనిపించలేదు" అని చామ్కుషో అన్నది. రాహుల్ నవ్వుతూ, "ఇంగ్లీషు స్త్రీ ధనుర్పాణాలను ఇంగ్లీషు పురుషుడే చూడగలడు" అని రాహుల్ అన్నారు.

రాహుల్ బృందం సాక్యలో 17 రోజులు గడిపిన తర్వాత, అక్టోబరు 27 వ తేదీన నేపాలుకు బయలుదేరింది. వీరు అయిదురోజులతర్వాత తింగరీ చేరుకున్నారు. ఇక్కడ భోటియా పండితుడు పూరాగ్యరేస్ ఉండేవాడు. గేమ్ ధర్మ వర్థన్ అతనిని కలుసుకొనివచ్చాడు. పూరాగ్యరేస్ ను గూర్చి ఒక కథ ప్రచారంలో ఉండేది. పూరాగ్యరేస్ వృద్ధుడు. అతని భార్య పడుచుది. ఆమె ఖంపా అనే యువకుని ప్రేమించింది. పూరాగ్యరేస్ మేజిస్ట్రేట్ కు ఫిర్యాదుచేశాడు. ఖంపాకు బెత్తందెబ్బలు విధింపబడ్డాయి. దెబ్బలు పడే టప్పుడు అతడు ఏ విధంగా తల్లడిల్లిందీ నర్తనూ పూరాగ్యరేస్ ఒక గేయం అల్లాడు. దానిని తన విద్యార్థిచేత వ్రాయించాడు. రాహుల్ ఆ గేయాన్ని కాపీచేయించుకొనివెళ్ళారు. దాదాపు 17 రోజులు ప్రయాణంచేసి, కార్మండా చేరుకొన్నారు. అక్కడ ధర్మాసాహు ఇంట మకాంపెట్టారు. త్రిరత్నమాచ్, జ్ఞానమాన్ ఇద్దరూ ఇంటివద్దనే ఉన్నారు. వారు రాహుల్ బృందానికి చక్కని ఆతిథ్యం ఇచ్చారు.

ఒకరోజున రాహుల్ ఇటూఅటూ తిరుగుతూ సునయశ్రీ విహారానికి వెళ్లారు. అంతకు క్రితం వచ్చిన భూకంపం వల్ల, విహారం పడిపోయింది. సునయశ్రీ మట్టిబొమ్మ తలమినహా, తక్కినభాగం చెడిపోయిఉంది. రాహుల్ సునయశ్రీ మట్టిబొమ్మ తలను ఫోటో తీసుకొన్నారు. సాయంత్రం

రాజగురు పండిత హేమరాజశర్మను కలుసుకొన్నారు. ఈ విహారంలో చాలా విలువగల తాళపత్రగ్రంథాలు అనేకం ఉండేవని. భూకంపానికితోడు వర్షంకూడ వచ్చి అవన్నీ పాడై పోయాయని రాజగురువు నిట్టూర్చాడు. వరానికి ముందు తనగ్రంథాలను చూస్తానన్నా, బౌద్ధపురోహితులు చూడనివ్వలేదని చెప్పాడు.

రాహుల్ మరునాడు విక్రమశిల విహారానికి వెళ్లారు. ఇక్కడ ఉన్న విగ్రహం వాస్తవంలో బుద్ధునిది. కాని దీనిని సింహసార్థవాహుని విగ్రహంగా మార్పుచేశారు. బుద్ధుని శరీరంపై ఉన్న భిక్షువస్త్రాన్ని శానంతో చెక్కి వేసినట్లు కనిపిస్తుంది. బౌద్ధమతానుయాయులే ఈ విధంగా చేసినందుకు రాహుల్ చాలా చింతించారు. ఇక్కడకూడ సంస్కృత గ్రంథాలు ఉన్నాయి. కాని శ్రావణమాసం దాటితేగాని చూడనివ్వరని తెలిసింది. ఒక కాగితంపై బంగారుతో వ్రాసిన “అష్టసాహస్రికా ప్రజ్ఞాపారిమిత”కూడ ఉంది. దీనిని నాగార్జునుడు స్వహస్తంతో వ్రాశాడని, ఎదుటనే ఉన్న సరోవరంలోనుండి బయటకువచ్చిందని ప్రజలు చెప్పారు. రాహుల్ ఈ విషయాన్ని నమ్మలేదు. పన్నెండో శతాబ్దానికి పూర్వం భారతదేశంలో కాగితపు సంప్రదాయం బొత్తిగా లేదని, వెద్యేశకు పూర్వమే పుట్టిన నాగార్జునుడు కాగితంపై వ్రాసిఉండటం అసంభవమని ఆయన చెప్పారు.

స్వదేశ పయనం

రాహుల్ కార్మండులోని రాజవంశస్థులనుకూడ కలుసుకొని, వారితో సంభాషించారు. తర్వాత డిసెంబరు 2వ

తేదీన భారతదేశానికి బయలుదేరారు. ఆయన వెంట గేషె ధర్మవర్ధన్ కూడ ఉన్నాడు. నాలుగురోజుల తర్వాత ఇద్దరూ పాట్నా చేరుకొన్నారు. కాత్మండులో ఉండగానే రాహుల్ జ్వరగ్రస్తులైనారు. కొద్దిగా కోలుకొన్న తర్వాత, ఇద్దరూ రాజగృహం, కాశీ, ప్రయాగలను సందర్శించారు. పిమ్మట గేషె ధర్మవర్ధన్ సారనాథ్ కు వెళ్ళిపోయారు.

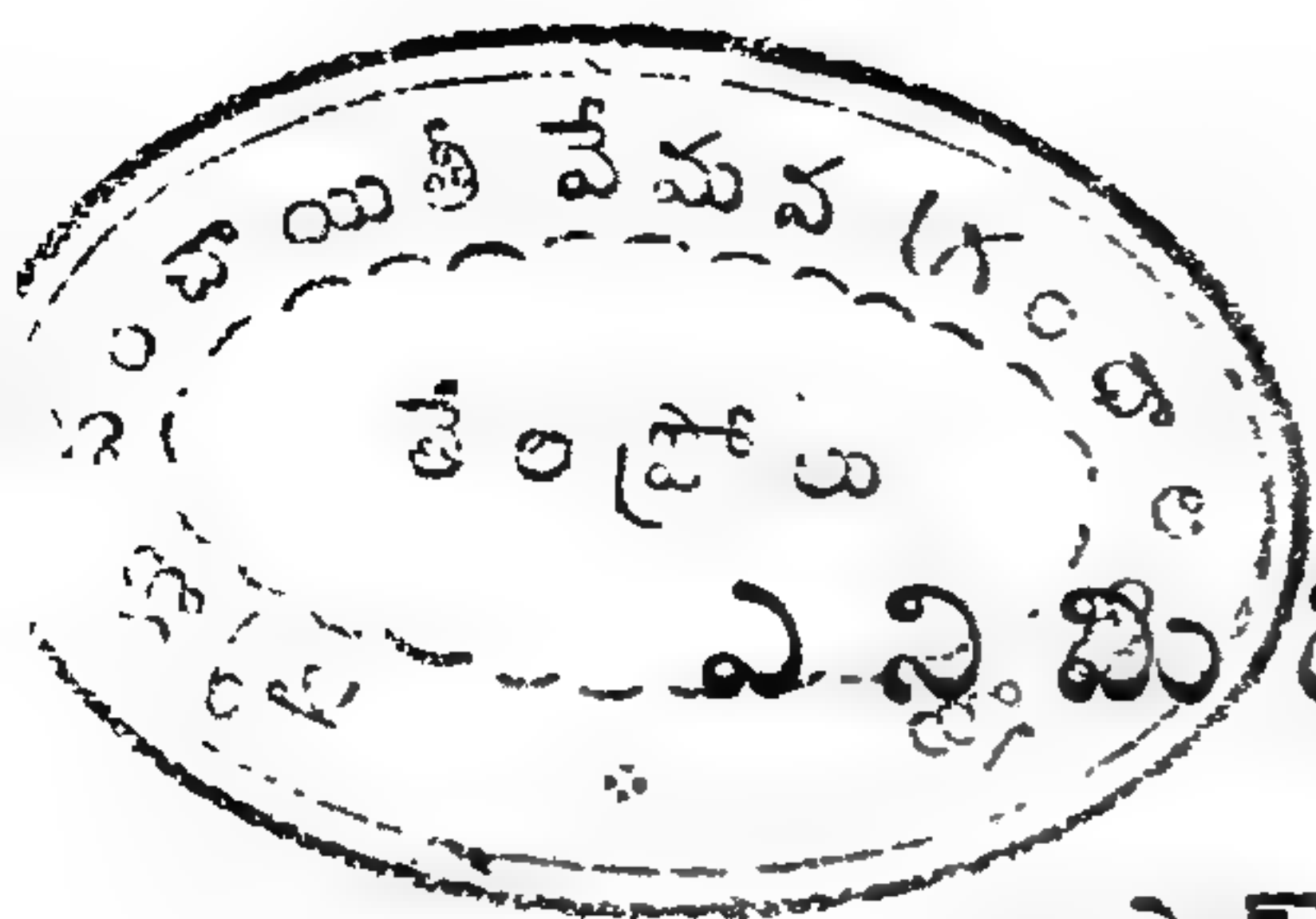
రాహుల్ టిబెట్ లో వ్రాసిన గ్రంథాలను ప్రయాగలో ఒక వైపున అచ్చువేయించుకొంటూ, మరోవైపున టిబెట్ యాత్రనుగూర్చి వ్రాశారు. టిబెట్ చిత్రకళనుగూర్చి ఒక పెద్దవ్యాసం వ్రాసేటప్పుడు, భారతీయ చిత్రకళనుగూర్చి కూడ ఆయనలో కొన్ని భావాలు రేకెత్తాయి భారతీయ చిత్రకళను ఇలా దశలవారీగా విభజించుకొన్నారు: (1) మూర్య (క్రీ. పూ. 300), (2) గాంధార కుషాణ (క్రీ. శ. 100), (3) గుప్త (క్రీ. శ. 500), (4) అంతిమ హిందూ (క్రీ. శ. 1000), (5) మొగల్ (క్రీ. శ. 1600), (6) రాజపుత్ర (క్రీ. శ. 1700), (7) ఆధునిక (క్రీ. శ. 1900).

కొద్దిరోజుల తర్వాత రాహుల్ ఛప్రామీదుగా నీవాన్ కు వెళ్ళారు. అక్కడ గేషె ధర్మవర్ధన్ కనిపించాడు. ఇద్దరూ కలసి కుసీనార. గోరఖ్ పూర్, లుంబినీలకు వెళ్ళారు. అప్పట్లో లుంబినీలో పురావస్తువులను వెలికి తీస్తూఉండే వారు. కాని పురాతత్వం గూర్చి ఓనమాలు తెలియని వ్యక్తికి ఈ పని అప్పగించినందుకు రాహుల్ చాలా చింతించారు. అతడు రాళ్ళు, సున్నం, మట్టి, అన్నిరకాల విగ్రహాలు కలిపి గంపలకు ఎత్తిస్తున్నాడు. ఈ సందర్భంలో

చాలా విగ్రహాలు విగిరిపోయాయి. త్రవ్వకాలలో శుంగ
కాలానికి చెందిన ఒక మట్టిబొమ్మ, కుషాణుల కాలానికి
చెందిన ఎర్రని రాతిబొమ్మతల, ఆరేడు అంగుళాల పొడవు
గల అవలోకితేశ్వరుని సుందర శిలావిగ్రహం, గుప్తకాలా
నికి చెందిన ఎన్నో అందమైన మట్టిబొమ్మలతలలు కనిపిం
చాయి. గేషె ధర్మవర్ధన్ తన ఎదుట కనిపిస్తున్న హిమాల
యాన్ని బొమ్మగా గీశాడు.

పిమ్మట రాహుల్, గేషెగోవర్ధన్లు బలరామపురం
మీదుగా లక్నో వెళ్ళి మ్యాజియాన్ని చూశారు. తర్వాత
పాట్నాకు వచ్చారు. వినయపిటకం ప్రచురించే గాధ్యతకు
మహాబోధిసభ వారు స్వీకరించారు. రాహుల్ మార్చి నెలలో
అక్కడే ఉండి పూవులు చూశారు. నెలాఖరులో ఇద్దరూ
కలకత్తాకు బయలుదేరారు. ఈ సంతస్సరం (క్రీ. శ. 1935)
జపాన్, కొరియా, మంచూరియా, రష్యా, ఇరాన్ల యాత్ర
చేయాలని రాహుల్ ఉద్దేశం. అందుచేత గేషె ధర్మవర్ధన్
వద్ద సెలవుతీసుకొని రంగూన్ వెళ్లారు.

—•••—

ఎన్నిమిదో ఆధ్యాత్మికం

జపాన్, రష్యా యాత్ర

రాహుల్ "గంగాసాగర్" అనే ఓడలో క్రీ. శ. 1935 ఏప్రిల్ 2 న తేదీన కలకత్తానుండి రంగూన్ బయలుదేరాడు. రంగూన్ లో వైద్యుడుగా ఉన్న జయపురం వాస్తవ్యుడు హనుమాన్ ప్రసాద్ సప్తవారంగా అదే ఓడలో ప్రయాణంచేశాడు. రాహుల్ భిక్షువేషంలో ఉండగా చూచి, చాలా ఆస్వాదంగా పలకరించాడు. ఆయనకు ఉచిత మర్యాదలు చేశాడు. కాని రాహుల్ ముస్లిం హోటల్ లో మాంసం తింటూ ఉండటం చూశాడు. ఇది అతనికి గిట్టలేదు. "మీరు అహింసను అంగీకరిస్తూ, మాంసం ఎందుకు తింటున్నారు? ఇలా చేయడంద్వారా మీరు హింసలో పాలు పంచుకొన్నట్లు కాదా?" అని అతడు ప్రశ్నించాడు. ఇందుకు రాహుల్ చెప్పిన సమాధానం ఇది: "పని జరగకముందు, దానిని చేసేకోర్కె పురుషుని ఉన్నప్పుడే, ఆ పనికి అతడు కర్త కాగలుగుతాడు. బజారులో మేకను చంపేపని జరగకముందు ఆ పనిచేయాలనే కోర్కె నాకు లేదని మీరు ఎరుగుదురు. బియ్యం పప్పువలె నిరీనమైన స్థితిలోనే మనం మాంసాన్ని తింటున్నాం. ఒకవేళ నేను భోజనంచేయాలనే కోర్కెను వెల్లడించి, ఆ తర్వాత కత్తితీసుకొని మేకను చంపబోతే, అందుకు తప్పకుండా బాధ్యుణ్ణి అవుతాను."

రాహుల్ జపాన్ వెళ్ళుతున్నట్లు రంగూన్ లోని హిందీ ప్రేమిమండలికి తెలిసింది. మండలి వార్షికోత్సవానికి అధ్యక్షత వహించవలసిందని వారు ఆయనను కోరారు. రాహుల్ ఇందుకు అంగీకరించారు. సాయంత్రం మోటారులో రంగూన్ పట్టణం చూచివచ్చారు. హిందీ ప్రేమిమండలి వార్షికోత్సవం అయిదురోజుల తర్వాత జరుగుతుంది. అందుచేత ఈలోగా బర్మాలో తిరిగి రావాలని రాహుల్ అనుకున్నారు. మాండలేకు వెళ్ళే రైలుబండి ఎక్కారు. తెల్లవారేటప్పుడు ఈరైలుబండి ఒక బస్టిని దాటి వెళ్ళింది. ఆ బస్టిలో ఆడుతున్న ఒక నాటకం అప్పటికే సనూప్తి అయినట్లులేదు. రాహుల్ మాండలేలో దిగి ఒక బౌద్ధవిహారానికి వెళ్ళారు. టిబెట్ లోవలె ఇక్కడకూడ బౌద్ధ భిక్షువులలో శాడీతనం ఉన్నట్లు గ్రహించారు. సగాయీ పర్వతంలోని విహారాలను చూచి మాండలేకి తిరిగి వచ్చారు. పిమ్మట కోటలో రాజప్రాసాదాలను చూశారు. వాటిలో ఎక్కువభాగం కొయ్యభవనాలు. రాహుల్ తన సాయంకాలమే రైలుఎక్కి రంగూన్ కు తిరిగి వచ్చారు. బర్మాస్త్రీలు ఆర్థికంగా, సాంఘికంగా చాలా స్వతంత్రులుగా ఉన్నట్లు ఈ పర్యటనలో రాహుల్ కి తోచింది.

ఆయన హిందీ ప్రేమిమండలి వార్షికోత్సవంలో పాల్గొని, ఆ మరునాడు ఒక ఓడలో పెనాంగ్ కు వెళ్ళారు. అక్కడ ఉన్న బౌద్ధ సంఘ భవనంలో మకాంపెట్టారు. ఆ భవనం చాలా చక్కగా నిర్మింపబడిఉంది. ఇటలీనుండి చలునరాతితో బుద్ధ, ఆనంద, కాశ్యప, అమితాయ మొద

తేనవారి విగ్రహాలు చేయించి తెచ్చారు. పెనాంగ్ నలు
నైపులా రబ్బరు, కొబ్బరిచెట్లు విశేషంగా ఉన్నాయి.
ఇక్కడనుండే జపాన్ కు వెళ్ళాలని రాహుల్జీ ఉద్దేశం. కాని
వెంటనే జపాన్ కు వెళ్ళే ఓడ వదిలేదు. అందుచేత సింగ
పూర్ దాకా రైలులో వెళ్ళ నిశ్చయించారు. జాయస్వాల్
పెద్దకుమారుడు మలాకాలో బారిస్టరు పనిచేస్తున్నాడు.
మలాకాకు రావలసిందని అతడు రాహుల్జీకి జబుకూడ
వ్రాశాడు. అందుచేత ఆ మరునాడు రాహుల్జీ బయలు
దేరారు. మలయారాజధాని కౌలాలంపూరులో దిగారు.
అక్కడ సర్పాటుచేయబడిన బౌద్ధ సభలో ఉపన్యసించారు.
ఆయనను మలాకాకు తీసుకు వెళ్ళడానికై జాయస్వాల్ పెద్ద
కుమారుడు వచ్చాడు. కాని వ్యవధి తేనందువల్ల రాహుల్జీ
మలాకాకు వెళ్ళలేదు. రైలులో సింగపూర్ కు వెళ్ళారు.
ఇక్కడ జరిగిన ఒక బౌద్ధసభలో ఉపన్యసించారు. ఆయన
పాళీభాషలో మాట్లాడగా, ఒక బౌద్ధసన్యాసి సింహళభాష
లోకి అనువదించాడు.

రాహుల్జీ సింగపూర్ నుండి ఓడలో బయలుదేరి,
వారంగోజులకు హాంకాంగ్ చేరుకొన్నారు. అదేరోజు పట్ట
ణంలోని ముఖ్యప్రదేశాలను చూచి, తిరిగి ఓడరేవుకు
వచ్చారు. అక్కడనుండి ఘాంఘ్నేకి యాత్ర కొనసాగించారు.
దారిలో యాంగ్ టీన్ సముద్ర సంగమప్రదేశాన్ని చూశారు.
రెండురోజులతరువాత ఘాంఘ్నే చేరుకున్నారు. టాక్సీలో వెళ్ళి
పట్టణంలోని ముఖ్యప్రదేశాలను చూశారు. ఆసియాలో

20 ఆంధ్ర ప్రదేశ్ అంతస్తులను కలిగి ఉన్న
అంతస్తులను కలిగి ఉన్న అంతస్తులను కలిగి ఉన్న

271

కెల్లా ఎత్తైన భవనం ఇక్కడ ఉంది. దానిపేరు సానూన్
భవనం. అది 20 అంతస్తులు కలిగి ఉంది.

జపాన్ లో

అదేరోజు ఓడప్రయాణం కొనసాగింది. మూడో
రోజున రాహుల్ జపాన్ లో ప్రవేశించారు. క్యూషో ద్వీపానికి
చెందిన మోజీపట్టణం చేరుకున్నారు. సముద్రతీరాన, ఒక
కొండప్రక్క ఈ పట్టణం నిర్మింపబడింది. రాహుల్ ఆ మరు
నాడు తత్తుకుండాలను చూశారు. ఒక కుండంలో స్నానం
చేశారు. కేడినీటితో చికిత్సచేసే పెద్ద ఆస్పత్రి ఒకటి ఇక్కడ
ఉంది. రాహుల్ ఆ సాయంకాలమే ఓడరేవువద్దకు తిరిగి
వచ్చారు. శెల్లవా రేసరికి కాంబే చేరుకున్నారు. తన పూర్వ
మిత్రుడు ఆనందమోహనసహాయ్ ని కలుసుకున్నారు.

మరోవారంరోజులకుగాని ఓడ యోకహమాకు బయలు
దేరదని తెలిసింది. అందుచేత రాహుల్ ఇతరపట్టణాలను చూడ
టానికి వెళ్లారు. జపాన్ లో అన్నిటికంటే పురాతనమైన
హోరియోజీ బౌద్ధవిహారాన్ని సందర్శించారు. ఇక్కడ ఉన్న
మందిరాలలో ఎక్కువభాగం కొయ్యతో నిర్మింపబడినవి. ఒక
మందిరం నేటికీ పద్నాలుగు శతాబ్దాలక్రితం నిర్మింపబడింది.
ప్రధానమందిరంలో గోడలపై అజంతానంటి చిత్రాలు
ఉన్నాయి. ఇక్కడ పలురకాలైన వాయిద్యాలను సేకరించి
ఉంచారు. నాలుగు అంతస్తులనూపం ఒకటి ఉంది. బుద్ధుని
విగ్రహం ఒకటి తయారుచేయడానికై భారతదేశంనుండి
మట్టిని తెప్పించినట్లు రాహుల్ కి తెలియజేశారు. మరునాడు

ఆయన జపాన్ పూర్వరాజధాని క్యోటోకు వెళ్ళారు. బౌద్ధ
దినపత్రిక “చుగాయినిప్పో” కార్యాలయాన్ని హిగ్షి
హోంగన్ విశాలమందిరాన్ని సందర్శించారు. ఆ మందిరం
యావత్తూ కొయ్యతో నిర్మింపబడింది. మందిరనిర్మాణానికై
పెద్దపెద్ద దేవదారు సంభాలను ఈడ్చుకువచ్చేటప్పుడు
లావైన త్రాళ్ళు అవసరమైనాయి. వెంటనే వేలాది బౌద్ధ
స్త్రీలు తమ తలపెంట్లకలను కోసి, వాటితో త్రాళ్ళు
తయారుచేయించారట. ఆ త్రాళ్ళను ఇప్పటికీ అక్కడ సుర
క్షితంగా ఉంచారు.

రాహుల్ అదేరోజు కాంబేకి తిరిగివచ్చాడు. మరు
నాడు ఓడ బయలుదేరింది. రెండురోజులకు యోకహామా
చేరింది. రాహుల్ తన సామానును న్యూ యోకహామా
ఎక్స్ప్రెస్ స్వాధీనంలో ఉంచారు. అదేరోజు టోక్కియోకు
వెళ్లారు. అక్కడ దాదాపు అయిదువారాలు ఉన్నారు.
చాలామంది పండితులను కలుసుకున్నారు. విద్యాసంస్థలను
సందర్శించారు. టోక్కియోలో ఉన్నన్ని రోజులూ, ఆయనకు
సకాకీబారా ఆతిథ్యమిచ్చాడు. జపాన్ లో ఎంగిలిఅన్నం
నదలిపెట్టడం తప్పగా భావిస్తున్నట్లు రాహుల్ గ్రహించాడు.
ఒకటి రెండుసార్లు ఆయన ఎంగిలిఅన్నం నదలిపెట్టారు.
తనమిత్రుడు కలుగజేసుకొని, “మేము భారతదేశంనుండి
ఈ సత్సంప్రదాయాన్ని నేర్చుకొన్నాం. మీరే ఎంగిలిఅన్నం
నదలిపెడితే ఎలాగ?” అన్నాడు. రాహుల్ నాడు మొదలుకొని
నేటికీ ఈ సంప్రదాయాన్ని పాటిస్తున్నాడు.

టోకియోలో రిషో అనే బౌద్ధ విశ్వవిద్యాలయంఉంది. ప్రొఫెసర్ కి మూరా ఇక్కడ అధ్యాపకుడుగా ఉన్నాడు. రాహుల్జీ అతనిని చాలాసార్లు కలుసుకుని, సంభాషించారు. భారతీయ, సింహళభిక్షుసంస్థలు కొన్ని ఇక్కడఉన్నాయి. వారు సభలు ఏర్పాటుచేసి, రాహుల్జీని ఆహ్వానించారు. లంకనుండివచ్చిన నారద, రాహుల్జీకి తోడై నాడు. టోకియో లోని పండితులు ఒక సభజరిపి, వీరిద్దరిని సన్మానించారు. సన్మానానికి నారద పాళీ భాషలోను, రాహుల్జీ సంస్కృతం లోను సమాధాన మిచ్చారు.

ఒక జపాన్ గ్రామంలో ఉండి, గ్రామీణ ప్రజాజీవి తాన్ని అధ్యయనం చేయాలని రాహుల్జీ అనుకొన్నారు. బ్యోదో భారతదేశానికి వచ్చినప్పుడు రాహుల్జీకి పరిచితుడైనాడు. అతడు ఇక్కడ కనిపించాడు. తన గ్రామంనిట్టాకు రమ్మని రాహుల్జీని ఆహ్వానించాడు. అతని తమ్ముడు కమ్యూనిస్టుభావాలు గలవాడు. ఇందుకుగాను అతడు చాలా నెలలు జైలుశిక్ష అనుభవించాడు. ఇప్పుడు అతడు ఒక మాస పత్రికకు సంపాదకుడుగా ఉన్నాడు. రాహుల్జీ మేనెల 20వ తేదీన బ్యోదో వెంట ఆ గ్రామానికి వెళ్ళాడు. అతని ఇల్లు ఒక కొండపై ఉంది. అతనికి బౌద్ధ పోరోహిత్యం ఉంది. తద్వారా కొంత ఆదాయం వస్తుంది. దీనికితోడు పొలం-పుటకూడ ఉంది.

రాహుల్జీ జూలై 20వ తేదీనరకు ఈ గ్రామంలో బ్యోదో ఇంట ఉన్నారు. అతనికి ముఖ్యంగా ఇంగ్లీషు, కొద్దిగా సంస్కృతం తెలుసు. జపాన్ భాష రాదు. తన తల్లి

దండ్రులతో మాట్లాడవలసివస్తే చేతిసెగతో మాట్లాడే వారు. అన్నదమ్ములిద్దరూ ఇంకా పెళ్ళిచేసుకోలేదు. ఇంటి ఆవరణలో తోటఉంది. అందులో కొన్ని దేవదారు వృక్షాలు కూడ ఉన్నాయి. దేవదారు వృక్షాలంటే జపానీయులకు చాలా ప్రీతి. హిమాలయంనుండి దేవదారు మొక్కలను ఇక్కడకు తెచ్చారు. పదేసి అడుగులపొడవుగల మొక్కలను వీధులలో అమ్మడం రాహుల్ జూచారు.

భారతదేశంనుండి ఇక్కడకు పూవులువస్తే, రాహుల్ జూ వాటిని దిద్దుకొంటూ మరోవైపున “దీర్ఘనికాయాన్ని” హిందీలోకి అనువదిస్తూ ఉండేవారు. విరామసమయంలో జపానీభాష నేర్చుకోవడానికి ప్రయత్నించేవారు. ఆయనవద్ద బోగో సంస్కృత కావ్యాలు చదివేవాడు. అప్పుడప్పుడు ఆయనను చుట్టుపట్ల పల్లెటూళ్ళకు, బస్తీలకు తీసుకు వెళ్లే వాడు.

రాహుల్ జపాన్ రైతుల జీవితాన్ని శ్రద్ధగా అధ్యయనంచేసారు. వ్యవసాయం చేయడంలో రైతులు ఆధునిక వస్తువులను ఉపయోగిస్తున్నారు. పట్టణాలనుండి పడవలలో వచ్చే పాయభాసను ఖరీదుచేసి, చేలను సత్తువచేస్తున్నారు. పచ్చి మలం పడినతర్వాత, కొద్దిరోజులవరకు ఆ చేలప్రక్క వెళ్ళడానికి సాధ్యంగాదు. ఆ సి పే జ్యేష్ఠపుత్రునికే హక్కు ఉంటుంది. అందుచేత చేలను పంచుకొనే సమస్యలేదు. తల్లిదండ్రులు సగమ ఉబ్బుకోనుండి కొంతతీసి ఇస్తేనో, జ్యేష్ఠ సోదరుడు దయదలిస్తేనో, తమ్మునికి ఏమైనా లభిస్తుంది. లేకపోతే అతనికి ఆ సిలో ఏమీ దక్కదు.

ఈ సంప్రదాయాన్ని రాహుల్ ఖండించారు. జ్యేష్ఠసోదరునికి ఉన్న భాగ్యతలను బోయ్స్ ఏకదువు పెట్టాడు. జపాన్ లో తమ్ముడు పెద్దవాడై, నాలుగుడబ్బులు సంపాదించుకోగలిగినప్పుడే పెళ్ళిచేసుకొంటాడు. అలాగే ఆడపిల్లలకు కూడ నాలుగైదేళ్ళు ఏ కార్ఖానాలోనో, ఏ ధనికుని ఇంటనో పని పాటలుచేసి, పెళ్ళికి అనవసరమైన డబ్బు కూడబెట్టుకొంటారు. బీదలైన తల్లిదండ్రులు డబ్బు అడ్వాన్సు తీసుకొని, తమ ఆడబిడ్డలను కొన్ని ఏళ్ళపాటు ధనికుల ఇంట పని పాటలకు పంపుతారు. ఆచరణలో ఇది ఆడపిల్లలను అమ్మి వేయడమే అవుతున్నది. పెళ్ళి కాకపూర్వం బస్తీలలోని ఆడపిల్లలు తమ శరీరాన్ని సైతం అమ్మి తల్లిదండ్రులకు సేవ చేయవలసినస్తుంది.

బోయ్స్ ఇంటిప్రక్క ఒక రైతు ఉండేవాడు. కుటుంబంలో భార్య, భర్త లేకాకుండా, నలుగురు మగపిల్లలు, ఆరుగురు ఆడపిల్లలు ఉండేవారు. పెద్దవాడు తండ్రివెంట వ్యవసాయానికి వెళ్లేవాడు. రెండోవాడు యోకహామాలో టాక్సీ నడిపేవాడు. అతనికి ఎనడో తనకుండును ఇచ్చి పెళ్ళి చేశాడు. అద్దెకు ఇచ్చుకొమ్మని ఉచితంగా ఒక బండి కొనిపెట్టాడు. మూడోవాడు పదిహేనవ ఏటనే పూల తోటలు వేసే ఒక రైతుకు అమ్మివేయబడ్డాడు. ఆ రైతు కొంత డబ్బు అడ్వాన్సు ఇచ్చాడు. ఆ పుత్రువాడు అతని వద్ద పనిచేస్తూ అయిదేళ్ళు అయింది. మరో ఏడాది తర్వాతనే అతనికి విముక్తి లభిస్తుంది. ఒక అమ్మాయికి పెళ్ళి అయిపోయింది. మరో ఇద్దరు టోక్యోలో ఎవరి ఇంటనో పని

చేస్తున్నారు. వారు ఏడాదికి ఒకసారి ఇక్కడకు వచ్చి వెళ్ళుతూ ఉంటారు. తక్కినవారు చాలా చిన్నపిల్లలు. తండ్రికి మొదట్లో ఎలాంటి ఆస్తి లేదు. అతడు జ్యేష్ఠ పుత్రుడు కాకపోవడమే ఇందుకు కారణం. అతడు కాయ కష్టంచేసి, ఎలాగో ఈ ఇంటిని సంపాదించాడు. ఇతరుల పొలాలు కాలుకుచేస్తూ, జీవితం గడుపుతున్నాడు.

రాహులీ రమ్యాకు వెళ్ళదలచుకొన్నారు. కాని ఆయనవద్ద డబ్బులేదు. అమెరికాపత్రిక 'ఏషియా'లో టిబెట్ చిత్రకళనుగూర్చి ఒకవ్యాసం వ్రాశారు. ఇందుకు ప్రతిఫలంగా ఎనభైదాలర్ల చెక్కువచ్చింది. ఇక తాను రమ్యాయాత్రచేసి రాగలననుకొన్నారు. నిట్టాగ్రామంనుండి జూలై 21 వ తేదీన టోకియోకు తిరిగివచ్చారు. అక్కడ ఒకవారం పదిరోజులు సకాకిబారా అతిథిగా ఉన్నారు. అతడు ఉపన్యాసాలు ఇవ్వడానికి వెళ్ళితే, రాహులీకూడ అతనివెంట వెళ్ళారు. ఆయనకూడా ఒక సభలో మాట్లాడారు. తర్వాత టోషోదాయిజీ, తదితరప్రదేశాలకు వెళ్ళారు. బౌద్ధ విహారాలను చూశారు. బౌద్ధనుతాచార్యులతో సంభాషణలు జరిపారు. కొయామాన్ లోని సంస్థలన్నీ బౌద్ధభిక్షువుల చేతిలోనే ఉన్నాయి హైస్కూలలో నాలుగువందలమంది విద్యార్థులుఉంటే, వారిలో మూడువందలు బౌద్ధభిక్షువులు. కాలేజీలో అయిదారుగురు విద్యార్థులుతప్ప, తక్కినవారంతా బౌద్ధభిక్షువులే. కాలేజీలో సంస్కృతం ప్రొఫెసర్లు అయిన ఘోషీదా, ఉయేదాలను రాహులీ కలుసుకొన్నారు. మరునాడు కాంబేకి వెళ్ళారు. ఆనందమోహన్ సహాయ్ కృషి

ఫలితంగా భారతదేశంనుండి మరికొంతడబ్బు లభించింది. అందుచేత రాహుల్ రష్యాయాత్రకు గట్టిగా నిశ్చయించుకొన్నారు. ఆగస్టు 9 న తేదీన పీ.మో.నోస్కీచేరుకొన్నారు. మరునాడు ఓడఎక్కి కొరియాకు బయలుదేరారు.

కొరియా

రాహుల్ అదేరోజు ఫూసన్ నగరం చేరుకొన్నారు. తర్వాత రైలులో కొరియారాజధాని సియోల్ కు వెళ్ళారు. హీగాపీ బౌద్ధ విహారంలో మకాంపెట్టారు. అక్కడఉన్న బౌద్ధాచార్యుడు కోంగోషాన్ (వజ్రపర్వతం) యాత్ర తలపెట్టాడు. రాహుల్ నికూడ తన వెంట రమ్మన్నాడు.

ఇద్దరూ సకురోజీస్తేషన్ కు వెళ్ళారు. అక్కనుండి కాలి నడకనే పయనం సాగించారు. కొరియారైతుల ఇళ్ళు జపాన్ లోవలె గడ్డిఇళ్ళు. బౌద్ధవిహారంవద్ద పెద్ద పెద్ద దేవదారు నృక్షాలు కనిపించాయి. విహారంలో అయిదారు దేవాలయాలు ఉన్నాయి. వాటిలో భేసజగురు (బుద్ధుడు), శాక్యముని, అమితాభ విగ్రహాలు ఉన్నాయి. కళదృష్ట్యా ఇవి ఏమంత బాగాలేవు. మత ఉపనాయకుడు యువకుడు. అతడు జపాన్ లో చదువుకొన్నాడు. రాహుల్ బౌద్ధాచార్యునితో కలిసి, సకురోజీస్తేషన్ కు తిరిగివచ్చారు. రైలు ఎక్కి తూర్పు సముద్ర తీరానఉన్న గన్ సేన్ ఓడరేవుకు వెళ్ళారు. వ్లాడివోస్టాక్ (రష్యా)నుండి ఇక్కడకు ఓడలువస్తూ ఉంటాయని తెలిసింది.

వీరు మరునాడు కోంగోషాన్ కు వెళ్లారు. ఇది పన్నెండు

వేల పర్వత శిఖరాలుగలప్రదేశం. క్రీస్తుశకం నాలుగుఅయిదు శతాబ్దాలలో ఇక్కడ బౌద్ధవిహారం స్థాపింపబడింది. స్థలాన్ని ఎన్నుకోవడంలో భిక్షువులు ఎంతో విజ్ఞతను ప్రదర్శించి నట్లు తోస్తుంది. విహారానికి మూడునైపుల దేవదారు వృక్షాలతో నిండిన పర్వతాలుఉన్నాయి. అందులో మూడు నాలుగు ఎత్తయిన శిఖరాలు చూపకుల దృష్టిని మిక్కిలి ఆకర్షిస్తాయి. విహారాన్ని ఆనుకొనే విశాలమైన అడవి, పొలాలు ఉన్నాయి. విహారానికి అన్నీచక్కగా అమరినాయి. కాని ఇందులోని భిక్షువులకు మతప్రచారం చేద్దామనే ఇష్టమేలేదు.

మరునాడు యూతెన్జీ విహారాన్ని సందర్శించారు. ఇది కొరియాలోకెల్లా పెద్ద విహారం. ఆ మరునాడు హీగాపీ బౌద్ధాచార్యుడు సియోల్ కు తిరిగివెళ్ళాడు. రాహుళీ విహారం (నైరోచన) పర్వతాన్ని చూడదలచారు. ఇది కొరియాలో కెల్లా ఎత్తయిన పర్వతం. ఒక రైల్వే ఇంజనీయర్ రాహుళీకి తోడ్పడ్డాడు. ఇద్దరూ కొంతదూరం మోటారులో, కొంతదూరం కాలినడకను వెళ్ళారు. పర్వతారోహణ మొదట మామూలుగా ఉంది. కాని పోను పోను కష్టమైంది. పర్వతాకారాలు నానావిధాలుగా ఉన్నాయి. ఒకటి పాము ఆకారం అయితే, మరొకటి గుర్రం ఆకారం. జలమార్గాలుకూడ నాగ, త్రిపుండ్ర మొదలైన ఆకారాలలో ఉన్నాయి. పర్వతదృశ్యాలు చాలా మనోహరంగా ఉన్నాయి. కొన్నిమైశ్యదూరం పర్వతారోహణ చేసిన తర్వాత, ఒకహోటల్ కనిపించింది. ఆ రాత్రి అక్కడ

విశ్రమించి, మరునాడు అన్నిటికంటే ఎత్తయిన విహారం చేరుకొన్నాడు. అక్కడ రెండు బౌద్ధవిహారాలుఉన్నాయి. అందులో ఒకటి కొత్తది, రాహుల్ కింతసేపు అక్కడ గడిపి వచ్చాడు. టైలులో సియోల్ నగరం చేరుకొన్నాడు. ఆయన సియోల్ లో కొన్ని ముఖ్యమైన ప్రదేశాలను చూశాడు. ఇక్కడ కొందరు ప్రొఫెసర్లను కలుసుకోదలచాడు. కాని ఎండకాలం సెలవులలో వారు బయటికి వెళ్ళినట్లు తెలిసింది. రాహుల్ ఆ మరునాడు పగలంతా సియోల్ లోనే గడిపాడు. సాయంత్రం బౌద్ధ క్లబ్ వారు తేనేటివిండు చేశారు. ఆ రాత్రే రాహుల్ మంచూరియాకు వెళ్ళాడు.

మంచూరియా

రాహుల్ మరునాడు మధ్యాహ్నం ముగ్డన్ చేరుకొన్నాడు. ఇది కొంతకాలంవరకు మంచూరియా రాజధానిగా ఉండేది. రాహుల్ ముగ్డన్ బౌద్ధ విహారం, లామా మందిరం మొదలైన ప్రదేశాలను చూశాడు. కొద్దిరోజుల తర్వాత సింకింగ్ వెళ్ళాడు. అప్పట్లో ఇక్కడ జపాన్ వారిదే పైచేయిగా ఉండేది. పట్టణంలో తిరుగుతూ ఉండగా రెండు సింగ్ బట్టలు దుకాణాలు కనిపించాయి. దక్షిణ మంచూరియా పైల్వోవాడు రాహుల్ కి ఉచితంగా మొదటితరగతి టికెట్టు ఇచ్చాడు. కాని తాను త్వరలోనే రష్యామాత్ర జరుప నున్నానని చెప్పి రాహుల్ టికెట్టు వాపసు చేశాడు.

తర్వాత రాహుల్ హార్బిన్ వెళ్ళాడు. ఇక్కడ గుర్రపుబండి యోధులు రష్యన్లు. పోలీసులు ఏదోమంది

రష్యన్లు. కూలీలు కూడ ఎక్కువమంది రష్యన్లే. చాలా మంది తెల్లరష్యన్లు చిరిగిన గుడ్డలతో తిరగడం రాహుల్ జీ చూశారు. రష్యాలో విప్లవాన్ని వ్యతిరేకించి, పారిపోయి వచ్చినవారు వీరు. ఇలాంటివారు పొరుగుదేశాలలో కూడ ఉన్నట్లు తెలిసింది. మరల స్వదేశానికి రావడానికి సోవియట్ ప్రభుత్వం అనుమతించినా, వీరు వెళ్ళలేదు. పొరుగు దేశాలలో ఉంటూ సోవియట్ ప్రభుత్వ వ్యతిరేక కుట్రలు కొనసాగించారు. ధనవంతులైనవారు వ్యాపారంచేస్తూ సుఖజీవనం గడిపారు.

రాహుల్ జీ రెండు రోజులు హార్బిన్ లో గడిపి, మరునాడు రైలులో మన్చూర్ లోకి బయలుదేరారు. దారిలో మైదానంలో కూడ దేవదారు, భూర్జవృక్షాలు కనిపించాయి. ఇది రాహుల్ జీకి ఆశ్చర్యం కలిగించింది. హిమాలయంలో పన్నెండు పద మూడు వేల అడుగుల ఎత్తున మాత్రమే పెరిగే చెట్లు, ఇక్కడ ఎలా పెరిగాయో మొదట అర్థంకాలేదు. కాని విచారించగా, యీ ప్రదేశం గంగోత్రి, బదరీనాథ్ కంటే చల్లనిదని, అందు చేతనే ఈ వృక్షాలు పెరిగాయని తెలిసింది.

ఆయన రైలులో ఇద్దరు మంగోలు భిక్షువులతో సంభాషిస్తూ మన్చూర్ లో స్టేషన్ చేరుకొన్నారు. మంచూరి యాలో ఆఖరు స్టేషన్ ఇదే. తర్వాత స్టేషన్ సోవియట్ రష్యాలో మొదలవుతుంది. రాహుల్ జీ ఆమరునాడే మాస్కోకు బయలుదేరారు.

రష్యా

రాహుల్ ఎక్కినరైలు వారంరోజులకు మాస్కో చేరుతుంది. రష్యాలో 1917 చివరి నెలలో జరిగిన పరిణామా లన్నీ ఆయనకు గుర్తువచ్చాయి. రాజుల, ధనికుల ప్రభుత్వం అంతమైంది, బీదలరాజ్యం ఏర్పడిన దేశంలోకి తాను వెళ్ళుతున్నానని సంతోషించారు.

రష్యాలో మొదటి స్టేషన్ వచ్చింది. కస్తమ్స్ అధికారులు రాహుల్ ప్యాస్ పోర్టును చూడగా, “లీసా” గడువు ముగిసింది. మళ్ళీ మన్నూలీక్ వెళ్ళనలసినస్తుందేమో అనిరాహుల్ భయపడ్డారు. తన ఇబ్బందులు అధికారులకు తెలియజేశారు. కొంత సేపైన తర్వాత వారు “ఫరవాలేదు, వెళ్ళండి” అని చెప్పారు. రాహుల్ కూర్చున్న పెట్రెలో ఒక లిథుయేనియన్ ఉన్నాడు. అతడు అమెరికానుండి వస్తున్నాడు. అతనివద్ద చాలాసామానులు ఉన్నాయి. వాటిని కస్తమ్స్ అధికారులు చాలాసేపు తనిఖీచేశారు.

చీకటిపడగానే రాహుల్ నిద్రపోయారు. మరునాడు ఉదయమే లేచి, బయటివైపు చూశారు. గ్రామీణ ప్రజల ఒంటిపై గట్టిబట్టలు కనిపించాయి. అవి నినోదంకోసం తొడుక్కొన్నవి కావు. కొంచెంసేపు అయిన తర్వాత చీటానగరం వచ్చింది. అక్కడక్కడ కొత్త ఇళ్ళు తయారవుతున్నాయి. గోడలు ఎక్కువభాగం కలపహో నిర్మిస్తున్నారు. ఇక్కడ చాలామంది మంగోలు స్త్రీ, పురుషులు కనిపించారు.

రాహుల్ మాస్కో ప్రయాణంలో ఇది మూడో రోజు. ఆయన కూర్చున్న పెట్టెలో కుమారి మూలర్ ఉంది. ఆమెకూడ మాస్కోకు వెళ్తున్నది. మూలర్ తండ్రి కోటీశ్వరుడుగా ఉండేవాడు. ఆ రోజులలో ఆమె రాజ కుమారివలె ప్యారిస్ స్విట్జర్లాండ్లలో తిరిగేది. బాల్యంలో ఆమెను ఫ్రెంచి, ఇంగ్లీషుదాదులు ఆడించేవారు. ఆమె ఇంగ్లీషు, ఫ్రెంచి, రష్యన్ భాషలు మూడు మాట్లాడేది. రాహుల్ ఆమెతో పరిచయం కలిగించుకొన్నారు. ఆమె కమ్యూనిస్టులను బూతులు తిట్టింది. ఆమెతండ్రి ఆస్తిని కమ్యూనిస్టులు స్వాధీనపరచుకొన్నారు. ఆమెసోదరిని అనుమానంపై ఖబారోవ్ స్కా జైలులోపెట్టారు. ఆమెను జైలు నుండి విడిపించుకోవడానికే మూలర్ మాస్కో వెళ్తున్నది.

ప్రక్కనున్న పెట్టెలో మాస్కో ఇంజనీయర్ ఉన్నాడు. రాహుల్ అతనివద్దకు వెళ్ళి, పరిచయం కలిగించుకొన్నారు. అతడు ఒక పెద్ద “వోడ్కా” నీసా తెప్పించాడు. మద్యపానం రాహుల్ కి ఎప్పటికీ గిట్టదు కాని “వదు” అని చెప్పలేకపోయాడు. “వోడ్కా” గిన్నెను పెదవులతో తాకారు. తర్వాత తలనొప్పిగా ఉందని చెప్పి, తప్పించుకొన్నారు. “ఇన్-టూరిస్టు” ప్రతినిధి ఒకడు అదేపెట్టెలో ప్రయాణం చేస్తున్నాడు. అతడు తనకోసం రాహుల్ చేత సిగరెట్లు కొని పించాడు. ఆ డబ్బు రాబట్టుకొనే ఉద్దేశం రాహుల్ కి లేదు. కాని అతడు ఆ ఊసే ఎత్తుకుండా వెళ్ళిపోయాడు. కమ్యూనిస్టులకై నిందలు వచ్చిపడటానికి ఇలాంటివారు కారణమవు

తున్నారని రాహుల్ అనుకొన్నాడు. తాను జైల్ల రష్యన్లతో పోట్లాడినట్లు అతడు ఏవేరో కబుర్లు చెప్పేవాడు. అతని ప్రవర్తన రాహుల్ కి నచ్చలేదు.

రాహుల్ మాస్కో ప్రయాణంలో ఇది నాలుగోరోజు. దారిలో “యేనేసేయ్” నది కనిపించినది. ఇది గంగానది కంటే పెద్దది. ఎదుట క్రాస్నోయాన్స్క్ ఫ్యాక్టరీలు ఉన్నాయి. కార్మికులెళ్ళు పెద్దమేడలవలె కనిపిస్తున్నాయి. స్త్రీలు చాలా ఆరోగ్యంగా, చురుకైనవారుగా ఉన్నారు. రాహుల్ ప్రయాణంచేస్తున్న రైలులో ఎందరో ఎర్రసైనికులు ఉన్నారు. వారంతా కలసి పాటలు పాడుతున్నారు.

వారంరోజుల తర్వాత రాహుల్ మాస్కో చేరుకొన్నారు. ఆ రాత్రి రైలుబండిలోనే ఉండనలసివచ్చింది. మరునాడు మెట్రోపోల్ హోటల్ కు వెళ్ళాడు. లెనిన్ గ్రాడ్ చూడటానికి అనుమతి లభించదని తెలిసింది. బయటినుండి శత్రువులు చొరబడుతూ ఉండటమే ఇందుకు కారణం. రాహుల్ మోటారులో కూర్చొని మాస్కో పట్టణం చూడడానికి వెళ్ళాడు. రెడ్ స్క్వేర్, లెనిన్ సమాధి, విశ్వవిద్యాలయం, లెనిన్ గ్రంథాలయం మొదలైనవాటిని చూచి హోటల్ కు తిరిగి వచ్చాడు. మధ్యాహ్నం కాలినడకనే బయలుదేరాడు. యూరోపు యాత్ర సందర్భంలో తనకు పరిచితుడైన నోలెన్ బర్క్ ను కలుసుకోదలచాడు. ట్రామ్ లో ఎక్కగా డబ్బు చిక్కు ఏర్పడింది. ఆయన వద్ద రష్యన్ డబ్బు లేదు. అమెరికన్ సెంటు చెల్లవు. ప్రక్కనున్న వ్యక్తి ట్రాము ఛార్జ్ చెల్లించాడు. డాక్టరు నోలెన్ బర్క్ ఇంటికి వెళ్ళి విచారించగా,

అతడు చనిపోయినట్లు వెలిసింది. రాహుల్ పోలీసుకు తిరిగి వచ్చారు.

ఆ రాత్రి బాకూరైలు ఎక్కి, ఉక్రెయిన్ కు బయలు దేరాడు. ఆయన వద్ద ఉన్న డబ్బును ఇంకా రష్యన్ లోకి మార్చు కోలేదు. ఒకటి రెండు చోట్ల ప్రయత్నించినా వీలుకాలేదు. ఆయన ప్రక్క ఒక స్త్రీ టైపిస్టు కూర్చుని ఉంది. ఆమె ఉదయమే వెన్న, రొట్టె తేప్పించింది. దానిని తమ ఇద్దరి మధ్య ఉంచింది. రాహుల్ వద్దని చెప్పినా వినలేదు. ఆయన వద్ద రష్యన్ డబ్బు లేదని ఆమెకు తెలుసు. “తినండి, బడాయి వదలిపెట్టండి” అన్నది. రాహుల్ తన మొండిపట్టు వదలి, వెన్న, రొట్టె పుచ్చుకొన్నారు. ప్రక్కనున్న ఇంకో మహిళను పరిచయం చేసుకొన్నారు. ఆమె తాను కూడా టైపిస్టునని చెప్పింది. అయితే విమానం నడపడం, తుపాకిపట్టడం, ట్రాక్టరు నడపడం కూడా తనకు తెలుసునని చెప్పింది. వెన్నవలె మే తని అర చేతులుగల పద్మినీజాతి స్త్రీలకు ఇక్కడ విలువలేదని రాహుల్ అనుకొన్నారు.

రైలు కాకసన్ పర్వతాలలో ప్రవేశించగానే భారత దేశ వాతావరణం కనిపించింది. స్త్రీల వేషం పంజాబులో వలె ఉంది. ఆవులు, ఎడ్లు ఉత్తరభారతదేశంలో వలె ఉన్నాయి. పల్లెటూళ్ళలో ఇళ్ళకు వెల్ల వేశారు. మూడు రోజులు ప్రయాణించేసిన తర్వాత రాహుల్ బాకూ చేరు కొన్నారు.

ఆయన “ఇన్-టూరిస్టు” హోటల్ లో మకాం పెట్టారు. ఒక మహిళా. దుబానీతో బాకూ, దాని చుట్టుపట్ల

ప్రదేశాలను చూడటానికి వెళ్ళారు. అయిదుమైళ్ళదూరంలో ఉన్న జ్వాలాదేవి మందిరం చేరుకొన్నారు. స్థానికులు దీనిని అగ్నిపూజకుల మందిరం అంటారు. కాని ఇది హిందువుల జ్వాలామాత. పదహారేళ్ళ క్రితం రాహుల్ కి ఈ పేరువినన్నారు. కాని నమ్మలేదు. తర్వాత ఒక ఇంగ్లీషు పత్రికలో ఈ విషయమై వివరణాత్మకమైన ఒక వ్యాసం చదివారు. అప్పుడు నమ్మకం ఏర్పడింది. ఇప్పుడు జ్వాలాదేవి మందిరం వద్దనే ఉన్నారు. మందిరంలో పన్నెండుదాకా శిలాశాసనాలు ఉన్నాయి. ఇవి ఎక్కువభాగం దేవనాగరిలిపిలో ఉన్నాయి. రెండు గురు ముఖి లిపిలో ఉన్నాయి. ముంగిలి, మధ్యభాగంలో ఒక కుండం ఉంది. పదేళ్ళ క్రితం వరకు ఈ ముంగిలి కుండంలో నిప్పు రాజుతూ ఉండేదట. ఇదే హిందువుల జ్వాలామాత. చుట్టుపట్ల మట్టి నూనె బావులు ఉన్నాయి. ఇలాంటి చోట ఏదో రాపిడివల్ల నిప్పు రాజడం, లోపల గ్యాసు మూలంగా అది ఎల్లప్పుడూ మండితూ ఉండటం సహజమే.

రాహుల్ జ్వాలాదేవి మందిరంలోని శిలాశాసనాలను వడివడిగా చదవడం ప్రారంభించారు. ఇది చూచి, ఆయన వెంట ఉన్న మహిళా-దుబాసీ ఆశ్చర్యం వెల్లడించింది. ఇక్కడ పెద్దపెద్ద పండితులు ఎందరో వచ్చారని, కాని ఎవ్వరూ ఈ శాసనాలను చదవలేకపోయారని చెప్పింది. మాదేశంలో నాలుగోతరగతి చదివేపిల్లవాడు కూడ ఈ శాసనాలను చదవగలడని రాహుల్ చెప్పారు. తర్వాత జ్వాలాదేవి సమాధిని చూచి, మోటారులో సముద్రతీరానికి వెళ్లారు. అక్కడ కాస్సేపు గడిపి, హోటల్ కు తిరిగివచ్చారు. ఆ

రాత్రి ఆర్మీనియన్ భాషలో సినిమా చూశారు. సినిమాలో ప్రకృతిదృశ్యాలు చాలా మనోహరంగా ఉన్నాయి. జారు చక్రవర్తి కాలంలో అధికాస్తు న్యాయంపేరిట ఆడే కపట నాటకం ఆ సినిమాకు ఇతివృత్తం.

మరునాడు రాహుల్ స్టాలిన్ శ్రామిక సాంస్కృతిక భవనంలోకి వెళ్ళారు. ఇది అయిదంతస్తుల భవనం. ఇక్కడ రెండు సభామందిరాలు ఉన్నాయి. ఒకదానిలో వెయ్యి కుర్చీలు, రెండోదానిలో నాలుగువందల కుర్చీలు ఉన్నాయి. సోవియట్ ఎన్నికలకుకూడ ఈ మందిరాలను ఉపయోగించే వారు. తర్వాత రాహుల్ పంచాయతీ - భోజనాలయానికి వెళ్ళారు. ఇదికూడ అయిదంతస్తుల భవనం. ఇక్కడ రోజూ ఏడువేలమంది ఒకేదఫా భోజనంచేసేవారు. రాహుల్ భోజన శాలలోకి వెళ్ళగా, ఆయనను భోంచేయమని కోరారు. రాహుల్ అద్దాలబీరువాలో ఉంచిన పెరుగు తిన్నారు. అది చాలా రుచిగా ఉంది. తర్వాత వాగిరోవ్ శిశుసదనానికి వెళ్ళారు. అప్పుడు పిల్లలు మంచాలపై పడుకొని ఉన్నారు. రాహుల్ చప్పుడు చేయకుండా, ఆ గదినిదాటి వెళ్ళారు. బాకూలో ఇలాంటి శిశుసదనాలు వందకుపైగా ఉన్నాయి.

రాహుల్, ఇరాన్ రాయబార కార్యాలయంవద్ద "లీసా" తీసుకున్నారు. సెప్టెంబరు 11 వ తేదీన ఓడఎక్కి ఇరాన్ బయలుదేరారు.

ఇ రా న్

రాహుల్ ఆ మరునాడే టెహరాన్ చేరుకొన్నారు. జెకోస్తా వేకియా దంపతులు ఇద్దరు ఆయనవెంట వచ్చారు.

మొత్తం దశాబ్దం ప్రతి రోజునా 7000 మంది మృత్యువులకు గురైనారు.

జెకోస్లోవేకియా మిత్రుడు చాలారోజులుగా టెహరాన్ లో ఉండేవాడు. పారసీభాష చక్కగా మాట్లాడేవాడు. రాహులీకి టెహరాన్ లో పరిచితులు ఎవ్వరూ లేరు. అందుచేత ఆయన జెకోస్లోవేకియా మిత్రుడు ఉన్న హోటల్ లోనే దిగారు.

మరునాడు పట్టణం చూడటానికి బయలుదేరారు. ప్రజలు పూర్తిగా యూరోపియన్ వేషం ధరిస్తున్నారు. స్త్రీలు పైనుండి ఒకనల్లని పర్డావేసుకొంటారు. అయితే ముఖం కనపడుతూఉంటుంది. ఈ రోజు సెలవుదినం. అందుచేత ప్రజలు షికారుకోసం షమీరాన్ వెళ్ళుతున్నారు. అది టెహరాన్ కు పదిమైళ్ళదూరంలోవున్న అతిసుందర ప్రదేశం. ప్రజలతోబాటు రాహులీకూడ బస్సులో వెళ్ళాడు. షమీరాన్ లో అనేక ఉద్యానవనాలు ఉన్నాయి. వచ్చేప్పుడు, పాతజైలు, సైనికశిబిరం, వైల్డెస్ట్ షేపర్ చూశారు. ఆ రాత్రి తనహోటల్ కు తిరిగినట్లుగా. మరునాడుకూడ కొన్ని ముఖ్యమైన ప్రదేశాలను సందర్శించి, బస్సులో అస్ఫహాన్ నగరానికి బయలుదేరారు.

ఆ రాత్రి కుష్ అనే బస్ స్టేలో విశ్రాంతి తీసుకొన్నారు. ఇరాన్ లో వర్ష పాతం తక్కువ. అందుచేత ప్రజలకు నీటి విలువ బాగాతెలుసు. ప్రతిఇంటి క్రింద ఒక గుంట ఉంటుంది. వర్షపు నీరు అందులోకి వెళ్ళుతుంది. కాళ్ళు-ముఖం కడుక్కోవడానికి, స్నానం చేయడానికి ఈ నీరు పనికివస్తుంది. హోటల్ లో మంచి నీరు ఇచ్చేటప్పుడు, అందులో మంచుముక్క పడవేస్తారు. మంచి నీరు త్రాగిన తర్వాత, మిగిలిన మంచు

ముక్కను తొలగించరు. రెండోదఫా మంచిసీరుపోసి, ఆ గాసులోనే ఇతరులకు ఇస్తారు. రాహుల్ దీనినుండి తప్పించు కోవడానికి కర్బుజా పండు తీసుకొన్నాడు.

రాహుల్ మరునాడు సాయంకాలం ప్రయాణం కొనసాగించారు. దారిలో అన్నీ చిన్నచిన్న కొండలు. చెట్టుచేమలు బొత్తిగాలేవు. వాగు అనేది ఎక్కడా కనిపించదు. అక్కడక్కడ భూగర్భకాలువలు త్రవ్వారు. వాటిని ఒకచోటినుండి మరొకచోటికి తీసుకుపోతున్నారు. ఇరాన్ లో దొరికేపళ్ళు అన్నీ అమృతోపమానంగా ఉంటాయి. అయితే ఇక్కడ మామిడిపళ్ళు దొరకవు. రాహుల్ ఆరాత్రి ఒక గ్రామంలో విశ్రాంతి తీసుకున్నారు. మరునాడు అస్సహాన్ నగరం చేరుకున్నారు.

అస్సహాన్ నగరం చాలా రోజులవరకు ఇరాన్ రాజధానిగా ఉండేది. ఇస్లాం మతం రావడానికి పూర్వంకూడ ఇది ఇరాన్ లో ప్రసిద్ధి చెందిన నగరం. నగరానికి వెలుపల ఒక పర్వతం ఉంది. ఇక్కడ ఒకప్పుడు పార్సీల అగ్నిమందిరం ఉండేది. అక్కడ కొన్ని వేల సంవత్సరాలుగా అగ్నిమండు తూ ఉండేదని, ఇస్లాం మతం వచ్చి దానిని ఆర్పివేసిందని చెబుతారు. ఇప్పుడు అగ్ని శాలలో కొన్ని గోడలు మాత్రం నిలిచిఉన్నాయి. రాహుల్ దీనినిచూచి, మరునాడు షీరాజ్ కు బయలుదేరారు. దారిలో ఎటుచూచినా కొండలన్నీ నగ్నంగా ఉన్నాయి. ప్రాకృతిక సౌందర్యం నోచుకొనని ఈ దేశంలో హాఫిజ్, షాదీవంటి మహాకవులు పుట్టడం రాహుల్ కి ఆశ్చర్యం కలిగించింది. చీకటిపడేటప్పటికి ఆయన షీరాజ్

రాహుల్ దీనినిచూచి, మరునాడు షీరాజ్ కు బయలుదేరారు. దారిలో ఎటుచూచినా కొండలన్నీ నగ్నంగా ఉన్నాయి. ప్రాకృతిక సౌందర్యం నోచుకొనని ఈ దేశంలో హాఫిజ్, షాదీవంటి మహాకవులు పుట్టడం రాహుల్ కి ఆశ్చర్యం కలిగించింది. చీకటిపడేటప్పటికి ఆయన షీరాజ్

చేరుకొన్నాడు. మరునాడు నగరం వెలుపల మహాకవి
హాస్తిక్ సమాధిని సందర్శించారు. సమాధి కొత్తగా మర
మ్మతు చేయబడింది. కాని ఎలాంటి కళలేదు, అందంలేదు.
రాహుల్జీ ఆ రాత్రి సినిమా చూడటానికి వెళ్ళారు. అది
బహిరంగస్థలంలో ఏర్పాటు చేయబడింది.

రాహుల్జీ సెప్టెంబరు 21వ తేదీన టెహరాన్ కు బస్సు
టిక్కెట్టు తీసుకొన్నాడు. అది ఆ రాత్రే బయలుదేరింది.
దారిలో రెండుమూడుచోట్ల ఆగిపోయింది. రాహుల్జీకి
విసుగుపుట్టి పేరొక బస్సులో టెహరాన్ చేరుకొన్నాడు.
హమీద్ ఖాన్ అనే యహూదీ దంతవైద్యుడు రాహుల్జీకి
పరిచితుడైనాడు. అతడు రాహుల్జీని తన ఇంటికి తీసుకు
వెళ్ళాడు. ఆ రాత్రి ఇద్దరూ ఇరానీనాటకం చూశారు.
ప్రేక్షకులలో ఎక్కువమంది స్త్రీలు. రాహుల్జీ ఆ ము
నాడు పట్టణంలో అటూఇటూ తిరిగి హమీద్ ఖాన్ ఇంటికి
వచ్చాడు. అతనితోండి రాహుల్జీని “ఆగా గుహుల్లాఖాన్”
అని తన స్నేహితునికి పరిచయంచేశాడు.

రాహుల్జీ మరునాడు రాత్రి మష్హద్ కు బస్సులో కవి
బయలుదేరారు. మూడోరోజు తెల్లవారుజామున నేషనల్ స్టేజి
చేరుకొన్నాడు. ఇక్కడే ప్రపంచఖ్యాతిచెందిన కవీశ్వరుడు
ఉమర్ ఖయ్యాం సమాధిఉంది. బస్సును సమాధివద్దకు తీసుకు
వెళ్ళమని, అదనంగా కొంతడబ్బు ఇస్తానని రాహుల్జీ
కోరారు. కాని బస్సువాడు ఒప్పుకోలేదు. మరునాడు చీకటి
పడేటప్పటికి బస్సు మష్హద్ నగరం చేరుకొన్నది. ఇక్కడ
నుండి కాబుల్ కు వెళ్ళాలని రాహుల్జీ ఉద్దేశం. కాని “వీసా”

సంపాదించడానికి పదిరోజులై నా పట్టేట్లు కనపడింది. అందు చేత ఇక్కడకు 18 మైళ్ళదూరంలో ఉన్న తూన్కు వెళ్ళి మహాకవి పిరదాసి సమాధిని సందర్శించినట్లు. కాబూల్ వెళ్లే ఆశవదలుకొని, అట్టోబరు 3 వ తేదీన ఒక లారీలో భారతదేశానికి బయలుదేరారు. వారంరోజుల తర్వాత నోకోకుండి రైల్వేస్టేషన్ చేరుకొన్నారు. అక్కడనుండి లాహోరుకు రైలు టిక్కెట్టు తీసుకొన్నారు.

స్వదేశ పయనం

అయిన రెండోరోజున లాహోరు చేరుకొన్నారు. ఆ రాత్రి డాక్టరు లక్ష్మణస్వగూప్ ఆతిథ్యం స్వీకరించారు. తర్వాత రెండుమూడురోజులు లాహోరులో ఉపన్యాసాలు ఇచ్చారు. మునునాడు ఢిల్లీకి వెళ్ళారు. హిందీప్రచారిణీసభ వారు ఆయనను సన్మానించారు. రాహుల్ ఢిల్లీలో చతురసేనశాస్త్రి, జై సంద్రకుమార్, చంద్రగుప్తలంకార్ తదితర సాహితీవేత్తలను కలుసుకొని, చాలా సంతోషించారు.

రాహుల్ కొద్దిరోజుల తర్వాత, ప్రయాగకు వెళ్ళారు. ఆయనకు టాన్సిల్ గాథ ఎక్కువైంది. దీనికితోడు జ్వరం వచ్చింది. మునునాడు పాట్నాకు వచ్చారు. ఆస్పత్రిలో చేరారు. అయిదురోజుల తర్వాత ఆపరేషన్ చేయించారు. ఇక ఏడాదివరకు ఫరవాలేదనుకొన్నారు. ఆస్పత్రి నుండి విడుదలై, జాయస్వాల్ ఇంటికి వెళ్ళారు.

తర్వాత సాగనాథ్ వార్షికోత్సవం జరుగుతూ

దేవుని పాపములను అతడు
 291 696 అక్షరములు వ్రాసాడు
 696 అక్షరములు వ్రాసాడు

ఉండగా, అక్కడకు బయలుదేరాడు. ఉత్సవం బాగా జరిగింది.
 ఆయన అక్కడకు వస్తారని, ఆయన సోదరులు నుద్దుగా ఉండిరి
 చారు. రాహుల్ పద్మనిమిదేశ్య తర్వాత వారిని అక్కడ
 కలుసుకొన్నాడు. కొద్దిరోజులకు హిందూ విశ్వవిద్యాలయ
 విద్యార్థులసభలో జపాన్ నుగూర్చి ఉపన్యాసం ఇచ్చాడు.

రాహుల్ తిరిగి పాట్నాకు వచ్చి, నెలరోజులకు పైగా
 అక్కడే ఉండిపోయాడు. జాయస్వాల్ ఇంట భోంచేస్తూ,
 “దీర్ఘనికాయం” (హిందీ అనువాదం), “జపాన్”, “వాదన
 న్యాయం” మొదలైన గ్రంథాల పూర్వులు దిద్దకొంటు
 న్నాడు. ఒకరోజున కొద్దిగా జ్వరం వచ్చింది, జాయస్వాల్
 ఒక హోమియోపాథిని పురమాయించి, మైసూరు ప్రాచ్య
 భాషాసమ్మేళనకు వెళ్ళాడు. రాహుల్ జ్వరం ఎక్కువైంది.
 చివరికి ఆస్పత్రిలో చేరాడు. కాని జ్వరం తగ్గలేదు. రెండు
 మూడుసార్లు మూర్ఛ వచ్చింది. మనునాడు శరీరంపై
 ఎర్రనిచారలు అగుపించాయి. ఇది టైఫాయిడ్ అని నిశ్చి
 యమైంది. రాహుల్ అయిదురోజులు మూర్ఛలో నుండి
 ఉన్నాడు. ఈ విషయం వార్తాపత్రికలకు ఎక్కింది. చాలా
 మంది మిత్రులు చూడటానికి వచ్చారు. అయిదురోజుల
 తర్వాత జ్వరం పూర్తిగా తగ్గిపోయింది. రాహుల్ మృత్యు
 గహ్వరంనుండి బయటపడ్డాడు.

రాహుల్ ఆస్పత్రిలో ఉన్నన్ని రోజులూ ఘాప్ నాథ్
 అనే మిత్రుడు ఆయన వద్ద ఉండేవాడు. స్పృహ లేనిస్థితిలో
 తాను దేవునిపేరు ఏదైనా ఎత్తానా అని అతనిని అడిగాడు.
 అతడు “లేదు” అని చెప్పాడు. “ఒకసారి మీనోట ధర్మ

కీర్తి పేరు వినపడింది" అన్నాడు. ఇది సహజమేనని రాహుల్ అనుకొన్నారు. ఎందుకంటే ధర్మకీర్తి "ప్రమాణ వార్తకొన్ని" తాను పూర్తిగా సంపాదించినప్పటికీ అచ్చొ తించుకోలేకపోయానని రాహుల్ ఎల్లప్పుడూ బాధపడుతూ ఉండేవాడు. చావుబ్రతుకుల స్థితిలోకూడ ఆయన కంగారు పడకుండా ఉండటం అందరికీ ఆశ్చర్యం కలిగించింది.

జ్వరం తగ్గిపోయిన తర్వాత కొద్దిరోజులకు రాహుల్ ఆస్పత్రినుండి విడుదలై నాడు. జాయస్వాల్ ఇంట ఉంటూ పుస్తకం పూపులు దిద్దుకొనేవాడు. ముంగైర్ లో జరగ నున్న సాహిత్యసమ్మేళనకు ఆయన అధ్యక్షుడుగా ఎన్నికై నాడు. ఆయన చాలా నీరసస్థితిలో ఉన్నప్పటికీ, అధ్యక్షోపన్యాసం తయారుచేశాడు. ముంగైర్ వెళ్ళి, అతికష్టం మీద ఉపన్యాసం చదివాడు. మరునాటి సమావేశంలో పండిత జనార్దన్ గూ ఝాన్సీరాణిపై వ్రాసిన కావ్యం చదివి వినిపించాడు.

ఆ తర్వాత రాహుల్ పాట్నా, కాశీలమీదుగా ఛప్రా వెళ్లాడు. తాళపత్ర గ్రంథాలకోసం మరోసారి టిబెట్ వెళ్ళి రాదలచాడు. ధూప్ నాథ్ ను వెంట తీసుకొని క్రీ. శ. 1966 ఫిబ్రవరి 17 వ తేదీన ఛప్రానుండి నేపాల్ కు బయలుదేరాడు.

తొమ్మిదో అధ్యాయం

తీరని జ్ఞానదాహం - తిరిగి టిబెట్ యాత్ర

రాహుల్ కార్మండాలో ధర్మమాన్ సాహు ఇంట
మకాం పెట్టారు. లాహోరులో తన పూర్వమిత్రుడు స్వామి
ప్రణవానండ్ ఇక్కడకు వచ్చినట్లు తెలిసింది. పదిహేడేళ్ళ
తర్వాత రాహుల్ అతనిని మొదటిసారిగా కలుసుకొన్నారు.
అతనిని పూర్వం "మిస్టర్" అని పిలిచేవారు. అతడు
ఇప్పుడు సంసారం వదిలిపెట్టి యోగి అయినాడు. రాహుల్ కి,
అతనికి ఇప్పుడు భావాలలో పెద్ద అంతరం ఏర్పడింది.
అయినప్పటికీ ఇద్దరూ చాలాసేపు కబుర్లు చెప్పుకున్నారు.

ఇక్కడ ఉండగా రాహుల్ హెమిస్ లామా, రాజ
గురు పండిత హేమరాజు శర్మ, సర్వసైన్యాధిపతి పద్మ
షంషేర్ తదితరులనుకూడ కలుసుకొన్నారు. ఏప్రిల్ ఒకటో
తేదీన పాట్నానుండి ఆయన ప్రియమిత్రుడు జాయస్వాల్
మొదలైనవారు ఇక్కడకు వచ్చారు. అందరూ కలసి
కొన్ని చరిత్రాత్మక ప్రదేశాలను చూచివచ్చారు. జాయ
స్వాల్ బృందం తిరిగి భారతదేశానికి వెళ్ళింది. అలాగే
ధూప్ నాథ్ కూడ వెళ్ళిపోయాడు.

అభయసింహ అనునతడు రాహుల్ సలహాపై టిబెట్
లో గ్రంథపరిశోధన చేయదలచాడు. అతడు సింహళీ
యుడు. భారతదేశంలో పన్నెండేళ్ళు సంస్కృతం చది

వాడు. కాశ్మీరండాకువచ్చి రాహుల్ని కలుసుకొన్నాడు. వీరిద్దరూ టిబెట్కు బయలుదేరారు. దాదాపు ఇరవై రోజులు ప్రయాణంచేసినతర్వాత వీరు సాక్యవిహారం చేసుకొన్నారు.

అక్కడ తాళపత్ర గంధాన్వేషణ ప్రారంభించారు. వీరికృషి చాలాసఫలమైంది. “ప్రమాణవార్తికం” పూర్తిగా లభించడమే కాకుండా, ఒక అధ్యాయంపై గ్రంథకర్త ‘స్వవృత్తి’, దానిపై కర్ణకగోమి విస్తృత టీక కూడా లభించాయి. వీటిని రాహుల్ ఎత్తి వ్రాసుకొన్నారు. కొంతకాలమైన తర్వాత ‘స్వవృత్తి’లోని శిథిలభాగాన్ని టిబెట్ అనువాదం, టీకల సహాయంతో తిరిగి సంస్కృతంలోకి మార్చారు. ప్రమాణ వార్తికంలోని తక్కిన మూడు అధ్యాయాలపై ప్రజ్ఞాకరగుప్త వార్తికాలంకారం (బృహద్భాష్యం) కూడ ఇక్కడే లభించింది. వీటన్నిటి కాపీలు తయారుచేసుకొన్నారు. షులూవిహారంలోకి వెళ్ళినమీదట ప్రమాణవార్తికంపై మనోరథనంద్కృత వృత్తికూడ లభించింది. దీనినికూడ కాపీ చేసుకొన్నారు.

అంతేకాదు. మహాతత్వనేత అనంగుని “యోగాచారభూమి”, చంద్రవ్యాకరణం టీకాకూడ సాక్యలో లభించాయి. ఒకపుస్తకం తమిళలిపిలో, రెండోది సింహళలిపిలో ఉన్నాయి. “యోగాచారభూమి” ఎనిమిదివేల శ్లోకాలలో ఉంది. దీనిని ఎత్తి వ్రాసుకోవడానికి వ్యవధిలేదు. అందుచేత దీనిఫోటోలు తీసుకొని సంతృప్తిచెందారు.

తర్వాత రాహుల్ బృందం ఇతర బౌద్ధ విహారాలకు బయలుదేరింది. ఇక్కడఉన్న పుస్తకాలలో “మధ్యమక

హృదయ" (భావ్య), "విగ్రహ వ్యావరని" (నాగాక్షర)
 "ప్రమాణవారికవృత్తి" (మహానందిని), "క్షణభంగా
 ధ్యాయ" (జ్ఞానశ్రీ) లను మూడు నెలలవరకు తమవద్ద
 ఉంచుకోవడానికి అధికారులు అనుమతించారు.

పిమ్మట వీరు గ్యాంజీమీదుగా షూనిగోర్, నర్
 థంగ్ విహారాలకు వెళ్ళారు. రాహుల్జీ "క్షణభంగా
 ధ్యాయ"ను కాపీచేశారు. ఇంతలో ఆయనకోసం గోర్
 నుండి ఒకనునిసి వచ్చాడు. అందుచేత తిరిగి అక్కడకు
 వెళ్లారు. ఎసుబంధుని "అభిధర్మకోశ భాష్యం" పూర్తిగా
 దొరికింది. "తర్కరహస్యం", 'వాదరహస్యం' అనే పేర్లుగల
 రెండు శిథిలగ్రంథాలుకూడ లభించాయి. రాహుల్జీ వీటిని
 ఫోటోశీశారు. ఆయన తిరిగి సాక్ష్యవిహారానికి వచ్చారు.
 అక్కడ తన మిత్రులందరివద్ద సెలవుతీసుకొని, అట్టేబరు
 30వ తేదీన భారతదేశానికి బయలుదేరారు. గ్యాంజీ
 మీదుగా కలకత్తా చేరుకొన్నారు.

కలకత్తా ఆగమనం

స్వీషచలో పండిత బనారసీదాస్ చతుర్వేదీ ప్రభు
 లు రాహుల్జీకి స్వాగతం ఇచ్చారు. ఆయన టి.ఎ.కె
 యాత్రానుసూచి పత్రికలలో ఇదివరకే బాగా ప్రచార
 మైంది. అందుచేత పాత్రికేయులు ఆయనవద్దకు వరు
 సెత్తుకొనివచ్చి, అనేక విషయాలు తెలుసుకొన్నారు.
 రాహుల్జీ ఇక్కడ అయిదురోజులుఉన్నారు. మహామహా
 పాధ్యాయ నిధువేళిగశాస్త్రీ. మహామహాపాధ్యాయ

ఫణిభూషణ్, డాక్టరు సునీతికుమార ఛటర్జీ మొదలైన పండితులతో సంభాషణలు జరిపారు. తర్వాత పాట్నాకు వెళ్లారు. ఒకరోజున టౌన్ హాలులో కాశీవాస్తవ్యులు రాహుల్ నీ సన్మానించారు. అక్కడే ప్రొఫెసర్ పుణతాంబేకర్ అధ్యక్షతను సభ జరిగింది. టిబెట్ యాత్రనుగూర్చి రాహుల్ ఉపన్యసించారు. ఈ సందర్భంలో టిబెట్ ప్రజల ఆహారాన్ని ప్రస్తావించారు. తాను కూడ 'యాక్' మాంసంతిన్నట్లు తెలియజేశారు. అప్పుడు శ్రోతలలో ఎవరూ ఏమీ అనలేదు. కాని ఆ తర్వాత సనాతనులు దుమారం లేవదీశారు. రాహుల్ ఈ విమర్శలను లెక్కచేయలేదు.

టిబెట్ యాత్రలో తాను సేకరించిన గ్రంథాలనుగూర్చి రాహుల్ డాక్టరు స్పెర్వాల్ స్కీ (రష్యా)కి లేఖ వ్రాశారు. అతడు రాహుల్ కి జవాబు వ్రాస్తూ, సోవియట్ రష్యాకు రావలసిందిగా కోరాడు. "ఏసా" విషయమై తాను సోవియట్ ప్రభుత్వంతో ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలు జరుపుకున్నట్లు కూడ తెలియజేశాడు. అందుచేత రాహుల్ తన ప్యాస్ పోర్టు గడువును పొడిగించనలసిందిగా బీహారు ప్రభుత్వానికి దరఖాస్తు పెట్టుకొన్నారు. దానిని రాష్ట్ర ప్రభుత్వం కేంద్ర ప్రభుత్వానికి పంపింది.

వారంరోజుల తర్వాత రాహుల్ ప్రయాగ వెళ్ళారు. పండిత జహ్వార్ లాల్ నెహ్రూ తనను కలుసుకొమ్మని కలురంపారు. కాని పెద్దవారికి దూరంగా ఉండటం రాహుల్ కి స్వభావసిద్ధమైపోయింది. ఏడాదికిందట బ్రహ్మచారి గోవింద్ (జగ్మనీ) ఆనందభవనంలో ఉన్నాడు. ఒకనాడ. అతనిని

కలుసుకోవడానికై రాహుల్ అక్కడకు వెళ్ళారు. ఆయన వెంట చిత్రకారుడు శంభునాథమిశ్రకూడ ఉన్నాడు. అతడు పండిత విజయలక్ష్మిని కలుసుకోదలచాడు. రాహుల్ ని అడగ కుండానే ఆయన పేరుకూడ చీటీలో వ్రాసి పంపించాడు. పండిత విజయలక్ష్మి ఇంటర్వ్యూ ఇవ్వనిరాకరించారు. ఇది తెలుసుకొని, రాహుల్ శంభునాథమిశ్రను మందలించారు. పండిత విజయలక్ష్మి తీసుకొన్న వైఖరికూడ ఆయనకు విచారం కలిగించింది. ఇప్పుడు తాను పండిత జహ్వర్ లాల్ నెహ్రూను కలుసుకోవలసి అగత్యం ఏమీలేదు. అందుచేత తాను ఆయన వద్దకు రాజాలనని చీటి పేర్చినవ్యక్తితో కబురంపాడు. మరునాడు సాయంత్రం పండిత నెహ్రూ తిరిగిచీటీ వ్రాసిపంపారు. మీరు రాలేకపోతే. నేనే మీ వద్దకు వస్తానని అందులో వ్రాశారు. అందుచేత రాహుల్ మరునాడు ఆనందభవనానికి వెళ్ళారు. టిబెట్ యాత్రనుగూర్చే ఎక్కువసేపు సంభాషణ జరిపారు. “టిబెట్ లో సైన్సుకు సంబంధించిన పుస్తకాలుకూడ ఏవైనా దొరికాయా?” అని పండిత నెహ్రూ ప్రశ్నించారు. రాహుల్ ఏదో సమాధానం చెబుతూఉండగా, కృపలానీ అక్కడకు వచ్చాడు. ‘సైన్సు’ అంటే ఏమిటో రాహుల్ కి బోధించడానికి ప్రయత్నించారు. కొంచెం కరుకుగానే సమాధానం ఇద్దామని రాహుల్ అనుకున్నాడు. కాని కృపలానీని కలుసుకోవడం ఇదే ప్రధమమైనందువల్ల, మానం వహించాను.

సోవియట్ “వీసా” విషయమై రాహుల్ కి ఎలాంటి సమాచారం అందలేదు. అందుచేత ఆనంద్ ను వెంటతీసు

కొని లాహుల్ (లడక్) బయలుదేరారు. ఢిల్లీమీదుగా లాహోరు చేరుకున్నారు. అక్కడ లజపతిరామ్ మహల్ లో టిబెట్ నుగూర్చి ఉపన్యాసం ఇచ్చారు. తర్వాత యాత్ర కొనసాగించారు. ఉరుస్వతికి వెళ్ళి, ప్రొఫెసర్ రోరిక్ (రష్యా) అతని కుమారులు జార్జి, స్వెట్ స్లావ్ లను కలుసుకున్నారు. లెనిన్ గ్రాడ్ లో బౌద్ధవిహారస్థాపనకు ప్రొఫెసర్ రోరిక్ గట్టి కృషిచేశాడు. అతని కుమారుడు జార్జి భోట్ భాషలో గొప్ప పండితుడు. రెండోకుమారుడు స్వెట్ స్లావ్ గొప్ప చిత్రకారుడు. రాహుల్, ఆనంద్ వీరిఇంట రెండురోజులు గడిపారు. తర్వాత కులూ లోయకు బయలుదేరారు.

మూడురోజులతర్వాత హరిపురం చేరుకొన్నారు. సమీప గ్రామంలో ఒక ప్రాచీనమందిరం ఉన్నట్లు తెలిసింది. సాయంత్రం ఆ మందిరాన్ని చూశారు. కొండదిగువ కార్తికేయుని విగ్రహం ఉంది. కులూకు వెళ్ళేదారిలో రాళ్ళు వరించేచోటు ఉంది. లోగడ ఒకపర్యాయం రాహుల్ ఇక్కడకు వచ్చాడు. ఇప్పుడు తిరిగి ఈప్రాంతంలో ప్రవేశించారు. ఒకచోట గుట్టగాపడిఉన్న రాళ్ళను ఇద్దరూ తొలగించారు. వాటిక్రింద టిబెట్ అక్షరాలలో వ్రాయబడిన కొన్ని మంత్రాలు దొరికాయి. ఇక్కడ ఒక గ్రామం ఉండేదని కుజువైంది.

పేరు కొద్దిరోజులకు ఖంకాసర్ చేరుకున్నారు. ఇక్కడ హస్తలిఖిత గ్రంథాలు చాలా ఉన్నాయి. వీటిని పరిశీలించడానికి ముందే, పాట్నానుండి హృదయవిదారకమైన వార్త వచ్చింది. జాయస్వాన్ చాలా ప్రమాదస్థితిలో ఉన్నట్లు

ధూపనాథ్ జాబువ్రాశాడు. రాహుల్ ఆనంద్ వద్ద సెలవు తీసుకొన్నాడు. గుర్రం ఎక్కి తిరుగుముఖంపట్టాడు. వచ్చే టప్పుడు ఉరుస్వతిలో రోడ్ కుటుంబాన్ని కలుసుకున్నాడు. జాయస్వాల్ పరిస్థితి అలాగే ఉందని, మీరు తప్పకుండా రావాలని తెలిగ్రాం వచ్చింది.

రాహుల్ ప్రయాణం కొనసాగించాడు. మూడు రోజుల తర్వాత పాట్నా చేరుకున్నాడు. జాయస్వాల్ కు సేవచేస్తూ కొద్దిరోజులు అక్కడే ఉన్నాడు. కాని పరిస్థితిలో ఏమీ మార్పుకనపడలేదు. ఏదోపనిమీద రాహుల్ ప్రయాణం, లక్నోలకు వెళ్ళాడు ఆయన తిరిగి పాట్నాకు వచ్చినరోజునే జాయస్వాల్ భౌతిక కాయం బయటపెట్టబడి ఉంది. రాహుల్ ఒక మహామిత్రుని, మహాబంధువును, మహాగురువును కోల్పోయానని దుఃఖించాడు.

రాహుల్ సోనియత్ రష్యా వెళ్ళడానికి “వీసా” సిద్ధపరచినట్లు డాక్టరు స్పెర్వావస్కి నుండి జాబువచ్చింది. అలాగే బీహార్ ప్రభుత్వం రాహుల్ టెక్నోకాంట్రాక్ట్ ఆనువేల రూపాయలు మంజూరుచేసినట్లు కూడా వెలిసింది. మొదట రష్యా వెళ్ళిరావాలని రాహుల్ నిశ్చయించుకొన్నాడు. పాట్నాలో ఉండగా “గాంధీవాదం, కమ్యూనిజం”, “మానసిక బానిసత్వం”, “జమీందారీవ్యవస్థ”లనుగూర్చి వ్యాసాలు వ్రాశాడు. ప్రయాణంలో పండిత జహ్వర్ లాల్ నెహ్రూ అధ్యక్షతను జరిగిన కళాశాలవిద్యార్థులసభలో “మన బలహీనతలు” అనే విషయంపై ఉపన్యసించాడు. రష్యాప్రయాణ ఖర్చులకు ఆయనవద్ద ఏడేనిమిదివందలరూపాయలుమాత్రమే

ఉన్నాయి. ప్రమాగలో మరికొంతడబ్బు సేకరించారు. పండిత నెహ్రూకూడ వందరూపాయలు ఇచ్చారు. ఆయన వద్ద డబ్బు తీసుకోవడం ఉచితంగా కనబడలేదు. కాని ఆయన ఇస్తున్నప్పుడు నిరాకరించడం మంచిదికావచ్చుకొన్నాడు.

రాహుల్ క్రీ. శ. 1937 సెప్టెంబరు 17 వ తేదీ ఢిల్లీ నుండి బయలుదేరారు. ఇరాన్ మీదుగా నవంబరు 12వ తేదీన సోవియట్ రష్యా చేరుకొన్నారు.

రెండో సారి రష్యా యాత్ర

రాహుల్ ప్రయాణంచేస్తున్న ఓడ నవంబరు 12 వ తేదీ ఉదయం బాకూరేవునద్ద ఆగింది. కస్టమ్స్ అధికారి రాహుల్ తాళపత్ర గ్రంథాలను లెక్కపెట్టి, ప్యాస్ పోర్టుపై వ్రాశాడు. “భారతదేశం నుండి వచ్చే పండితుడు మీ రేకదా?” అని ప్రశ్నించాడు. అతనికి ఈ విషయం కొద్దిగా తెలిసి నట్లుంది. “నేను సోవియట్ అకాడమీ ఆహ్వానంపై వెళ్తు తున్నాను,” అని రాహుల్ సమాధానం చెప్పారు. ఒక మోటారుకారులో ఇన్-టూరిస్ట్ హోటల్ కు వెళ్ళారు.

మరునాడు రైలులో మాస్కో కు బయలుదేరారు. ఇది మూడురోజుల ప్రయాణం. సాయంత్రం డర్బండ్ కనుమ చేరుకొన్నారు. సైనికదృష్ట్యా ఇది చాలాముఖ్యమైన ప్రదేశం. భారతదేశానికి కై బర్ కనుమ ఎలాంటిదో, రష్యాకు డర్బండ్ కనుమ అలాంటిది. చీకటిపడిన తర్వాత ఒక చోట, భూమిలోపలనుండి ఏడు అగ్నిశిఖలు కనిపించాయి. కమ్యూనిస్టులు బాకూలోని జ్వాలాదేవిని ఆర్పివేస్తే, ఇక్కడ ఏక

ముఖంతో కాదు, సప్తముఖాలతో తిరిగి బయటికి వచ్చిందని చమత్కరించారు.

రాహుల్జీ మూడోరోజు రాత్రి 10 గంటలకు మాస్కో చేరుకున్నారు. ఆయనకు స్వాగతం ఇవ్వడానికై ఇన్-టూరిస్ట్ ప్రతినిధి వచ్చాడు. రాహుల్జీ మోటారులో కూర్చుని ఇన్ - టూరిస్ట్ హోటల్ కు వెళ్ళారు. మరునాడు పాలి టెక్నిక్ మ్యూజియమ్, విశ్వవిద్యాలయం, లెనిన్ గ్రంథాలయం మొదలైనవాటిని చూశారు.

ఆరాత్రే మాస్కో నుండి బయలుదేరారు. ఉదయం 9 గంటలకు లెనిన్ గ్రాడ్ చేరుకున్నారు. “యూరప్ హోటల్” లో దిగారు. తనకు కేటాయించిన గది లోకి వెళ్ళారు. డాక్టరు స్పేర్వావస్కీతో ఫోన్ లో మాట్లాడారు. కాలికి దెబ్బ తగిలినందువల్ల, అతడు మంచం పట్టినట్లు తెలిసింది. రాహుల్జీ ఆ సాయంత్రం అతని ఇంటికి వెళ్ళారు. డాక్టరు స్పేర్వావస్కీ చాలా ఆప్యాయంగా సంస్కృతంలో “రండి, కూర్చోండి” అని ఆహ్వానించాడు. ఇద్దరూ కాస్సేపు సంభాషణ జరిపారు.

మరునాడు రాహుల్జీ హార్మిటేజ్ మ్యూజియమ్ చూడటానికి వెళ్ళారు. ఇది జారుచక్రవర్తి శరద్భవనంనద్ద ఉంది. దీనిని ఒక్కరోజులోపలే చూడటం అసాధ్యం. మధ్య ఆసియా నుండి సంపాదించిన విగ్రహాలు, దాగుఫలకాలు, వస్త్రాలు, వంటపనిముట్లు చక్కగా అలంకరింపబడ్డాయి. ఇక్కడ ఉన్న చిత్రపటాలు పదమూడు పథ్నాలుగు శతాబ్దాలకు చెందిన టిబెట్ చిత్రపటాలను పోలి ఉన్నాయి. క్రీస్తుకు పూర్వం

అయిదో శతాబ్దంనుండి క్రీస్తుశకం ఏడో శతాబ్దంవరకు
ఎన్నో వస్తువులు ఇక్కడ సేకరింపబడ్డాయి.

రాహుల్ ఆ మరునాడు ప్రాచ్యవిద్యాసంస్థకు వెళ్లారు. సంస్థ అధ్యక్షుడు స్త్రావేని, ఆధునిక భారతీయభాషలలో ప్రకాండపండితుడైన డాక్టరు బరన్నికోవ్ ను కలుసుకొన్నారు. ఆ సాయంత్రం చరిత్రాత్మకమైన ఒక సినిమా చూశారు. తర్వాత ప్రతిరోజూ కాలినడకనే ప్రాచ్యవిద్యా సంస్థకు వెళ్లేవారు. అక్కడ ఇండో-టిబెట్ శాఖలో రాహుల్ కి ప్రత్యేకంగా టేబుల్-కుర్చీ ఇవ్వబడింది. ఆయన భోక్ అనువాదంలో వా రికాలంకార సంస్కృతప్రతిని పోల్చి చూచుకొనేవారు. ఇండో - టిబెట్ శాఖ కార్యదర్శి భోట్-రష్యన్ శబ్దకోశం ఒకటి తయారుచేస్తున్నట్లు తెలిసింది. ఆమె ప్రశ్నించి, ఇంగ్లీషు, రష్యన్, మంగోల్ భాషలు మాట్లాడేది. “మీకు నేను సంస్కృతం నేర్పిస్తాను. నాకు రష్యన్ భాష నేర్పించండి,” అని రాహుల్ అడిగాడు. అందుకు ఆమె ఆమె అంగీకరించింది.

కార్యదర్శి పేరు లోల. ఆమెకు సంస్కృతం బోధించే నిమిత్తం రాహుల్ స్వయంగా పాఠాలు తయారుచేశారు. రష్యన్, సంస్కృతభాషలలో పోల్చుకోదగిన ధాతువులనే ఆ పాఠాలలో పొందుపరచారు. డిసెంబరు రెండో తేదీన ఆమెకు మొదటిపాఠం బోధించారు. రెండువారాలు దాటిందో లేదో అప్పడే ఆమె ఏడుపాఠాలు నేర్చుకొన్నది. వారిద్దరిమధ్య స్నేహం పెంపొందింది. ఒకనాడు లోల ఇంటి నుండి నస్తూ, మంచులో జారిపడింది. ఆమె రాహుల్ కి

ఈ విషయం చెప్పింది. అప్పుడు ఆయన ఒక శ్లోక భాగం చదివారు—“కాలే పయోధరాణామ పతితయా నై వశక్యతే స్థాయమ్.”

లోల పివామేస్, కలియానోవ్ అనే భాషావేత్తల నుద్దేశించి దీని అర్థమేమిటని అడిగింది. రాహుల్ జోక్యం కలిగించుకొని అర్థం చెప్పారు. అది విని, లోల చిరునవ్వు నవ్వింది. చివరికి డిసెంబరు 22 వ తేదీ వచ్చింది. ఆ రోజున ఆమె రాహుల్ అర్థాంగి అయింది. అప్పటినుండి రాహుల్ ఆమె ఇంటికి వెళ్ళేవాడు. ఆమె ఇల్లు ప్రాచ్యవిద్యాసంస్థకు చాలాదూరంలో ఉండేది. అది ఒక గంట ప్రయాణం. కాని రాహుల్ హోటల్ లోనే ఉండేవాడు. ఎందుకంటే అకాడమి వారు ఆయనను గూర్చి ఇంకా ఖచ్చితమైన నిర్ణయానికి రాలేదు.

సోవియట్ రష్యా అంతటా జనవరి ఒకటో తేదీన పండుగ చేసుకొన్నాడు. ఆ రోజున డాక్టరు స్పెర్వాత్ స్కీ-శిష్యురాలు జెన్యా లికోవా రాహుల్ ని కలుసుకొన్నది. విశ్వవిద్యాలయంలో ఆమె సంస్కృతం చదువుతూ ఉండేది. తనను లెనిన్ గ్రాడ్ బౌద్ధవిహారానికి తీసుకువెళ్లమని రాహుల్ కోరాడు. విహారం సగరానికి వెలుపల ఉంది. ట్రాముపై ఇద్దరూ వెళ్ళారు. విహారం టిబెట్ పద్ధతిలో నిర్మింపబడింది. దాని ఎదుట రెండు జంకల మధ్య ధర్మచక్రం నిర్మించారు. విహారకమిటీ అధ్యక్షుడు డాక్టరు స్పెర్వాత్ స్కీ.

ఆ రాత్రి డాక్టరు స్పెర్వాత్ స్కీ భోజనానికి పిలిచాడు. రాహుల్, లోల ఇద్దరూ వెళ్ళారు. మధ్యంతూడ

ఇచ్చారు. కాని రాహుల్‌కి అలవాటులేదు. అందుచేత ఎర్ర రంగుగల ఏదో పానీయం ఇచ్చారు. “ఇది మద్యం కాదు. ఇందులో మంచి మద్యం రంగు మాత్రమే ఉంది,” అని డాక్టరు స్పెర్వాట్‌స్కీ అన్నారు. రాహుల్ నోటిదగ్గర పెట్టుకోగా, ఘాటువచ్చింది. దానిని అక్కడే వదిలిపెట్టారు. తర్వాత లోల రాహుల్‌ని తన ఇంటికి తీసుకువెళ్ళింది.

డాక్టరు స్పెర్వాట్‌స్కీతో కలిసి కొన్ని జాడన్యాయ గ్రంథాలను యూరోపియన్ భాషలలోకి అనువదించే ఉద్దేశంతో రాహుల్ ఇక్కడకు వచ్చారు. కాని సోవియట్ రష్యాలో విప్లవానికి న్యతిరేకంగా ఒక పెద్దకుట్ర జరుగుతున్న కాలం ఇది. అందుచేత రాహుల్ విషయమై అకాడమి వారు త్వరగా ఏ నిర్ణయానికీ రాలేకపోయారు. ఒక వేళ తాను భారతదేశానికి తిరిగి వెళ్ళవలసివస్తే, వెంటనే వెళ్ళడం అవసరమని రాహుల్ అనుకొన్నారు. ఎందుకంటే టిబెట్ యాత్రకోసం ఈ సంవత్సరం ఆయనకు బీహారు ప్రభుత్వం ఆరు వేల రూపాయలు మంజూరు చేసింది. తన సమస్యను త్వరగా తేల్చివేయమని రాహుల్ అకాడమి వారిని వత్తిడి పెట్టారు. కాని రాజకీయజీవితాన్ని గూర్చి ఇంకా లోతుగా పరిశీలించమండనే ఒక నిర్ణయానికి రావడం కష్టమని అకాడమి వారు చెప్పారు. చివరికి రాహుల్ భారతదేశానికి తిరిగి వెళ్ళడానికే నిశ్చయించుకొన్నారు.

ఈ వార్త లోల మనస్సుకు చాలా కష్టం కలిగించింది. ఎందుకంటే తాము ఇద్దరూ ఒకటై నెలన్నర మాత్రమే అయింది. రాహుల్ భారతదేశానికి వెళ్ళి వెళ్ళడం

లోతు టిబెట్ ప్రయాణం పెట్టుకొన్నారు. అందుచేత లోలను తనవెంట తీసుకువెళ్ళుదామనే ఆలోచన చేయలేదు. చివరికి జనవరి 13 వ తేదీని వీడ్కోలు ఇవ్వవలసినచ్చింది. అందరికంటె ఎక్కువగా లోలకు, ఆ తర్వాత ఆమెగురువు డాక్టరు స్పెర్వాట్స్కి దుఃఖం కలిగింది. రాహులీని పాట్నాలో జాయస్వాల్ ఎలా ఆదరించేవాడో, ఇక్కడ స్పెర్వాట్స్కి అలా ఆదరించేవాడు.

లోల, రాహులీ ఇద్దరూ రైల్వేస్టేషన్కు వచ్చారు. రైలుబండి కదలడానికి తగినంత వ్యవధి ఉంది. అందుచేత ఇద్దరూ చాలాసేపు స్టేషన్లో అటూఇటూ తిరిగారు. బాహ్యప్రపంచానికి, సోవియట్ రష్యాకు ఉన్న సంబంధాన్ని బట్టి చూస్తే, తాము త్వరలో కలుసుకొనే ఆశలు లేవు. కాని ఈ ప్రేమ ఈ అడ్డంకులను లెక్కచేయదు. అర్ధరాత్రి దాటింది. రైలుఇంజన్ ధ్వనిచేసింది. ఇద్దరి మనస్సులకు ముల్లు గుచ్చుకొన్నట్లు అయింది. వీడ్కోలు పుచ్చుకోవలసిన సమయం వచ్చింది. కళ్ళవెంబడి కరుణరసాన్ని ఒలికిస్తూ, లోల వీడ్కోలు పుచ్చుకొన్నది. రైలుబండి బయలుదేరింది. చాలాసేపటిదాకా లోల స్లాట్ ఫారంపై నిలబడి చూస్తూనే ఉంది.

మరునాడు రాహులీ మాస్కో చేరుకొన్నారు. అప్పుడు ఎన్నికలు పూర్తిఅయి రష్యా పార్లమెంటుసమావేశం జరుగుతున్నది. పార్లమెంటుసభ్యులేకాకుండా, దేశం నలుమూలలనుండి చాలామంది ప్రేక్షకులుగా వచ్చారు. రాహులీ ఈ సందర్భాన్ని నిలకించారు. ఆఫ్ఘనిస్తాన్ మీదుగా

భారతదేశానికి వెళ్ళాలని ఆయన ఉద్దేశం. మరునాడు ఆయనకు “వీసా” లభించింది. ఆ రాత్రి స్టాలినాబాద్ వెళ్ళే మెయిల్ లో బయలుదేరారు.

అది జనవరి 17 వ తేదీ. రైలు ఒక కొండమైదానంలో ప్రయాణంచేస్తున్నది. అక్కడక్కడ పేడపిడకలు కొట్టిఉండటం కనిపించింది. గ్రామాలలో ఇళ్ళపై గడ్డికప్పారు. మధ్యాహ్నం దాటినతర్వాత వోరెన్ బర్గ్ పట్టణం కనిపించింది. ఇక్కడ రష్యన్ల కాకుండా, మంగోలు ముఖముద్రకలిగిన తాతార్ స్త్రీ పురుషులెందరో ఉన్నారు. తాతార్ స్త్రీలు ఇప్పటికీ పయిజమాలుధరిస్తున్నారు. వోరెన్ బర్గ్ దాటినతర్వాత గ్రామాలలో మట్టిఇళ్ళు కనిపించాయి. నాలుగురోజుల తర్వాత రైలు పెర్మిచ్ స్టేషన్ చేరుకొన్నది.

రాషుల్ అక్కడ దిగారు. ఆయనకు రైలులో పరిచితులైనవారిలో పల్లెటూరి రైలు మహమ్మదోవ్ ఒకరు. “మా కోల్పోజ్ టీ స్టాల్ లోకి వెళ్ళి టీ తాగుదాం రండి” అని పిలిచాడు. పల్లెటూరివారు అప్పుడప్పుడు పట్టణానికి రాక తప్పదు. అందుచే తమ సౌకర్యంకోసం పల్లెటూరి తరపున పట్టణంలోకూడ టీ స్టాల్ తెరిచారు. పల్లెటూళ్ళలో న్యవసాయం టీ స్టాల్ దుకాణంకూడ సమష్టిగా ఉంటాయి. అందుచేత పట్టణంలోకూడ ఇలాంటి టీ స్టాల్ ఏర్పాటు చేయడం శేలికైంది. పల్లెటూరివారు సినిమాచూడ్డానికో, మరేదైనా పనిమీదనో పట్టణానికి వస్తే, తమ టీ స్టాల్ లో దిగుతారు. రాషుల్ ఇక్కడే భోంచేశారు. ఆయనకు

మహమ్మద్‌తో వీడ్కోలు ఇస్తూ, “మీరు మళ్ళీ వస్తే, మా గ్రామానికి తీసుకువెళ్ళుతా”నని చెప్పాడు.

మరునాడు రాహుల్‌ పట్టణం చూడటానికి బయలు దేరాడు. రెండంతస్తులు గల ఒక పాఠశాలభవనంలో ప్రవేశించాడు. ఆ రోజు లెనిన్ వర్తంతి. అందుచేత పాఠశాలకు సెలవు ప్రకటించారు. అక్కడ పనిచేస్తున్న ఒక ముసలమ్మ రాహుల్‌ని భూగోళం బోధించే ఉపాధ్యాయుని వద్దకు తీసుకువెళ్ళింది. అతడు బడిపిల్లలకు ఫోటో తీసే పద్ధతి నేర్పిస్తున్నాడు. పయనీర్ల (స్కాట్ బాలబృందం) తరఫున కొందరు రాహుల్‌ వద్దకు వచ్చారు. ఆయన హిందూదేశం నుండి వచ్చినట్లు వారికి తెలిసింది. “మేము ఇక్కడ ఒక ఉత్సవం జరపదలచాము. మీరు హిందూదేశాన్ని గూర్చి ఉపన్యాసం ఇవ్వండి” అని రాహుల్‌ని కోరారు. తనకు రష్యన్ భాష రాదని ఆయన చెప్పారు. అయినప్పటికీ బాలలు వినలేదు. “మీరు తజ్‌జి భాషలో మాట్లాడితే, మాలో ఒకడు రష్యాలోకి అనువదిస్తాడ”ని చెప్పారు. ఆయనను ఒక పెద్దగదిలోకి తీసుకువెళ్ళారు. అక్కడ గోడపై ఆసియాపటం వ్రేలాడ దీయబడింది. దగ్గరలోనే ఒక కుర్చీపై పదేళ్ళనయస్సుగల తజ్‌జి బాలుడు కూర్చున్నాడు. అతడు దుబాసీపనిచేయడానికి తయారైనాడు. మొదటివారు రాహుల్‌యూత్రచేసే మార్గాన్ని గూర్చి ప్రశ్నించారు. రాహుల్‌ ఆసియాపటంపై ఆ మార్గాన్ని చూపించారు. తర్వాత హిందూదేశ పయనీర్లను గూర్చి అడిగాడు. హిందూదేశంలో చాలా తక్కువమంది పిల్లలు బడికి వెళ్ళుతారని, వారిలోకూడ చాలా తక్కువమంది

రషన్ పర్మిట్టు పెట్టున రిజిస్టర్ చేయవలసిందిగా
అర్జీలు సమర్పించుటకు ప్రోత్సహించుటకు 62 ఆర్డరు

పయనీర్లు అవుతారని రాహుల్ జెప్పారు. తర్వాత “హిందూ
దేశంలో బాలలు ఏమి చేస్తారు?” అని వారు అడిగారు.
“పని చేస్తారు” అని రాహుల్ జవాబిచ్చారు. తొమ్మిదేళ్ళ
వయస్సుగల ఒక రష్యన్ బాలుడు తన రొమ్ముపై చెయ్యి
పెట్టుకొని, “నాలాంటి పిల్లలు ఏమి చేస్తారు?” అని ప్రశ్నిం
చాడు. “నీలాంటి పిల్లలు పశువులు కాస్తారు. ఇతరుల పిల్ల
లను ఆట్లాడిస్తారు. లేకపోతే పొట్టకూటికై మరేదై నా పని
చేస్తారు” అని రాహుల్ జవాబిచ్చారు. తన మాటను వారు
సమ్మదంలేదని ఆయన గ్రహించారు. “మీలో ఎవరై నా
పెట్టుబడిదారును చూశారా?” అని రాహుల్ ప్రశ్నించారు.
అందరూ “లేదు” అని చెప్పారు. కాని ఒక పిల్లవాడు
నిల్చుని “నేను చూశాను” అన్నాడు. పిల్లలంతా అను
మానంతో అతనివైపు చూశారు. “ఎక్కడ చూశావు?”
అని రాహుల్ అడిగారు. “సినిమాలో” అని అతడు సమా
ధాన మిచ్చాడు. అప్పుడు రాహుల్ “మా దేశంలో ఉన్నది
పెట్టుబడిదార్ల రాజ్యం. అందుచేత బాలలలో ఎక్కువ
మంది బడికి వెళ్ళలేకపోతున్నారు” అని చెప్పారు. ఆ పిల్లలు
పెట్టుబడిదారును చూచి ఉండనిమాట నిజమే. కాని పెట్టు
బడిదార్ల కథలు ఎన్నో విన్నారు. మన దేశంలోని పిల్లల
దృష్టిలో పిశాచి, రాక్షసుడూ ఎలాగో, రష్యన్ పిల్లల
దృష్టిలో పెట్టుబడిదారు అలాగ ఉంటాడు. రాహుల్ మాటను
ఆ పిల్లలు సమ్మారు. తర్వాత ఆయన పయనీర్ల వద్ద సెలవు
తీసుకున్నారు. రైలులో ఆయనకు పరిచితుడైన మహమ్మ
ద్ ఓవ్ ను కలుసుకొన్నారు. అతడు రాహుల్ ని తన గ్రామా

నికి తీసుకువెళ్లాడు. రాహుల్ బకరోజ్లా అక్కడ గడిపి, తిరిగి టెర్మిజ్కు వచ్చాడు. మూడోరోజున ఒక మోటారు పడనలో ఆఫ్ఫినిస్తాన్కు బయలుదేరాడు.

అప్తనిస్తాన్యాత్ర

రాహుల్ జనవరి 27 వ తేదీన షాసిర్ద్ చేరుకొన్నారు. ఇది ఒకప్పుడు పెద్దపట్టణం. కాని ఇప్పుడు పాడుబడింది. సమీపంలో అడవులుకూడ లేవు. పశువులమేతకు ఇది చక్కని ప్రదేశం.

తర్వాత రాహుల్ మజార్కు వెళ్ళాడు. ఇక్కడ బాష్లీక గుర్రాలు ఉన్నాయి. ఇవి పూర్వకాలంలోకూడ చాలా ప్రసిద్ధికెక్కాయి. బండికి ఒకేగుర్రం కడతారు. కాని దానివెంట ఇంకో గుర్రంకూడ నడుస్తుంది. వెయ్యేళ్ళ క్రితం ఈ పట్టణం ప్రపంచఖ్యాతి చెందింది. నేటికీ దీనిని “మాదరే షహర్” అని గొప్పగా పిలుస్తారు.

ఇళ్ళు కట్టుకోవాలంటే ఇక్కడ ఇటుకల కాల్పించ వలసిన అవసరం ఉండదు. భూమిఅడుగున ప్రాచీనగృహాల ఇటుకలు ఎన్నో ఉన్నాయి. వాటితో వేలాది ఇళ్ళు కట్టుకోవచ్చు. ఒకచోట ఇటుకలు త్రవ్వతుండగా రాహుల్ చూశాడు. అది మూడున్నర అడుగుల మందంగల గోడ. ఒక్కొక్క ఇటుకపొడవు పదిహేను అంగుళాలు, వెడల్పు మూడంగుళాలు.

రెండురోజులతర్వాత రాహుల్ బల్లియా మ్యూజియమ్కు వెళ్లాడు. ఇక్కడ ప్రాచీన నాణెములు భద్రపరచ

బడ్డాయి. గ్రీకు, కుషాణకాలంనాటి వెండి, బంగారు, రాగి నాణెములు వెయ్యికిపైగా ఉన్నాయి. వీటిలో ఎక్కువ భాగం ఇక్కడకు మూడుక్రోసులదూరంలో లభించాయి. గాంధారకళకు సంబంధించిన ఎన్నో సున్నపు విగ్రహాలు ఉన్నాయి.

రాహుల్ జొద్దిరోజులకు కాబూల్ వెళ్లారు. ఫ్రెంచి రాయబారకార్యాలయంలో మోనియేని కలుసుకొన్నారు. షాగిర్ద్ (కపిశ) ఒకప్పుడు పెద్దనగరంగా ఉండేది. జొద్దిరోజుల క్రితం ఫ్రెంచి విద్వాంసులు దీనిని త్రవ్వారు. ఇందులో చరిత్రాత్మక వస్తువులు అనేకం బయటపడ్డాయి. మోనియేకూడ ఈ కార్యక్రమంలో పాల్గొన్నాడు. అతడు కొన్ని వస్తువుల ఫోటోలు తీసుకొన్నాడు. వాటిని రాహుల్ జొద్దికి చూపించాడు. తర్వాత రాహుల్ జొద్ది వెంట కాబూల్ మ్యూజియమ్ కు వెళ్ళాడు. అది దారుల్ అమాన్ లో ఉంది. మ్యూజియమ్ లో మైత్రేయ విగ్రహం ఒకటి ఉంది. దానికి ఒక వైపు న ఆఫ్ఘన్ వేషం, రెండో వైపున శక వేషం కనపడుతుంది.

షాగిర్ద్ (కపిశ)లో లభించిన అందమైన మట్టివిగ్రహం లనుకూడ రాహుల్ జొద్ది చూశారు. అవి రంగురంగులలో నేటికీ తాజాగా కనిపిస్తాయి. స్త్రీల వెండ్రుకలు ఎన్నో విధాలుగా అలంకరింపబడ్డాయి. ఈ కేశవిన్యాసాన్ని ఫ్రెంచి మహిళలు చూస్తే, చాలా సంబరపడతారని మోనియో అన్నాడు. ఒక ఏనుగుదంతంపై సొంచీ, భరహుత్ నమూనాకు చెందిన స్తూపం చాలా అందంగా చెక్కబడింది. గంగ, యమునల

కొయ్యబొమ్మలు ఇక్కడ ఉన్నాయి. ఇవికూడ చాలా అందంగా ఉన్నాయి. పాణిని కాలంలో (క్రీస్తుపూర్వం నాలుగో శతాబ్దం) కపిశ (షాగిర్డ్) మద్యమూ, ద్రాక్ష చాలా ప్రసిద్ధి కెక్కింది. అందుచేత అక్కడ అతిసుందరమైన కాంస్య సురాభాండం, చపకం లభించాయి. పూర్వం అక్కడ నివసించిన హిందువుల, బౌద్ధుల వస్తువులెన్నో మ్యూజియమ్ లో ఉన్నాయి. కాబూల్ లో 400 హిందూ కుటుంబాలు, 22 హిందూ దేవాలయాలు ఉన్నాయి.

హిందువులు తమ ఇళ్ళలో పంజాబీ మాట్లాడతారు. కాబూల్ లోనే కాకుండా చారికార్, బేగ్రామ్, కంధార్, గజనీ, జలాలాబాద్ లలోకూడ హిందువులు ఉన్నారు. వారిలో బ్రాహ్మణులు (సారస్వత, మాషియాల్), ఖత్రీ, అరోడా, వైశ్య తదితరజాతులు ఉన్నాయి. హిందువులు ఎక్కువగా వ్యాపారంచేస్తున్నారు. వారు గజనీ మహమ్మద్ కాలంలో ఇక్కడకు వచ్చారు. స్వయంగా కొన్ని పుణ్య తీర్థాలను సృష్టించుకొన్నారు. దర్గాషుర్ “శంకర్” అయింది. అక్కడే సూనసరోవరాన్ని ఏర్పాటుచేసుకొన్నారు, ఇలాగే ఇంకా ఎన్నో పుణ్యతీర్థాలు కనిపిస్తాయి. రాహుల్ జి వెళ్ళినరోజున వసంతపంచమి. ప్రజలు ఒకమంది రంలోక హార్మోనియమ్, తబలా, సితారా తీసుకువెళ్ళి టెలనీదాన్ విశయపత్రికలోని పద్యాలు పాడారు.

రాహుల్ జి కాబూలులో అయిదురోజులు ఉండి, ఒక లారీలో పెషావర్ కు వెళ్ళారు. అక్కడనుండి ఫిబ్రవరి 16 వ తేదీన సారనాథ్ చేరుకొన్నారు. సారనాథ్ లోనే డి. ధర్మ

వర్ధన్ కనిపించాడు. అతడు రాహుల్ జీ వెంట టిబెట్ కు వెళ్ళదలచాడు.

*

*

*

టిబెట్ కు వెళ్ళేముందు రమ్యానుగూర్చి ఒకపుస్తకం వ్రాయాలని రాహుల్ జీ ఉద్దేశం. ఆయన మార్చి రెండవ తేదీన కాశీకి వెళ్లారు. అక్కడఉన్న బర్మీ ధర్మసత్రంలో పుస్తకం వ్రాయ సంకల్పించారు. ప్రేమచంద్ స్వగ్రామంలో గురుప్రసాద్ విశ్వకర్మ అనునతడు ఉండేవాడు. అతనివ్రాతచక్కగాఉంటుంది. పై పెచ్చు త్వరత్వరగాకూడా వ్రాస్తాడు. అందుచేత అతనిని కాశీకి పిలిపించుకొన్నారు. మార్చి రెండోతేదీన పుస్తకరచనప్రారంభించారు. మధ్యలో రాహుల్ జీ ఏదో పనిమీద లక్నో, పాట్నాలకు వెళ్ళవలసి వచ్చింది. ఇలా పదిహేనురోజులు పుస్తకరచన కుంబుపడింది. అయినప్పటికి ఏప్రిల్ ఎనిమిదోతేదీకి రచన సమాప్తమైంది. వెంటనే ప్రయాగకు వెళ్ళి, పుస్తకాన్ని అచ్చుకు ఇచ్చారు.

రాహుల్ జీ ఆ తర్వాత ముజప్పర్ పూర్ లో గేషే ధర్మవర్ధన్ ను కలుసుకొన్నారు. ఇద్దరూ మోటారులో కాలిం పాంగ్ చేసుకొన్నారు. రాహుల్ జీ రమ్యాయాత్రచేసి వచ్చిన తర్వాత, ప్రభుత్వం ఆయనపై నిగాపెట్టింది. ఆయన కాలిం పాంగ్ చేసుకొన్న గంటసేపటికే ఒక పోలీస్ కానిస్టేబుల్ వచ్చి, దర్యాప్తుచేశాడు. రాహుల్ జీ సారనాథ్ లో ఉండగా కూడ ఇదేవిధంగా జరిగింది.

టి బె ట్ లో నాలుగో సారి

రాహుల్ ప్రెస్ 23 వ తేదీన గ్యాంటిక్ చేరుకొన్నాడు. సామానును మహారాజు ఆంతరంగిక కార్యదర్శి ఇంట్లో పెట్టాడు. అతడు రాహుల్ ని ఒక ప్రమాదకరమైన వ్యక్తిగా భావించాడు. ఆయన సామానును వేరొకరి ఇంట్లో పడవేయించాడు. రాహుల్ పాలిటికల్ ఏజంటును కలుసుకొని అనుమతిపత్రం పొందాడు. ఆ సాయం కాలమే కాలింపాంగ్ కు తిరిగివచ్చాడు. టి బె ట్ ప్రభుత్వం రాహుల్ కి అన్ని గ్రంథాలయాలు తెరచి చూపించడానికి అనుమతి ఇచ్చింది. ప్రతి కేంద్రంలోను అద్దెకు గుర్రాలు, కంచరగాడిదలు సప్లయ చేయాలని కూడా ఆజ్ఞలు జారీ చేసింది. రాహుల్ తన బృందంతో మే నెల 4 వ తేదీన టి బె ట్ కు బయలుదేరాడు. ఆయన వెంట గేషే ధర్మవర్ధన్ కూడ ఉన్నాడు.

వీరు పదిహేడు రోజులు ప్రయాణంచేసి గ్యాంటిక్ చేరుకొన్నాడు. రాహుల్ కి కొద్దిగా జ్వరం తగిలినందువల్ల, ఇక్కడ మూడు నాలుగు రోజులు ఆగిపోవలసి వచ్చింది. తర్వాత వీరు తమ యాత్ర కొనసాగించారు. మే నెల 27 న తేదీన షులూ విహారం చేరుకొన్నాడు. మరునాడు గ్రంథాలయం తెరువబడింది. వెనకటి సంవత్సరం కనిపించిన పుస్తకాలు కొన్ని ఇప్పుడు మాయమైనాయి. కాని ఈ సారి సుప్రసిద్ధ నై యాయుకుడు జ్ఞానశ్రీ రచించిన పన్నెండు గ్రంథాలు లభించాయి. అవన్నీ ఒకే కట్టలో ఉన్నాయి. “యోగాచారభూమి”లో శిథిలమైన అధ్యాయాలు కూడా లభించాయి టి బె ట్ హస్తలిఖిత గ్రంథాలలో ఛక్-లో చా-

జీవితచరిత్ర దొరికింది. ఈపండితుడు క్రీ.శ. 1220 ప్రాంతంలో భారతదేశానికి వెళ్లాడు. అతడు నలందాలో రాహుల్ శ్రీ భద్రవద్ద ఉన్నాడు. తురుష్కులు నలందాను నాశనంచేశారని, అయినప్పటికీ కొన్ని భవనాలు మిగిలిపోయాయని అతడు వ్రాశాడు.

రాహుల్ బృందం జూన్ 19 వ తేదీన షిగ ర్వేకి వెళ్లింది. కాని కొన్ని కారణాలవల్ల, వారు వెళ్ళినపని నెరవేరలేదు. తర్వాత సర్ధంగ్ విహారానికి వెళ్లారు. అక్కడ పెద్దపెద్ద భారతీయ చిత్రపటాలు కనిపించాయి. వాటిని ఫోటో తీసుకున్నారు. పలకరాళ్ళపై 84 మంది సిద్ధుల బొమ్మలు చెక్కబడి ఉన్నాయి. వాటినికూడ ఫోటో తీసుకున్నారు. ఈవిధంగా రాహుల్ కి పదేళ్ళకు సరిపడ సామగ్రి లభించింది. వీరు సెప్టెంబరు ఒకటో తేదీన సాక్ష్యవిహారానికి వెళ్లారు. చామేకుఝో తదితర పూర్వపరిచితులను కలుసుకున్నారు. చామేకుఝో పెంపుడుకూతురు చనిపోయింది. అందుచేత మరొక అమ్మాయిని పెంచుకుంటున్నది. రాహుల్ ఇక్కడ పదిహేనురోజులు ఉన్నారు. కాని ముఖ్యమైన గ్రంథాలు ఏవీ లభించలేదు. అందుచేత సెప్టెంబరు 16 వ తేదీన భారతదేశానికి బయలుదేరారు. దారిలో దొంగలముఠా చాలాదూరంవరకు వీరిని వెంబడించింది. కాని రాహుల్ అప్రమత్తతవల్ల ఎలాంటి ప్రమాదమూ జరగలేదు. గ్యాంటె మీదుగా అక్టోబరు అయిగో తేదీన కలకత్తా చేరుకున్నారు.

పదో అధ్యాయం

రాజకీయాలలో పునఃప్రవేశం

రైతు, కూలీల సేవ

రాహుల్ కలకత్తాకు వచ్చినరోజునే పత్రికాగోష్ఠి జరిగింది. తాను ఈదఫా రాజకీయాలలో మరుకుగా పాల్గొనదలచినట్లు రాహుల్ తెలియజేశాడు. ఆయన రాజకీయరంగం నుండి నిష్క్రమించి ఇప్పటికి పదకొండేళ్ళు అయింది.

సోవియట్ విప్లవం రాహుల్ కి నూతన దృష్టిని ప్రసాదించింది. ఆయన ఇరవై ఒక్క సంవత్సరాలక్రితమే తన పంథాను నిర్ణయించుకున్నారు. అందుచేత కలకత్తాలోని కమ్యూనిస్టులతో సంబంధం పెట్టుకోదలచాడు. అప్పట్లో కమ్యూనిస్టు పార్టీ నిషేధింపబడింది. అయినప్పటికీ రాహుల్ సోమనాథ్ లాహిరీ ఉండేచోటు తెలుసుకున్నారు. ఆయనతో సంభాషణ జరిపాడు. బీహారులో ఇంకా కమ్యూనిస్టు పార్టీ ఏర్పడలేదని, అక్కడ కమ్యూనిస్టులు కాంగ్రెస్ సోషలిస్టు పార్టీ లో ఉంటున్నారని, అందుచేత మీరుకూడ వారితో కలిసి పనిచేయమని సోమనాథ్ లాహిరీ చెప్పాడు. కాంగ్రెస్ సోషలిస్టు పార్టీ అంటే రాహుల్ కి గిట్టేదికాదు. ఆయన పిగచ్చేలో ఉండగా “జనతా” సంచిక ఒకటి కనిపించింది. అందులో సోవియట్ రష్యాను నిందిస్తూ మసానీవ్రాసిన వ్యాసం ఒకటి ప్రచురింపబడింది. రాహుల్ ఈవిషయంలో

లాహిరీ దృష్టికి తెచ్చారు. సోవియట్ ను ఒకవైపున నిందిస్తూ, రెండోవైపున తాను కమ్యూనిస్టునని, సోషలిస్టునని చెప్పుకునేవాడు వంచకుడని, మూర్ఖుడని రాహుల్జీ అన్నారు. కాంగ్రెస్ - సోషలిస్టుపార్టీలో ఉన్నవారంతా మసానీలాంటివారు కాదని లాహిరీ చెప్పారు.

తర్వాత రాహుల్జీ ఛప్రాజిల్లాకు వెళ్ళి, జిల్లాలోని రాజకీయపరిస్థితులను అధ్యయనం చేశారు. దాల్మియానగర్ లో కార్మికుల స్థితిగతులను పరిశీలించారు. అక్కడ ఉద్యోగుల క్లబ్ ఒకటి ఉంది. వారు సభజరిపి, రాహుల్జీకి సన్మానపత్రం సమర్పించారు. రాహుల్జీ ఇరాన్, టిబెట్ యాత్రలను గూర్చి కొద్దిగా మాట్లాడారు. రష్యానుగూర్చి కూడ మాట్లాడవలసిందని సభికులు కోరారు. రాహుల్జీ మానం వహించారు. కాని సభికులు పదేపదే వత్తిడిచేశారు. అప్పుడు సేక్ జీ జోక్యం కల్పించుకొని, ఇక్కడ రష్యానుగూర్చి ఏమీ మాట్లాడకూడదన్నాడు. రాహుల్జీ అక్కడ ఏమీ మాట్లాడలేదు. కాని ఆతర్వాత జరిగిన కార్మికులసభలో రష్యానుగూర్చి మాట్లాడారు.

ఆ సంవత్సరం బీహారురాష్ట్ర రైతుమహాసభ దర్భాంగా జిల్లాలో జరిగింది. రాహుల్జీకూడ ఆ మహాసభలో పాల్గొన్నారు. రైతులను ఉద్ధరిస్తామని చెప్పి, వారి వోట్లతో గద్దె ఎక్కిన కాంగ్రెస్ మంత్రివర్గం, ఇప్పుడు జమీందార్ల కష్టాలనుగూర్చి ఉపన్యాసాలు ఇస్తూ ఉండటం రాహుల్జీ సహించలేకపోయారు. జీరా దేయ్ కి వెళ్ళి, రాజేంద్ర బాబును కలుసుకొన్నారు. ఆయనతో జాతీయ, అంతర్జా

తీయ పరిస్థితులనుగూర్చి, ముఖ్యంగా రైతుల సమస్యను గూర్చి మాట్లాడాడు. తర్వాత ముజప్పర్ పూర్ కు వెళ్ళాడు. అప్పుడు రాష్ట్ర కాంగ్రెస్ - సాపలిస్టు పార్టీ మహాసభ జరుగుతున్నది. జయప్రకాశ్ నారాయణ్, తదితరులు రాహుల్ గాంధీని పార్టీలో చేరమని కోరారు. కాని ఆయన మసానీ వ్రాసిన వ్యాసాన్ని ప్రస్తావించి, “మీ పార్టీ సోవియట్ వ్యతిరేక విధానాన్ని అనుసరిస్తూఉంటే, నేను అందులో ఎలా చేరగలను?” అని ప్రశ్నించారు. అవి మసానీ అభిప్రాయాలేనని, అందుకు పార్టీ బాధ్యత వహించదని అతడు చెప్పాడు. అందుమీదట రాహుల్ గాంధీ సభ్యత్వం స్వీకరించారు. అంతకు క్రితమే హరినగర్ పంచదార ఫ్యాక్టరీలో కాక్కికులు సమ్మె చేశారు. ఇది కాంగ్రెస్ పెట్టుబడిదారు ఫ్యాక్టరీ. అతడు వందిలాది కాక్కికులను జైలులో పెట్టించాడు. సబ్-డివిజనల్ మేజిస్ట్రేట్ కొందరు పిల్లలను బెత్తాలతో కొట్టాడు. ఇదంతా విని రాహుల్ గాంధీకి ఆశ్చర్యం కలిగింది. కాంగ్రెస్ ఇక ఎవరి తో డాటుతో విదేశీయులను వెళ్ళగొట్టదలచిందో ఆయనకు అర్థం కాలేదు.

బీహారు రాష్ట్రంలో జమిందార్లు రైతులను బేదఖల్ చేయడం ప్రారంభించారు. రైతునాయకుడు కార్యానంద శర్మ తోబాటు రాహుల్ గాంధీ రంగంలోకి దుమికారు. పలు చోట్ల సభలు జరిపి, రైతులను సత్యాగ్రహంలోనికి సిద్ధం చేశారు. అమ్రావతి సత్యాగ్రహంలో రాహుల్ గాంధీ పాల్గొన్నారు. రైతులు పెట్టిన చెరుకును కోసుకుపోసివ్వకుండా జమిందారు మనుష్యులు అటకాయించారు. ఈ సందర్భంలో

సన్ ఇన్ స్పెక్టర్ రాహుల్ తదితరులను అరెస్టు చేశాడు. వెంటనే జమీందారును నిషేధించి రాహుల్ నెత్తిపై లాసోతో కొట్టాడు. నెతురు కారింది. అరెస్టు అయిన వారి నందరినీ ఛప్రా జైలులో పెట్టారు. కొద్దిరోజుల తర్వాత ఆమరణ నిరాహారదీక్ష పూనాలని రాహుల్ ప్రభుత్వం నిశ్చయించారు. మరునాడు పోలీసు సూపరింటెండెంటు రాజీ ప్రతిపాదన చేశాడు.

రాహుల్ మార్చి 14 వ తేదీన “మీ వినాశం” అనే పుస్తకం వ్రాయమొదలుపెట్టారు. అదేరోజు మాస్కో మిత్రుడు డాక్టరు స్పెర్వాట్ స్కీనుండి ఒక జాబు వచ్చింది. లోలకు ఒక చక్కని కొడుకు పుట్టాడని, అతడు ఆరోగ్యంగా ఉన్నాడని అందులో వ్రాయబడింది. జాబుతో పాటు ఒక ఫోటో కూడా పంపబడింది.

రాజీ సంప్రదింపులు విఫలమైనందువల్ల రైతు సత్కా గ్రహం తిరిగి ప్రారంభమైంది. ఛప్రా జైలులో రాహుల్ నిరాహారదీక్ష మొదలుపెట్టారు. ఆయన తన దీక్షను కొనసాగిస్తూనే, వారంరోజులలోపల పుస్తక రచన పూర్తి చేశారు. జైలు ఖైదీల కోర్కెలను అధికారులు అంగీకరించినందువల్ల, రాహుల్ అయిదోరోజున నిరాహారదీక్ష విరమించారు. వెంటనే “జీవించడం కోసం” అనే నవలా రచనకు ఉపక్రమించారు. ఆయన చెబుతూ ఉండగా, నాగార్జున్ అనే సహచరుడు వ్రాశాడు. కొద్దిరోజుల తర్వాత రాహుల్ ప్రభుత్వం దొంగతనం నేరం ఆరోపించబడింది. రాహుల్ కి సంకెళ్లు వేసి కోర్టుకు తీసుకువెళ్ళారు. ఆయన నేరాన్ని

మైత్రావలీ గళ దీపిక
శాశ్వతార్థమునకు వీరినింకా చాల విద్యార్థులు
319 ఆ ప్రయత్నంపై పలుకుదురు

ఒప్పుకోలేదు. తిరిగి సంకెళ్లు వేసి ఛప్రాకు పంపించారు. ఆయన ఛప్రాస్టేషన్ లో దిగగానే, ఒక మిత్రుడు సంకెళ్ళతో ఉన్న రాహులీని ఘోటా తీశాడు. అది మరునాడే పత్రికలలో పడింది. బీహారు కాంగ్రెసుమంత్రివర్గాన్ని ప్రజలు తిట్టి పోశారు. కాని ప్రభుత్వం రాహులీ యే సంకెళ్ళు తేల్పిందని కొని, తొడుక్కొన్నారనే పచ్చి అబద్ధాన్ని పత్రికలలో ప్రచురింపజేసింది. తర్వాత జైలులో కేసు విచారణ జరిగింది. జమీందారు తప్పుడు సాక్ష్యం చెప్పించాడు. రాహులీకి ఆరు నెలలు కఠినశిక్ష, ఇరవైరూపాయలు జరిమానా, అది చెల్లించకపోతే మరో మూడు నెలలు శిక్ష విధింపబడింది.

రాహులీ మేనెల ఒకటో తేదీనుండి తిరిగి నిరాహార న్రతం ప్రారంభించారు. ఆయనను హజరీబాద్ జైలుకు పంపించాలని మరునాడే ఉత్తర్వు వచ్చింది. అక్కడకు వెళ్ళడానికి రాహులీ నిరాకరించారు. నాలుగోరోజున ముస్కలో గుండా ఆయనకు బలవంతాన పాలుత్రాగించాలని ప్రయత్నించారు. కాని ఆ ప్రయత్నం విఫలమైంది. ఉన్నతాధికారులు వచ్చారు. నిరాహారదీక్ష విరమిస్తే, ఆ తర్వాత రైతులకోర్కెలనుగూర్చి ఆలోచిస్తామన్నారు. రాహులీ విసిలేదు. పదోరోజున ఆయనను జైలునుండి వదలిపెట్టారు. తర్వాత పదకొండురోజులకు రాహులీ “జీవించడంకోసం” సనలారచన పూర్తిచేశాడు.

తర్వాత రాహులీ ఛితాలీ రైతు సత్యాగ్రహంలో పాల్గొన్నాడు. ఆయనకు రెండేళ్ళ శిక్ష విధింపబడింది. రెండో పర్యాయం హజరీబాద్ లో శిక్ష అనుభవించాడు. అక్కడ

కూడ 17 రోజులు నిరాహారదీక్ష పూనారు. 1939 జూలై 11 వ తేదీన ఆయనను జైలునుండి వదలిపెట్టారు. తర్వాత రాహుల్ పాట్నాకు వెళ్లారు.

‘వార్తాకాలంకారాన్ని’ తాము ముద్రిస్తామని బొంబాయి భారతీయ విద్యార్థవనంనుండి కబురువచ్చింది. రాహుల్ కాశీ, ప్రయాగలమీదుగా బొంబాయికి వెళ్లారు. ప్రతిపేజీకి రెండురూపాయలన్నరచొప్పున ఇస్తామని విద్యార్థవనంవారు బేరాలాడారు. ఇది కిట్టుబాటు కానందువల్ల రాహుల్ తిరిగి వచ్చారు.

రాహుల్ ని లాశీతో తలపగులగొట్టినవ్యక్తిపై పోలీసులు కేసు పెట్టారు. కేసు విచారణలో రాహుల్ సాక్ష్యం ఇవ్వవలసి వచ్చింది. జమీందారు చెప్పితే, ఆ వ్యక్తి తనను కొట్టాడని, అందుచేత అతనిని జైలులో పెట్టించడం మంచిది కాదని రాహుల్ అనుకొన్నాడు. ఆగస్టు 29 వ తేదీన విచారణ జరిగింది. రాహుల్ కోర్టుకు వెళ్ళి, ఆ వ్యక్తిని వదలిపెట్టమని కోరాడు. ప్రజలందరికీ ఆశ్చర్యం కలిగింది.

కొత్తజీవితం

ద్వితీయ ప్రపంచయుద్ధం ప్రారంభమైంది. ఇకతాను ఎన్నోరోజులు జైలుబయట ఉండే పరిస్థితులు లేవనిరాహుల్ అనుకొన్నాడు. 1939 అక్టోబరు నెల రెండోవారంలో వార్ధాలో భారతకమ్యూనిస్టులు సమావేశం కాబోతున్నాడు. కమ్యూనిస్టుపార్టీ నిషేధింపబడిఉంది. అయినప్పటికీ వివిధ రాష్ట్రాలనుండి ముప్పయిమందికి పైగా ప్రముఖ

కమ్యూనిస్టుల పక్షాదుకాక ఒక సంవత్సరము
గాని పదవిగాని కలిగి వ్రాసినది
[41] రాజకీయరంగంలోని మరొక గాథ
321

కమ్యూనిస్టులు నచ్చారు. బీహారు రాష్ట్రప్రతినిధులుగా
రాహుల్ జి, సునీల్ ముఖర్జీ వెళ్ళారు. వార్ధాలో సమావేశమైన
కమ్యూనిస్టులను చూచి, రాహుల్ జికి చాలా సంతోషమూ,
ఉత్సాహమూ కలిగింది. వారు ప్రాంతీయభేదాలు, మత
భేదాలు లేకుండా అన్నదమ్ములవలె ప్రవరించడం, ఒకరి
భావాలను ఒకరు నిస్సందేహంగా తెలుపుకోవడం గమనిం
చారు. రాహుల్ జి ఆయనజీవితంలో ఎక్కువభాగం సాధువులు,
మహాత్ములు, పండితుల సహవాసంలో గడిచారు. వారంతా
తమ వ్యక్తిగత అభిరుచులకోసం యావత్తు సమాజాన్ని,
భవిష్యత్తును వదలిపెట్టినవారు. కాని రాహుల్ జి వ్యక్తిగత
జీవితంకంటే, సమిష్టి జీవితాన్నే ఎల్లప్పుడూ కోరేవారు.
రాజకీయరంగంలో ఇలాంటిజీవితం మరింత అవసరమని
గుర్తించినవారు. వార్ధాలో సమావేశమైన కమ్యూనిస్టులలో
ఈ సద్గుణాలన్నీ కనిపించాయి. కమ్యూనిస్టుపార్టీ సభ్యుడు
కావడంకంటే మించిన గౌరవంగాని, పదవిగాని లేదని
స్టాలిన్ చెప్పిన మాట గుర్తువచ్చి, రాహుల్ జి మరింత
ఉత్సాహం పొందారు.

సమావేశానంతరం రాహుల్ జి కాశీ మీదుగా
చప్రాకు వెళ్ళారు. రమ్యానుండి లోల వ్రాసిన జాబు అందింది.
పిల్లవానికి "అగ్ని" (రమ్యాన్ భాషలో 'వోగోన్') అని పేరు
పెట్టాలని వ్రాసిపంపించారు. కాని లోల జవాబు వ్రాస్తూ,
'ఈగర్' అని అప్పుడే పేరుపెట్టానని, 'వోగోన్' అనే పేరు
భవిష్యత్తుకోసం సురక్షితంగా ఉంచుకున్నానని తెలియ
జేసింది. ఈగర్ గుణగుణాలను, అందచందాలను కూడ

ఆమె వరించింది. రాహుల్ లోలను ఎగతాళి చేస్తూ జవాబు వ్రాయగా, “మీరు స్వయంగా చూస్తే, అప్పుడు తెలుస్తుంది” అని ఆమె తిరిగి వ్రాసింది.

ముంబైలో 1939 అక్టోబరు 19న తేదీన బీహారు కమ్యూనిస్టు పార్టీ స్థాపింపబడింది. రాహుల్, మరొక సహచరునిపేరిట ఆరోజున అక్కడకు వెళ్ళారు. అన్ని జిల్లాల నుండి మొత్తం 17 మంది కమ్యూనిస్టులు వచ్చారు. పార్టీ కేంద్రం నుండి భరద్వాజ హాజరైనారు. సమావేశం రెండు రోజులు జరిగింది. గూఢచారులు పొంచి ఉన్నందువల్ల, సమావేశం ముగింపు చేయబడింది. ఎక్కడివారు అక్కడ వెళ్ళిపోయారు. కొద్దిరోజులలోనే కాంగ్రెస్ మంత్రివర్గం రాజీనామా ఇవ్వనున్నట్లు వార్తలు వచ్చాయి. కమ్యూనిస్టులపై ఏక్షణంలోనైనా వారంట్లు వెలువడే సూచన ఉంది. రాహుల్ సహచరులు ఆయనను కొద్దిరోజులు అజ్ఞాత వాసంలో ఉండమని కోరారు. ఆయన రెండు నెలలు అజ్ఞాత జీవితం గడిపారు. ఈ కాలంలో సోవియట్ రష్యా కమ్యూనిస్టు పార్టీ చరిత్రను హిందీలోకి అనువదించారు. కాని ప్రచురణకర్తలు దానిని తప్పలతడక చేసిపెట్టారు. రాహుల్ కృషి వ్యర్థమైంది.

క్రీ. శ. 1940 లో అఖిలభారత రైతు మహాసభ అధ్యక్షుడుగా రాహుల్ ని ఎన్నుకొన్నారు. ఆంధ్రదేశంలోని పలాసాలో మహాసభ జరుగనున్నది. అధ్యక్షోపన్యాసం తయారు చేసుకోవడానికై రాహుల్ ప్రయాగకు వెళ్ళారు. డాక్టరు అనామన్ ఇంట మకాం పెట్టారు. అధ్యక్షోపన్యాసం

శాస్త్ర వ్యాస శాస్త్రము తో సహా
29 అధ్యాయము 23 శ్లోకములలో ప్రస్తుతము

తయారుచేయడంలో ఆయనకూడ తోడ్పడ్డాడు. కొద్దిరోజుల
లోనే ఉపన్యాసం నామయడం పూరిఅయింది. రాహులీ
పట్టణంలోని మిత్రులను కలుసుకోవడానికి వెళ్ళాడు.
సాయంత్రం తిరిగి వచ్చి, డాక్టరు అహమద్ తో మాట్లాడు
తుండగా భారతరక్షణ చట్టం క్రింద రాహులీని అరెస్టుచేశాడు.
ఆయనను వెంటనే మలాకా జైలుకు పట్టుకుపోయాడు.

29 నెలలు జైలు జీవితం

మలాకా జైలు ఒక సరకకూపంలాగా ఉంది. అయితే
జైలుకు మంచివాడు. రాహులీని మూడో తరగతిలో పెట్టడం
అతనికి విచారం కలిగించింది. రాహులీకి ఆస్తిపాస్తులు లేక
పోవడమే ఇందుకు కారణం. పెతరగతి ఇవ్వవలసిందిగా
ప్రభుత్వానికి దరఖాస్తు పెట్టుకోమని జైలుకు చెప్పాడు. అయితే
రాహులీ, “నేను ఈ తరగతిలోనే ఉంటాను. చదువుకోవ
డానికి, వ్రాసుకోవడానికి సౌకర్యం కలిగిస్తే చాలు” అన్నాడు.
కాని పన్నెండురోజులకే ఆయనను హజారీగాన్ జైలుకు
మార్చారు.

రష్యానుండి లోల్ల వాసిన జాబు అందింది. “మీకు ఇక్క
డకు వస్తే, మీతో డాక్టరుతో టిబిక్ భాషావ్యాకరణం, టిబెట్-
రష్యన్ శబ్దకోశం తయారుచేయాలని డాక్టరు స్పెర్వాట్ స్కీ
కోరిక... నేను మీకు ఈ గ్రంథానుమాపించగోరుతున్నాను. మీకు
లెనిన్ గ్రాడ్ కు రావడం సంభవమేనా?” అని లోల ప్రశ్నిం
చింది. ఇంకొక జాబులో ఆమె ఇలా వ్రాసింది : “ఈ గ్రం
థాలా గంభీర స్వభావం గలవాడు. కాని ఒక్కొక్కప్పుడు

సంతోషంతో పిచ్చెత్తిపోతాడు. తర్వాత వానిని ఆపడం కష్టమవుతుంది.....అప్పుడప్పుడు నన్ను పనికివెళ్ళనివ్వడం లేదు.....నేను గత రెండేళ్ళలోను ఏసినిమాగాని, నాటకం గాని చూడలేదు.”

హజారీబాగ్ జైలులో చదువుకోవడానికి పుస్తకాలు ఏవీలేవు. రాహులీని ఒక్కరినే ఒక గదిలో నిర్బంధించారు. అందువల్ల మాట్లాడటానికికూడ ఎవరూలేరు. కాలమంతా వ్యర్థమైపోతూ ఉండటం రాహులీ గ్రహించారు. తన జీవన యాత్రనే ఒక గ్రంథంగా వ్రాయమొదలుపెట్టారు. కొద్ది రోజులకు జైలు సహచరులు దొరికారు. పోను, పోను వారి సంఖ్య పెరిగింది. రాహులీ తన జీవనయాత్రను కొంతవరకు వ్రాసి వదిలిపెట్టారు. జైలుసహచరులతో కొద్దిరోజులు కాల తేపంచేశారు. తర్వాత కమ్యూనిజాన్ని గూర్చి ప్రజలకు తేలికగా అర్థమయ్యేట్లు ఒక పుస్తకం వ్రాయదలచారు. అందుకు నోట్సు తీసుకోవడం మొదలుపెట్టారు. ఈ 2-3 నెలల కాలంలో రాహులీ మొత్తం పథ్నాలుగు పుస్తకాలు వ్రాశారు. ఇందులో ఏనిమిది రాజకీయనాటకాలు. ఇవి వాడుక భాషలో వ్రాయబడ్డాయి తాను టిబెట్ నుండి తెచ్చిన ఫోటోలు, చిత్రాల సహాయంతో మరికొన్ని పుస్తకాలు వ్రాయసంకల్పించారు. కాని చీహారు రిసెన్సి సోసైటీ ఇందుకు హోడ్పడ నిరాకరించింది.

రమ్యానుండి డాక్టరు స్పెర్వాట్ స్కీ రాహులీకి ఒక జాబు వ్రాశాడు. అందులో ఇలాఉంది: “నా అభిప్రాయ మైన రాహుల్, చివరికి నేను మీ ‘సోవియట్ భూమి’ని

చూశాను. నాకు చాలాసంతోషమైంది. దానిని ఎంతో కుతూహలంతో చదివాను. ఇది చాలా యోగ్యతతో కూడిన రచన. దీనిని రష్యన్ భాషలోకి అనువదిస్తే చాలా బాగుంది.”

హజారీబాగ్ జైలులో తొమ్మిది నెలలు గడిపిన తర్వాత, రాహులీ తదితరులను దియోలీ క్యాంపుకు తీసుకు వెళ్ళాడు. ఈ క్యాంపులో నాలుగైదు సార్లు చావు ఉన్నాడు. వీరిలో ఎక్కువ మంది కమ్యూనిస్టులే. డాంగే, రణదివే, మిరాజ్ కర్, బాటివాలా, సోషల్ సింగ్ జోష్, సోషల్ సింగ్ భాక్సా, డాక్టరు అహమ్మద్, భరద్వాజ్, అజయ్ ఘోష్ తదితరులు ఇందులో ఉన్నారు. భారతీయ తత్వశాస్త్రాన్ని గూర్చి ఉపన్యాసాలు ఇవ్వవలసిందిగా రాహులీని ఆయన సహచరులు కోరారు. ఆయన నెలరోజులకు పైగా తత్సంబంధమైన ఉపన్యాసాలు ఇచ్చాడు. ఈ ఉపన్యాసాలే ఆయనను “దర్శన్-దిగ్దర్శన్” వంటి ఉద్గ్రంథం వ్రాయడానికి చాలా తోడ్పడ్డాయి.

రమ్యానుండి లోల ఒక జాబులో, “ఈగర్ రాత్రి పూట పన్నెండు గంటలకుగాని నిద్రపోవడం లేదు. వీడు చాలా చెడ్డవాడుగా తయారైనాడు. మీరు ఇక్కడను రానడం ఎంత అవసరమో దీనినిబట్టి తెలుసుకోవచ్చు. మీ చిన్న కొడుకును దారిలోకి తెచ్చే బాధ్యత మీదే తీసుకోవాలి,” అని వ్రాసింది. తాను ఈ మాటలు చువుతున్నప్పుడు లెనిన్ గ్రాడ్ పై బాంబులవర్షం కురుస్తున్నట్లు రాహులీకి మళ్ళీ గుర్తుకు వచ్చింది.

జర్మన్ ఫోసిస్టులు మాస్కో-యద్ధరంగంలో ఘోర పరాజయం పొందినట్లు క్రీ. శ. 1941 డిసెంబరు 14వ తేదీన

వార్తలు వచ్చాయి. యుద్ధం విషయంలో భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ విధానం మారినట్లు డిసెంబరు 18 న తేదీన వెలిసింది. నాలుగు రోజుల తర్వాత దియోలీ క్యాంపునుండి రాజకీయ ఖైదీలను ఆయా ప్రాంతాలకు మార్చారు. కొద్ది రోజులకు రాహులీ, తదితరులను తిరిగి హజారీబాగ్ జైలుకు తీసుకువెళ్లారు. రాహులీ ఇదివరకే ప్రారంభించిన రచనలలో ఎక్కువభాగం ఇక్కడే పూర్తి చేశారు.

క్రీ. శ. 1942 జూలై 23వ తేదీన ఆయన హజారీబాగ్ జైలునుండి విడుదలలైనారు.

ఆ తర్వాత రాహులీ అనేక పట్టణాలలోను, గ్రామాలలోను పర్యటించారు. ఈ సందర్భంగా జరిగిన అనేక సభలలో పాల్గొన్నారు. క్రీ. శ. 1942 నవంబరు నెలలో ఛప్రా మీదుగా ప్రయాగకు వెళ్లారు. సుప్రసిద్ధ కవి 'నిరాలా' ఆయనను కలుసుకొన్నారు. తాను వ్రాసిన మూడు కావ్యాలను ఆయనకు చదివి వినిపించారు.

రాహులీ అదే నెలలో బొంబాయికి వెళ్లారు. మార్క్సిజాన్ని గూర్చి కొన్ని గ్రంథాలు వ్రాయాలని ఆయన ఉద్దేశం. కాని బొంబాయి వాతావరణం ఆయనకు సరిపడలేదు. మొదట కొద్ది రోజులు మాత్రంగా ఉన్నారు. తర్వాత కమ్యూనిస్టు పార్టీ కార్యాలయంలో మకాం పెట్టారు. ఇక్కడ కొన్ని పుస్తకాలను అనువదించారు.

“పల్లెటూరి పేదలకు” అని లెనిన్ వ్రాసిన గ్రంథమే ఆయనకు ఎక్కువగా నచ్చింది. ఇక్కడ ఉండగానే ఒక రిద్దరు రైతు, కార్మిక నాయకుల జీవిత చరిత్రలు వ్రాశారు.

క్రీ. శ. 1943 మార్చి నెలలో బొంబాయినుండి బయలుదేరారు. తర్వాత వీరి జీవితచరిత్రలను ఒక పెద్దగ్రంథ రూపంలో వెలువరించారు.

34 ఏళ్ళ తర్వాత

రాహుల్ జీ 34 ఏళ్ళతర్వాత తిరిగి ఆయన స్వంతజిల్లా ఆజమెర్‌లోకు, తన జన్మస్థలం పందహాగ్రామానికి వెళ్ళదలచారు. క్రీ. శ. 1943 ఏప్రిల్ 12వ తేదీ రాత్రి ఆయన మిత్రుడు నాగార్జునను వెంటదీసుకొని రైలులో బయలుదేరారు. మరునాడు ఆజమెర్‌లో చేరుకొన్నారు. పందహాగ్రామం ఇక్కడకు ఏడుమైళ్ళదూరంలో ఉంది. రాహుల్ చదువుకొన్న చిన్నబస్తీకూడ దారిలో ఉంది. ఆయన మొదట అక్కడకు వెళ్ళారు. ఊరంతా ఒకసారి తిరిగి చూశాడు. కాని ఎవరినీ గుర్తుపట్టలేకపోయాడు. ఒకవ్యక్తి కొంతదూరంలో నిల్చుని, రాహుల్‌ని తదేకధ్యానంతో చూశాడు. అతడు తన బాల్యమిత్రుడు రామనిరంజన్ అని తెలిసింది. తర్వాత అంతా కలిసి పందహాగ్రామానికి బయలుదేరారు. ఈ వార్త అప్పుడే గ్రామ మంతటా ప్రాకింది.

రాహుల్ జీ పందహాగ్రామంలో ప్రవేశించగానే ఒక వృద్ధుడు కనిపించాడు. అతడు రాహుల్‌ని కొగలించుకొన్నాడు. కళ్ళవెంబడి నీరు పెట్టుకొని, “నీవు కులనంతికొడుకు కేదార్‌గదూ!” అని గద్దదస్వరంతో అన్నాడు. రాహుల్ జీ బలవంతంగా కళ్ళనీళ్ళ ఆపుకోవలసివచ్చింది. బాల్యంనాటి ప్రియబంధువులందరూ ఒక్కసారి గుర్తు

వచ్చారు. తనమామలు ఏడుగురు అయితే, వారిలో ఇప్పుడు జహ్వార్ ఒక్కడే మిగిలాడు. ఆయన బాలుకుగా ఉన్నప్పుడు జహ్వార్ కలకత్తాలో పోలీసుజవానుగా ఉండేవాడు. అతడు అప్పుడప్పుడు ఇక్కడకు వచ్చిపోతూ ఉండేవాడు. నచ్చినప్పుడల్లా ఆయనకు కొబ్బరికాయలు తెచ్చి ఇస్తూ ఉండేవాడు. అతడు ఇప్పుడు పింఛను పుచ్చుకొంటున్నాడు. అతనికి కళ్ళు కనిపించవు. రాహుల్ అత్యగ్రలలో ముగ్గురు విధవరాండ్రు జీవించిఉన్నాడు. వారు తమ కొడుకులను, మనుమరాండ్రును వెంటబెట్టుకొని ఆయనను చూడటానికి వచ్చారు. అత్తగారి కళ్ళవెంబడి నీళ్ళు ఏకధారగా ప్రవహిస్తున్నాయి.

యాభై ఏళ్ళక్రితం ఆయనపుట్టిన ఇంటిని వెదకినా కనిపించలేదు. అయితే ఆయన తాతగారు త్రవ్వించిన బావి ఇప్పటికీ ఉంది. ఆ బావి నీళ్ళు ఇప్పటికీ తియ్యగా ఉంటాయని నిని రాహుల్ సంతోషించారు. ఆ రాత్రి చాలా ప్రొద్దుపోయేదాకా జనం రాహుల్ ని చూచిపోతున్నారు. రామశరణ్ పాఠక్ మనుమడనే అభిమానంతోనో, హిందీ పండితుడనే అభిమానంతోనో చుట్టుప్రక్కల గ్రామాలనుండి కూడ ప్రజలు గుంపులుగుంపులుగా వచ్చారు.

రెండురోజుల తర్వాత రాహుల్ నిజామాబాద్ వెళ్ళారు. అక్కడవున్న ఉర్దూ మిడిల్ స్కూలులో క్రీ. శ. 1909లో ఆయన చదువుకొన్నాడు. ఇప్పుడు ఆ మిడిల్ స్కూలు పునాదులపైనే అప్పర్ ప్రయిమరీ స్కూలు భవనం నిర్మింపబడింది. మిడిల్ స్కూలును ఇంకో చోటికి

మార్చును. రాహుల్ పూర్వ ఉపాధ్యాయుడు సీతారామ్ ఇంటివద్ద ఉన్నట్లు తెలిసింది. రాహుల్ ఆయనను కలుసుకొన్నాడు. సీతారామ్ చాలా సంతోషించారు.

మరునాడు మధ్యాహ్నం రాహుల్ తన స్వగ్రామం కనైలాకు వెళ్ళాడు. గ్రామంలో ప్రవేశించగానే ఆయన పినతండ్రి వంశీ కనిపించారు. ఆయన కన్నీరు రాల్చుకున్నాడు. రాహుల్ వంగి ఆయన పాదాలకు సమస్కరించారు. రాహుల్ సోదరులలో శ్యామలాల్, రానుధారీ ఇంటివద్దనే ఉన్నాడు. అందరికంటే చిన్నవాడు శ్రీనాథ్ ఢిల్లీలోమిథాయి వ్యాపారం చేస్తున్నట్లు తెలిసింది. స్నానం చేసిన తర్వాత రాహుల్ అందరి ఇళ్ళకు వెళ్ళివచ్చాడు. తర్వాత శ్యామలాల్ ఇంట భోజనం చేశాడు. వెంటనే బయలుదేరువామనుకొన్నాడు. ఇంతలో ముఖానికి ముసుగు వేసుకొన్న ఒకవ్యక్తి తన కాళ్ళపైబడి ఏడ్వడం మొదలుపెట్టింది. ఆ వ్యక్తి ఏడు మాసలేడు. ఆమె ఎవరైందీ రాహుల్కి తెలియదు ఇతరులు ఎవ్వరూ చెప్పలేదు. కాని ఆయనకు చిన్నతనంలో చేసిన పెళ్ళి గుర్తుకువచ్చింది. రాహుల్ ముప్పయివేళ్ళక్రిందటనే ఆ పెళ్ళితో సంబంధం తెంచుకొన్నాడు. ఇంటిబయట చాలామంది స్త్రీలు ఉన్నారు. వారిలో యమున అనే ముసలమ్మను తప్ప, మరెవ్వరినీ రాహుల్ గుర్తుపట్టలేదు.

తర్వాత రాహుల్ బర్మల్ గ్రామానికి వెళ్ళి, తన బాల్యమిత్రుడు యాగేశ్వరు కలుసుకొన్నాడు. అతని ఇంట ఒకరోజు ఉండి, మరునాడు ఆజంగడ్ కు వెళ్ళాడు.

వే స వి కా ర్య క్ర మం

అది వేసవికాలం. రాహుల్ నా గార్డునను వెంట బెట్టుకొని హరిద్వార్ వెళ్ళాడు. ఏదైనా వ్రాసుకోవాలని ఆయన ఇక్కడకు వచ్చాడు. కాని పండాలు వీరికి ధర్మ సత్రాలలో చోటు ఇవ్వ నిరాకరించారు. పండాలు యాత్రి కులపాలిటి యనుధర్మరాజులైనారు. అందుచేత రాహుల్, నా గార్డులు ఋషి కేశానికి వెళ్ళారు. అక్కడకూడ ఇదే పరిస్థితి ఎదురైంది. వీరు ఇళ్ళు కట్టే కార్మికులవద్దకు వెళ్ళారు. వారు వంటపాత్రలు స్వయంచేశారు. ఇద్దరూ ఆ పూట అక్కడ వండుకుతిన్నారు. తర్వాత కొన్ని ప్రదేశాలలో తిరిగి, లారీలో ఉత్తరకాశీకి వెళ్ళారు. ఇక్కడ బిర్లా ధర్మ సత్రంలో చోటు దొరికింది. కాని బిర్లా అనుమతిలేనిదే, మూడురోజులకు మించి ఇక్కడ ఉండకూడదని సత్రం మేనేజరు చెప్పాడు. దీనిపై రాహుల్ కి, అతనికి వాగ్వాదం జరిగింది. ఇక ఇక్కడ ఉండటం బాగులేదనుకున్నారు. వేరొక ధర్మసత్రంలోకి వెళ్ళారు. ఇక్కడ ఉంటూ “ధర్మ - దిగ్ధర్మ” పూస్తలు దిద్దుకోవాలని, ఒక నవల వ్రాయాలని రాహుల్ ఉద్దేశం. నా గార్డుస్ టిబెట్ భాష నేర్చుకోదలచాడు, టిబెట్ యాత్రచేయాలనేకృతనిశ్చయంతో కూడ అతడు ఇక్కడకు వచ్చాడు. రాహుల్ ఒక నవలను కొంతవరకు వ్రాసి చింపి వేశాడు. ఒకరోజున ఇద్దరూ తూర్పువైపు చూడటానికి వెళ్ళారు. ఉప్రాంతంలో కొందరు గంగాజలం అమ్ముతూ తీరుగుతున్నారు. ఇందులో గంగాజలం చాలా తక్కువ. కూసజలం, పీజలమే ఎక్కువగా ఉంటుంది. అది

అయిపోగానే మళ్ళీ ఏదో నింపుకువచ్చి అమ్ముతున్నాడు. ఇది చాలా లాభసాటి వ్యాపారంగా తయారైంది. ఇక్కడ పెళ్ళి చేసుకోవడానికి ఆడవాళ్ళను కొనుక్కుంటున్నాడు. తమకువచ్చే రాబడినిబట్టి ధరకూడ అయిదారువేల గూపాయలనరకూ పలుకుతుంది. ఇంతకుపూర్వం బాల్యవివాహాలు ఎక్కువగా జరిగేవి. కాని ఇప్పుడు ప్రభుత్వం వీటిని నిషేధించింది. ఇప్పుడు పద్నాలుగేళ్ళకు తక్కువఉన్న అమ్మాయికి పద్దెనిమిదేళ్ళకు తక్కువఉన్న అబ్బాయికి పెళ్ళి జరగడంలేదు. అమ్మాయిధర వందగూపాయలకు మించకూడదని చట్టం చెబుతున్నది. అయితే తను అమ్మాయినిఇచ్చి పెళ్ళి చేసి శీరాలని ఎవరినీ నిర్బంధించకూడదు. ఖరీదుచేసినవానికి నచ్చనప్పుడు, కొన్నాళ్ళతర్వాత స్త్రీని వదలిపెడుతున్నాడు. ఇలా త్యజింపబడిన స్త్రీలు తమ ప్రాంతంలో ఇంటికి ముగ్గురు నలుగురు ఉన్నట్లు ఒకసాధువు రాహుళీకి తెలియజేశాడు.

“దర్శన్-నిగ్దర్శన్” పూవులు రానందువల్ల రాహుళీ, నాగార్జున్లు గంగోత్రి, హరిశిలమీదుగా, సంస్కృతగ్రంథాన్వేషణకై ఢోలింగ్ కు బయలుదేరారు. టిబెట్ లో చాలా కాలంఉండి టిబెట్ భాషను అధ్యయనంచేయాలని నాగార్జున్ ఉద్దేశం. అయితే రాహుళీకి నెలరోజులకంటే ఎక్కువ వ్యవధిలేదు. అందుచేత ఢోలింగ్ దాకా వెళ్ళి, తిరిగి రాదలచాడు. వీరికి కూలిమనిషి, ఒకగుర్రం అవసరమైంది. ఒకచోట శివదత్తుడనే నవయువకుడు వీరికి కనిపించాడు. అతడు అదివరకే రాహుళీపేరు విన్నాడు. ఆయనవెంట

ధోలంగ్ వెళ్ళడానికి ముందుకువచ్చాడు. రోజుకు గూపాయి
చొప్పున కూలిఇచ్చేట్లు నిర్ణయించుకున్నాడు. శివదత్తుడు
వెంటనే ఒకగుర్రాన్ని పురమాయించాడు. రెండుమూడు
రోజులలో వీరు ఒక గ్రామం చేరుకొన్నారు. అక్కడ ఆ
రాత్రి గడిపి మరునాడు తిరిగి బయలుదేరారు. ఒకమైలు
దూరంవెళ్ళిన తర్వాత చూస్తే, రెండు పెద్దపెద్ద శిలలమధ్య
ఇరుకుప్రదేశంలో గంగానది ప్రవహిస్తున్నది. ఇక్కడ ఒక
బ్రహ్మరాక్షసి ఉన్నట్లు ఇదివరకే విన్నారు. అది ప్రతిసంవ
త్సరం ఎంతోమంది ప్రాణాలను బలి తీసుకొంటున్నదట.
నదిపై కట్టిన వంతెనను చూచినప్పుడు, ఈమాట పూర్తిగా
నిజం అనుకున్నారు. వంతెనపేర అక్కడ అడుగువెడల్పుగల
రెండు దుంగలు, వాటిపై చిన్నచిన్న కర్రలు, రాతి
ముక్కలు ఉన్నాయి. నడుస్తూఉంటే, దుంగలతోసహా
అన్నీ కదులుతున్నాయి. క్రింద ప్రళయకోలాహలంతో
గంగానది ఉరకలు తీస్తున్నది. కాలుజారిన వాడల్లా, గండ
శిలలమీదపడి మూగచావు చచ్చేవాడు. శివదత్తుడు వీపుపై
సామానుమోస్తూ, మేకవలె మెల్లగా వంతెనదాటాడు.
రాహుల్జీ ఆయన మనస్సులోని భావాలను లోపలే అణగ
ద్రొక్కి, అనతలికి దాటుకొన్నారు. కాని నాగార్జునుడు
ఇదొక పెద్ద సమస్య అయింది. క్రిందవైపు మృత్యుగహ్వ
రాన్ని చూడనద్దని రాహుల్జీ మంత్రోపదేశం చేశారు.
నాగార్జున్ ఒక్కొక్కఅడుగు ముందుకువేస్తూఉంటే అక్కడ
కక్కడ పెద్ద బరువు దింపుకొన్నట్లుగా ఉంది. తర్వాత
గుర్రానికి త్రాడుకట్టి, అది నదిలోనుండి ఇవతలికి ఈదుకు

వచ్చేట్లు చేయడానికి ప్రయత్నించారు. కాని అది ఒడ్డున
 చేరకుండా భీష్మించుకొన్నది. చివరికి ఇతరమనుష్యుల సహా
 యంతో దానిని ఎలాగో బయటికి లాక్కొని వచ్చారు.
 ఇలా ప్రయాణం చాలా చిక్కులతో కూడుకొని ఉన్నందు
 వల్ల, థోలింగ్ వెళ్ళి రావడానికి తగిన న్యవధి లేనందువల్ల
 రాహుల్ నాగార్జునులు వెనక్కిమరలారు. కోపం గ్రాసు
 థులు నాగార్జున్ థోలింగ్ చేర్చిస్తామని గట్టిపూట
 ఇచ్చారు. రాహుల్ శివదత్తుని వెంటబెట్టుకొని ఉత్తరకాశీకి
 తిరిగి వచ్చారు. దర్భక్-దిగ్దర్భక్” పూజలు కొన్ని
 వచ్చాయి. రాహుల్ వాటిని చూశారు. తర్వాత మసోరీ,
 జౌన్ సార్, కాల్సిలమిదుగా డేరాడూన్ వెళ్ళారు. అక్కడ
 ఆర్యసమాజంలో హిందీభాషభివృద్ధినిగూర్చి ఉపన్య
 సించారు.

మల్లీరచనా వ్యాసంగం

రాహుల్ జులై ఒకటోతేదీ హరిద్వార్ మీదుగా
 కనఖల్ వెళ్ళారు. లెనిన్ గ్రాడ్ నుండి లోల తెలిగ్రాం
 ఇచ్చింది. “ఇద్దరమూ కలసి ఉండటం అవసరం. మీరు
 లెనిన్ గ్రాడ్ కు రండి. అలా వీలుకాకపోతే మేము భారత
 దేశానికి రావడానికి ఏర్పాట్లు చేయండి” అని అందులో
 ఉంది. మొదటివిషయం ఏమిటంటే రాహుల్ ప్యాప్ పోస్టు
 తీసుకోలేదు. కొద్దిరోజులుగా లోల జాడ తెలియలేదు.

కాని ఇప్పుడు మనస్సు పరుగులెత్తుతున్నది. వెంటనే ప్యాన్ పోర్టుకు దరఖాస్తు పెట్టాలని నిశ్చయించారు.

వారంరోజుల తర్వాత ప్రయాగకు వెళ్ళారు. ఇక్కడ కొన్ని పూవులు చూడవలసిఉంది. “ప్రమాణవారిక స్వవృత్తి టీకా” కంపోజ్ అయి ఆరు నెలలనుండి అలాగేపడి ఉంది. “స్వవృత్తి” లుప్తభాగాన్ని రాహులీ ఇదివరకే టిబెట్ అనువాదంనుండి సంస్కృతంలోకి మార్చివేశారు. కాని ఇప్పటివరకు దాని ప్రచురణకర్త నిర్ణయంకాలేదు. బీహారు రీసెర్చి సొసైటీవారు దానిని ముద్రిస్తామన్నారు. కాని అది జరగలేదు. రాహులీ బొంబాయి భారతీయ విద్యాభవన్ వారితో మాట్లాడారు. కాని అక్కడకూడ ఎలాంటి నిర్ణయం జరగలేదు. తర్వాత కలకత్తా విశ్వవిద్యాలయంవారితో మాట ఖాయపరచుకున్నారు. కాని కాగితం గొడవవల్ల ఈ విషయం మూలపడింది. చివరికి ప్రయాగలో కిత్స్ మహల్ యజమానులు ఈ బాధ్యత తీసుకున్నారు. అందుచేత రాహులీ నిశ్చింతగా ఉండిపోయారు.

రాహులీ ఆగస్టు 5 వ తేదీన బొంబాయికి వెళ్ళారు. కమ్యూనిస్టు పార్టీ ఆఫీసులో మకాం పెట్టారు. ఇక్కడఉంటూ రెండుపనులు పూర్తిచేయాలని రాహులీ ఉద్దేశం. ఒకటి: ప్యాన్ పోర్టుకోసం దరఖాస్తు పెట్టడం. రెండు: “నయే భారత్ కే నయే నేతా” గ్రంథరచనకు ఇంకా కొందరి జీవిత చరిత్రలను సేరించడం. రెండోపనిని వెంటనే ప్రారంభించారు. నాయకులను అడిగి వారి బాల్యంనుండి ఇప్పటిదాకా జీవిత-ఘటనలను నోట్సుతీసుకున్నారు. ఈ నోట్స్ సహా

యంతో దాదాపు పన్నెండుగురి జీవితచరిత్రలను తయారు చేశారు. తర్వాత ప్యాన్ పోర్టుకోసం దరఖాస్తుపెట్టారు. ప్యాన్ పోర్టు ఇప్పట్లో రాదని ఆయనకు తెలుసు. అందుచేత తిరిగి ప్రయాగకు వెళ్ళారు.

ప్రయాగలో పూజలు దిద్దుకోవడమే కాకుండా, “నయేభారత్ కే నయేనేతా” గ్రంథరచనకూడ ప్రారంభించారు. అయితే మరికొందరు నాయకుల జీవితచరిత్రలు అన సరమైనాయి. కాన్పూర్ లో కవిసమ్మేళనానికి అధ్యక్షత వహించవలసిందిగా రాహుల్ జీ ఆహ్వానం వచ్చింది. ఆయన సెప్టెంబరు 26 న అక్కడకు వెళ్ళారు. కనువు మూలంగా బెంగాలీలో లక్షలాదిమంది చనిపోతున్న రోజులు అవి. ఈ విషాదగాధను వర్ణిస్తూ కొంతమంది రచనలు చేశారు. అవి చాలా కరుణాపూర్ణంగా ఉన్నాయి. రాత్రి 11 గంటలకు కవిసమ్మేళన పూరిఅయింది. కార్మికనాయకుడు యూసుఫ్ జీవితచరిత్ర నోట్స్ తీసుకోవడం కోసం రాహుల్ జీ ఆయన ఇంటికి వెళ్ళారు. కార్మికుడుగా ఉంటూ కార్మికుల కష్టాలను ఆకళింపుచేసుకున్నవ్యక్తి యూసుఫ్. ఆయన మొదటిపేరు సర్త్ సింహా. పోలీసులు వారంటుతీసుకుని, తన కోసంగాలిసున్నప్పుడు, ఆయన పేరు మార్చుకున్నారు. అంతేకాని మతాంతరీకమణవల్ల యూసుఫ్ కాలేదు. రాహుల్ జీ తెల్లవారు జాము అయిదుగంటలదాకా యూసుఫ్ ఇంట ఉండి, నోట్స్ తీసుకున్నారు. వెంటనే ప్రయాగకు తిరిగి వచ్చారు.

ఆ సాయంకాలమే విశ్వవిద్యాలయం హిందీపరిషత్ వారు ఏర్పాటుచేసిన సభలో సాల్మోన్నాడు “అభ్యుదయం”

అనే విషయంపై ఉపన్యసించారు. కొందరు సనాతన
 భావాలుగల సాహితీవేత్తలుకూడ సభలో ఉన్నారు.
 రాహుల్జీ ఉపన్యసిస్తూ ఇలా అన్నారు: సూరదాసు, తులసీ
దాసు, కాళిదాసు, బాణుడు ఛాందసభావాలుగలవారని,
 రాజరికయుగంలోపుట్టి తమ కవిత్వంద్వారా ఆ వ్యవస్థనే పరి
 పుష్టించిందించారు కాబట్టి, వారి కవిత్వాన్ని గంగలో పార
 వేయాలనుకోవడం అభ్యుదయం కాదు. మహాకవులు ఏవ్యవ
 స్థలో, ఏయుగంలో పుట్టినా, వారు మనకు ఎల్లప్పుడూ
 మహాకవులే అవుతారు. హర్నాతిరేకంలో మన ముఖాన్ని
 వికసింపజేసే శక్తి, అతిశయదుఃఖంలో మనకళ్ళు చెమ్మగిల
 జేసే శక్తి, తమ కవిత్వంలో ఉన్నంతవరకు, మనహృదయా
 నికి అలాంటి కోమలత్వం ఉన్నంతవరకు, ఈ మహాకవులకు
 ఎలాంటి ప్రమాదంలేదు. పూర్వకవులను పరిత్యజింపుచుని
 అభ్యుదయవాది ఏవ్యవస్థా చెప్పడు, పిచ్చివాడే చెబుతాడు.
 ఇది నాన్యక్తిగతాభిప్రాయం అని మీరు అనుకోకూడదు.
 గోధే మొదలైన మహాకవుల రచనలను పాఠ్యప్రణాళిక
 నుండి తొలగించివేయాలన్న ప్రొఫెసర్ డూరింగ్ అభి
 ప్రాయాన్ని ఎంగెల్స్ మహాశయుడు తీవ్రంగా ఖండించాడు.

సభాసంతరం ఒక సాహితీవేత్త, ప్రాచీన కావ్యాల
 పట్ల అభ్యుదయరచయితల అభిప్రాయం ఇదే అయితే,
 తాము ఏవిధంగానూ వ్యతిరేకించబోమని, ప్రపంచాన్ని
 మార్చుకొనించే నిమిత్తం వారుచేసే సాహిత్యప్రయత్నా
 నికి తాము వ్యతిరేకులం కాబోమని చెప్పాడు.

రాహుల్జీ గ్రంథరచనకు మరికొందరి జీవితచరిత్రలు

అవసరమైనాయి. భారద్వాజ్ భువాలీలో, సుమిత్రానందన పంత్ అల్మోడాలో, మరెందరో నాయకులు పంజాబ్ లో ఉన్నారు. రాహుల్ అక్టోబరు మొదటివారంలో అల్మోడాకు వెళ్ళారు. సుమిత్రానందనపంత్ ఉదయశంకర్ కళాకేంద్రంలో ఉన్నారు. అక్కడ రామలిల జరుగుచున్నది. రాహుల్ సుమిత్రానందనపంత్ ను కలుసుకున్నారు. ఆయన జీవితచరిత్ర నోట్స్ తీసుకున్నారు. అల్మోడాలోని బోషీ సేన్ జీవశాస్త్రసంబంధమైన పరిశోధనలు చేస్తున్నారు. ఆ శీర్షికరిందట ఆయన రాహుల్ ని ఇక్కడకు ఆహ్వానించారు. కాని వ్యవధిలేనందున అప్పుడు వెళ్ళలేదు. ఇప్పుడు రాహుల్ వీలుకల్పించుకున్నారు. వెదక్కుంటూ సేన్ వద్దకు వెళ్ళారు. రాహుల్ అదినరకే “విశ్వకీ గూపకేళి” అనే శాస్త్రీయ గ్రంథం న్రాయదలచారు. ఇంకొక శాస్త్రీయగ్రంథాలు ఎన్నో చదవనలసివచ్చింది. అయితే లేబరేటరీ సహాయం లేకపోతే ఈపని సవ్యంగా నెరవేరదు. రాహుల్ వెళ్ళిన రోజునే సేన్ “వివేకానంద లేబరేటరీ” నూతనభవనం తెరువబడింది. ఆయన అక్కడకు వెళ్ళి సేన్ దంపతులను కలుసుకున్నారు. లేబరేటరీని చూశారు.

ఆ రాత్రి ట్రిజాక్ వీధిలోకి వెళ్ళారు కమ్యూనిస్టు నాయకుడు పూర్ణ చంద్రజోషీ ఇక్కడనే జన్మించారు. జోషీ తండ్రి పినతండ్రిమనుమడుభోలాదత్తు లోగడ స్పెషల్ మాస్టరుగా ఉండేవాడు. ఇప్పుడు ఏదో వ్యాపారం చేస్తున్నారు. రాహుల్ అతనిని కలుసుకున్నారు. ఆయన పూర్ణ చంద్రజోషీ మిత్రుని, ఆయన పుట్టిన ఇంటిని చూడదలచా

భూమి జుట్ట పూసలు తమమీద పడి పోయిన
 గువ్వపండుకన్నుల పండుకన్నుల పండుకన్నుల
 యువరాజు దండెను తుంగరపురాజు

నని చెప్పారు. పూర్ణ చంద్రజోషి జన్మస్థానంలో కమ్యూ
 నిస్టువారీ సందేశం వినపడక పోవడం రాహులీకి ఆశ్చర్యం
 కలిగించింది. భోలాదత్తుకు రాజకీయాలతో ఎలాంటి సంబం
 ధంలేదు. అతడు ప్రతికలుకూడ చదువుకున్నట్లులేదు. పూర్ణ
 చంద్రజోషి పెద్దవాడైనాడని మాత్రం తెలుసు. జోషి కని
 పిస్తే, ఇక్కడకు రమ్మని చెప్పండి అని రాహులీని పదేపదే
 కోరాడు. ఆయనకు పనిభారం ఎక్కువగా ఉంటుందని,
 వ్యవధి దొరక్కపోవచ్చునని రాహులీ చెప్పారు. అయితే
 ఎప్పుడో ఒకసారి తనభార్యతోసహా ఇక్కడకు తప్పకుండా
 వసారని తెలియజేశారు. జోషికి పెండ్లి అయిందనే విషయం
 కూడ రాహులీ చెప్పేదాకా అతనికి తెలియదు. "ఎవరు
 ఆమె?" అని కుతూహలంతో ప్రశ్నించాడు. "పేరు కల్పన,
 జెంగాల్ యువతి. మహాకిపటడం, బాంబువిసరడం ఆమెకు బాగా
 పోలును. అయితే చచ్చినవాళ్ళమీద కాదు. బడికినవాళ్ళ
 మీదే" అని రాహులీ చెప్పాడు. తర్వాత భోలాదత్తుజోషి
 పుట్టిన ఇంటిని చూపించాడు. అది వందవళ్ళక్రితం నిర్మింప
 బడిన మూడంతస్తులభవనం. కుటుంబంలోనివారు ఉద్యో
 గాలు చేస్తూ, ఇతరచోట్ల ఉంటున్నారు. అందువల్ల భవ
 నంలో చాలాభాగం ఖాళీగా ఉంది.

రాహులీ ఆ మునునాడు భువానీకి వెళ్ళి, యశచాల్
 దంపతులను కలుసుకొన్నాడు. వారితో కొంచెంసేపు మాట్లా
 డాడు. తర్వాత భరద్వాజ్ ను చూశాడు. మునునాడు
 ఆయన జీవితచరిత్ర నోట్స్ తీసుకొన్నాడు. తర్వాత ఢిల్లీకి
 వెళ్ళాడు.

ధిన్లో యజ్ఞ దత్తశర్మను కలుసుకొన్నాడు. ఆయన మొదట్లో కాలేజిప్రాఫెసరుగా ఉండేవాడు. అదేసమయంలో కమ్యూనిస్టుపార్టీ కార్యదర్శిగా వ్యవహరించేవాడు. అయితే పార్టీ కార్యకలాపాలకు తగినంత వ్యవధిలభించేదికాదు. అందు వల్ల ప్రాఫెసర్వృత్తి వదిలిపెట్టి, తన యావత్కాలాన్ని పార్టీ సేవకే వినియోగించాడు. రాహుల్ ఇక్కడ ఉంటూ ఆయన ప్యాస్పోర్టునుగూర్చి దర్యాప్తుజరిపాడు. కాని అది త్వరలో చేతికి అందేట్లు కనబడలేదు.

అందుచేత అమృతసర్ వెళ్ళాడు. ఇక్కడ బాగా సోహన్ సింగ్ భాక్సా, బాబాబసాఖాసింగ్ ల జీవితచరిత్రలు నోట్స్ తీసుకోదలచాడు. కాని వారు అప్పట్లో అక్కడ లేరు. స్వగ్రామాలకు వెళ్ళినట్లు తెలిసింది. రాహుల్ మొదట బాబా బసాఖాసింగ్ గ్రామానికి వెళ్ళాడు. ఆయనను చూడ గానే బాబా వచ్చి, గట్టిగా కొగలించుకొన్నాడు రాహుల్. బాబా జీవితచరిత్ర నోట్స్ తీసుకొన్నాడు. బాబా బసాఖాసింగ్ ఒక కూలీగా కనడా, అమెరికా, మెక్సికో, పెనామా, అర్జంటీనాలలో గడిపాడు. క్రీ. శ. 1914 లో స్వాతంత్ర్య శంఖారావం విని భారతదేశానికి వచ్చాడు. చాలాసమయం జైలుజీవితం గడిపాడు.

రాహుల్ అదేరాత్రి అమృతసర్ కు నిరిగివచ్చాడు. బాబా సోహన్ సింగ్ భాక్సా కూడ అప్పటికి పట్టణం చేరుకొన్నాడు. రాహుల్ ని బలవంతంగా తన స్వగ్రామానికి తీసుకువెళ్ళాడు. రాహుల్ అక్కడే బాబా జీవితచరిత్ర నోట్స్ తీసుకొన్నాడు. బాబా సోహన్ సింగ్ కూడ కూలిపని

కోసం అమెరికా వెళ్లారు. అక్కడ భారతీయులకు స్వాతంత్ర్య పందేశం ఇచ్చారు. గదర్ పార్టీని స్థాపించారు. దానికి ఆయనే ప్రధమ అధ్యక్షుడైనాడు. తర్వాత క్రి. శ. 1914 లో భారత దేశానికి వచ్చారు. ఎన్నో వస్తువులను అనుభవించారు. ఆయనకు ముందు నాలుగు తరాలనుండి ఏకైక సంతానమే ఉంటూ వచ్చింది. ఇప్పుడు ఆయనతో వంశం నశించి పోతున్నది. కాని ఆయన ఒక విశాలమైన వంశంలో చేరారు. గ్రామంలో ఉన్న తన ఇంటిని కన్యాపాఠశాలకు ఇచ్చారు. తన చేనిలో ఇల్లుకట్టుకొని, అక్కడ ఉంటున్నారు.

రాహుల్ లాహోరు వెళ్ళి, అక్కడ కొందరి జీవిత చరిత్రలు నోట్స్ తీసుకొన్నారు. తర్వాత శ్రీనగర్ మీదుగా బారామూలాకు వెళ్ళారు. అజయకుమార్ ఘోష్ జీవిత చరిత్ర నోట్స్ తీసుకొన్నారు. పిమ్మట అక్టోబరు నెలాఖరులో ప్రయాగకు వచ్చారు. అన్నిటికంటే ముందు “సయే భారత్ కే సయే నేతా” గ్రంథం పూరి చేయాలని ఆయన ఉద్దేశం. దీనిని వ్రాస్తూ, పూవులు కూడ దిద్దుకొనేవారు. మొత్తం 42 మంది నాయకుల జీవిత చరిత్రలు వ్రాశారు.

తర్వాత ఛప్రా మీదుగా కాశీకి వెళ్ళారు. ప్రాచ్య భాషా పరిషత్తులో పాల్గొన్నారు. పరిషత్తుకు హాజరైన డాక్టరు సునీతికుమార్ ఛటర్జీ, డాక్టరు సుకుమార సేన్ తదితర విద్వాంసులెందరినో కలుసుకొన్నారు. సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణన్ పరిషత్ సమావేశంలో మాట్లాడుతూ, హిందువుల గొప్పతనాన్ని కొనియాడారు. మరునాడు-అంటే క్రి. శ. 1944 జనవరి ఒకటో తేదీ పరిషత్ ఉపశాఖల సమావేశాలు

జరిగాయి. డాక్టరు అ లేకర్ ఉపన్యసిస్తూ, కుమారులచేతి నుండి మధ్యదేశాన్ని విముక్తిచేసిన కీర్తి యశాధేయులదేగాని గుప్తవంశీకులది కాదని ప్రతిపాదించాడు. రాహులీ “గోలా నుండి గంగవరకు” అనే గ్రంథంలో “సువర్ణ యశాధేయ” పేరుగల కథ వ్రాసేటప్పుడు, భారతదేశంలో చిట్టచివర మిగిలిన, మహాశక్తివంతమైన యశాధేయగణాన్ని గూర్చి ఒక నవల వ్రాయాలనే ఆలోచన తట్టింది. డాక్టరు అ లేకర్ ఉపన్యాసం విన్నతర్వాత ఈ ఆలోచన మరింత బలపడింది.

మూడోరోజున రాహులీ ప్రయాగకు తిరిగివచ్చాడు. ప్రభుత్వం తనకు ప్యాస్ పోర్టు ఇచ్చినట్లు బొంబాయి చేరినట్లు లేఖ అందింది. రాహులీ బొంబాయికి వెళ్ళి విచారిం చగా, అష్టనిస్తాన్ మీదుగా కాకుండా, ఇరాన్ మీదుగా ప్యాస్ పోర్టు ఇచ్చినట్లు తెలిసింది. అంతేకాదు. ఇరాన్, సోవియట్ “వీసా”లు దొరకనంతవరకు ప్యాస్ పోర్టును ఉపయోగించుకోకూడదనే షరతుకూడ విధింపబడింది. ఇదంతా ఒక నాటకమని, తాను భారతదేశంనుండి బయటికి వెళ్ళడం ప్రభుత్వానికి ఇష్టంలేదని రాహులీకి అర్థమైంది. ఆయన మళ్ళీ భారతప్రభుత్వానికి ఒక లేఖ వ్రాశాడు.

తర్వాత గ్వాలియర్ విక్టోరియా కాలేజీ విద్యార్థి సంఘంవారి ఆహ్వానంపై అక్కడకు వెళ్లాడు. కాలేజీ పురాతత్వశాఖ అధ్యక్షులు గర్డే, ప్రిన్సిపాల్ పియర్స్ లతో కలిసి గ్వాలియర్ కోటను (గోపగిరి) చూశారు. ఎనిమిది, తొమ్మిది శతాబ్దాలలోకూడ ఇక్కడ ఎవరో సామంతుని రాజధాని ఉండేది కొండపై చాలా సురక్షితస్థానంలో

కోట నిర్మింపబడింది. చిత్తూరులోనలెనే ఇక్కడకూడ ప్రాచీనమందిరాలు అనేకం ఉన్నాయి. అయితే ఆ కాలం నాటి విగ్రహాలను ధ్వంసంచేశారు. ఇక్కడ ఉన్న ఒక మందిరం వాస్తుకళ, శిల్పకళలదృష్ట్యాకూడ చాలా అందమైనది. ఇది తొమ్మిదో శతాబ్దంనాటిదని, చాళుక్యవంశీయుడైన ద్వితీయ తైలపుడు దీనిని నిర్మించాడని రాహుల్జీ అభిప్రాయం. ఇది ధ్రువపడినప్పుడు, ఈ మందిరాన్ని పదో శతాబ్దంలో నిర్మించినట్లు తెక్కించవలసి ఉంటుంది. తైలపుడు భోజుని పినతండ్రి మంజుని ఓడించాడు. అతడే రాష్ట్ర కూటవంశంలో చివరివాడైన ద్వితీయకర్కుని ఓడించి, ఆ వంశాన్ని నాశనంచేశాడు. అత్త-కోడలు మందిరం వాస్తుకళదృష్ట్యా బాగుంది. కాని తైలపునిమందిరానికి సాటిరాదు.

ఆ రాత్రి గ్వాలియర్ సంస్థాన విద్యార్థుల సమావేశం జరిగింది. విద్యార్థులలో కమ్యూనిస్టుభావాలు కలిగిన వారు ఉన్నారు. ఇది గిట్టనివారు ఏదో అల్లరిచేస్తారని సభా నిర్వాహకులకు నుండే తెలుసు. డాక్టరు రామవిలాసశర్మ అధ్యక్షతను సభ ప్రారంభమైంది. రాహుల్జీ ప్రారంభోపన్యాసం ఇచ్చారు. ఎవరూ ఏమీ మాట్లాడలేదు. తర్వాత పెద్దపెద్ద తీర్మానాలు చదవడం దీర్ఘోపన్యాసాలు ఇవ్వడం మొదలుపెట్టారు. శ్రోతలు ఇందుకోసం రాలేదు. బయటి వ్యక్తుల ఉపన్యాసాలు వినడానికి మాత్రమే వచ్చారు. ప్రతి నిధులసభలోనే తీర్మానాలను ఆమోదించవలసిఉండేది. ఇంతలో హిందూసభవారు “రాహుల్జీ గోభక్షకుడు, హిందువుల శత్రువు” అని ఇంకా ఏవేనో కేకలువేసి, ప్రజలను

రెచ్చగొట్టడానికి ప్రయత్నించారు. కాని వీరికి వంతపాడేవారు ఎవరూ లేకపోయారు. కొంతసేపైన తర్వాత సభాధ్యక్షుడు ఉపన్యసించడానికై లేచారు. వెంటనే పదిమంది అల్లరి మొదలుపెట్టారు. శ్రోతలు తటస్థంగా ఉన్నారు. అల్లరి తోనే సమావేశం అంతమైంది మరునాడు హిందీ సాహిత్య సభవారు ఏర్పాటుచేసిన సమావేశంలో, రాహుల్ “టిబెట్ లో భారతీయ సంస్కృతి, సాహిత్యాలు” అనే విషయంపై ఉపన్యసించారు. తర్వాత ఢిల్లీకి వెళ్లారు.

రాహుల్ ఢిల్లీలో ప్యాన్ పోర్టుకోసం ప్రయత్నించడం చూచారు. కాని దీనివల్ల ప్రయోజనంలేదని మిత్రులు సలహా ఇచ్చారు. రాహుల్ ఇక్కడ ఉండగానే ఢిల్లీ కమ్యూనిస్టు పార్టీ మహాసభ జరిగింది. ఆయన అనుపతాకాన్ని ఎగురవేశాడు. ఆ రాత్రి ఏర్పాటుచేసిన నాటకంలో ప్రొఫెసర్ యజ్ఞదత్త సతీమణి గ్రామీణ స్త్రీ పాత్రను చక్కగా పోషించింది. రాహుల్ తమ్ముడు శ్రీనాథ్ ఢిల్లీలో మిత్రులు దుకాణం పెట్టాడు. ఈ విషయం రాహుల్ కి ఇదివరకే తెలుసు. వెనక ఒకసారి వచ్చినప్పుడు అతనికోసం వెదికారు. కాని కనిపించలేదు. ఈ సారి అతడు కమ్యూనిస్టు పార్టీ సభకు వచ్చాడు. రాహుల్ అతనితో కొద్దిసేపు మాట్లాడాడు. మరునాడు ఇంకోర్ మీదుగా ఉజ్జయినికి వెళ్లారు.

ఉజ్జయినిలో ప్రొఫెసర్ ప్రభాకరమాచవే ఇంట మకాం పెట్టారు. పట్టణంలో జరిగిన అనేకసభలలో పాల్గొన్నారు. ఒకనాడు ఉజ్జయిని శిథిలాలను చూడటానికి వెళ్లారు. భారతదేశంలో అన్నిటికంటే పెద్ద శాస్త్రస్థానం, అనుగాధ

శ్రీ కృష్ణ బాంధవ కథాశ్రవణం
రాజ్యసంకతులచేత
344

పురం (లంక)లోని రత్నమాల్య చైత్యంకంటె పెద్దస్తూపం
ఇక్కడ ఉంది. ఉద్యానవనంగా ఉన్న ఈప్రాంతం ఇప్పుడు
ఒకకొండవలె తయారైంది. ఒకప్పుడు లక్షలాదిజనం నివ
సించిన ఉజ్జయినిలో ఇప్పుడు కొన్ని వేలజనం మాత్రమే
ఉన్నారు. రాహుల్ని ఆర్యసమాజంవారు ఆహ్వానించారు.
“ప్రపంచానికి భారతదేశం పెట్టిన భిక్ష” అనే విషయంపై
మాట్లాడవలసిందిగా ఆయనను కోరారు. శ్రోతలు రెండు
వేలమందికి పైగా వచ్చారు. రాహుల్ “కేనలం భిక్ష”ను
గూర్చి మాట్లాడతారని కొందరు అనుకొన్నారు కాని
రాహుల్ ఇలా చెప్పారు: భారతదేశం తాను స్వతంత్రంగా,
సజీవంగా ఉన్న కాలంలో ప్రపంచానికి ఎంతో భిక్ష పెట్టింది.
దానిలో గాటు ఇతరులనుండికూడ నిస్సంకోచంగా ఎంతో
స్వీకరించింది. గ్రీకులు తమ కళ, జ్యోతిషం, తత్వశాస్త్రం
ద్వారా మనకు ఎన్నోవిషయాలు నేర్పారని రాహుల్
చెప్పారు.

తర్వాత ఆయన బొంబాయికి వెళ్లారు. మరునాడు
లోలకు ఈ విధంగా తెలిగ్రాం ఇచ్చారు: “ప్యాన్ పోర్టు
దొరికింది. కాని సోవియట్ “వీసా” అవసరం. సోవియట్
ప్రభుత్వంతో చెప్పి, టెహరాన్, కాబూల్ రాయబార
కార్యాలయాలు “వీసా” ఇచ్చేట్లు చేయించు. అలా వీలు
కాకపోతే ఇరాన్మీదుగా రా. తెలిగ్రాం ద్వారానే
జవాబు ఇవ్వు” రాహుల్ ఈ విధంగా లోలకు ఎన్నో
తెలిగ్రాములు ఇచ్చారు. ఆమెకు చేరిన తెలిగ్రాములలో
ఇదొకటి. అయితే పెన్నార్ చేసేవారి దుష్ప్రవర్తనవల్ల

టెలిగ్రాములుకూడ టెలిగ్రాఫ్ నుండి నెలన్నర ఆలస్యంగా వచ్చేవి. ఎర్రసైన్యం జర్మన్ ఫాసిస్టులనుండి ఆత్మరక్షణ చేసుకోవడమే కాకుండా, ఇంగ్లీషువారినికూడ రక్షించింది. కాని భారతదేశంలోని ఇంగ్లీషుప్రభుత్వం ఇప్పటికీ సోవియట్ దేశాన్ని కలరా, ప్లేగువ్యాధులున్న దేశంగా భావిస్తున్నది. అందునల్ల ఎవరినీ వెళ్ళనివ్వడం లేదు.

రాహులీకి ప్యాస్ పోర్టు లభించింది. ఎప్పుడో ఒకప్పుడు తాను భారతదేశంనుండి బయలుదేరవలసిఉంది. సోవియట్ కు వెళ్లే ముందు “వారికాలంకారం” సంపుటాలు ఒకటి రెండు తయారుచేయాలని మునిజననిజయ కోరాడు. భారతీయ విద్యాభవనంలో రాహులీకి ఏకాంతంగా ఒకగది చూపించాడు. రాహులీ మరునాడే ఆ గదిలో ప్రవేశించాడు. ధర్మకీర్తి గ్రంథం “హేనుబిందు” టీకా (అర్చట, లేక ధర్మాకరదత్త రచించినది) ఒక జైనగ్రంథాలయంనుండి లభించింది. దీని టీకాకు టీకా రాహులీకి ఇదినరకే టిబెట్ గోల్ విహారంలో దొరికింది. అయితే ధర్మకీర్తి మూలగ్రంథం ఇంకా లభించలేదు. అందుచేత దానిని టిబెట్ అనువాదం నుండి సంస్కృతంలోకి మార్చాలని పండిత సుఖలాల్ సలహా యిచ్చాడు. రాహులీ మొదట ఆ పనిపూర్తిచేశాడు. ధర్మకీర్తి ద్వితీయగ్రంథం “సంబంధపరీక్ష”లో శిథిలమైన కారికలనుకూడ టిబెట్ అనువాదంనుండి సంస్కృతంలోకి మార్చాడు. “వారికాలంకారం” దాదాపు పద్దెనిమిదివేల శ్లోకాలలో ఉన్న విస్తృతగ్రంథం. దానిని మూడు సంపుటాలుగా ప్రచురించవలసిఉంది. టిబెట్ అనువాదంలో సరి

పోల్సి పాఠభేదాలు ఇస్తూ, దానిని ఎడిట్ చేయడం అన్నిటి కంటే పెద్దపని. రాహుల్ ఈ పనిలో నిమగ్నమైనారు. రెండు సంపుటాలు పూర్తి అయ్యేదాకా విశ్రమించలేదు.

దాదాపు ఇరవైవేళ్ళ తర్వాత, స్వామి సత్య స్వరూప్, అతనిగురువు స్వామి గంగేశ్వరరానంద్ రాహుల్ కి కనిపించారు. రాహుల్ రచించిన “నోల్దానుండి గంగవరకు”, “మానవసమాజం” మొదలైన గ్రంథాలను తాము చదివినట్లు తెలియజేశారు. సాధువులలో ఎంతో మంది ఈ గ్రంథాలను చదివి చాలాసంతోషించారని స్వామి సత్యస్వరూప్ చెప్పాడు. “మాకు ఈ మార్గమే సత్యమైనదీ, శ్రేయస్కరమైనదిగా కనిపిస్తుంది. కాని ఏంచేసాం? మా భక్తులు సేళ్లు. వారికి ఇవి క్విన్తెస్ మాత్రలుగా కనిపిస్తాయి!” అని ఒకసాధువు అన్నాడట.

నోల్దానుండి క్రీ. శ. 1944 ఫిబ్రవరి 22 న తేదీన టెలిగ్రాం వచ్చింది. ఆమె దీనిని మూడురోజులక్రితం పంపింది. అందులో ఇలా ఉంది: “నోల్స్ ద్వారా పంపిన జాబు అందింది టెలిగ్రాఫ్ రావడం సంభవమేనా? టెలిగ్రాం ద్వారా తెలియజేయండి.” రాహుల్ అదేరోజున టెలిగ్రాం ద్వారా జవాబిచ్చాడు. తాను సోవియట్ కు రాదలచినట్లు తెలియజేశాడు. సోవియట్ “వీసా” పంపమని కోరాడు. తన సవల “సింహాసనాపతి”లోని కొన్ని వాక్యాలను పట్టుకొని, జై సామ్రాజ్యవాదులు కోపంతో చిందులు తొక్కుతున్నట్లు, గుజరాత్-హిందీ పత్రికలలో తనకు వ్యతిరేకంగా ఏనేకో వ్యాసాలు వ్రాస్తున్నట్లు రాహుల్

లీకి తెలిసింది. ఆ నవలలో ఒక విదూషక పాత్రద్వారా జై న
 సాధువుల నగ్నస్వరూపాన్ని ప్రాకృతిక ప్రాణులతో ఉప
 శమింపజేశారనే విషయం జైనులకు కోపం తెప్పించింది.
 తీర్థంకర మహావీరునికి సంబంధించినంతవరకు, నవలలోని
 నాయకుడు అతనిపట్ల చాలా మంచిభావాలు ప్రకటించాడు.
 జైనులు ఈ విషయం విస్మరించి, అప్రధానమైన విదూషక
 పాత్రద్వారా చెప్పించినమాటలనే పట్టుకొన్నారు. కొన్ని
 చోట్లనుండి రాహులీని బెదరిస్తూ జాబులు వచ్చాయి.
 అయినప్పటికీ ఆయన తెక్కచేయలేదు.

—:—:—

పదకొండో అధ్యాయం

ఆంధ్రలో పర్యటన

అమరావతి, నాగార్జునకొండ యాత్ర

అఖిలభారతరైతుమహాసభ ఈ పర్యాయం ఆంధ్రలో జరుగనున్నది. నాలుగేళ్ళక్రితం మహాసభకు రాహులీఅధ్యక్షుడుగా ఎన్నికైనారు. కాని ఆయన మహాసభకు వెళ్ళక పూర్వమే అరెస్టయినారు. అందుచేత ఈ పర్యాయం మహాసభకు వెళ్ళనిశ్చయించారు. క్రీ.శ. 1944 మార్చి 6వ తేదీన, సర్దార్ పృథ్వీసింగ్, డాక్టరు అధికారి తదితరులతో కలిసి రాహులీ విజయవాడకు బయలుదేరారు. మరునాడు ఉదయం హైద్రాబాద్ చేరుకొన్నారు. ఇక్కడ రైలుపెట్టె మారనలసి వచ్చింది. రాహులీ, తదితరులు ఇక్కడ దిగారనే విషయం కమ్యూనిస్టుపార్టీ సభ్యులకు తెలిసింది. వందలాదిమంది ప్లాట్ ఫారమ్ వద్దకు వచ్చారు. నినాదాలిస్తూ, విప్లవగేయాలు పాడారు.

ఈ యాత్రలో రాహులీ సర్దార్ పృథ్వీసింగ్ జీవిత చరిత్ర (టైప్ చేసింది)ను చదవడం ప్రారంభించారు. దీనిపై హిందీలో ఒక పుస్తకం వ్రాయాలని నిశ్చయించారు. మార్చి 7వ తేదీ రాత్రి వీరంతా విజయవాడ చేరుకొన్నారు. వీరికి మొగల్ రాజపురంలో విడిది ఏర్పాటుచేశారు.

ఆంధ్రదేశం ముక్కచెక్కలుగా ఉన్నకాలం అది. ఆంధ్రుల స్వరాష్ట్రవాంఛను రాహుల్ సంపూర్ణంగా బలపరిచాడు. ఆంధ్రుల పూర్వచరిత్రనుగూర్చి ఆయన నెలిబుచ్చిన అభిప్రాయాలు ఇవి :

“ఆంధ్రజాతి ఎల్లప్పుడూ ఒక పరాక్రమవంతమైన జాతిగా ఉంటూవచ్చింది. చంద్రగుప్తమౌర్యుడు, అతని కుమారుడు బిందుసారుడు హిందూకుష్ (ఆఫ్ఘనిస్తాన్) అవతలినరకు తమ సరిహద్దును వ్యాపింపజేయడంలో సఫలుకు కాలేకపోయారు. అయితే కళింగ—పూర్వాంధ—విజయం కోసం మౌర్యులు మూడోతరంవరకు నిరీక్షించవలసినవచ్చింది. అశోకుడు భారతదేశ సైనికబలం అంతటిని సమాకూర్చుకొని, ఆంధ్రులపై దాడిచేశాడు. కాని ఆంధ్రులు మట్టితో కాకుండా ఉక్కుతో తయారైనవారు; తమ ప్రాణాలకంటె ప్రీయమైన స్వాతంత్ర్యాన్ని అలాగ్గా నదలిపెట్టేవారుకాదు. వీరత్వంలోను, ఆత్మబలిదానంలోను అపరాజితులై కూడ, సంఖ్యాబలంముందు పరాజితులు కావలసినవచ్చింది. అయితే దీనితోబాటు వారు అశోకునికి మంచి గుణపాఠం నేర్పారు. కళింగవిజయంతర్వాత అశోకుడు చండ-అశోకుడుకాకుండా ధర్మ-అశోకుడైనాడు. వీరులైన ఆంధ్రుల ఆత్మబలిదానం, వారి రక్తంతో ఎరుపెక్కినగోదావరి, కృష్ణానదులను చూచి అశోకుని మానవహృదయం ద్రవించింది. ఆంధ్రులు తమ స్వాతంత్ర్యంలో కొంతభాగాన్ని కోల్పోయినప్పటికీ, ముందు ముందు మౌర్యచక్రవర్తులకాలంలో వారు తిరిగి బలపడ్డారు. నందవంశ పూర్తి కాకముందే, క్రీస్తుకుపూర్వం

రెండో శతాబ్దం మధ్యభాగంలో వారు నర్మదా, ఒరిస్సా వరకుగల దక్షిణభారతదేశానికి అధికారులైనారు. అంతే కాదు. ఆ శతాబ్దం ముగిసేసరికి ఆంధ్రుల విజయపతాక గంగ, యమునానదీతీరస్థప్రాంతాలలో సైతం రెపరెపలాడింది. అప్పుడు మహారాష్ట్రులు, ఆంధ్రులు ఐక్యంగా ఉన్నారు. ఉభయదేశాల పరిపాలకుల - రాజుల - భాష ఒకటిగా ఉండేది. బహుశా కొందరు పరిపాలితులభాషకూడ ఒకటిగా ఉండేది. మహారాష్ట్రలో పరిపాలకులభాష పరిపాలితులభాషను నాశనంచేసింది. అయితే ఆంధ్రులు పూర్వ నామంతోబాటు పరిపాలితులుభాషనే భాషపరచారు. అంతేకాదు. పరిపాలితులతోబాటు వారిభాషనుకూడ తమలో లీనం చేసుకొన్నారు.

క్రీస్తుకుపూర్వం రెండోశతాబ్దం ముగిసేసరికి విశాలాంధ్ర రాష్ట్రంకూడ ముక్క చెక్కలైపోవడం మొదలు పెట్టింది. శకులద్వారా నాశనంచేయబడ్డ ఎన్నో ఉత్తర భారత (ఉత్తరప్రదేశ్ - బీహారు) రాజవంశాలు ఆంధ్రలో తలదాచుకొన్నాయి. బహుశా వాళ్ళిక్కడఉన్న రాజనంశీకులకు దగ్గర బంధువులుకూడ అయి ఉండేవారు. ఆంధ్ర సామ్రాజ్యం ధ్వంసం అయిపోతున్నప్పుడే, ఇత్యాకువంశీ యుడైన చాంతమూలుడు - బహుశా అతడు పూర్వాంధ్ర రాజు — అక్కడ తనరాజ్యాన్ని స్థాపించాడు. ధాన్య కటకం, శ్రీపర్వతం (నాగార్జునకొండ) లోని సుందర శిలా స్తూపాలు, అక్కడఉన్న అద్భుతశిల్పాలు చాంతమూలుని సోదరి చాంతిసిరి, పుత్రుడు రాజాసిరి వీర పురిసదాతల

(శ్రీ వీరపురుషదత్తు) వి కాదు. అవి ఆంధ్రశిల్పుల అమర కృతులు. ప్రపంచంలో ఈ అద్భుతకళను సృష్టించినందుకు ఆంధ్రులు గర్వించకుండా ఎందుకు ఉంటారు? అయితే ఆ శిల్పుల బిడ్డలు నేడు మాచర్లలో రాతిబండలు నరకడం, ధరణికోట (ధాన్యకటకం)లో రాళ్ళు రప్పలు మోయడం ఎరుగుదును. ప్రజలతోబాటు వారికళకుకూడ రోజులు మారవా?

మూడోశతాబ్దంతర్వాత తిరిగి ఆంధ్ర యావత్తూ ఒక స్వతంత్ర రాష్ట్రంగా సంఘటితంకాలేకపోయింది. ఈ రాజరికయుగంలో పరస్పర కలహాలకారణంగా, అది వేర్వేరు రాజవశాలతరపున పోరాటంలో తనశక్తిని నృధా చేసుకొన్నది. ఒక్కొక్కప్పుడు ఇతరులతండ్రిని తండ్రి అని చెప్పుకొనికూడ సంతోషిస్తూ ఉండేది. విజయనగరం రాజులది సుదీర్ఘకాలిక రాజవంశం - అయితే ఆంధ్రులుకూడ అది తమదేనని అభిమానిస్తూ ఉండేవారు.”

అఖిలభారతరైతుమహాసభ విజయవాడలో మార్చి 14. 15 తేదీలలో జరుగనున్నది. అప్పట్లో ఆంధ్రప్రజా నాయకుల నెందరినో ప్రభుత్వం జైళ్ళలోబంధించి, పంచమాంగ దళంమొక్క పని సుఖివు అయ్యెట్లు చేసింది. పంచమాంగదళం దేశభక్తి ముసుగు వేసుకొని, జైళ్ళలో ఉన్న అచ్చమైన దేశభక్తులను వ్యతిరేకంగా రకరకాల ప్రచారం చేసింది. రైతుల ఉత్సాహమూ, శక్తి విజయవాడలో ప్రదర్శింపబడటం ప్రభుత్వానికి ఇష్టంలేదు. రైతు మహాసభకు అన్నివిధాలా ఆటంకం కల్పించడలచింది. మహా

సభకు కొన్ని వారాలముందు, ఆ తర్వాత కొన్ని వారాలవరకు చుట్లుపట్ల ముప్పయి మైళ్ళదూరంలోగల అన్ని స్తేషన్లనుండి విజయవాడకు రైలుటిక్కెట్లు అమ్మడం ఆపివేయించింది. మహాసభకు రైతులు హాజరుకాకుండా ఆగిపోతారని భావించింది. కాని రైతులకు బళ్ళు ఉన్నాయని, పడనలు ఉన్నాయని, అందరికీ కాళ్ళు ఉన్నాయని ప్రభుత్వం ఊహించలేకపోయింది. పోలీసులు ఎన్నో పుకార్లు లేవదీశాను పట్టణంలోకి వెళ్లేదాన్ని బంధు అయినాయని, తుపాకి కాల్పులు జరుగుతాయని బెదిరించారు. పట్టణంలోని ఆరోగ్యశాఖాధికార్లు అంటువ్యాధి వ్యాపి సుందనే నెపంతో మహాసభను ఆపుచేయించడానికి వేరుగా ప్రయత్నించారు. కాని అయిదువేలమంది సుశిక్షితులైన కమ్యూనిస్టుపార్టీసభ్యులు, పదివేలమంది స్త్రీ-పురుష వలంటీర్లు, లక్షమంది రైతు సంఘసభ్యులు, ఎర్రజెండాకోసం ప్రాణాలర్పించే పల్లెటూరిప్రజలు ఒక వోట చేరారు. పదిహేనువందల ఎడ్లబండ్లు వచ్చాయి. ప్రభుత్వమూ, పంచమాంగదళమూ, నాయకత్వంకోసం ప్రాకులాడే కాంగ్రెస్ వాదులు అసూయతో కుమిలిపోయారు.

మొత్తటిరోజు ఉదయం బ్రహ్మాండమైన ఊరేగింపు జరిగింది. మహాసభకు లక్షమందికిపైగా ప్రజలు హాజరైనారు. జెల్లవాడుజాను నాలుగుగంటలదాకా సాంస్కృతిక కార్యక్రమాలను తీలకించారు. లలితకళలలో ముందున్న బెంగాల్ దళానిదే ఇక్కడకూడ పైచేయి అవుతుందని రాహుల్ ప్రభృతులు అనుకొన్నారు. అయితే వారు భ్రమపడ్డారని

రెండురోజుల కార్యక్రమాలలో రుజువైంది. చివరిరోజున ముజప్పర్, గోపాల్ హల్దాస్ తమ అభిప్రాయాలను ఇలా వెల్లడించారు: అన్ని కళలకు తల్లిఅయిన ప్రజలే వీరికి ఆశ్రయం. ఇక్కడ కార్యకర్తలు ముందుగానే ఏదో ఒక కళను తీసుకొని ప్రజలవద్దకు వెళ్ళడంలేదు. పైపెచ్చువారు ప్రజలనుండే కళను నేర్చుకొంటున్నారు. అయితే బెంగాల్ లో మేము మధ్యతరగతి కళాసాస్కారాన్ని తీసుకొని ప్రజలవద్దకు వెళ్ళుతున్నాము. వారికళను సరిగా నేర్చుకోవడంలేదు.

ధాన్యకటకం (అనురావతి,) నా గాఢనకొండ, జగ్గయ్య పేట, గోలి తదితర ప్రాచీన భారతీయ కళకు చెందిన శిథిలావశేషాలు ఆంధ్రాలోనే ఉన్నాయనీ రాహుల్ జిదివరకే చదివారు. వీటి శిలాశాసనాల, శిల్పవిగ్రహాల ఫోటోలను కూడ చూశారు. క్రీ. శ. 1933లో ఇక్కడకు వెళ్ళడానికి ప్రయత్నించారు. కాని ఆ ప్రయత్నం సరివేరలేదు. ఈ పర్యాయం లభించిన అవకాశాన్ని జారవిడువకూడదనుకొన్నారు. సుప్రసిద్ధ కళా విమర్శకులు సంజీవదేవ్ ఆయనకు తోడ్పడ్డారు. సంజీవదేవ్ ది కృష్ణానది అవతలి ఒడ్డున ఉన్న తుమ్మపూడి గ్రామం. ఇద్దరూ తుమ్మపూడినుండి గుంటూరుకు వెళ్లారు.

ధాన్యకటకం గుంటూరుకు ఇరవైమైళ్ళదూరంలో ఉంది. ఇది బొద్దుల పవిత్రక్షేత్రం. తాంత్రికబొద్దులకు ఇది అన్నిటికంటే పెద్దతీరస్థలం. దీనిపేరుమీదనే టిబెట్ లో ఇటీవల అన్నిటికంటే పెద్దచుత్తం “డేపుంగ్” స్థాపించబడింది. ఈ చుత్తంలో ఎనిమిది నేలనుండి భిక్షువులకు వసతి

కల్పించబడింది. “డేపుంగ్” అంటే ధాన్యకటకం లేక ధాన్య-రాశి అని అర్థం. తాంత్రికబౌద్ధులు చెప్పేదానిని బట్టి, బుద్ధుడు తంత్రమార్గంలో ప్రథమ ఉపదేశం ఇక్కడే ఇచ్చాడు. అందుచేత ఇది వారికి బోధగయకంటే తక్కువ పవిత్రమైన స్థానం ఏమీకాదు. ఇందులో చారిత్రకసత్యం లేకపోయి నప్పటికి ఈ స్థలం మహత్తరమైనదనడంలో సందేహంలేదని రాహుల్స్థి అన్నాడు. టిబెట్లో ధాన్యకటకానికి వెళ్ళేమార్గాన్ని సూచించే పుస్తకాలుకూడ వ్రాయబడ్డాయని, అందులో వినికిడినిబట్టివ్రాసిన విషయాలే చాలా ఉన్నాయనిచెప్పాడు. కాని ధాన్యకటకం మాన్యులతర్వాత బౌద్ధుల మహాక్షేత్రంగా తయారైందనే అభిప్రాయం వెలిబుచ్చాడు. “ధాన్యకటకంలోని మహాచైత్యం శిల్పకళకు ఒక చక్కని దృష్టాంతం. దాని శిలాఫలాకాలను చూస్తేనే ఈ విషయం విదితమవుతుంది. ఇవి బహుశా లండన్లోని బ్రిటిష్ మ్యూజియమ్లో అన్నిటిలోను ఉంచబడ్డాయి. అమరావతికళ ఒక స్వతంత్ర కళాసంప్రదాయం. అయితే ఈ చైత్యం (స్తూపం) కళనేకాకుండా, బౌద్ధుల ప్రముఖధార్మిక సంప్రదాయాలలో ఒకదాని (చైత్యవాది)కికూడ తనపేరును ప్రసాదించింది. టిబెట్ పరంపరనుబట్టి, ధాన్యకటకానికి తూర్పు, పడమరలలో ఉన్న రెండు పర్వతాలవద్ద నివసించినందువల్ల పూర్వశైలీయ, అపరశైలీయ అని బౌద్ధ సంప్రదాయాలకు రెండుపేర్లు ఏర్పడ్డాయి” అని రాహుల్స్థిచెప్పాడు. ధాన్యకటకానికి తూర్పున అయిదుమైళ్ళదూరంలో ఇప్పు

టికీ ఒకపర్వతం ఉంది. కాని పడమటిపర్వతం ముప్పయి మైళ్ళకంటే ఎక్కువదూరంలో ఉంది.

ధాన్యకటకాన్ని గూర్చి రాహుల్జీ ఇంకా ఈ దిగున అభిప్రాయాలను వెలిబుచ్చారు.

“సుభిక్షంగా ఉన్న కాలంలో ధాన్యకటకం విశేష ప్రాముఖ్యత వహించిన ఒక ఓడరేవుగా ఉంటుంది. దీనితో బాటు ధాన్యకటకం ఆంధ్రసామ్రాజ్య ప్రాగ్భాగరాజ ధానిగా బహుశా అశోకుని కాలంనుండి ఉంటూ వచ్చింది. తర్వాత ఇక్ష్వాకుల కాలంలో ఇది ఔన్నత్యంలో చరమ స్థాయిని అందుకొన్నది. ధాన్యకటక శిథిలావశేషాలు నేటికీ ఎనిమిది పదిమైళ్ళదూరంవరకు కనిపిస్తాయి. అమరావతిబస్తీ, ధరణికోట అనే గ్రామం ఈ శిథిలంపైనే నిర్మింపబడ్డాయి. అమరావతిని ఆనుకొని, ధరణికోటకు మైలుదూరంలో పశ్చిమమహాచైత్య శిథిలస్థానం ఉంది. దీని సుందర శిలాఫలకాలనుచాలా పూర్వమే తొలగించారు.”

రాహుల్జీ ధాన్యకటకాన్ని సందర్శించి, గుంటూరుకు తిరిగివచ్చారు. ఆరోజే రైలులో మాచర్లకు వెళ్లారు. అక్కడ నుండి ఎడ్లబండిలో నాగార్జునకొండ (శ్రీ పర్వతం)కు బయలుదేరారు. పుల్లారెడ్డిగూడెంలో ఒకయువకుడుతోడై నాడు అతడు కమ్యూనిస్టు పార్టీ సానుభూతిపరుడు మాత్రమేనని రాహుల్జీ అనుకొన్నారు. కాని అతడు ప్రాచీనశిలా శాసనాలను కూడ చదవగలిగినవాడని తర్వాత తెలుసుకొని సంతోషించారు. రాహుల్జీ పల్నాటి సీమలో లంబాడిలవద్దకు వెళ్ళి వారితో కాస్సేపు మాట్లాడారు. వారు మాట్లాడేది మేవాక్ దక్షిణ

సరిహద్దుభాష అని, వారు వ్యాపారంకోసం చాలాకాలం క్రితమే మేవాడ్ నుండి ఇక్కడకు వచ్చి స్థిరపడిపోయారని రాహుల్ అభిప్రాయం. ఆయన ఆ రాత్రి పుల్లారెడ్డిగూడెంలో గడిపారు.

మరునాడు శ్రీపర్వతాన్ని సందర్శించారు. పర్వతం పంక్తి వలయాకారంలో ఉంది. రెండుచోట్ల కొండలు ఎడమెడంగా ఉన్నాయి. ఇక్కడ కృష్ణానది ప్రవహిస్తుంది. ధాన్యకటకం ఇక్కడకు డెబ్బయిమైళ్ళదూరంలో ఉంది. కాని పడవలు పోడుకల్లునరకు రాగలవు. ఆ తర్వాత రాళ్ళు రప్పలు ఎదురవుతున్నందున, ముందుకు వెళ్ళలేవు. లంక, తదితర ద్వీపాల బౌద్ధతీర్థయాత్రికులు సముద్రనౌకల ద్వారా పోడుగల్లుదాకా వచ్చేవారని రాహుల్ చెప్పారు.

శ్రీ పర్వతాన్ని గూర్చి ఆయన ఈ దిగువ అభిప్రాయాలను వెలిబుచ్చారు:

“శ్రీపర్వతం ‘ఆశ్చర్యవార్తా సహస్రల’ ఉద్గమస్థానం. శ్రీపర్వతంలోని మంత్ర తంత్రవేత్తలు చమత్కారాల ప్రతిధ్వని అనేక సంస్కృత కావ్యాలలో వినబడుతుంది. రెండోశతాబ్దంలోని మహాతత్వవేత్త నాగార్జునునికి ఇది ప్రియమైన స్థానం. ఆ తర్వాత తాంత్రిక బౌద్ధులకు ఇది సర్వోత్తమైన పీఠంగా తయారైంది. నాగార్జునుడు తన తత్వ గ్రంథాలన్నిటినో ఇక్కడే వ్రాసిఉంటాడు. తన “సుహృదు”డైన శాతవాహన రాజుకు సుప్రసిద్ధమైన “సుహృద్లేఖ”ను బహుశా ఇక్కడే కూర్చుని వ్రాసిఉంటాడు. చక్కని నీతి బోధలతోనిండిన ఈ పత్రం నేటికీ టిబెట్, చైనాభాషాను

వాదాలలో సురక్షితంగా ఉంది. నాగాజ్ఞనుడు తన “విగ్రహ వ్యావర్తని” తదితర రచనలద్వారా ప్రారంభించిన తర్క, న్యాయశాస్త్రమే ముందు ముందు భారతదేశమంతటా న్యాయ, తర్కశాస్త్రానికి ప్రబలప్రవాహోద్గమ స్థానంగా తయారైంది. ఇప్పుడు శ్రీ పర్వతంయొక్క గొప్పదనాన్ని తెలుసుకోవచ్చు. పర్వతాని, కృష్ణానదీజలంతో చుట్టబడిన శ్రీపర్వతం ఒక స్వాభావికమైన దుర్గం. అయితే ఇది ఎప్పుడైనా పెద్దరాజధానిగా ఉండేదనడానికి చిహ్నాలు కనపడవు. చాంతమూలుని సోదరి చాంతిసిరి, పుత్రుడు రాజా వీరపురిదత్. (వీరపురుషదత్తు), అతని పుత్రుడు రాజా ఏనుబలమూలుడు అపారమైన ధనరాసులనుఖిచ్చుపెట్టి శ్రీపర్వతంలో ఎనలేని స్తూపాలను నిర్మించారు. రాజధాని ధాన్యకటకానికి డెబ్బయిమైళ్ళదూరంలో, ఈ దుర్గమపర్వతంలో, ఈ అద్భుతమైన నిర్మాణంకూడ మతరీత్యా ఈ స్థలం ఎంత మహత్తరమైనదో కుజువుచేస్తుంది.

రాహుల్ ఆ మరునాడు శ్రీపర్వతంలో అన్నిటికంటే పెద్దస్తూపావశేషాలను చూశారు. దీనినిగూర్చి ఆయన ఈ దిగువ అభిప్రాయాలను వెలిబుచ్చారు:

“ఈ స్తూపాన్ని అనేక “అశ్వమేధయాజి” అయిన రాజావీరపురుషదత్తుని అత్త చాంతసిరి నిర్మించింది. శిలా స్తంభాలపై చాలా అందమైన అక్షరాలతో ఎన్నో పెద్ద పెద్దశాసనాలు చెక్కబడ్డాయి. ధాన్యకటకంలో ఇట్లాంటి వంశానికి చెందిన ఎందరో వ్యక్తులపేర్లు, మతంపట్ల వారి శ్రద్ధాసక్తులనుగూర్చి వీటిలో పేర్కొనబడింది. చాంత

మూలునికి (శాంతమూలుడు) ఇద్దరు శోబుట్టువులు ఉండే వారని ఈ శాసనాలనల్ల బోధపడుతుంది. వీరిలో పెద్దదైన చాంతసిరిని పోగియవంశజుడైన ఖండసిరికి ఇచ్చి వివాహం చేశారు. చాంతమూలుని పుత్రుడు రాజా వీరపురుషదత్తుని రాణి ఛతసిరి (షష్ఠిశ్రీ) తండ్రిపేరు హమ్మసిరి (హర్మ్యసిరి). వీరపురుషదత్తునికుమారుడు రాజా ఏహుబల చాంతమూలుని పేరుకూడ శిలాశాసనాలలో ఉంది. ఉజ్జయినిలోని కుద్రధర భట్టారిక దానం విషయంకూడ ఒక శాసనంలోఉంది. బహుశా అప్పుడు ధాన్యకటకం రాజవంశానికీ, ఉజ్జయిని రాజనం శంతో సంబంధం ఉండేది. స్తూపశిలాకంచుకం అనేక చిత్రాలతో అలంకరింపబడింది. వీటిలో చాలాభాగం త్రవ్వకాలలో లభించింది. నేటికీ సమీపంలోని మ్యూజియంలో ఉంచబడింది. మహాచైత్యంవద్ద మరో చైత్యగృహం ఉంది. దీని ఇటుకలు 18 అంగుళాల పొడవు, 11 అంగుళాల వెడల్పు, మూడంగుళాల మందం కలిగిఉన్నాయి. మహాచైత్యానికి ఒకవైపున 36 స్తంభాలతో విశాలమైన పూజామందిరం ఉంది.

ఆ కాలంలో ఆంధ్ర రాతిశిల్పంయొక్క- అద్భుత దృశ్యాన్ని మ్యూజియంలోచూచినప్పుడు, కళ్ళు మిరుమిట్లు గొల్పుతాయి. శిల్పిదృష్టిలో ఇవి తెల్లనిరాళ్ళుకాదని, వెన్నగాని మెనంగాని అయిఉంటుందని బోధపడుతుంది. అతడు ఎంతో మృదువైన హస్తాలతో తన ఉలిని కదిలించిఉంటాడు. శరీరంలో అంగప్రత్యంగాల సామంజస్యాన్ని నిరూపించడంలో ఎంతో సేర్పు చూపించాడు. పెద్ద విగ్రహాలలోనే

కాకుండా చిన్నవిగ్రహాలలోకూడ అదే నేర్పు కనిపిస్తుంది. నిరీనమైన రాతికి ఎంత సజీవత్వం కల్పించబడింది! చెక్కన దృశ్యాలలో ఒకచోట బుద్ధుని జీవితచరిత్రను సంకేతాల ద్వారా చిత్రిస్తే మరొకచోట సాక్షాత్తు విగ్రహాంద్వారా చిత్రించబడింది. ఎన్నో జాతక - కథల దృశ్యాలు కూడ ఉన్నాయి. ఒకచోట ఉన్న తవంశానికి చెందిన స్త్రీ-పురుషనృత్యం జరుగుతున్నది. దానికితోడుగా వీణ, చోలు తదితర వాద్యాలు వాయిస్తున్నారు. స్త్రీలు ధరించిన ఎన్నో నగలు నేటికీ ఆంధ్రలో వాడుకలో ఉన్నాయి. అయితే ముక్కుకు నాలుగేసి నగలు పెట్టుకోనే స్త్రీలు ఆ కాలంలో లేరు. ఒకచోట శకయోధుడు చిత్రించబడ్డాడు. అతని తలపై మొన తేలిన టోపీ ఉంది. పొడవైన వస్త్రం, నడుముదట్టి, పైజామాతోగొట్టు అతనికి పొడుగైన గడ్డంకూడ ఉంది.

శ్రీపర్వతం మహామానులకు, తాంత్రికబౌద్ధులకు అసీపవిత్రస్థానమైనప్పటికీ, ఇక్కడ కనిపించే దృశ్యాలు, విగ్రహాలలో మహాయాన, తంత్రయానభాయలే లేవు. మహాచైత్యానికి దక్షిణం కొన్ని ఫర్లాంగులదూరంలో రెండు మూడు బౌద్ధవిహారాలు, స్తూపాలశిథిలావశేషాలుఉన్నాయి. పెద్దపెద్ద స్తంభాలు, విగ్రహాలు విరిగిపడిఉన్న తీరును బట్టి, విహారాలకు నిప్పుపెట్టినట్లు బోధపడుతుంది.

శ్రీపర్వతంలో అనేక శిలాశాసనాలు ఉన్నాయి. అయితే వాటిలో కొన్ని పేర్లేకాకుండా ఇతరసంగతులుకూడ ఒకలాగే పునశ్చరణ చేయబడ్డాయి. ఈ శిలాశాసనాలలో ప్రయోగింపబడిన భాష పాళీకే చాలావగ్గరగా ఉంది. ఇక్ష్వాకులు, వారి వారసులైన పల్లవరాజుల ప్రాకృతశాసనాలను

బట్టి, బహుశా ఈ భాష ఆ కాలంనాటి పాలకవర్గంయొక్క మాతృభాషగా ఉంటుంది. సర్వసాధారణమైన భాష నేటి తెలుగుయొక్క ప్రాచీనరూపమే అయిఉంటుందనేది ఖాయం. ఆ కాలంలో ఆంధ్రసామ్రాజ్యంయొక్క పశ్చిమ, పూర్వ భాగాలలో ప్రజలభాష పాలకులభాష రెండూ వాడుకలో ఉండేవి. తృతీయశతాబ్దండాకా పాలకులభాష (శిలాశాసనాలు ఆర్యభాష) ప్రాబల్యం వహించింది. ఏ శతాబ్దంలో మహారాష్ట్రంలో మహారాష్ట్రభాష ప్రజలభాషగా స్థానం సంపాదించిందో, ఆంధ్రలో తెలుగుభాష పాలకులభాషను స్థానభ్రష్టంచేసిందో తెలుసుకోవడం చాలా కుతూహలజనకంగా ఉంటుంది. మరాఠీలో కనిపించే “ఇకడే”, “తికడే”, “కొండా” (పర్వతం) మొదలైన శబ్దాలెన్నో కూడ ఈ రెంటియొక్క ఈ సంబంధాన్నే చుజువుపరుస్తున్నాయి.”

రాహులీ పుల్లారెడ్డిగూడెంలో లంబాడీలను కలుసుకొని వారీతో సంభాషించారు. వారి నృత్యాన్ని, నృత్యం చేసేటప్పుడు పాడే గేయాన్ని శ్రద్ధగా పరిశీలించారు. లంబాడీలు (బంజారు) గంగానది ప్రాంతంనుండి చాలాదూరం వచ్చినప్పటికీ, గంగానదిని మరచిపోలేదని, వారు కృష్ణ - గోదావరీ గేయాలకు మారు గంగానదీ గేయాలను పాడుతున్నారని చెప్పారు. వారుపాడినగేయాన్ని వినరంగా వ్రాసుకున్నారు. దక్షిణాదిలో ‘హోలీ’ పండుగ చేసుకునే సంప్రదాయంలేదు. కాని లంబాడీలకు ఆ పండుగ చాల ఇష్టం. వరిధాన్యంపండే ప్రాంతంలో నివసిస్తున్నప్పటికీ వారికి రొట్టెలే ప్రధాన ఆహారంగాఉంది.

విజయవాడ రైతుమహాసభ సందర్భంగా రాహుల్
ఆంధ్రరైతుల ఉత్సాహాన్ని గమనించారు. ఈ ప్రాంతంలో
ఒకటి రెండు గ్రామాలను కూడ చూడదలచుకున్నాడు. తేనా
లికి 19 మైళ్ళ దూరంలో ఉన్న దావులూరుకు. వెళ్ళాడు.
రైతు, వ్యవసాయ కూలీలను కలుసుకున్నాడు. కూలీల సంఘ
టితశ కిని ఆయన ప్రశంసించారు సాయంత్రం మూడువేల
మందితో బహిరంగసభ జరిగింది. రాహుల్ ఆసభలో
ఉపన్యసించారు. తర్వాత కృష్ణాజిల్లా కాయూరు గ్రామానికి
వెళ్ళాడు. ఆ గ్రామంలో ప్రజల పరిస్థితులను వివరంగా తెలుసు
కున్నాడు. ఉగాది సందర్భంగా గృహాలంకరణను రాహుల్
గమనించారు. ఆ రాత్రి కమ్యూనిస్టు పార్టీ ఆఫీసు ఎదుట బహి
రంగసభ జరిగింది. వెయ్యిమంది స్త్రీ పురుషులు హాజరై
నారు. ప్రజల కోరికపై రాహుల్ రమ్యాపర్యటనానుభవాలను
వివరించారు.

కేరళలో

రాహుల్ భారతదేశంలోని అన్ని ప్రాంతాలను ఒక
సారిగాని, చాలాసార్లుగాని చూశాడు. మలబారు లేక కేరళ
ప్రాంతాన్ని చూచే అవకాశం నొరకలేదు. అందుచేత ఈ
పర్యాయం కేరళను చూడదలచుకున్నాడు. మార్చి 27 న
తేదీన మైసూరునుండి బస్సులో కాలికట్ కు బయలుదేరాడు.
అక్కడక్కడ 'హోడా' ప్రజల గుడిసెలు కనిపించాయి. వీరు
ఇప్పు డిప్పుడే బట్టలు ధరించడం మొదలుపెట్టారు. స్త్రీలు
నడుచుకు దిగువభాగంలో మాత్రమే బట్టలు ధరించి

ఉన్నాడు. మలబారులో కొందరు విద్యావతులైనవారు మినహా, స్త్రీలందరూ నడుముకు ఎగువభాగంలో బట్ట కప్ప కోవడం అవసరమని భావించినట్లు కనపడలేదు. అయితే మహమ్మదీయ స్త్రీలు నడుముకు ఎగువభాగంలో బట్ట కప్ప కుంటున్నాడు.

భారతదేశంలోని అన్ని ప్రాంతాలలో ఒక గ్రామానికి చెందిన ప్రజలంతా ఒకేచోట ఇళ్ళు కట్టుకుంటారు. కాని మలబారులో ఇళ్ళన్నీ చెల్లాచెదురుగా ఉంటాయి. బహుశా ఈ ప్రాంతంలో అనాదికాలంనుండి దొంగలు, దోపిడిగాండ్ర భయంలేదని, అందుచేతనే 'గ్రామం' (సమూహం) నిర్మించుకోవలసిన అవసరం కలుగలేదని రాహుల్జీ అభిప్రాయం.

రాహుల్జీ కాలికట్లో దిగి రిక్షాలో తన గమ్యస్థానం చేసుకున్నాడు. మార్సి నెలాఖరుకే మలబారులో ఎండలు ముడిరాయి. ఇక్కడ ఎండాకాలం, వర్షాకాలం తప్ప మరో సత్తువు ఉన్నట్లే కనిపించలేదు. చెమటలు తగ్గిపోయే కాలాన్నే ఇక్కడ చలికాలం అంటారు. మలయాళం భాషలో ఇప్పటిదాకా సినిమా ఏదీ తయారుకాలేదని తెలిసింది. తమిళభాష మలయాళానికి చాలా దగ్గరగా ఉంటుంది. మలయాళంలో సంస్కృత శబ్దాలు ఎక్కువ. తమిళంలో సంస్కృతశబ్దాలు కనిపించవు. కాని మలయాళ, తమిళ భాషల మంత్రక ఒక్కటే. అందుచేత తమిళభాషను అర్థం చేసుకోవడం మలయాళీలకు చాలా సుఖం. అయితే తమిళ సినిమాలకంటే హిందీ సినిమాలకే ప్రజలు ఎగబడతారు. సినిమాసినిమాలలో అభివృద్ధి కాగా ఉంటుందని

కొందరు, హిందీ సినిమాతారలు చాలా అందంగా ఉంటారని మరికొందరు, అలాకాకుండా వారి సంగీతం చాలా మధురంగా ఉంటుందని ఇంకా కొందరు రాహుల్‌తో చెప్పారు.

ఆయన కాలికట్‌నుండి రైలులో కరివెల్లూరు గ్రామానికి వెళ్ళారు. భూమిఅంతా కొండలమయం. మెట్ల పల్లాలుగా ఉంది. చాలా పల్లపునేలలో వరిపంట పండిస్తున్నారు. మెట్టభూమిలో కొబ్బరితోటలు నేశారు. వాటిలో అరటిచెట్లుకూడ కనిపిస్తాయి. ప్రజల ఇళ్ళు దూరదూరంగా వారివారి తోటలలో ఉన్నాయి. భూమిలేని సుపేదలు ఇతరుల తోటలలో కాపురం ఉంటున్నారు. కరివెల్లూరు గ్రామంలో గీతపనివారి జనాభా ఎక్కువ. వీరిలో అత్యధికభాగం కూలినాలి చేసుకొంటారు. లేకపోతే కొబ్బరి చెట్లు గీసి కల్లు అమ్ముకుంటారు.

నంబూరికి బ్రాహ్మణులనుగూర్చి రాహుల్ ఒక వ్యాసం వ్రాశారు. అందులో ఇలా ఉంది:

మలబారులో నంబూరికి బ్రాహ్మణులది వస్తుతః భూదేవనంశం. రెండువేల ఏళ్ళక్రితం వారు మలబారులోకి అడుగుపెట్టారు. అప్పటినుండి ఇది వారికి దేవలోకమైంది. వీరు చేతితో పనిచేయవలసిన అనసరమే ఉండదు. ధర్మశాస్త్రాన్ని తయారుచేయడం, ఖరాబు చేయడం తమచేతిలో ఉంచుకున్నారు. అందుచేత వీరు తమ సుఖంకోసం, తమ బిడ్డల సుఖంకోసం పూర్తిపర్వాల్లు చేసుకున్నారు. వీరు కేరళలో అడుగుపెట్టేటప్పటికి, బహుశా ఇక్కడ మాత్రం

కొత్త ప్రజాపక్షం కట్టడం కోసం
మొదటి సారిగా 1933-34

స్వామిక సంప్రదాయం అమలులో లేదు. ఇతర చెడుగుల
వలె ఇక్కడి సమాజంలో కూడా మాన్యు వచ్చి ఉంటుంది.
అయితే బ్రాహ్మణులు క్రీ. శ. 1933-34 దాకా దీనిని
నిశ్చలంగా ఉంచారు. రాజ్యవంశం, తిరుఅప్పజ్జే, ఉన్నితిరి,
నాయర్ వంటి ఉన్నత, ధనిక జాతులలో, ఆ స్థితి కూతురు కే
మాన్యు ఉండేది. కుమారుడు తన తోబుట్టువు చెప్పినమాట
వింటున్నంతవరకు కూడా - గుడ్డ లభించేది. తక్కిన జాతు
లకు మాతృస్వామికమనే ఈ కఠోరనియమాన్ని ఏర్పాటు
చేసిన బ్రాహ్మణులు, తమజాతిలో మాతృస్వామికాన్ని
దగ్గరికి చేరనివ్వనేలేదు. దక్షిణదేశమంతటా స్త్రీలలో
ఘోషాపద్ధతి లేనికాలంలో, నంబూరిరి స్త్రీలు ఘోషా
పద్ధతి అనే కఠోర నియమాన్ని పాటించారు. వారు ఇంటి
లోపల తమమరది ఎదుటికికూడా వచ్చేవారుకాదు. సంతానం
పెరిగి బీదరికం ప్రాప్తిస్తుందనే కారణంతో నంబూరిరి
బ్రాహ్మణులు పెద్దకుమారునికి వారసత్వ నియమంపెట్టారు.
దీని ప్రకారం తండ్రి ఆస్తికి అతడే యజమాని అవుతాడు.
చిన్నకుమారులకు తండ్రి ఆస్తిలో ఏమీరాదు. వారు తమ
జాతికి చెందిన కన్యలను పెళ్ళిచేసుకోడానికి వీలులేదు.

క్రీ. శ. 1933-34లో చేసిన చట్టప్రకారం, ఇప్పుడు
తమ్ముళ్ళకుకూడా అధికారాలు ఇవ్వబడ్డాయంటున్నారు.
కాని తన స్వంత ఆస్తికి, సజాతీయవివాహానికి నోచుకోవడం
లేదంటే దుర్వాసుని తపస్సుకోసం కాదు. చిన్నకుమారులు
రాజవంశం, తిరుఅప్పజ్జే, ఉన్నితిరి, నాయర్ జాతులకు చెందిన
కన్యలను వెదుక్కొంటారు. అయితే భార్యగా మాత్రం

కాదు. ఎందుకంటే నంబూతిరి పురుషులు ఆమెచేతిఅన్నం ముట్టరు. ఒకవేళ తాకితే, బట్టతోసహా స్నానంచేయవలసి వస్తుంది. ఆమె సంతానం బ్రాహ్మణసంతానంకాకుండా, రాజవంశ, తిరుఅప్పడో, ఉన్నితిరి, నాయర్ సంతాన అవుతుంది. ఆమెకు కూతురుపుడితే తల్లి ఆస్తికి వారసురాలు అవుతుంది భారతదేశంలోని ఇతరప్రాంతీయులు శంకరాచార్యుని వంశంమొక్క ఈ సంప్రదాయాన్నిగూర్చి విని ఆశ్చర్యపడతారు. ఈ సంప్రదాయం తమ ఆత్మగౌరవానికి పూర్తిగా భంగకరమని చెప్పి, పైన పేర్కొన్న నాలుగు జాతులవారు దీనిని ఎందుకు ఎదిరించలేదని ప్రశ్నిస్తారు. చివరికి ఏ కన్యనైనా ఎలాంటి బాధ్యత ఇవ్వకుండా, సంతానానికి ఎలాంటి పితృగోత్ర అధికారం ఇవ్వకుండా, పెండ్లి చేయడమంటే ఆమెను ఉంపుడుక శ్లాగా ఉంచడం కాకపోవేమరే మవుతుంది? కాని ఇరువయ్యోశతాబ్దం ప్రథమపాదం దాకా మలబారులోని ఈ జాతులవారు తమ కూతురుకు నంబూతిరితో సంబంధం ఉండంటే గర్వించదగిన విషయంగా భావించేవారు.....

నేడు విద్యావంతులైన నాయర్లకు ఇది నచ్చకపోయినప్పటికీ, ఇలాంటి వివాహాలుఇప్పటికీ జరుగుతూనేఉన్నాయి. కొత్తచట్టం ఒకసౌకర్యాన్నికూడ కలిగించింది—నంబూతిరి తండ్రి ఆస్తిలో అతని బ్రాహ్మణేతర కుమారునికికూడ హక్కు ఉంటుంది. నేడుకూడ ఇలాంటి సంబంధాలు ఎందుకు ఉంటున్నాయని అడుగగా, ఒక ఉన్నితిరి యువకుడు ఇలా చెప్పాడు : వాటి ప్రభావం నేటికీ ఉంది. ఉన్నితిరిజాతిలో

కూడ ఒక విచిత్రమైన సంప్రదాయం ఉంది. కన్యను ఏ సంబూతిరి (బ్రాహ్మణుడు) అయినా తనభార్యగా చేసుకొంటే సరే, లేకపోతే ఆమెను తిన్నగా ఇతర ఉన్నితిరి కుటుంబంలోకి ఇచ్చి పెళ్ళిచేయడానికి వీలుఉండదు. ఆమె మొదట తనజాతికంటే పై అంతస్థుకు చెందిన తిరుఅప్పడో జాతిలో ఏదో ఒక మగవానిని నాలుగురోజులదాకా వివాహం చేసుకోవలసిఉంటుంది. ఈడువచ్చిన ఆడపిల్ల కే వివాహం చేస్తారు. అమె నాలుగురోజులు రాత్రింబగళ్ళు ఒక గదిలో ఆ మగవానివద్ద ఉంటుంది. తర్వాత తిరుఅప్పడో మగవాడు కానుకలు తీసుకొనివెళ్ళిపోతాడు. అప్పుడు ఆ కన్యను ఎవరో ఒక ఉన్నితిరికి ఇచ్చి వివాహంచేస్తారు. అదృష్టవశాత్తునగాని, దురదృష్టవశాత్తునగాని తిరుఅప్పడో కుటుంబాలు చాలా తక్కువగా ఉన్నాయి. ఇలాంటి సంబంధాలకోసం దూరప్రాంతాలకు వెళ్ళవలసివస్తుంది. మొక్కుబడి చెల్లించడానికి ఎక్కువభాగం ముసలి తిరుఅప్పడోలే దొరుకుతారు. “ఈ సంప్రదాయాన్ని ఎందుకు ఎత్తివేయకూడదు?” అని అడుగగా, ఆ యువకుడు ఇలా జవాబిచ్చాడు: ముసలివాడు వ్యతిరేకిస్తారు. వారికంటే ఎక్కువగా సంబూతిరులు వ్యతిరేకిస్తారు. సంబూతిరులకు ప్రత్యక్షంగా జరిగే నష్టాలేమీ ఉండవు. కాని ఒక ఇటుక కదిలిస్తే, భవనమంతా కూలిపోతుందని వారిభయం. కరివెల్లువులో ఇద్దరు ఉన్నితిరి సోదరీమణులు ఇద్దరు సంబూతిరుల భార్యలుగా ఉండేవారు. వారికి తల్లి-తండ్రి-సోదరుడు ఎవరూ లేరు. ఇల్లు తప్ప మరే ఆస్తిలేదు. ఒక సంబూతిరి తనభార్యకు,

బిడ్డలకు ఇంతో అంతో ఇచ్చేవాడు. కాని రెండో నంబూరికి కొద్దిరోజులతర్వాత తనజాతిలోకూడ పెళ్ళిచేసుకొన్నాడు. అతనికి ఆ సిగూడ ఉండేది. కాని తన ఉన్నతవిభార్య, బిడ్డలవిషయం ఏమీ పట్టించుకొనేవాడు కాదు.

రాహుల్ కరివెల్లూరులో కమ్యూనిస్టుకార్యకర్తలను, వివిధవర్గాల ప్రజలను కలుసుకొన్నాడు. ఆ రాత్రి ఏర్పాటు చేయబడిన సాంస్కృతిక కార్యక్రమాలను చూశాడు. మరునాటి సాయంకాలం బయలుదేరాడు. కాలికత్ మీదుగా బెరుత్తరి గ్రామానికి వెళ్ళాడు. కేరళమహాకవి కీ. శే. నారాయణమీనన్ వల్లభోల్ ఇక్కడే ఉండేవారు. రాహుల్ వెళ్ళినప్పుడు ఆయన ఇంట్లో లేడు. సాయంకాలానికి తిరిగి వచ్చాడు. ఇద్దరూ కాస్సేపు మాట్లాడుకొన్నాడు. వల్లభోల్ కుసూరులలో ఇద్దరు కమ్యూనిస్టుపార్టీ సభ్యులుగా ఉండేవారు.

రాహుల్ ఆ మరునాడు కాలికత్ మీదుగా బెంగుళూరుకు వెళ్ళాడు. ఇక్కడ రెండురోజులు మాత్రమే ఉండదలచుకొన్నాడు. పల్లెటూళ్ళకు వెళ్ళడానికి ఆయనకు అవకాశం లభించలేదు. ఆయన కర్ణాటక కమ్యూనిస్టునాయకుడు ఉపాధ్యాయుడు కలుసుకొన్నాడు. సాయంత్రం సినిమా చూడటానికి వెళ్ళాడు. నగరంలో ముప్పయిదాకా సినిమా థియేటర్లు ఉండేవి. కాని వాటిలో ఎక్కువగా హిందీసినిమాలే చూపించేవారు. “పంతులమ్మ” అనే తెలుగుసినిమా ఆడుకున్నట్లు తెలిసింది. నాట్యాచార్య కుమార్ తో కలిసి రాహుల్ అక్కడకు వెళ్ళాడు. కేరళలోనూ ఇక్కడకూక

హిందీ సినిమాలపై మోజు ఎక్కువవుతున్నట్లు ఆయన గ్రహించారు. “హిందీ సినిమాలద్వారా హిందూస్తానీ సంగీతం, వేష, భూషణ దక్షిణదేశంపై విజయం సాధించాయి. దక్షిణదేశంలో అశోక, సముద్రగుప్తులకు ఊణిక సాఫల్యం లభించింది. హర్ష వర్ధనుడు ఓటమిపొంది పారిపోవ లసినచ్చింది. కాని మా సినిమాతారలు తమ సౌందర్యం, వేషభూషణ, హావభావం, కోకిలకంఠంద్వారా దక్షిణ దేశాన్ని మురిపింపజేశారు. ఈ విజయం మా దక్షిణాది సోదరులకు కోపకారణం కాదనుకొంటాను” అని రాహులీజ్ అన్నారు.

మరునాడు “వార్” (దినపత్రిక) కార్యాలయంలో కన్నడ సాహిత్యవేత్తలతో ఇష్టాగోష్టి చర్చలు జరిపారు. అక్కడకు వచ్చినవారిలో ఎక్కువమంది అభ్యుదయ రచయితలు. రాహులీజ్ సమావేశంనుండి తన బసకు తిరిగి వెళ్ళుతున్నారు. దారిలో ఒకచోట ఇరవై మందిదాకా గుమికూడిఉన్నారు రాహులీజ్ వారి మధ్య దూరి వెళ్ళుచుండగా, “పుట్” అని ఏదో ధ్వని వినిపించింది. తనజేబు తడవుకొనిచూశారు. షెఫర్ ఫౌంటెన్ పెన్ మాయమైంది. వెనక్కతిరిగిచూడగా, ఒక కుర్రవాడు పారిపోతున్నాడు. ఇతరులు వానిని వెంబడించి పట్టుకొన్నారు. కాని వాడు అప్పటికే వేరొకరిచేతికి పెన్ను అందించాడు. వానిని పోలీస్ స్టేషన్ దాకా తీసుకువెళ్ళారు. కాని ఇదంతా వట్టిప్రయాస అని, ఇక పెన్ను దొరకదని రాహులీజ్ నిశ్చయించుకొన్నారు. ఆ షెఫర్ ఫౌంటెన్ పెన్ను కో

ఆయన నాలుగు అయిదు వేల పేజీలుగల పుస్తకాలు వ్రాశారు. అందుచేత పెద్ద నష్టమేమీ కలుగలేదని సంతృప్తి చెందారు. జేబులో కనపడేట్లు ఫౌంటెన్ పెన్ పెట్టుకొంటే, చోరీ అయ్యే ప్రమాదం ఉందని ఆయనకు అదివరకే తెలుసు. బయటికి వెళ్ళేటప్పుడు ఫౌంటెన్ పెన్ను లోపల పడవేసేవారు. కాని ఈ సారి ఎందుకో అలా చేయలేదు.

బొంబాయి పయనం

రాహుల్ ప్రెస్ 6వ తేదీన బొంబాయి చేరుకొన్నాడు. కమ్యూనిస్టు పార్టీ కార్యాలయంలో మకాం పెట్టాడు. సర్దార్ పృథ్వీసింగ్ జీవితచరిత్ర వ్రాయుచున్నట్లు చూచాడు. కాని ఆయన ఆంధ్రనుండి ఇంకా తిరిగిరాలేదు. తారా శంకర వంద్యోపాధ్యాయ రచించిన “పంచగ్రామ్,” “మన్వంతర్” అనే నవలలను చదివాడు. ఈ పర్యాయం సర్దార్ పృథ్వీసింగ్ జీవితచరిత్రతోబాటు “హిందీ కాన్య ధార,” “పలాయనం వద్దు, పరివర్తన చేయి,” “జయచూడేయి” అనే గ్రంథాలు వ్రాయాలని ఆయన మనస్సుకు తట్టింది. అయితే వెంటనే ఇంత పెద్దపని పెట్టుకొనే ధైర్యం లేకపోయింది. త్వరలో ప్యాన్ పోస్టు దొరికితే, ఈ పని అసంపూర్తిగా ఉండిపోతుందని భయం.

రాహుల్ ప్రెస్ 24వ తేదీన “సర్దార్ పృథ్వీసింగ్” జీవితచరిత్ర వ్రాయించడం మొదలుపెట్టాడు. పోస్టు జిల్లాకు చెందిన యువకుడు తామర్ భగవాన్ సింగ్ చాలా పట్టుదలతో వ్రాశాడు.

ఎన్నో చిక్కులు పెట్టిన తర్వాత, ప్రభుత్వం రాహులీకి ప్యాస్ పోర్టు ఇచ్చింది. కొద్దిరోజుల తర్వాత విదేశమారక ద్రవ్యం కూడ లభించింది. కాని ఇరాన్ 'వీసా'కు అనుమతి ఎప్పుడు లభించేదీ తెలియలేదు. ఈ ఖాళీ సమయాన్ని పుస్తకాలు వ్రాయడంలో వినియోగించాలని రాహులీ నిశ్చయించుకొన్నాడు. అంధేరీలో ఉన్న సర్దార్ పృథ్వీసింగ్ ఇంటికి వెళ్ళి అక్కడే పుస్తకరచన చేశాడు.

క నే రీ గు హ ల స ం ద ర్థ న

అంధేరీకి కొద్దిమైళ్ళ దూరంలో కనేరీ (లేనా) గుహలు ఉన్నాయి. రాహులీ మే నెల 10వ తేదీన అక్కడకు వెళ్ళాడు. అజంతా, ఎల్లోరాలలో కూడ చాలా గుహలు, కొండలను తొలచి తయారు చేయబడినవే. ఎల్లోరాలో కొన్ని రెండంతస్తుల, మూడంతస్తుల భవనాల వలె కనిపిస్తాయి. కాని అక్కడ గుహలన్నీ వరుసగా ఒకే చోట ఉన్నాయి. అయితే కనేరీలో గుహల సంఖ్య వందకు పైగా ఉంటుంది. అవన్నీ ఒక మైలు దూరంలో పల ఉన్నాయి. అవి కొండలో చెల్లా చెదరుగా ఉన్నాయి. మూడో సంబంధ గుహ ఒక విశాలమైన చెత్తశాల. కార్లాలోని చెత్తశాల కంటే ఎంతో పెద్దది. ఇక్కడ నివసించే భిక్షువులు పూజా సమయంలో ఈ చెత్తశాలలో సమావేశమయ్యేవారు. శాలయావత్తు, కొండ తొలచి నిర్మింపబడిందే. ద్వారానికి ఎడమవైపున ఇద్దరు రాజుల, ఇద్దరు రాణుల కుడ్యచిత్రాలు ఉన్నాయి. రాజుల శరీరం పుష్టికలిగి, అందంగా ఉంది. రాణులను ఖగ్గపై సొంద

ర్యానికితోడు నిర్భతి, స్వేచ్ఛాభావం గోచరిస్తాయి. బయట ఉన్న రెండు స్తంభాలపై క్షేనుశకం రెండో శతాబ్దంనాటి లిపిలో విశాలమైన శిలాశాసనం ఉంది. అది అక్కడక్కడ చెడి పోయింది. ఈ గుహను ఎవరో శాతవాహన రాజు నిర్మించాడని రాహుల్జీ అభిప్రాయం. బయట రెండు సింహ స్తంభాలు ఉన్నాయి. అన్నిటికంటే బయట ఒక విశాలమైన మేదానం ఉంది. అక్కడ నాలుగైదు వేలమంది కూర్చోనడానికి నీలు ఉంది. ఈ గుహకు కుడివైపున మరో అసంపూర్ణమైన చైత్య శాల ఉంది. దానికి కొద్దిదూరంలో ఒకటోనంబకు గుహ ఉంది. భిక్షువుల నివాసానికై దానిని ఉపయోగించేవారు.

రాహుల్జీ ముందుకు వెళ్ళారు. గుహలలో అటూ ఇటూ తిరిగారు. కొండలలో వాగులు కనిపించవు. యాత్రికులు దప్పికతో బాధపడవలసివస్తుంది. అయితే 1800 ఏళ్ళ క్రితం భిక్షువులు మంచినీటికి చాలా చక్కని ఏర్పాటు చేశారు. అన్ని గుహలక్రిందనీటితోట్లు, కాలువలు త్రవ్వారు. వర్షపునీరంతా కాలువలగుండా ఈ తోట్లలోకి ప్రవహిస్తుంది. ఆ కాలంలో ఇక్కడ వెయ్యి, పన్నెండు వందలమంది నివసించేవారు. రోజూ స్నాన పానాలకు ఎంతో ఖర్చయినా, నీటికొరత ఉండేదికాదు. మొదట రాహుల్జీ ఒక నీటితోట్ వద్ద కూర్చుని, నీటి వల్లనిరంగును చూశారు. ఇది త్రాగడానికి పనికిరాదనుకొన్నారు. కాని లోటాలోకి నింపుకొని చూడగా, చాలా శుభ్రంగా కనిపించింది. దీనితో బాటు నీరు చాలా చల్లగా కూడ ఉంది. ఎండాకాలంలో అలసి సొలసి, దప్పికగొనివచ్చే యాత్రికునికి ఈ నీరు అమృత

తుల్యంగా ఉంటుంది. నేటికీ ఇక్కడకు వందలాది యాత్రికులు వచ్చిపోతున్నారు. ఈ అమృతాన్ని త్రాగి, ఆ భిక్షువులకు కృతజ్ఞత వెల్లడిస్తున్నారు. ఎగ్గోరా, అజంతా మొదలైన గుహలలోకూడ మంచినీటికి ఏర్పాట్లు చేశారు. కాని ఇలా అడుగడుగునా, ఇంత చక్కని ఏర్పాటు ఎక్కడా లేదు. 34 నంబరు గుహ పైకప్పులో నేటికీ కొన్ని రంగురంగుల బొమ్మలు వున్నాయి. దీనినిబట్టి లోగడగుహలగోడలు, పైకప్పులు అందమైనబొమ్మలతో నిండిఉన్నట్లుతోస్తుంది. ఇక్కడ శాతవాహన గౌతమీపుత్రుని కాలంనాటి ఒక శాసనంఉంది. కుర్చీపైన కూర్చుండిగాని, నిల్చునిగాని, ధ్యాననిమగ్నుడైగాని ఉన్నట్లు బుద్ధునిబొమ్మలెన్నో కనిపిస్తాయి. 79 నంబరు గుహలో బయటికితెరుచుకొన్న ముంగిలి, రాతిని తొలచి తయారుచేయబడింది. ఇసుప్రక్కల కూర్చోవడానికి సన్నని అరుగులు ఉన్నాయి. కుడివైపున జలకుండం ఉంది. ఎడమవైపున ఉన్నది బహుశా వంటగది. రెండుస్తంభాలు, మూడు ద్వారాలుగల వరండా ఉంది. తర్వాత ఒకద్వారం ఉంది. దానికి ఒకప్పుడు తలుపు ఉండేది. తర్వాత విశాలమైన సంఘశాల ఉంది. దానికి రెండువైపుల సన్నని అరుగులు ఉన్నాయి. ఎడమవైపున రెండుగదులు ఉన్నాయి. వాటికి ఒకప్పుడు తలుపులు ఉండేవి. గోడలకు ఇప్పటికీ అక్కడక్కడ చిట్టమైనసున్నపుపూత కనిపిస్తుంది. వరండాలో కుడివైపున కుర్చీపై బుద్ధుడుఆసీనుడైనాడు. అతనికి ఎడమప్రక్క అవలోకితేశ్వర, మరెనరో దేవియొక్క కుడ్యచిత్రం ఉంది. 67 నంబరు గుహ ఉత్తరాభిముఖంగా ఉంది. ఇక్కడనుండి

సముద్ర, పర్వతదృశ్యాలు చాలా అందంగా కనిపిస్తాయి. దీని బయటకూడ రాతిని తొలచి ముంగిలి తయారుచేయ బడింది. దీనికి రెండువైపుల సన్నని అడుగులు ఉన్నాయి. ఒకవైపున జలగుండం ఉంది. వరండాలో నాలుగు స్తంభాలు ఉన్నాయి. దీనికి మూడువైపులగల గోడలపై బొమ్మలను చెక్కారు. వాటిలో ఎక్కువభాగం బుద్ధునివే. అతడు చాలాచోట్ల కుర్చీపైనే కూర్చుని ఉన్నాడు. కుడివైపున గోడపై అవలోకితేశ్వరునిబొమ్మ, దానితోబాటు ఇద్దరుస్త్రీల బొమ్మలు ఉన్నాయి. ఈమూడుబొమ్మలు చాలా అందంగా ఉన్నాయి. గుమ్మంలోపలికి ప్రవేశిస్తే, వర్గాకారంలోగల ఒక హాలు (శాల) కనిపిస్తుంది. దీనికి నలువైపుల గోడల నిండా బొమ్మలే ఉన్నాయి. అవి అందంగా ఉన్నాయి.

కనేరీలో బుద్ధునితర్వాత అవలోకితేశ్వరుని బొమ్మలే ఎక్కువగాఉన్నాయి. ఇదిచాలా మహత్తరమైనబౌద్ధకేంద్రం అయి ఉంటుందని రాహుల్స్టి అభిప్రాయం. శాతవాహన రాజులు నాసిక, తదితర గుహలలోని భిక్షువులకు చాలా దానాలు చేశారు. పెద్ద చైత్యశాలవారిచే దానంగా ఇవ్వ బడినట్లు కనపడుతుంది. కాని రెండు మూడు శతాబ్దాల తర్వాతకూడ శిలాహారరాజవంశం బౌద్ధసంఘాన్ని బాగా పోషించింది. పది పదకొండు శతాబ్దాలలోకూడ ఇక్కడ భిక్షువులు ఉండేవారని రాహుల్స్టి అభిప్రాయం. రెండోశతాబ్దంలో అవలోకితేశ్వరునివంటి మహాయాన బోధిసత్వుల బొమ్మలను తయారుచేయడం మొదలుపెట్టారని ఖచ్చితంగా రుజువుకాదు. అయితే అవలోకితేశ్వరుని బొమ్మలే ఇక్కడ

ప్రస్తుతమును ముఖ్యముగా ప్రాచీనములను పరిశీలించుచున్నాము. 374

ఎక్కువగా ఉన్నాయి. కైలాసంలోని శివునివలె అవలోకి
తేశ్వరుని నివాసస్థానంగా ప్రసిద్ధిచెందిన పోతలకపర్వతం
ఇదేనేమో అని రాహుల్ అనుమానం. లాసాలో దత్త
లామాయొక్క సుప్రసిద్ధ పోతలకభవనం ఈ సుప్రసిద్ధ
పోతలకపర్వతం పేరుతోనే నిర్మింపబడింది.

గ్రంథ రచన

రాహుల్ మార్చి 5 వ తేదీనాటికే పృథ్వీసింగ్ జీవిత
చరిత్రను రచించడం పూర్తిచేశారు. “వీసా” కోసం మరి
కొద్దిరోజులు ఎదురుచూశారు. కాని “వీసా” వచ్చే జాడ
కనిపించలేదు. అందుచేత “హిందీ-కావ్యధార”ను రచిం
చడం మొదలుపెట్టారు. మునిజనవిషయం కృషిఫలితంగా
భారతీయవిద్యాభవనంలో ప్రాచీన హిందీ (అపభ్రంశ)
సాహిత్యం తగినంత ఉండేది. రాహుల్ మార్చి 18వ తేదీన
అక్కడకే వెళ్లారు. ప్రాచీనకావ్యాలను తిరగవేశారు.
అందులో ఎనిమిదో శతాబ్దానికి చెందిన మహాకవి స్వయంభూ
రామాయణం (పడిమ-చరిడ) ఒకటి. దానిని చదువుతూ,
తాను ఇంతటి మహాకవిపేరై నా వినలేదని రాహుల్ కి ఆశ్చర్యం
కలిగింది. సూరదాసు, తులసీదాసులను దృష్టిలో ఉంచు
కొన్నప్పటికీ, గత పదమూడువందల సంవత్సరాలలో హిందీ
కావ్యరంగంలో స్వయంభూతో సాటి రాగల కవి ఎవరూ
పుట్టలేదని, భారతీయవాఙ్మయంలోని పన్నెండుగురు కవి
సూర్యులలో స్వయంభూ ఒకడని ఆయన అభిప్రాయం.
రాహుల్ ఇంకా వెదకగా, క్రీ. శ. 700 నుండి 1300 దాకా

45 మందికి పైగా కవులు దొరికారు. కాని వారిభాష ఎంత ప్రాచీనమైనదంటే, సహాయం అందజేసినప్పటికీ పాఠకులకు అర్థంకావడం కష్టమనిపించింది. ఇలా నెలరోజులు పరిశ్రమ చేసేప్పటికి రాహులీకి కడుపులో నొప్పిపుట్టింది. ఆయనకు బొంబాయిలో ఉండే ఇష్టంలేదు. కాని “హిందీ-కావ్యధార”ను పూర్తిచేయడం అవసరం. అందుచేత మరో రెండువారాలు ఇక్కడే గడిపారు. ఆ పని పూర్తిచేశారు.

తర్వాత జూలై 11 న తేదీన ప్రయాగకు బయలుదేరారు. ఆయనన్నేహితులు స్టేషన్ దాకా వచ్చారు. వారు ప్లాట్ ఫారంపైకి వచ్చిన రైలుబండిలో కూర్చున్నారు. కాని రాహులీ ఆ పెట్టెలోకి వెళ్ళడానికే సందులేకుండా జనం ఎగబడ్డారు. చివరికి ఆయన ఏదోవిధంగా తనస్థానంలోకి వెళ్ళారు. తీరా చూస్తే తనసందూకా లేదు. దానిలోపలే “హిందీ-కావ్యధార” హస్తలిఖితప్రతి ఉంది. ఆయన చాలా చింతించారు. ఎంతోసేపు వెదకగా, అది ఒకమనిషి కాళ్ళకింద కనిపించింది. రాహులీ ఆ రోజంతా తనస్థానం వదిలిపెట్టకుండా కూర్చోవలసివచ్చింది. చివరికి టీ తీసుకోవడానికికూడ అవకాశం లభించలేదు.

రాహులీ లంకకు వెళ్ళకపూర్వం రీజ్ డేవిడ్స్ గ్రంథాలలో వై శాలిగణాన్ని గూర్చి చదివారు. భారతదేశంలో ఒకప్పుడు ప్రజాస్వామ్యం ఉండేది. రాజు లేకుండానే పరిపాలన జరిగేది. కాని ఈ విషయం కాలగర్భంలో కలసిపోయింది. ఈ శతాబ్దప్రారంభంలో కొందరు యూరోపీయ, భారతీయపండితులు లిచ్చవి (వై శాలి), మల్ల మొదలైన

ప్రజాతంత్రరాజ్యాలనుగూర్చి వ్రాస్తే, ఎవరూ మొదట్లో నమ్మలేదు. “రాజు లేకుండానే పరిపాలన ఎలాసాధ్యం?” అని ప్రశ్నించారు. ప్రజాతంత్ర రాజ్యాలపేర్లు నాణెములలోను, ప్రాచీన శిలాశాసనాలలోను, పాళీపుస్తకాలలోను, ఇంకా కొన్ని గ్రంథాలలోను కనిపించాయి. రాహుల్ లంకలో ఉన్నప్పుడు, త్రిపిటక గ్రంథాలు అనేకం తిరగవేయగా, బుద్ధునికాలంనాటి ప్రజాతంత్రరాజ్యాలు ప్రత్యక్షమైనాయి. ఈ ప్రజాతంత్రరాజ్యాలు ఇతర భారతీయులకుకూడప్రత్యక్షమయ్యేట్లు చేయాలని రాహుల్ అనుకొన్నారు. అందుచేత లిచ్చవి (వైశాలి) గణాన్ని తీసుకొని, రెండేళ్ళక్రితమే “సింహాసేనాపతి” అనే నవలవ్రాశారు అంతకుపూర్వం తాను “నోల్గానుండి గంగ వరకు” అనేపుస్తకంలో “సువర్ణ యోధేయ” కథ వ్రాసేటప్పుడుకూడ ఈ ప్రజాతంత్ర రాజ్యాన్ని తీసుకుని ఒక నవలవ్రాయదలచారు. నవలకు ఎన్నుకొన్న ఇతివృత్తం సముద్రగుప్త, చంద్రగుప్త విక్రమాదిత్యుల కాలానికి సంబంధించింది. ఆకాలానికి సంబంధించిన సాహిత్య, పురాతత్వసామగ్రిని అధ్యయనం చేసేటప్పుడు, సువర్ణ యోధేయ కాలాన్నిగూర్చి తనకు ఏర్పడిన భావాలు సరిఅయినవి కావేమోనని రాహుల్ అనిపించింది. ఎందుకంటే సముద్రగుప్తమ సువర్ణ యోధేయ గణాన్ని నాశనం చేశాడనే అభిప్రాయం కలిగిఉన్నారు. కానిఇప్పుడు, వస్తుతః చంద్రగుప్త విక్రమాదిత్యుడు ఈ ఘన (!) కార్యం చేశాడనే నిశ్చయానికి వచ్చారు.

సామగ్రిని శేకరించుకోవడానికి కొంతకాలం పట్టింది.

తిరిగి ఇప్పుడు ఎవరైనా తేఖుని వెదక్కోవలసిన సమస్య ఎదురైంది. రాహుల్ జైలులో ఉండగా ఆరు బృహద్ద్రంధాలు, ఎనిమిది చిన్న నాటకాలు స్వయంగా వ్రాశాడు. అయితే అక్కడ గత్యంతరంలేక తానే వ్రాశాడు. పైగా తాను వ్రాయడం కంటే, ఇతరులతో వ్రాయుటే పని చాలా త్వరగా జరుగుతుందని ఆయన అభిప్రాయం. త్వరగా వ్రాసేవాడు గొరికిజే నాలుగైదు రోజులలోనే “జయ యశాధేయ” రచనను పూర్తిచేయగలనని ఆయన నమ్మకం. ఇలా ఉండగా సత్యనారాయణ దూబే అను నతడు హఠాత్తుగా ప్రయాగకువచ్చాడు. రాహుల్ అతనిచేత మొదట “జయ యశాధేయ” వ్రాయించాడు. ‘వీసా’ వచ్చిన వెంటనే, రష్యాకు బయలుదేరాలనే ఉద్దేశంకూడ ఒకనైపు ఉంది. దూబే కొంచెం నిదానంగా వ్రాసినందున 21 రోజులలో (జూలై 26 నుండి ఆగస్టు 16 కు నవల పూర్తిఅయింది.

మరునాడే ఇంకో పుస్తకం మొదలుపెట్టించాడు. “పలాయనంవద్దు, పరిన రసచేయి” అనేది పుస్తకం పేరు. పామరులకు అర్థమయ్యేభాషలో ఈపుస్తకాన్ని రచించాడు. పన్నెండురోజులలో ఈపని పూర్తిఅయింది.

రాహుల్ “నాజీవనయాత్ర” అనే గ్రంథాన్ని క్రీ. శ. 1940 లో వ్రాయడం మొదలుపెట్టాడు. కాని కొన్ని అనివార్య కారణాలవల్ల అది ఆగిపోయింది. ఇప్పుడు అందుకు తిరిగి అవకాశం లభించింది. ఇరాన్ నుండి “వీసా” వచ్చేజాడ కనిపించలేదు. అందుచేత దూబేచేత “నాజీవన యాత్ర” ఇప్పటివరకు వ్రాయించి పూర్తిచేశాడు.

రాహుల్ 'వీసా' కోసం ఇరాన్ ప్రభుత్వానికి ఇది వరకే రెండు లెలిగ్రాములు, ఎన్నో జాబులు వ్రాశారు. ఎట్టకేలకు 1944 సెప్టెంబరు 29 వ తేదీన "వీసా" వచ్చింది.

లెనిన్ గ్రాడ్ నుండి లోల మార్చి 11 వ తేదీన వ్రాసిన జాబు ఇప్పుడు అందింది. అందులో ఇలా ఉంది:

"ఈగర్ 1942 జనవరి 15 నుండి మా ఇంటివద్ద ఉన్న సార్వజనిక శిశుసదనానికి వెళ్ళుతున్నాడు... మొదట్లో నేను విశ్వవిద్యాలయ పుస్తకాలయ ప్రాచ్యవిభాగం యొక్క డైరెక్టరుగా ఉండేదానిని. తర్వాత విశ్వవిద్యాలయ పుస్తకాలయాని కంఠటికి నన్ను డైరెక్టరుగా చేశారు. నాకు విశ్వవిద్యాలయంలో వేరుగా ఒక ఇల్లు దొరికింది. ఇప్పటి ఇంటికి రానడం సాధ్యం అయ్యేది కాదు. అప్పుడు ఈగర్ వాసిలియేల్ స్కీ ఓస్ట్రోవ్ స్కీ- సార్వజనిక శిశుసదనానికి వెళ్ళేవాడు.....వాడు దగ్గుతో జబ్బుపడ్డాడు... ఏప్రిల్ మొదటి తేదీ నుండి నేను సార్వజనిక పుస్తకాలయంలో పని చేస్తున్నాను. మా పాత ఇంటిలో ఉంటున్నాను. ఈగర్ కూడ మొదటి శిశుసదనానికి వెళ్ళుతున్నాడు... ఈ చలికాలంలో వాడు జబ్బుపడ్డాడు... అయినప్పటికీ బలహీనంగా లేడు. వాడు చాలా అందంగా ఉన్నాడు. దానిలో గొలు చాతుర్యం, గాంభీర్యం, మనోరంజకత్వం గల పిల్లవాడు. వాడు ఎంత ఆకర్షణీయమైనవాడో మీరు ఎప్పుడైనా ఊహిస్తున్నారా? వానికి తన తండ్రి అంటే చాలా ప్రేమ. మీ వద్దకు రావడానికి చాలా ఉత్సాహంతో ఎదురుచూస్తున్నాడు. 'నాన్న ఎన్నిరోజులకు వస్తాడు?' అని

రోజూ అడుగుతున్నాడు. నేను కోపంగా ఉన్నప్పుడు,
 “నిన్ను వదిలిపెట్టి భారతదేశానికి వెళ్ళిపోతాను. నీవు నాపట్ల
 ఏవిధంగా ప్రవర్తించేదీ నాన్నకు చెబుతాను” - అంటాడు.
 ఇంకో విషయం ఆలోచించండి- వాడు తన బొమ్మలన్నిటినీ
 భారతదేశానికి తీసుకుపోతాడట. భారతదేశానికి వెళ్ళడానికై
 వాడు శిశుసదనం డైరెక్టరును, నన్నుకూడ ఆహ్వానిం
 చాడు...నేను మీజాబుకోసం చాలా ఉత్సాహంతో
 ఎదుగుచూస్తున్నాను. 1943 సెప్టెంబరులో మీరు “కోక్స్”
 ద్వారా పంపినజాబు అందింది. నన్ను టాష్కెంట్ వెళ్ళ
 మని, అక్కడ మనంకలుసుకోగలమని మీరు వ్రాశారు. కాని
 మీరు లెనిన్ గ్రాడ్ రావడమే మంచి దనుకొంటున్నాను.
 లెనిన్ గ్రాడ్ ముట్టడిని తుద ముట్టించాము... లెనిన్ గ్రాడ్
 రక్షణలో పాల్గొన్నందుకు నాకు ఒక బిరుదు ఇవ్వబడింది.
 ఇందుకు మీరు నన్ను అభినందించగలరని అనుకుంటు
 న్నాను.....”

పన్నెండో అధ్యాయం

రష్యాకు ప్రయాణం

రాహుల్‌కి ఇరాన్‌మీదుగా రష్యా వెళ్ళడానికి 'వీసా' లభించింది. బొంబాయిలో కొన్ని వస్తువులు కొనుక్కొని, అక్కడనుండే వెళ్ళాలని నిశ్చయించారు. ఇరాన్‌లో ఇరవై పౌనులు, రష్యాలో కేవలం నందపౌనులు, ఖర్చు చేసుకోవడానికి లభ్యమైనాయి. రాహుల్ నాలుగైదు తులాల బరువు గల ఉంగరం, గడియారంగొలుసు బొంబాయిలో ఖరీదు చేశారు. సామాను బరువు వీలైనంత తగ్గించుకొన్నారు. అయినప్పటికీ పుస్తకాల బరువే మణుగుమపైగా ఉంది.

బొంబాయిలో అక్టోబరు మూడోవారంలో అన్నీ సిద్ధం చేసుకొన్నారు. ఇదే సమయంలో విరేచనాలు పట్టుకొన్నాయి. అయితే డాక్టర్ల శ్రద్ధ, మిత్రుల తోడ్పాటువల్ల రెండురోజులలోనే జబ్బునయమైంది. రాహుల్ బలహీనస్థితిలో ఉన్నప్పటికీ, వెళ్ళడానికి సిద్ధమైనారు.

అది యుద్ధకాలం. రైలులో స్థలం దొరకడం తేలికై నపనికాదు. అయినప్పటికీ రాహుల్ కోసం అక్టోబరు 27 వ తేదీన అహమ్మదాబాద్ రైలులో రెండోతరగతి సీటు రిజర్వు చేయించారు. బొంబాయినుండి రైలు రాత్రి ఎనిమిది గంటలకు బయలుదేరింది. ఎంతోమంది సహచరులు వీడ్కోలు ఇవ్వడానికై స్టేషన్ దాకా వచ్చారు. వారి రెడ్ సెల్యూట్

లను, నినాదాలను ప్రయాణీకులు ఆశ్చర్యంతో చూస్తూ ఉండిపోయారు.

రైలు అగ్గోబరు 28 వ తేదీ ఉదయమే అహమ్మదాబాద్ స్టేషన్ చేరుకొన్నది. అక్కడకూడ ఎంతోమంది సహచరులు ఆయనకు స్వాగతం- వీడ్కోలు ఇవ్వడానికివచ్చారు. రాహుల్ దుర్బలస్థితిలో ఉన్నారు. కఠినపథ్యం వాటిస్తున్నారు. ఆయన అక్కడదిగి, సింధుప్రాంతానికివెళ్లే హైద్రాబాద్ రైలులో కూర్చున్నారు. మధ్యమధ్య చాలా స్టేషన్ల వద్ద ఆయన సహచరులు కనిపించారు.

ఆరాత్రి అంతా రైలు మార్వాడీ ఇసుక ఎడారిలో పయనించింది. పగటిపూట ప్రయాణంచేస్తే రాహుల్ కి చాలా కష్టంగా ఉండేది. ఉదయం సింధురాష్ట్రంలో ప్రవేశించారు. ఇక్కడ పొదరిళ్ళతోబాటు ఇసుక దిబ్బలుకూడ కనిపించాయి. ఆప్రాంతంలో కాలువలుకూడ ఉన్నాయి. కాని జనసంఖ్య తక్కువై నందువల్ల వాటిని పూర్తిగా ఉపయోగించుకొన్నట్లు కనపడలేదు. అయితే సింధునదిని సమీపించేకొద్దీ కొత్తబస్తీలు, ఈజిప్టుప్రతిచేలు ఎక్కువగా కనిపించాయి.

మధ్యాహ్నం ఒంటిగంటకు రైలు హైద్రాబాద్ చేరుకొన్నది. ఇక్కడ బండి మారుతుంది. రెండోతరగతిపెట్టె ఎక్కడా కనిపించలేదు. రాహుల్ ఇంటర్క్లాస్ పెట్టెలో కూర్చున్నారు. విశాలమైన కాలువలు, సిమెంటు కొండలలో దాల్చియామిల్లు ప్రత్యక్షమైనాయి. సాయంత్రం ఆరుగంటలకు రోహడి స్టేషన్ చేరుకొన్నారు. క్వెటాబండి మూడు

గంటలతర్వాతనే వెళ్ళుతుంది. అయితే రెండు తరగతి స్త్రీలు రిజర్వేషన్ చేయించమని టెలిగ్రాం ఇచ్చినా లాభం లేదనుకొన్నారు. క్వెట్టా దాటి రోజూ ఇరాన్ కు రైలు వెళ్లేసి కాదు. అందుచేత ఏమి చేయాలో రాహుల్ కి దిక్కు తోచలేదు. ఒకవ్యక్తి ఆయనకు కనిపించి, “మూడు రూపాయలు ఇవ్వండి. స్త్రీలు రిజర్వేషన్ చేస్తున్నారు.” అన్నాడు. రాహుల్ జి ఆపనే చేశాడు.

రాహుల్ ఆమరునాడే బొలాన్ కనుమ దాటి క్వెట్టా చేరుకొన్నారు. ఆయన తెచ్చుకొన్న వస్తువులను కంట్రోలర్ ఆఫీసులో తనఖా చేశాడు. గ్రామఫోన్, కెమెరా మొదలైన కొన్ని వస్తువులను వెంట తీసుకుపోవడానికి వీలులేదని అధికారులు చెప్పారు. ఆ వస్తువులను ఎవరికి అప్పగించాలో రాహుల్ కి తోచలేదు. భారతి అను మిత్రుడు క్వెట్టాలో ఉండేవాడు. రాహుల్ అతని ఇంటికి వెళ్ళగా, ఆ సమయానికి లేడు. అతని ఇంట్లో చాలీ అనే వ్యక్తి కనిపించాడు. రాహుల్ తన వద్ద ఉన్న వస్తువులను అతనికి అప్పగించారు. వాటిని అమ్మి ఆడబుట్టను బాలికాపాఠశాలకు ఇమ్మని చెప్పారు. కాని కెమెరాను ఎవరికీ ఇవ్వదలచుకోలేదు. అది పడేళ్ళుగా తనకు ఎంతో ఉపకరించిన వస్తువు. దానిని సర్దార్ పృథ్వీసింగ్ కు పంపించమని చెప్పారు. కాని చాలీ ఆపని చేయలేదు.

మరునాడు రాహుల్ రైలుస్టేషన్ కు వెళ్ళాడు. ఇరాన్ వెళ్ళు వెళ్ళే రైలు సిద్ధంగా ఉంది. రాహుల్ కి రెండు తరగతి స్త్రీలు రిజర్వేషన్ చేయబడింది. కస్టమ్స్ శాఖవాడు అందరి వస్తువు

లను తనభి చేశారు. కాని రాహులీని ఏమీ అడగలేదు. గూఢచారులు, కస్తమ్మ శాఖోద్యోగులకు మధ్య మంచి దోస్తీ ఉంది. పోలీసులు రాహులీని ఒకకంట కనిపెట్టి ఉన్నారు.

సాయంత్రం నాలుగుగంటలకు రైలు బయలుదేరింది. అది స్పేజంన్ దాటివెళ్ళిన తర్వాత ప్రొద్దుగూకింది. భారత దేశంనుండి బయటికి వెళ్ళడానికి ఇప్పటికే నా వీలు కలిగిందని రాహులీ సంతృప్తి చెందారు. నవంబరు మొదటిరోదీ మధ్యాహ్నం నోక్కుండి చేరుకొన్నారు. కస్తమ్మ శాఖోద్యోగుల తనభి ఇక్కడ ముగుస్తుంది. అందుచేత రైలు నాలుగుగంటలసేపు ఆగింది. కస్తమ్మ శాఖోద్యోగుల కనుగప్పేవారు రైలునిండా ఉన్నారు. ఉద్యోగులు తనభికోసం ఒక పెట్టెలో ప్రవేశిస్తే, మోసగాళ్లు వేరొక పెట్టెలోకి తప్పకొంటున్నారు. గట్టి కాపలామూలంగా, రైలు పెట్టెలలోకి ప్రవేశించలేనివారు, రైలు కదిలేటప్పుడు ఎగబడుతున్నారు.

రైలు మందగమనంతో వెళ్ళింది. రాత్రి పదకొండు గంటలకు సరిహద్దుదాటి ఇరాన్ స్టేషన్ మీర్జావా చేరుకున్నది.

తర్వాత రాహులీ కొద్దిరోజులకు సోవియత్ రష్యా చేరుకున్నారు. తనభార్యా బిడ్డలను కలుసుకొని, సంతోషించారు. అయితే డాక్టరు స్పెర్వాట్స్కీ లేని పెద్దవెలితి కనిపించింది. అతడు అదివరకే మరణించాడు. జాయస్వాల్ తర్వాత రాహులీకి పరమఆస్తుడు అతడే.

*

*

*

రాశి శుక్ర శని భూతావని కి శాఖా
 రాశి శుక్ర శని భూతావని కి శాఖా
 రాశి శుక్ర శని భూతావని కి శాఖా
 రాశి శుక్ర శని భూతావని కి శాఖా

రాశులలో సోవియట్ రష్యాలో కొంతకాలం ఉండి
 స్వదేశానికి తిరిగివచ్చారు. యధాప్రకారం స్వాతంత్ర్యోద్య
 మంలో పాల్గొన్నారు. హిందూ-ముస్లిం ఐక్యతకోసం కృషి
 చేశారు. హిందీ-హిందూస్తానీ సమస్యపై కమ్యూనిస్టుపార్టీ
 దృక్పథం ఆయనకు నచ్చలేదు. అందుచేత పార్టీ సభ్యత్వా
 న్నికి రాజీనామా ఇచ్చారు.

కిన్నెర దేశం లో

రాశులలో జీవితమంతా ఒక మహాయాత్రగానే
 ఉంటూ నచ్చింది. యాత్రలద్వారా తాను పొందిన అను
 భవాలను పండిత, పానుకులందరికీ పంచిపెట్టారు. దేశ
 స్వాతంత్ర్య సముపార్జనాసంతరం— క్రీ. శ. 1948 మే -
 ఆగష్టు నెలలలో ఆయన హిమాచలప్రదేశ్ వెనకబడిన
 ప్రాంతంలో పర్యటించారు. ఇది ఖటా, స్పతీ, పశ్చిమ
 టిబెట్, టెహ్రీగఢ్వాల్ మధ్యగలప్రాంతం. ఇదే “కిన్నెర
 దేశ” మని రాశులలో అభిప్రాయం.

కిన్నెర దేశం హిమాచలంలోని ఒక రమణీయమైన
 ప్రాంతం. రాశులలో ఒక గుర్రంపై మేనెల 14వ తేదీన రామ
 పురానికి బయలుదేరారు. మరునాడు అక్కడికి చేరుకున్నారు.
 స్థానూకులు ఉపాధ్యాయులు ఆయనకు తేనెటివిందు చేశారు.
 దేశం స్వాతంత్ర్యంపొంది అప్పడే సంవత్సరం గడచినా,
 ఈ ప్రాంతంలోని ప్రజలకు తెలిసినట్లు కనబడలేదు. రాశులలో
 ఈ విషయాన్ని ప్రజలకు వివరించారు.

మహారాజు పద్మసింహుడు క్రితం సంవత్సరమే మరణించాడు, రాహుల్ రాజనూతను కలుసుకొన్నాడు. ఆమె తన కష్టాలను రాహుల్తో చెప్పింది. సవతిమూలంగా ఆమె చాలా కష్టాలపాలైంది. మీకు ప్రభుత్వంనుండి సాలీనా కొన్ని వేల గూపాయలు భరణంవస్తుందని చెప్పి, రాహుల్ ఆమెను ఓదార్చాడు. ఆయన చెప్పేదాకా ఆమెకు ఈ విషయం తెలియదు.

తర్వాత ప్రాచీన రాజధాని చినికి వెళ్ళాడు. అక్కడ అద్దాలామా మకాంవేశాడు. అతడు ఇరవై ఏళ్ళుగా పర్వటనచేస్తూ ఇక్కడకు వచ్చాడు. రాహుల్ ఒక మహాయాత్రికుడనేసంగతి అతనికి ఎలాగో తెలిసింది. అతడు రాహుల్ని కలుసుకొని సంభాషించాడు. అద్దాలామా కొన్నేళ్ళు లాసానద్ద ఒక మఠంలో చదివాడు. కాని అతనికి చదువు నుచించలేదు అప్పటినుండి అతడు దేశపర్వటన చేస్తున్నాడు.

రాహుల్ ఇలాగే మరొక మంగోలు యాత్రికుని కలుసుకొన్నాడు. అతనికికూడ విద్యపై ప్రవేశ్యకశ్రద్ధ లేదు. లాసామఠంలో కొద్దిరోజులు గడిపాడు. తర్వాత గ్యాంబీ నద్ద మూడేళ్ళు ఏకాంతధ్యానం చేశాడు. అతడు తిరిగి మంగోలుకు వెళ్ళదలచుకోలేదు. ఇలాగే పర్వటించాలని నిశ్చయించుకొన్నాడు. అతడు భారత బౌద్ధతీర్థాలలో పర్వటించడం ఇదే మొదలు. చలికాలంలో అతడు అమృత్ సర్కు వచ్చాడు అప్పుడక్కడ మతకలహాలు జరుగుతూ ఉండేవి. అతనిని పోలీసులు అరెస్టుచేసి, రెండుమూడు

రోజులు జైలులో పెట్టారు. అతడు రష్యాకమ్యూనిస్టు అని పోలీసుల అనుమానం. మూడురోజుల తర్వాత అతనిని వదలిపెట్టారు.

గేషేధర్మవర్ధన్ తన దేశీయుడేనని, విప్లవానికి పూర్వమే మంగోలియాను వదలిపెట్టి టిబెట్ కు వచ్చాడని అతడు రాహులీకి చెప్పాడు. టిబెట్ యాత్ర సందర్భంలో తనకు ఎంతోతోడ్పడిన ఈ మిత్రుని వివరాలను రాహులీ ఎంతో ఆసక్తితో విన్నారు. గేషేధర్మవర్ధన్ సేరా మహావిహారంలో ఆచార్యుడైనాడు. ఇది అత్యంత గౌరవప్రదమైన పదవి. సేరాలో అయిదువేలమంది భిక్షువులకుగాను నలుగురు ప్రధాన ఆచార్యులు ఉండేవారు. వారిలో గేషేధర్మవర్ధన్ ఒకడు. కాని టిబెట్ లోని ఈ విహారం ఇప్పుడు గూండాలుకు నిలయమైపోయింది. గేషేధర్మవర్ధన్ “ధర్మపదం”, “గీత” “అభిజ్ఞాన శాకుంతలా”లను అందమైన పద్యాలలోకి అనువదించాడు. అతడు భారతదేశంలో కొద్దికాలలు ఉండి, ఆ తర్వాత స్వదేశానికి బయలుదేరాడు. కాని అక్కడకు వెళ్ళలేకపోయాడు. ఇటీవల మంచూరియానుండి కలకత్తా-కాలింపాంగ్ మార్గాన తిరిగి టిబెట్ కు వస్తూవుండగా, టిబెట్ ప్రభుత్వం అతనిని అరెస్టుచేసి, జైలులో బంధించింది. అతనికి రాజకీయాలలో నిమిత్తంలేదు. విద్యాసముపార్జనే అతని జీవిత ధ్యేయం. అయినప్పటికీ సూత్రదేశం అంటే అతనికి చాలా అభిమానం. నవీన మంగోలియాను ప్రశంసించేవాడు. అందుచేత లామాలు ఇరవై ఏళ్ళనుండి వ్యతిరేకప్రచారం చేస్తూ వస్తున్నప్పటికీ, అతడు స్వదేశానికి వెళ్ళదలచాడు. మంచూ

రియా-మంగోలియా సరిహద్దువరకు వెళ్ళాడు. కాని ఆ సరిహద్దును దాటి వెళ్ళడం అసంభవ మనిపించింది. నవీన మంగోలియాపట్ల ఏమాత్రం సానుభూతి కనబరచినా, జపానీయులు అతనిని జైలులో పెట్టేవారు. జపాన్‌లో సంబంధం ఉన్నట్లు రుజువైతే, మంగోలులుకూడ అతనికి అదేవిధంగా స్వాగతం చెప్పేవారు. అందుచేత అతడు హతాశుడై తన జీవిత శేషాన్ని టిబెట్‌లో గడుపుదామని తిరిగి వెళ్ళిపోతుండగా, ప్రభుత్వం అరెస్టు చేసింది. మంగోలియా ఆధునిక వ్యవస్థను ప్రశంసిస్తున్నాడనే కారణంతో అతనిని జైలులో పెట్టారని మంగోలు భిక్షువు చెప్పాడు.

ఇది విని రాహుల్ చాలా చింతించారు. జనరల్ పోగంగ్‌లో ఉత్తరప్రత్యుత్తరాలుజరిపారు. గేషేధర్మనర్థనేను జైలునుండి విడిచిపెడతామని వాగ్దానం పొందేదాకా నిద్రపోలేదు.

రాహుల్ చిన్నోనే మరొక యాత్రికుని కలుసుకొన్నాడు. అతనిపేరు బ్రహ్మచారి పరమానంద చైతన్య. అల్పాడ జిల్లాలో జన్మించాడు. అతని నయస్సు నల్లబై ఏళ్ళు. కాశ్మీర్‌నుండి, నేపాల్‌దాకా అణువణువుగా ఇతనికి పరిచయమైంది. దాదాపు ఇరవై ఏళ్ళు అనేక దుర్గమారణ్యాలలో సంచరించాడు. అతనికి మూగ-సమాధిమీద సమ్మకం కుదిరింది కైలాసంలో విహరిస్తూ మూడేళ్ళక్రితం ఈప్రాంతానికి వచ్చాడు. మూడేళ్ళకాలం సమాధిలో ఉండాలని నిశ్చయించాడు. భక్తులు అతనికి ఒక పెద్ద కుటీరం నిర్మించారు. బ్రహ్మచారి చైతన్య తపస్సుప్రారంభించాడు.

అగ్ర తపస్సు భాగం
భక్తురం ద్రుక్షుల ను నా జరిగెను

రెండేళ్ళు గడిచేటప్పటికి భక్తురాండ్ర సంఖ్యకూడ ఎక్కువైంది. ఒక భక్తురాలు ఇంద్రాయుధంగా తయారై, ఈ విశ్వామిత్రుని తపస్సును భగ్నంచేసింది. “అహం భైరవః త్వం భైరవీ” అనుకొన్నాను. ఒకరోజున ప్రజలు ఈ కుటీరంలో సమావేశమైనారు. బ్రహ్మచారికూడ పాల్గొన్నాడు. అతని ప్రియురాలి తండ్రి “నా కుమార్తెను బ్రహ్మచారికిస్తున్నా” నని నిండు సభలో చెప్పాడు. కన్యాదానం జరిగిపోయింది. బ్రహ్మచారి సంకోషంతో ఉప్పొంగిపోయాడు. కాని కన్యతండ్రికి ఈ అధికారం లేదు. కన్యను లోగడే వేరొకరికి దానంచేశాడు. కిన్నరుల సంప్రదాయం ప్రకారం డబ్బుతీసుకొన్నాడు. అందుచేత మొదటి అల్లుడు ఆ అమ్మాయిని తీసుకుపోవాలని ప్రయత్నించాడు. కాని ఆ అమ్మాయి అతనివెంట వెళ్ళడానికి ఇష్టపడలేదు. ఆమె ఒక ఋషి పాదదాసి అయింది. ఋషి ఆమె జ్ఞానసేతాన్ని తేరిపించాడు. ఈ కేసు తహశీల్దారు విచారణకు వెళ్ళింది. కిన్నరుల సంప్రదాయప్రకారం, ఆ అమ్మాయి తండ్రి తీసుకొన్న డబ్బు మొదటి అల్లునికి తిరిగి ఇప్పించారు. కాని బ్రహ్మచారికి ఎందుకో విరక్తి పుట్టింది. నెలకిందటనే ఆ అమ్మాయిని పుట్టింటికి పంపివేశాడు. మంగోలు భిక్షువువలె ఆమెను వెంట తీసుకొని, యాత్ర చేయవలసిందిగా రాహుల్ హితవు చెప్పారు.

ఆయన మానే రాలాఅనే మరో యాత్రికుని కలుసుకొన్నాను. అతడు డార్జిలింగ్ వద్ద ఒక కుగ్రామంలో జన్మించాడు. ఇరవైవేళ్ళవయస్సు వచ్చేదాకా ఇంటివద్ద సేద్యం

చేశాడు. తర్వాత పరదేశం వెళ్ళాలని బుద్ధిపూర్వకం. తన గ్రామస్థులవెంట నౌకరీకోసం బర్మాకు వెళ్ళాడు. అక్కడ ఒక ఏడాది ఉన్నాడు. “షాన్” సంస్థానంలో రత్నాలు దొరుకుతాయని తెలిసింది. కాలా అక్కడకు వెళ్ళి అయిదేళ్ళకాలం వెదికాడు. కాని రత్నాలు దొరకలేదు. తర్వాత మణిపూర్ మీదుగా బర్మినాథ్, గంగోత్రియాత్రలు చేశాడు. ఈ సందర్భంలో చదవడం, వ్రాయడం నేర్చుకొన్నాడు. పిమ్మట ద్రవిడయాత్ర చేసివచ్చాడు. నాలుగేళ్ళనుండి కిన్నరదేశంలో ఉంటున్నాడు. ప్రజలనద్దచందాలు వసూలుచేసి, చాలాచోట్ల పాఠశాలలు పెట్టిం చాడు. అంతకు క్రితం బొంబాయిమీదుగా తిరువాన్కూరు యాత్రచేసి వచ్చాడు. కిన్నరదేశంలో పాఠశాలలు పెట్టించడమే కార్యక్రమంగా పెట్టుకొన్నాడు. స్వయంగా ఒక పాఠశాలలో చదువు చెబుతున్నాడు. వైష్ణవమతప్రచారం చేస్తున్నాడు.

రాహుల్ లిప్పా అనే గ్రామంలో జ్యోతిష్కుడైన ఒక లామానుకలుసుకొని సంభాషించాడు. తాను ఒక మతానికి పునాదివేస్తూ ఉండగా ఎముకలు కనిపించాయని లామా మాటల సందర్భంలో చెప్పాడు ఇక్కడ మహమ్మదీయ సమాధులు అనేకం కనిపిస్తున్నాయనికూడ తెలియజేశాడు. “ఎముకలతోబాటు పాత్రలు కూడా ఉంటున్నాయా?” అని రాహుల్ ప్రశ్నించాడు. “పాత్రలుదొరకడం అని వార్యమే”నని అతడు చెప్పాడు. పాత్రలు చాలావరకు మట్టివని, వాటిని ప్రజలు పారవేస్తున్నారని, కొందరుపిల్లలు

వాటితో కాస్తేపు ఆడుకొని పగలగొడుతున్నారని తెలిసింది. రాహుల్ ఇంకా వినరాలు అడిగి తెలుసుకొన్నాడు. స్వయంగా ఒక చోటికి వెళ్ళి చూశాడు. మృతకసమాధులు మహమ్మదీయులవి కావని, బౌద్ధసమాధులని గుఱునైంది. బౌద్ధమతాన్ని సందర్శించారు లామాతో సంభాషణజరిపారు. ఇక్కడ ఏవో మృతకసమాధులు కనిపించినట్లు లామామాటల సందర్భంలో చెప్పాడు. “మా బంధువు ఒకడు గ్రామం చివర మతనిర్మాణానికై భూమి త్రవ్వతూఉండగా, ఎముకలు బయటపడ్డాయి” అన్నాడు. దీనిపై రాహుల్ కి ఆసక్తి కలిగింది. “ఎలాంటి ఎముకలు? అని ప్రశ్నించారు. “ఇక్కడ ఖ-చే రోమ్ ఖం, (మహమ్మదీయ సమాధులు) బయట పడుతున్నాయి” అని లామా చెప్పాడు. ఎముకలతో బాటు పాత్రలు తప్పనిసరిగా బయటపడుతూఉంటాయి అని, అది నిజమైతే ఇవి మహమ్మదీయ సమాధులు కావని రాహుల్ చెప్పారు. దీనిమీదట, సమాధిని ప్రత్యక్షంగా చూశాడు. చూచిన ఒక స్త్రీని లామా పిలిపించాడు. దాదాపు పాతి శతాబ్దాల క్రితం కొన్ని పాత్రలు కనిపించాయని ఆమె చెప్పింది. ఇటీవల కనిపించిన మృతకసమాధిని గురించి రాహుల్ అడిగాడు. ఒక రైతు పొలంలో కొద్ది ఏళ్ళ క్రితం మనిషి పుత్ర కనిపించినట్లు తెలిసింది. రాహుల్ అతని చేతువద్దకు వెళ్ళాడు. దానికి ఆనుకొని ఉన్న పొలంలో, అంతకంటే వెనుకటి సమాధి బయలుపడినట్లు చెప్పారు. పొలం యజమాని సంజీరామ్ ఇల్లు అయిదా రేళ్ళ క్రితం కాలిపోయింది అందుచేత అతని పొలంలో ఇల్లు కట్టుకోవడం ప్రారంభించాడు. అక్కడ ఒక

పెద్ద మృతకసమాధి బయటపడింది. రాహుల్ త్రవ్వగోల
 తీసుకొని, ఆ ప్రదేశం చూపించమనికోరాను. ఇంటిని త్రవ్వి
 పారవేస్తారేమోనని రైతు భయపడ్డాడు. పొలం అనతలి
 భాగం చూపించాడు. నెలరోజులక్రిందట ఇక్కడపొలం
 రాతికంచెను సరిచేస్తూ ఉండగా, సమాధి బయట
 పడిందని చెప్పాడు. అక్కడ త్రవ్వగా ఎముకబయటపడిం
 దని తెలియజేశాడు. డబ్బు ఇస్తారనే ఆశతో తన ఇంట్లో
 నుండి ఒక కంచుగిన్నె, మట్టితో తయారుచేసిన మద్యపాత్ర
 తెచ్చి ఇచ్చాడు. రెండుపాత్రలూ ఒకే సమాధిలో తలవద్ద
 కుడివైపు పెట్టిఉన్నట్లు తెలియజేశాడు. రెండుపాత్రల పని
 తనం అద్భుతంగాఉంది. గిన్నె ఏడున్నర అంగుళాల వ్యాసం
 కలిగి, పూర్ణార్థగోళ ఆకృతిలో ఉంది. మద్యపాత్రకు
 బొటనవ్రేలు పట్టేటంత మూతిఉంది. పూర్వం కళేబరాలను
 తగలబెట్టకుండా పాతిపట్టేవారు. సమాధిలోని కళేబరంతల 'పడ
 మట్టివైపు' ఉంచేవారు. శవంతోబాటు భోజనం, మద్యం
 ఉంచేవారు. అప్పటికి ఈ ప్రజలకు బౌద్ధమతం మొక్క
 కర్మసిద్ధాంతంతో పరిచయంలేదు. అందుచేత కళేబరం
ప్రక్క భోజనం, మద్యం ఉంచేవారని రాహుల్ అభిప్రాయం.
 ఆయన వెంటఉన్న ఒక ప్రభుత్వోద్యోగి ఈ సమాధు
 లో నగలుకూడ బయటపడుతున్నాయని చెప్పాడు. సమా
 ధులలో మట్టిపాత్రలే అధికంగా లభిస్తాయి. ఎందుకంటే
 కళేబరాలలో ఎక్కువభాగం బీదలవి. పంజీరామ్ తనకు
 చిన్న సమాధిలో దొరికనవంటూ రెండు అందమైనపాత్రలు
 ఇచ్చాడు. వాటిలో కనిగిన్నె పెద్దసమాధిలో దొరికిందే.

శ్రీ జలయోగ కంధి దిశావిసముల
మతాల గింను 392 కు ప్రదేశము

అతనికి పెద్దసమాధిలో ఇంకా ఏమో వస్తువులు దొరికి
ఉంటాయి. వాటిని కమ్మరికి ఇచ్చి, కరిగింపజేసి ఉంటాడు.
పెద్ద ధనికుని సమాధి బయటపడినప్పుడు, అందులో ఎన్నో
నగలు, నాణెములుకూడ లభిస్తాయని ప్రభుత్వోద్యోగి
అన్నాడు.

తలవని తలంపుగా ఇంత విలువైన చారిత్రక
సామాగ్రి లభించినందుకు రాహుల్ చాలా సంతోషించారు.
తర్వాత స్పానాంగ్లా, తవితరగ్రామాలలో పర్యటించారు.
ప్రజలలో వ్యాపించిన అంధవిశ్వాసాలను తొలగించడానికి
కృషిచేశారు. వారు ఎదుర్కొంటున్న ఆర్థిక, సాంఘిక సమ
స్యాలను బాగా అధ్యయనం చేశారు.

సాంగ్లా బుద్ధమందిరాన్ని సందర్శించారు. ఇరవై
రెండు అంగుళాల పొడవు, చతుర్భుజాలుగల అవలోకి
తేశ్వర విగ్రహం కనిపించింది. విగ్రహశరీరంలో ఎక్కువ
భాగం వస్త్రంతో కప్పిఉంచబడింది. విగ్రహనేత్రాలలో
కాంతి వెల్లివిరుస్తున్నది. ఇదొక గొప్పకళ. ఇది ఏడు
శతాబ్దాల క్రిందటే లుప్తమైపోయింది. రాహుల్ ఆ విగ్ర
హానికి కప్పివస్త్రాన్ని తొలగింపజేశారు. దానికి ఎడమవైపు
రెండుచేతులు ఉన్నాయి. పైచేతిలో పుస్తకం, క్రిందిచేతిలో
కమలం ఉన్నాయి. కుడివైపునకూడ రెండుచేతులు
ఉన్నాయి. పైచేతిలో అక్షమాల, క్రిందిచేతిలో నరద
హస్తం ఉన్నాయి. రాహుల్ ఈ విగ్రహాన్ని ఫోటోతీశారు.
ఇది సన్నెండు పదమూడుశతాబ్దాలక్రితం తయారుచేయబడిన
విగ్రహమని రాహుల్ అభిప్రాయం.

రాహుజీ కిన్నరదేశప్రజలు మాట్లాడేభాషను శ్రద్ధతో అధ్యయనంచేశారు. వీరు మాట్లాడేభాషలో మూడుభాషలతో, అంటే టిబెట్ (భోట్ భాష), సంస్కృతం, ఈ రెంటికీ భిన్నమైన మూడోభాషతో ఏర్పడిందని రాహుజీ అభిప్రాయం. దీనికి ఆయన “షూ” భాష అని నామకరణం చేశారు.

క్రీస్తుకుపూర్వం మూడోశతాబ్దంలో కిన్నరప్రజలకు అశోకుని సామ్రాజ్యంతో సంబంధం ఏర్పడిందని, అయితే బౌద్ధమతంతో సంబంధం పెట్టుకోవడానికి అనసరమైనంత సంస్కృతీ, స్థాయి వారిలో లేకపోయిందని రాహుజీ అభిప్రాయం. మహమ్మదీయుల సమాధులని భ్రమపడుతున్న మృతకసమాధులే ఇందుకు దృష్టాంతమని ఆయన చెప్పారు. మహమ్మదీయుల సమాధులలో పాత్రలలో భోజనం, మద్యం ఉంచరని, ఈ ప్రాంతంలో మహమ్మదీయులు ఎప్పుడూ నివసించలేదనే విషయం స్థానికప్రజలకు తెలియదు. వారి పూర్వులే ఒకప్పుడు కళేబరాలను తగలబెట్టకుండా పాతిపెట్టే వారు. మృతాత్మలు సమాధిలో పస్తుండకుండా, ప్రాచీన ఈజిప్టులోనలె ఖాద్య, పేయ సామాగ్రిని ఉంచేనాగని రాహుజీ అభిప్రాయం.

రాహుజీ కిన్నరులసంగీతం విన్నాడు. హిమాచలంలో ప్రకృతిశోభ, మధురసంగీతం, మధురకంఠాలకు నైసర్గిక సంబంధంఉంది. అందుచేతనే కొండజాతిస్త్రీ కోకిలకంఠిఅవు వున్నదని రాహుజీ అభిప్రాయం. ఆయన ఒకరోజు పర్వతాల లోపి కాకుచేస్తూఉండగా, ఎక్కడనుండో ఒకమధురకంఠం

వినిపించింది. దానిని వింటూ ముందుకు వెళ్లారు. మెల్ల
మెల్లగా ఆ స్వరం దూరమైంది. కాని ప్రతిధ్వని వినిపిస్తూనే
ఉంది. అరమైలుదూరం వెళ్ళి, రాహుల్ తిరిగివచ్చారు. ఆ
మధురకంఠం ఇంకా పాడుతూనేఉంది. అది స్త్రీ కంఠం.
రాహుల్ ఆమెను చూడడలచారు. కొంచెం ఎత్తయిన
ప్రదేశానికి వెళ్ళారు. ఆమె ఇంకా సంగీతంలో నిమగ్నమై
ఉంది. ప్రాచీనకావ్యాలలో వర్ణించినట్లు ఆమెదేహంపై
శైలినిబట్టలు లేవు. ఆమెచేతిలో వీణలేదు. కాని ఆమెశరీ
రమే వీణగావుంది. ఆమె తాను కప్పుకొన్న మలినవస్త్రాన్ని,
అప్పుడప్పుడు కాళ్ళను, తర్వాత రెండుచేతులను కదలిస్తూ
పాడుతున్నది. ఆమెకు ఇరవై యేళ్ళవయస్సు ఉంటుంది.
కొంచెంస్నేపిన తర్వాత ఎనకో ఆటంకం కలిగించాడు.
ఆమె సంగీతం వదిలి అతనివైపు దృష్టిసారించింది. రాహుల్
ఆ ప్రదేశంనుంచి తప్పుకున్నారు.

కిన్నరగీతాలను రాహుజీ శ్రద్ధగా పరిశీలించారు. అవి మూడుపాదాలు కలిగి చాలా సరళంగా ఉంటాయి. అది అక్షరచందస్సు. హ్రస్వం, దీర్ఘం, ప్లుతంచేసుకోవడానికి సంపూర్ణ స్వేచ్ఛ ఉంటుంది. రాహుజీ కిన్నరప్రజలను కలుసుకొని, పదకొండుగీతాలు సేకరించారు. ఇందులో ప్రేమగీతాలే ఎక్కువ.

కిన్నరదేశంలో దాదాపు మూడు నెలలు గడిసి,
రాచుట్టి జ్యో. శ. 1948 ఆగస్టు నెలలో తన స్వస్థానానికి వెళ్ళారు.
తర్వాత “కిన్నరదేశంలో” అనే పేరుతో ఒక బృహద్ద్రంథం
రచించారు.

రాశి శబ్దం క్రింద ఉన్నది
 2 దున్నావలె అది 2 అక్షరములతో
 395 రాశి శబ్దము.

భారతదేశం విప్లవంగా అవతరించిన తర్వాత, రాహుజీ ప్రభుత్వ జీతభత్యంపై కొన్ని రచనలు చేశాడు. ఆయన చెనాయాత్ర, మరొకపర్యాయం లంకపర్యటనచేసినచ్చాడు. పిమ్మట “మధ్యఆసియా చరిత్రను” రెండుసంపుటలుగా రచించాడు. దీనికి కేంద్రసాహిత్య అకాడమీ నామ అయిన వేలరూపాయలు బహుమతిగా ఇచ్చారు.

రాహుజీ భారతదేశంలో స్థిరనివాసం కల్పించదలచు కొన్నారు. అందుచేత కమల అనే మరొక వనితను వివాహమాడాడు. ఆమెకు ఇప్పుడు ఇద్దరుపిల్లలు.

రాహుజీ తిరిగి కమ్యూనిస్టుపార్టీలో సభ్యుడుగా చేరాడు. ఎప్పటివలె పార్టీ కార్యకలాపాలకు చేయూతనివ్వసాగాడు. ఇటీవలి సంవత్సరాలలో కారల్ మార్క్స్, లెనిన్, స్టాలిన్, మాస్ లే టుంగ్ జీవితచరిత్రలను రచించాడు. ఇవి ఒక్కొక్కటి ఒక బృహద్ద్రంథం. గ్రామీణప్రజలకు అర్థమయ్యే భాషలో “మరకన్ బాబా” (మార్క్స్ ను హాళయ్యుడు) గ్రంథాన్ని రచించాడు.

రాహుజీ లంక విశ్వవిద్యాలయంలో పనిచేస్తుండగా, ఏడాదిక్రితం ఆయనకు తిరిగి జబ్బుచేసింది. అది ముఖ్యంగా మెదడుకు సంబంధించిన జబ్బు. వైద్యం చేయించుకోవడానికి తగినంత డబ్బులేదు. భారతదేశానికి వెళ్లుదామని ఆయన భార్య కమల సలహాయొచ్చింది. కాని వినలేదు. భారతప్రభుత్వంపట్ల ఆయన చాలా తీవ్ర అసంతృప్తిని వెల్లడించాడు. రోజులుగడిచే కొద్దీ ఆయనజబ్బు తీవ్రమైంది. నోటి నుండి

ఆగిపోయింది. ఈ పరిస్థితిలో ఆయనను భారతదేశానికి తీసుకువచ్చారు.

తాను చాలా అస్వస్థుడుగా ఉన్నట్లు పత్రికలకు ఎక్కించడం రాహుల్‌కి ఇష్టంలేదు. అయినప్పటికీ ఆయన భార్య ఇది తన విధు కర్తవ్యంగాకూడా భావించి, పత్రికా ప్రకటన చేసింది. ఇలా ప్రకటనచేసినందుకు రాహుల్ ఆమెను తీవ్రంగా మందలించారు. ఆయన గ్రంథాలను ప్రచురించి, విపరీతంగా లాభాలుపోందిన సంస్థలు ఎన్నో ఉన్నాయి. కాని అవి ఎలాంటి ఆర్థిక సహాయమూ అందజేయలేదు. రాహుల్ పాఠకులు, మిత్రులు తమకు ఓపినంత సహాయంచేశారు. ఆంధ్రప్రజలనుండికూడా కొంత ఆర్థిక సహాయం లభించింది. కాని రాహుల్‌కి చికిత్సకు ఇది ఏమాత్రమూ చాలలేదు. ప్రభుత్వం తనకు పట్టనట్లు ఉండిపోయింది.

ఇలాంటి పరిస్థితిలో సోవియట్ రష్యా విద్యామంత్రిత్వ శాఖవారు చికిత్సకై రాహుల్‌కి ఆహ్వానం పంపారు. మాస్కోకు వెళ్లేముందు ఆయన కలకత్తా, తదితర చోట్ల చికిత్సపొందారు. కొన్ని నెలలు గడిచినా, పరిస్థితిలో మార్పు రాలేదు. రాహుల్‌కి తాను రచించిన “నా జీవనయాత్ర” భార్యచేత చదివిస్తూ, అప్పుడప్పుడు చిరునవ్వునవ్వేవారు. సోవియట్ రష్యాలో తనకుమారుని యోగక్షేమాలను విచారించేవారు. తనను చూడటానికి వచ్చిన మిత్రులను భోంచేయమని చెప్పేవారు. ఇంతకు మినహా ఆయననోట మరే మాట వినిపించేది కాదు.

ఆయనను ఇటీవల సోవియట్ రష్యాకు తీసుకువెళ్లారు.

అక్కడ ఒక శానిటోరియంలో ప్రముఖ వైద్యులు ఆయనకు చికిత్స చేస్తున్నారు. ఆయన పరిస్థితి కొంత మెరుగైనట్లు వార్తలు వచ్చాయి.

రాహుల్ భారత దేశంలో మనందరిమధ్య, స్వస్థకాయుడై తిరుగుతున్నప్పుడు కాకుండా చివరికి స్మారకశక్తి కూడా లోపించి, రష్యా శానిటోరియంలో ఉన్నప్పుడు, ఆయనకు భారత ప్రభుత్వం 1963లో “పద్మభూషణ్” బిరుదు ఇచ్చింది.

రాహుల్ బహుముఖ ప్రజ్ఞాశాలి. ఆయన అన్ని రంగాల లోను కృషి చేసి, అపారమైన అనుభవం గడించారు. పండితులకోసమేగాక పామరులకోసం కూడా గ్రంథాలు రచించారు. వీటి సంఖ్య దాదాపు రెండు వందలు కొనడేపిరి ఉన్నంత వరకు రచనలు చేస్తూనే ఉంటానని ఆయన ప్రతిజ్ఞ.

రాహుల్ బహుభాషా పండితుడు. ఆయన దాదాపు ఇరవై భాషలు మాట్లాడగలడు. ఆయా భాషలలో రచనలు చేయగలడు. ఆయన పాండిత్యానికి మెచ్చి కాశీ విద్యాపీఠం వారు కొద్దియేళ్ళ క్రితమే “మహాపండిత” బిరుదు ఇచ్చారు. ఓనమాలు తెలియని కుటుంబలోపుట్టి స్వయంకృషి ద్వారా ఇంత బోన్నత్యాన్ని అందుకొన్నవారు అరుదు.

రాహుల్ నిస్వార్థ సేవా పరాయణుడు. పర్సా తిరుమళి మతాల ఆధిపత్యం ఇస్తామని చెప్పినా, ఆయన నిరాకరించారు. భోగలాసత్వంవైపు ఆయన దృష్టి పోలేదు. దరిద్రనారాయణుడుగానే ఉండదలచుకొన్నారు. పేదల హక్కుల కోసం నిర్విరామంగా పోరాడారు.

రాహుల్ తనయవ్వనంలో ఆర్యసమాజంచే ఆకర్షింప

బడినారు. దయానందసరస్వతి చెప్పిన ప్రతిమాట వేద వాక్యంగా భావించారు. తర్వాత బౌద్ధవాఙ్మయపఠనం ఫలితంగా ఆయన జీవితంలో పెద్దమార్పువచ్చింది. స్వతంత్ర భావాల వ్యాప్తికి బుద్ధుడు కల్పించిన స్వేచ్ఛ ఆయనకు ఎంతో నచ్చింది. ఆయన నా సిక్కుడే నాను. తర్వాత రష్యా విప్లవం, మార్క్సిస్టు గ్రంథపఠనం ఆయన జీవితానికి కొత్తసరవడిని దిద్దాయి. ఆయన ప్రముఖ మార్క్సిస్టు అయినారు.

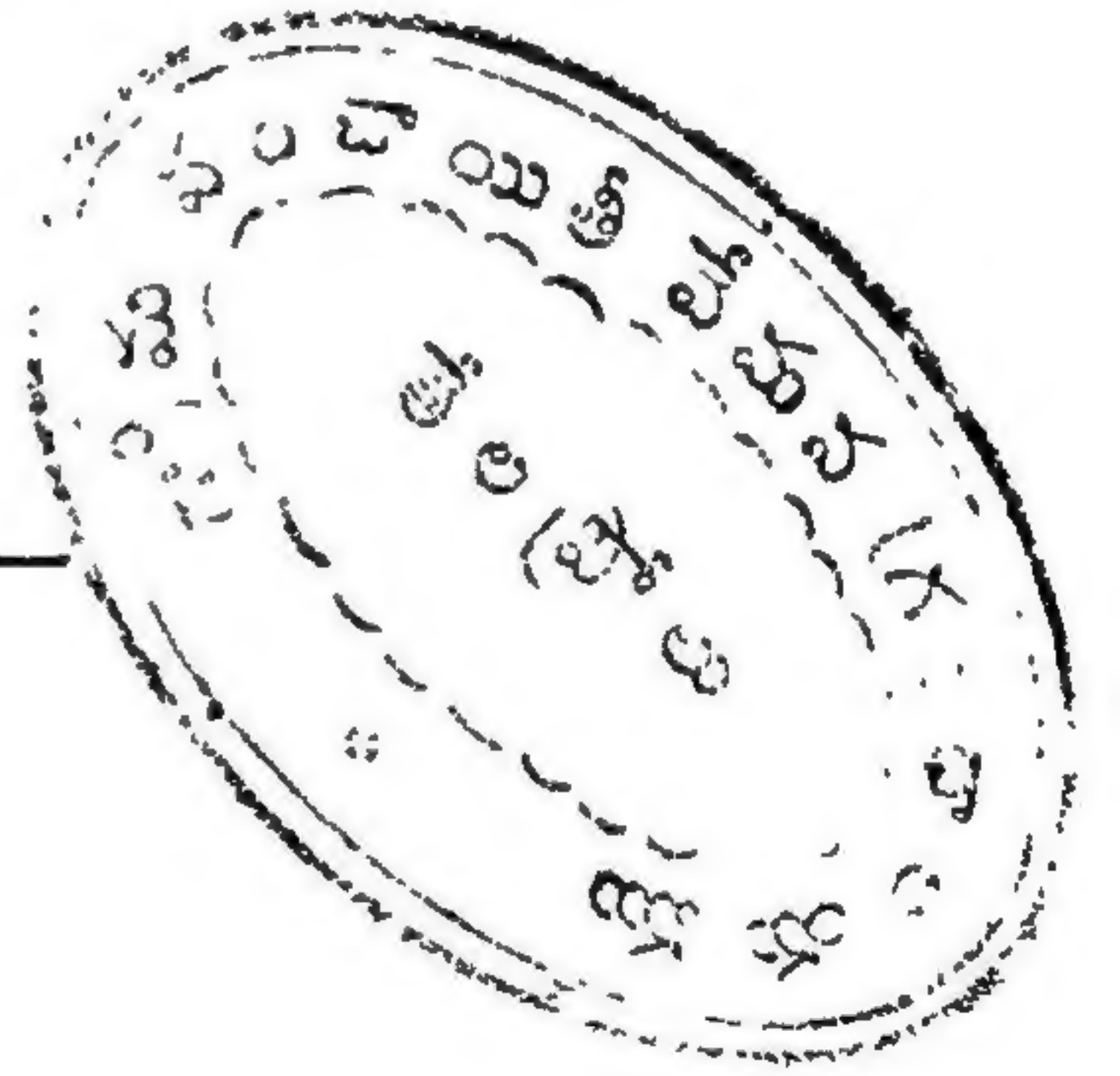
రాహులీ తన బాల్యంలో ఇంటివద్ద నెయ్యి ఒలకబోసి, పెద్దవారు కోపపడతారనే భయంతో ఇంటినుండి పారిపోయారు. భారతదేశంలోనే గాకుండా ప్రపంచమంతటా ముప్పుయినాలుగేళ్ళు నిర్విరామయాత్రచేసి వచ్చారు. నెయ్యి ఒలకబోసిన నేరం నెత్తిపై పెట్టుకువెళ్ళిన కేదారనాథ్, తన రచనల ద్వారా పాఠకులకు నేతులు ఒలికించే రాహుల్ సాంకృత్యాయన్ అయినారు.

రాహులీ తన చిన్నతనంలో “ఓ మూర్ఖుడా! ప్రపంచ పర్యటన చేయి” అనే పద్యభాగం చదివి, ఒక మహాయాత్ర డైనాడు. తనతోబాటు ఇంకెందరో యాత్రికులను తయారు చేసే ఉద్దేశంతో, “ఘుమక్కడ్ శాస్త్రం” (యాత్రావిజ్ఞాన శాస్త్రం) కూడ రచించారు. ప్రపంచంలో మొట్టమొదట ఇలాంటి గ్రంథం రచించిన ఖ్యాతి రాహులీకే దక్కింది.

రాహులీ బౌద్ధసన్యాసివేషంలో ఉంటున్నందువల్ల, ఆయనకు ఈ ప్రపంచంతో సంబంధంలేదని కొందరు భావించారు. కాని ఈ వేషంలో ఉంటూనే కాంగ్రెస్ వాదిగా,

కమ్యూనిస్టుగా ప్రజలకు సేవ చేశారు. ఆయనకు “సైన్సు”
 టెలియదనుకొని ఆచార్యకృపగానీ ఒకసారి ఏదోబోధించడా
 నికి తయారై నారు. కృపలానీని కలుసుకోవడం అదే మొదలు
 అయినందునల్ల, రాహుల్జీ ఆయనను వదలిపెట్టారు. కాని ఆ
 తర్వాత “విశ్వకి రూపరేఖ” అనే గొప్ప శాస్త్రీయ
 గ్రంథాన్ని రచించి, కృపలానీలాంటివారిని ఆశ్చర్యచకితు
 లుగా చేశారు.

రాహుల్జీ త్వరలో స్వస్థకాయుడై, రమ్యానుండి
 భారతదేశానికి వచ్చే సుముహూర్తంకోసం మనందరం
 ఎదురుచూస్తున్నాం.

400

మనమ ఫౌండేషన్ పుస్తకాల పరిశీలనాపట్టిక

పుస్తకం పంఖ్య	TPLA115B170
పుస్తకం పేరు	మహాత్మా జానకీ రామన్ పాఠశాల
తారీఖు	26/10/24
ముందు లెక్క	నా
వెనుక లెక్క	నా
మొత్తం పేజీలు	401
పెద్ద సైజు పేజీలు	నా
ఖాళీ పేజీలు	400, 130
లేని పేజీలు	నా
తయారు చేసినది	Kasimbi
పేజీలు విడదీసినది	Kasimbi
స్కాన్ చేసినది	Hasini
పరీక్ష చేసినది	
పేజీలు పరిశీలించినది	
లైబ్రరీలో చేసినది	
ప్యాకింగు చేసినది	
పరిస్థితి	అందరి